Lavinia Betea, Cristina Diac
Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Ţiu

Lungul drum spre nicăieri
Germanii din România deportați în URSS

EDITURA CETATEA DE SCAUN

Carte apărută în cadrul proiectului „Memoria muncii forţate a etnicilor germani din România deportaţi în URSS“, finanţat de Comisia Europeană prin programul Europa pentru Cetăţeni
(Proiectul nr. 2011 -3342/001-001).
Acest exemplar se distribuie gratuit.

Lavinia Betea, Cristina Diac
Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Ţiu

LUNGUL DRUM SPRE NICĂIERI
Germanii din România deportaţi în URSS

EDITURA CETATEA DE SCAUN

Referenţi ştiinţifici:
prof. univ. dr. Miodrag Milin,
conf. univ. dr. Silviu Miloiu
Tehnoredactare: Claudiu Florin Stan
Redactor: Dan Mărgărit
Corectură: Mirela Ivan Nobel
Coperta: Dan Mărgărit
Grafica: Anton Ferenschutz
foto coperta I: Photo - Radicalization. Forced Labor in Occupied Europe, Photo: Thiemann; source: Bundesarchiv, Koblenz
http://ausstellung-zwangsarbeit.org

ISBN 978-606-537-130-9
©*Editura Cetatea de Scaun,* Târgovişte, 2012
tel./fax.: 0245 218318, 0721 209 519;
editura@cetateadescaun.ro , www.cetateadescaun.ro

CUPRINS

-1-
MEMORIA DEPORTĂRII
(9)
Valurile deportării în arhivele istorice (9)
Uniunea Sovietică în amintirea deportaţilor (21)
Ţărmurile memoriei: povestea de viaţă, amintirea urmaşilor, memoria colectivă (**26**)

-2-
O PIEDICĂ ÎN CALEA UITĂRII LA REŞIŢA...
Erwin Josef Ţigla
(**35**)

-3-
UN CAZ LA PATRU VOCI
(**40**)
Reşiţa – miezul memoriei (**40**);
Anton Ferenschutz (Germania) *De la zvastica nazistă la crezul comunist* (**45**); **Maria Ferenschutz** (Germania) *Despre terapia uitării* (**67**); **Voichiţa Ferenschutz** (Germania) *Despre cărţile deportării* (**68**); **Ştefan Raicu** (România) *Deportarea, o istorie dezgropată după 1990* (**69**)

-4-
PRIMUL ŢĂRM: MEMORIA DEPORTAŢILOR
(**72**)
Ignaz Bernhard Fischer, Preşedintele Asociaţiei Foştilor Deportaţi din România în URSS (România) (**73**); Cazul **Maria Aşembrener**: *patru ani de lagăr pentru un nume „nemţesc”* (**77**); **Rozalia Buttinger** (România) *„Pentru păcatele noastre ne-au dus...”* (**88**); **Ana Szucs** (România) *„M-am născut în Uniunea Sovietică şi nu-mi cunosc tatăl”* (**91**); **Elena Becker** (România) *„Aveam 20 de ani şi nu ştiam unde o să ajung”* (**93**); **Maria Frombach** (România) *„Am stat toată iarna în vagon şi ne-am umplut de păduchi”* (**96**); **Rita Peter** (România) *„M-am îmbolnăvit şi m-au trimis acasă”* (**98**); **Ana Zgârdea**, născută **Feil** (România) *„M-am pregătit pentru o plecare de două săptămâni şi am stat aproape cinci ani”* (**100**); **Rozalia Bruner** (România) *„Acolo am trăit şi mi-am pierdut marea*

iubire" (**104**); **Ana Mikowz** (România) *„Mi-am dat valiza cu haine doctorului să scrie că sunt bolnavă de inimă"* (**106**); **Gabriela Heiveis** (România*) „Destinul omului este în mâna lui Dumnezeu"* (**108**); **Alois Weill** (România) *„Un văr a murit acolo când i-au amputat pe viu piciorul îngheţat, iar o verişoară, cu boală de plămâni"* (**110**); **Magdalena Maria Geier** (România) *„Nu aveam ceas, nici calendar"* (**113**); **Rounald Wiest** (România) *„Câinii au mâncat din morţii noştri neîngropaţi bine în pământul îngheţat"* (**115**); **Ianoş Krcsmar** (România) *„Nu multora le-a fost dat să trăiască ce am trăit eu"* (**118**); **Ecaterina Coman**, născută Klein (România) *„Ce rău am făcut eu în România, de-a trebuit să mă dea afară din ţara mea?"* (**124**); **Victoria Sztika**, născută Netzer (România) *„Au murit de la mahoarcă, diaree cu sânge şi inimă rea"* (**137**); **Elisabeta Hoch**, născută Loris (Germania) *„Pe mine, românii m-au luat"* (**143**); **Ana Bauer**, născută Graff (Germania) *„Mai mulţi bani am primit pe haine decât pe cercei"* (**146**); **Barbara Klug** (Germania) *„Relaţiile cu ruşii erau după cum aveai noroc"* (**149**); **Matilda Jica**, născută Ehlinger (România) *Cinci ani în Donbas* (**152**); **Ana Lungu**, născută Kungl (România) *Repatriată cu primul transport de bolnavi* (**164**); **Anna Leinhardt** (Germania) *„A trebuit să muncim încă din prima zi"* (**172**); **Elisabeth Glassmann**, căsătorită Maltry (Germania) *O repatriere neobişnuită: clandestin, pe jos, din Germania* (**175**); **Johann Noll** (Germania) *Blestemul NKVD-istului: „Să moară pe-aici!"* (**180**); **Katharina Gillich**, născută Seidl (Germania) *În mină, la o adâncime de 320 de metri* (**186**); **Nikolaus Barthold** (Germania) *„Norocul meu a fost că am prins imediat limba lor"* (**192**);
Hans Bohn (Germania) *„Am fost dus într-un lagăr de pedeapsă deoarece am cântat cântece de Crăciun"* (**198**); **Franz Engel** (Germania) *„Am ajuns în spital după ce m-am ciocnit cu un cal în mină"* (**206**); **Mihai Butto** (Germania) *„În lagăr ne-au mâncat păduchii şi ploşniţele"* (**214**); **Elisabeta Rudlof** (Germania) *„În timpul transportului mi-a degerat un picior, care mi-a fost bolnav toata viaţa"* (**218**); **Anna Frombach** (Germania) *Terorizată pe viaţă de „oamenii în uniformă"* (**220**); **Ana Marina** (România) *„În lagărul în care ne-au cazat lucea gheaţa pe pereţi"* (**221**); **Adela Supercean** (România) *„Ne era frică să nu vină lupii să ia cadavrele"* (**223**)

-5-

AL DOILEA ŢĂRM: MEMORIA FIILOR

(**225**)

Elfrida Chvoika, născută **Ruttar** (România) *Copiii din Urali: născută în lagărul Sverdlovsk* (**225**); **Johann Metzger** (Germania) *„Părinţii au plecat în deportare şi au lăsat doi copii acasă..."* (**231**); **Stefan Mlynarzek** (Germania) *„Mama l-a cunoscut pe tata în deportare iar eu sunt fructul iubirii lor..."* (**234**); **Martin Seifer** (România) *„Părinţii mei s-au cunoscut în deportare..."* (**237**); **Georg Safenauer** (Germania) *„Eram la şcoală când poştaşul mi-a dat vestea că se întoarce mama"* (**239**)

-6-

AL TREILEA ŢĂRM: MEMORIA URMAŞILOR

(**242**)

Emanuella-Luisa Schneider Kevelaer (Germania) *Firimituri de pâine* (**242**); **Iuliane Becker**, născută Weber (Germania) *„Şi-aşa n-o mai deşteaptă pe sora mea..."* (**248**); **Walter Tonta** (Germania) *„Încrederea în statul român a fost zdruncinată prin această măsură represivă"* (**251**); **Karin Reinert** (Germania) *„Pe bunica mea foştii deportaţi o numeau «îngeraşul din Şimand»"...* (**253**); **Erika Renz** (Germania) *„Când s-a întors din deportare, bunicii i-a fost şi mai rău..."* (**258**); **Mansfeld Rudiger** (Germania) *„Nemţii din Banatul sârbesc au stat în Siberia până prin '59..."* (**260**)

-7-

AL PATRULEA ŢĂRM:
MEMORIA INTERVIEVATORULUI

(**262**)

Paula Vesa (România) *Exemplu viu* (**262**); **Andrada Bejan** (România) *Amintiri, sentimente şi resemnări* (**262**); **Anamaria Merce** (România) *Oamenii de poveste* (**263**)

-8-

MEMORIA DOCUMENTELOR

(**264**)

-1-
MEMORIA DEPORTĂRII

Valurile deportării în arhivele istorice

Memoria deportării etnicilor germani din România în Uniunea Sovietică a fost conservată cu predilecţie la nivelul comunităţii. După 1990, forumurile locale ale germanilor din România, dar şi asociaţiile din Germania, au editat unele volume conţinând amintiri ale deportaţilor[1]. Mai puţin tratată în istoriografia de limbă română, tema poate fi reevaluată astăzi, cu ajutorul documentelor păstrate în mai multe fonduri arhivistice[2].

În anii 1944-1945, ca formă de reparaţii de război, decidenţii sovietici au deportat în Donbas şi în Urali germani din URSS, România, Cehoslovacia, Iugoslavia, Bulgaria, Ungaria. În ciuda protestelor Guvernului Rădescu, măsura s-a aplicat deci şi în România, în lunile ianuarie-februarie 1945. Aproximativ 70.000 de saşi şi şvabi din Transilvania, respectiv Banat, au fost obligaţi să muncească în condiţii inumane, fără îngrijire sanitară, prost hrăniţi şi îmbrăcaţi, în mine de cărbune şi cariere de piatră, în colhozuri şi în construcţii.

Germanii din URSS, primii deportaţi Calvarul etnicilor germani din centrul şi estul Europei a fost anunţat de măsurile luate în Uniunea Sovietică, imediat după declanşarea campaniei din est, din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. La 28 august 1941 – ca măsură preventivă şi nu punitivă, după cum se preciza – sovieticii au adoptat un decret prin care populaţia germană din U.R.S.S., aproximativ 1,2 milioane de indivizi, a fost strămutată în Siberia şi în Kazahstan. Conform decretului, deportaţii aveau dreptul să ia cu ei bunuri în greutate de maximum 200 kilograme, respectiv 1 tonă de familie. În fiecare tren trebuia rezervat un vagon separat pentru echipa medicală, alcătuită

---

[1] Doru Radosav, *Donbas. O istorie deportată*, Ravensburg, Landsmannschaft der Sathmarer Schwaben, 1994; Hermann Rehner, *Wir waren Sklaven. Tagebuch eines nach Russland verschleppten*, Sibiu, Eigenverlag, 1993; *Russland – deportierte erinnern sich. Schicksale Volksdeutscher aus Rumänien (1945-1956)*, Bucureşti, Editura „Neuer Weg", 1992; George Weber, *Die Deportation von Siebenbürger Sachsen in die Sowjetunion 1945-1949*, Köln, Böhlau, 1995.

[2] Arhivele Naţionale Istorice Centrale (A.N.I.C.): C.C. al P.C.R.- Secţia Organizatorică, Direcţia Generală a Poliţiei, M.A.I. – Direcţia Administraţiei de Stat; Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (A.C.N.S.A.S.), Fond Documentar.

dintr-un medic şi două surori. În realitate, aceste prevederi nu s-au respectat[3]. Germanii au avut cel mult două ore la dispoziţie pentru a strânge haine şi alimente de strictă necesitate. Celor mai mulţi li s-a refuzat să ia provizii pentru o lună de zile. Din surghiunul la care i-a obligat statul sovietic, ei s-au întors în mai multe valuri, până în 13 decembrie 1955.

Spre finele conflagraţiei mondiale, s-a desfăşurat al doilea val al deportării etnicilor germani originari din Uniunea Sovietică. Victime au fost cei strămutaţi în vest de autorităţile celui de-al Treilea Reich. Ei au fost repatriaţi împotriva voinţei lor, şi au fost folosiţi la muncă forţată. În această situaţie s-au aflat 203.706 germani sovietici, internaţi în lagăre şi colonii speciale în perioada septembrie-decembrie 1945[4].

Simultan, au fost deportaţi etnici germani din ţările est-europene intrate în sfera de influenţă a Armatei Roşii, ceea ce contează drept al treilea val de deportări. Încă din 1943, în Uniunea Sovietică se vehicula ideea folosirii germanilor la reconstrucţia economică a U.R.S.S., ca formă de recompensă pentru distrugerile cauzate prin invazia nazistă. Profesorul Eugen Samuilovici Varga, economist marxist de origine maghiară, şeful unui institut de politici economice moscovit, a lansat printre primii această ipoteză. Cereri asemănătoare s-au formulat şi în alte state afectate de războiul declanşat de Adolf Hitler, precum Franţa, Belgia şi Olanda. Chiar şi în Extremul Orient, în China şi în Coreea, au existat voci care au cerut folosirea japonezilor la reconstrucţia economică[5].

La 9 octombrie 1943, Maxim Maximovici Litvinov, adjunctul Comisarului Poporului pentru Externe, în nota intitulată „Relaţiile cu Germania şi alte ţări inamice din Europa", a amintit posibilitatea despăgubirilor de război din partea Germaniei prin folosirea la reparaţii a populaţiei germane[6]. Propunerea sovietică a fost reluată pe ca-

[3] Irina Mukhina, *The Forgotten History". Ethnic German Women in Soviet Exile, 1941-1955*, în „Europe-Asia Studies", Vol. 57, No. 5 (Jul., 2005), pp. 731-732.
[4] *Ibidem*, p. 734; J. Otto Pohl, *Ethnic Cleansing in the USSR, 1937-1949*, Westport, Greenwood Publishing Group, 1999, p. 46.
[5] Paul Fisher, *Reparation Labor. A Preliminary Analysis*, în „The Quarterly Journal of Economics", Vol. 60, No. 3 (May, 1946), p. 314.
[6] Hannelore Baier, *Departe, în Rusia, la Stalino. Amintiri şi documente cu privire la deportarea în Uniunea Sovietică a etnicilor germani din România (1945-1950)*, [Bucureşti], Intergraf, 2003, p. 19.

nale diplomatice, prin Ivan Mihailovici Maisky, ambasadorul sovietic în Marea Britanie, în luna octombrie 1944.

Din momentul în care soldaţii ruşi au pătruns în Balcani, au apărut şi pârghiile transpunerii în practică a acestei decizii. La 23 august 1944, România a întors armele împotriva statelor Axei, răsturnând de la putere pe Mareşalul Ion Antonescu. Abia în noaptea de 12/13 septembrie 1944 s-a semnat armistiţiul între România şi Puterile Aliate, prin care a încetat starea de război între cele două părţi. Conform convenţiei semnate cu acel prilej, prin art. 18, s-a înfiinţat Comisia Aliată de Control (C.A.C.), aflată sub ordinele Înaltului Comandament Sovietic. În perioada următoare, această instituţie a avut un rol foarte important în afacerile militare şi politice ale statului român.

În toamna anului 1944, după ce trupele Armatei Roşii au pătruns în Transilvania şi în Banat, germanii au fost împărţiţi în mai multe categorii, în funcţie de activitatea politică din trecut. Membrii organizaţiilor militare germane (Waffen SS, Organizaţia „Todt") au fost trimişi în lagăre de prizonieri, iar cei lipsiţi de activitate politică şi militară au fost întrebuinţaţi la „munca de folos obştesc": săparea tranşeelor, dezafectarea unor locaţii, în transporturi, la munci agricole, pentru repararea şi construirea drumurilor, şoselelor şi a căilor ferate ş.a. Din cauza grelelor condiţii de lucru, mulţi dintre ei s-au îmbolnăvit. „Dar ceea ce este mai grav este împrejurarea că familiile acestor concentraţi pentru munca în folosul statului au fost expuşi celor mai grele privaţiuni şi chiar mizeriei, fiindcă statul n-a retribuit munca lor"[7], se precizează într-un memoriu redactat de conducerea comunităţii germane.

Iugoslavia, Ungaria, România În jur de 13.000 germani din Iugoslavia au fost deportaţi în Uniunea Sovietică încă din lunile octombrie-noiembrie 1944. România a început deportările abia în ianuarie 1945. În Convenţia de Armistiţiu încheiată la 12 septembrie 1944, nu era menţionată nici o măsură punitivă faţă de germani, deşi, în epocă au existat zvonuri că deportarea era prevăzută într-o clauză secretă[8].

---

[7] „Memoriu asupra situaţiei politice, juridice şi economico-sociale a minorităţii germane din România (saşii şi şvabii)", aprilie 1946, A.N.I.C., Secţia Organizatorică, Dosarul 27/1946, f. 23 (Anexa 3).

[8] G. Castellan, *The Germans of Rumania*, în „Journal of Contemporary History", Vol. 6, No. 1, Nationalism and Separatism (1971), p. 67.

În 16 decembrie 1944, Comitetul de Stat pentru Apărare sovietic a emis Ordinul nr. 7.161, prin care urmau să fie deportaţi bărbaţii cu vârste cuprinse între 17 şi 45 ani, respectiv femeile cu vârste cuprinse între 18 şi 30 ani, de origine germană, din mai multe ţări est şi central europene: România, Iugoslavia, Ungaria, Bulgaria şi Cehoslovacia.

Cererea sovieticilor referitoare la populaţia germană aptă de muncă a surprins autorităţile române. Amănunte despre reacţia guvernului Nicolae Rădescu deţinem din corespondenţa diplomaţilor americani acreditaţi la Bucureşti. La 4 ianuarie 1945, Burton Berry, trimisul Statelor Unite ale Americii în România, a adresat o telegramă Secretarului de Stat, la Washington. El scria că, în urmă cu o zi, ministrul român al Afacerilor Externe, Constantin Vişoianu, *greatly disturbed* (profund şocat/răvăşit, *n.a.*) primise o solicitare din partea generalului rus Vladislav Petrovici Vinogradov, vicepreşedintele C.A.C. În mod imperativ, Guvernului român i se cerea întocmirea, până la 15 ianuarie 1945, a listelor cu cetăţenii de origine germană, în scopul trimiterii acestora în Uniunea Sovietică. Pentru transport, Vinogradov cerea 5.000 de vagoane. În telegrama sa, Berry nota că executivul român protestase împotriva acestei solicitări, care nu era prevăzută în Convenţia de Armistiţiu. La 4 ianuarie 1945, însuşi Nicolae Rădescu, preşedintele Consiliului de Miniştri, printr-un mesaj personal, a confirmat lui Berry cele întâmplate[9]. Iniţial, Guvernul român s-a opus acestei măsuri dure, invocând trei argumente: de natură economică (importanţa elementului sas şi şvăbesc pentru economia românească), umanitară şi legală (nu era prevăzută în Convenţia de Armistiţiu)[10].

La 6 ianuarie 1945, Comisia Aliată de Control a adoptat Ordinul nr. 031, înaintat guvernului României, prin care se cerea mobilizarea la muncă a populaţiei germane (bărbaţii între 17 şi 45 ani şi femeile între 18 şi 30 ani). O singură excepţie se admitea, pentru mamele care aveau în îngrijire copii de până la un an[11].

---

[9] United States Department of State, *Foreign Relations of the United States: diplomatic papers, 1945. General: political and economic matters*, vol. II, 1945, p. 1.238. Accesat la 30. 04. 2012
http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/FRUS.

[10] *Ibidem*, p. 1.241.

[11] Mircea Rusnac, *Deportarea germanilor în Uniunea Sovietică (1945). Cu referire specială la Banat (II.2)*, 22 iulie 2009,
http://www.vestul.ro/stiri/1349/deportarea-germanilor-in-uniunea-sovietica-%281945%29-cu-referire-speciala-la-banat-%28ii-2%29.htm.

Proteste formale În această perioadă, liderii comunităţii germane, Hans Otto Roth şi Rudolf Brandsch, şi I. Constantinescu, preşedintele Societăţii Naţionale de Crucea Roşie, au presat guvernul să refuze executarea acestei măsuri. În 13, respectiv 15 ianuarie 1945, însuşi primministrul României, gen. Nicolae Rădescu a remis gen. Vinogradov două note de protest. Înaltul demnitar român a reluat argumentele sale: „Aceşti lucrători, al căror număr se mai ridică astăzi la o jumătate de milion, se află stabiliţi în ţară de vreme îndelungată (7 veacuri pentru cei din Transilvania, 2 veacuri pentru cei din Banat), că ei se află prin aceasta atât de integraţi în complexul de viaţă al neamului românesc încât alcătuiesc o adevărată parte organică a acestuia şi că, în consecinţă, smulgerea lor, fie şi vremelnică, din mediul lor firesc, ar aduce în toate ramurile de activitate a ţării (aparat de stat, armata, industrie, comerţ, bănci, agricultură etc.) o gravă şi adesea ireparabilă perturbaţiune”[12]. Datorită intervenţiilor lui Rădescu, au fost exceptate, de la aplicarea ordinului câteva categorii de populaţie precum muncitorii industriali calificaţi, femeile germane căsătorite cu români, călugării şi călugăriţele, cei inapţi pentru muncă fizică. În realitate, nici aceste excepţii nu au fost respectate în totalitate[13].

Se pare că primele deportări au început la 10 ianuarie 1945, la Bucureşti, de unde au fost ridicate 2.000 de persoane. A doua zi, doar „Viitorul”, ziarul Partidului Naţional Liberal (PNL), a publicat un editorial pe această temă. De altfel, cu o zi în urmă, Dinu Brătianu, preşedintele PNL, protestase împotriva deciziei, pe care o cataloga drept o „discriminare rasială”[14].

Operaţiunile s-au desfăşurat conform recomandării C.A.C. În fiecare reşedinţă de judeţ, un ofiţer sovietic, sprijinit de Poliţie şi de autorităţile de stat, coordona misiunea colectării persoanelor. Etnicii germani erau predaţi Legiunii de Jandarmi şi conduşi la locurile de adunare (şcoli, cămine culturale, licee) din oraşe şi comune mari, în apropierea cărora erau amplasate staţii de cale ferată. Şefii organelor locale de judeţ şi poliţiştii întocmeau tabele nominale pe localităţi, care erau trimise apoi Subsecretariatului de Stat al Poliţiei, în câte două exemplare, prin D.G.P. Conform directivelor, fiecare persoană putea lua cu ea ma-

[12] H. Baier, *op. cit.*, p. 22.
[13] Vezi interviul cu Ianoş Krcsmar.
[14] M. Rusnac, *op. cit.*

ximum 200 kg de bunuri, constând în haine, lenjerie, veselă şi alimente pentru 15 zile[15].

Sub pază strictă, germanii au fost transportaţi cu camioane şi căruţe la garniturile de tren. Au fost urcaţi în vagoane de transportat animale, în grupuri de până la 30 de persoane. Pe diverse rute, deportaţii au fost expediaţi în Uniunea Sovietică, după călătorii ce au durat între două şi patru săptămâni, funcţie de lagărul-destinaţie. La graniţa dintre România şi URSS, deportaţii au fost transbordaţi în alte vagoane, adaptate căilor ferate ruseşti cu ecartament larg.

Abuzuri, favoruri Cu prilejul întocmirii listelor s-au săvârşit numeroase abuzuri. Prevederile legale referitoare la vârsta limită a celor deportaţi, la categoriile sociale exceptate de la deportare şi chiar la naţionalitatea acestora, au fost încălcate în mai multe rânduri. Bunăoară, au existat cazuri în care fete şi băieţi de 16 ani au fost trimişi în Uniunea Sovietică. În alte situaţii, printre cei ridicaţi abuziv s-au aflat români, maghiari sau sârbi care purtau nume germane.

Uneori, jandarmii români au semnalat abuzurile soldaţilor sovietici. De exemplu, postul de jandarmi din com. Bod (jud. Braşov) a alcătuit un proces verbal prin care a denunţat neregulile comise faţă de 52 de germani (24 bărbaţi şi 28 femei), exceptaţi de la deportare. „S-a intervenit de noi, către ostaşii sovietici, pentru ca aceşti locuitori

---

[15] Iată ce cuprindea, mai exact, lista de obiecte: palton de iarnă (1 bucată), pardesiu (1), pălărie de vară, căciulă de iarnă, costume - haine şi pantaloni (2), cizme, ghete (2 perechi), mănuşi (2), ciorapi sau obiele (6), prosoape (4 bucăţi), batiste (12) pentru bărbaţi; palton de iarnă (1), pardesiu (1), basmale sau berete (2), rochii (2), rufărie (4, complete), ciorapi (6 perechi), cisme/pantofi (2/3), mănuşi (2), prosoape (4), batiste (12) pentru femei; lenjerie: plapumă (1), cearşafuri (4-5), feţe de pernă (3), perne (1), saltele (1); obiecte de sufragerie-bucătărie: tacâmuri complete (linguriţă, cuţit, furculiţe), farfurii (3), pahare/căni (2), ceainic (1), linguriţe pentru ceai (1), castroane (2), tigăi (2), primus (1), topor (1 la 4-5 oameni); alimente: pâine/ pesmeţi, slănină, cârnaţi, brânză, unt, zahăr, miere, sare, fasole, mazăre, ceapă, usturoi, cartofi. De fapt, în puţinul timp acordat de agenţii care i-au ridicat intempestiv, cele mai multe persoane au luat cu ele doar strictul necesar. Vezi http://www.zfl.ro/deportationsprojekt/preg_depo.html. Documentele referitoare la deportarea germanilor din România ce provin de la C.N.S.A.S. au fost puse în circuitul ştiinţific de Florentina Budeancă (Bodeanu) şi Liviu Burlacu, în cadrul expoziţiei „Deportarea etnicilor germani din România în U.R.S.S. O istorie documentară". Pot fi accesate la adresa http://www.zfl.ro/deportationsprojekt/.

să nu fie ridicaţi, însă am fost refuzaţi”[16], precizează şeful postului de jandarmi. În semn de protest pentru această ilegalitate, românii „nu le-au dat [ruşilor] nici un concurs”.

De o situaţie privilegiată s-au bucurat muncitorii de origine germană şi maghiară, care au avut „atitudine antifascistă, democratică”, adică simpatizaseră cu Partidul Comunist din România sau erau membri ai acestuia. În arhive s-au descoperit astfel de liste cu angajaţii atelierelor Griviţa, locomotive şi vagoane[17]. Documentul a fost întocmit în data de 10 ianuarie 1945. De asemenea, în zilele următoare, organizaţiile de partid au înaintat Comitetului Central al PCR tabele cu „oameni de încredere” de origine germană, dovediţi ca „luptători antifascişti”[18].

Cifrele deportării Totuşi, puţini dintre membrii comunităţii germane s-au bucurat de asemenea favoruri. În ianuarie-februarie 1945, din România au fost deportate între 60.000 şi 70.000 de persoane. Cifrele variază de la o sursă la alta, dar se încadrează în general în aceste limite. Potrivit cercetătorului Pavel Polian, au fost deportaţi 155.262 germani din Germania şi Polonia, 67.332 din România, 31.920 din Ungaria, 12.579 din Iugoslavia, 4.579 din zona sovietică de ocupaţie germană – viitorul stat R.D.G. ş.a; în total, 271.672 persoane[19].

Conform unui raport al Inspectoratului General al Jandarmeriei, Direcţia siguranţei şi ordinii publice, din 14 februarie 1945, pe listele nominale au fost înscrise 61.716 persoane[20]. La data redactării tabelului, fuseseră ridicate deja 46.540 persoane după cum urmează:

---

[16] „Proces-verbal”, întocmit de autorităţile din comuna Bod (Braşov), 13 ianuarie 1945,
http://www.zfl.ro/deportationsprojekt/CNSAS/Desfasurarea_deportarii/Doc1.jpg.

[17] „Tabel de personalul minoritar de origine germană şi maghiară existenţi la Atelierele Griviţa-locomotive şi vagoane, care au avut atitudine antifascistă, democratică”, Sindicatul salariaţilor CFR, 10 ianuarie 1945, A.N.I.C., C.C. al P.C.R. - Secţia Organizatorică, Dosarul 2/1945, f. 1-3; Dosarul 66/1945, f. 1-16.

[18] „Tabel cu oamenii de încredere de origine etnică germană”, Partidul Comunist din România. Organizaţia Tulcea către Comitetul Central PCR-Bucureşti, 18 ianuarie 1945, A.N.I.C., C.C. al P.C.R. - Secţia Organizatorică, Dosarul 5/1945, f. 1-3.

[19] Pavel M. Polian, *Against Their Will. The History and Geography of Forced Migrations in the USSR*, Budapest, Central European University Press, 2004, p. 295.

[20] http://www.zfl.ro/deportationsprojekt/cnsas.html.

Judeţ	Înscrişi în tabel	Bărbaţi ridicaţi	Femei ridicate	Total ridicaţi	Excepţii	Dispăruţi	Sinucişi	Aflaţi în alte localit.
Dolj	27	7	7	14	11	-	-	2
Gorj	19	9	3	12	4	-	-	3
Mehedinţi	20	8	4	12	4	1	-	3
Olt	10	3	2	5	4	1	-	-
Romanaţi	11	8	-	8	3	-	-	-
Vâlcea	33	11	9	20	8	-	-	5
Dâmboviţa	24	19	7	26	-	-	-	-
Ilfov suburban	293	195	70	265	40	26	-	4
Ilfov rural	46	24	6	30	13	3	-	-
Muscel	6	10	1	11	-	-	-	-
Prahova	130	60	23	83	28	9	-	10
Teleorman	12	8	3	11	-	-	-	2
Vlaşca	6	3	-	3	-	3	-	-
Brăila	27	17	4	21	6	-	-	-
Constanţa	55	27	4	31	24	-	-	-
Ialomiţa	15	6	2	8	4	3	-	-
Tulcea	13	8	1	9	4	-	-	-
Buzău	23	9	3	12	5	1	-	5
Covurlui	4	1	3	4	-	-	-	-
Putna	1	1	-	1	-	-	-	-
R. Sărat	8	5	-	5	3	-	-	-
Tecuci	11	3	1	4	7	-	-	-
Bacău	142	24	7	31	98	13	-	-
Fălciu	15	2	-	2	13	-	-	-
Iaşi	144	22	4	26	98	-	-	20
Neamţ	56	15	5	20	36	-	-	-
Roman	135	24	12	36	92	-	-	7
Vaslui	46	9	5	14	13	-	-	19
Baia	58	15	4	19	39	-	-	-
Botoşani	300	95	103	198	89	-	-	12
Dorohoi	18	15	1	16	2	-	-	-
Câmpulung	68	68	52	17	69	2	-	-
Rădăuţi	43	23	15	38	28	2	-	-
Suceava	120	31	38	69	79	1	-	-
Alba	2.346	373	539	912		11	-	423
Târnava Mică	3.544	1.815	2.605	4.420	445	113	2	141
Turda	30	14	6	20	6	1	-	3
Braşov	3.433	1.503	1.476	2.979	645	155	-	-
Făgăraş	1.957	817	764	1.581	448	54	-	90
Sibiu	8.264	2.078	3.051	5.129	1.812	710	-	613
Târnava	8.70	2.090	3.770	5.86	823	1.043	-	977

Judeţ	Înscrişi în tabel	Bărbaţi ridicaţi	Femei ridicate	Total ridicaţi	Excepţii	Dispăruţi	Sinucişi	Aflaţi în alte localit.
Mare	3			0				
Arad	8.835	2.450	3.356	5.806	2.510	519	-	-
Bihor	37	18	9	27	7	3	-	-
Caraş	1.744	716	477	1193	421	155	5	-
Hunedoara	927	469	256	725	182	19	1	-
Severin	2.080	1.059	1.100	2.159	206	138	-	-
Timiş Torontal	18.877	6.659	7.937	14.596	3.664	617	-	-
TOTAL	61.716	20830	25710	46540	11924	3604	12	2339[21]

O anchetă demografică realizată de Institutul naţional de Statistică, la 15 august 1949, avansează o altă cifră în legătură cu germanii deportaţi: 70.148 persoane[22].

Încadraţi în categoria „coloniştilor speciali" (*speţpereselenţi*, în limba rusă), deportaţii au fost distribuiţi în diverse lagăre şi colonii de muncă de pe teritoriul sovietic, din bazinul Doneţ (Ucraina), în Krivoi Rog, în Urali şi chiar Siberia[23]. În ciuda alimentaţiei precare, ei au fost folosiţi la munci dintre cele mai grele: construcţii, minerit, defrişarea pădurilor. În anii 1945-1946, din cauza condiţiilor inumane de muncă, de igienă şi de hrană, rata mortalităţii a atins cote alarmante. Supravegheaţi de NKVD-işti, „coloniştii speciali" se supuneau legilor sovietice ale muncii, prevăzute în Rezoluţia nr. 35 („Drepturile celor stabiliţi

[21] „Situaţie de modul cum s-a executat operaţiunea de ridicare pentru muncă a germanilor etnici, până la data de 14 februarie 1945", Raport al Inspectoratului General al Jandarmeriei, Direcţia siguranţei şi ordinii publice, 14 februarie 1945. Vezi http://www.zfl.ro/deportationsprojekt/statistici.html.

[22] Cristian Troncotă, *Deportarea etnicilor germani, în România (1945-1989). Enciclopedia regimului comunist. Represiunea*, Vol. A-E, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2011, pp. 474-480.

[23] Iată doar câteva dintre cele peste 200 de localităţi/lagăre în care au fost deportaţi germanii: Artema, Bulovinka, Celiabinsk, Harkov, Cistiakovo, Ciulkovka, Dimitrova, Dnepropetrovsk, Drujkovka, Elenovka, Gorlovka, Ilianovka, Kapitalnaia, Konstantinovka, Krasnodar, Krivoi Rog, Lenino, Odessa, Orlovka, Ostakova, Romanka, Jitomir, Smolianka, Stalino, Sverdlovsk, Vetka, ş.a. Vezi Hans-Werner Schuster, Walther Konschitzky (coord.), *Deportation der Südostdeutschen in die Sowjetunion (1945-1949)*, München, Haus des Deutschen Ostens, 1999, pp. 91-92.

în coloniile speciale"), adoptată de Consiliul Comisarilor Poporului la 8 ianuarie 1945[24]. Deportaţii s-au întors în ţările de baştină în mai multe valuri, dintre care cel mai consistent a fost în decembrie 1949. Se estimează că 66.456 de etnici germani dintre cei aduşi cu forţa din statele est-europene, au decedat în lagărele sovietice. Dintre cei plecaţi din România, aproape 10.000 de persoane (aproximativ 15 %) au decedat departe de casă.

Grijile celor de-acasă Situaţia celor trimişi în Uniunea Sovietică a preocupat conducerea comunităţii germane din România. La 10 februarie 1945, aşadar la o lună după debutul deportărilor, lideri germani, nemenţionaţi, din păcate, într-un document păstrat în arhivele PCR, adresau partidului un memoriu („promemorie") despre starea economică dificilă a conaţionalilor rămaşi acasă. „A venit momentul să examinăm şi noi în mod obiectiv, fără plânsete şi fără recriminări, situaţia poporului nostru", se menţionează în acest document. Prima doleanţă a autorilor se referă la instituirea unei corespondenţe cu germanii deportaţi: „Saşii şi şvabii din România doresc să reia cât de cuurând contactul cu consângenii lor trimişi în URSS pentru muncă", cu ajutorul „cercurilor sovietice competente în această materie". Se propunea o mişcare propagandistică printre saşi şi şvabi „în contra hitlerismului", favorabilă „păcii între popoare"[25].

[24] J. Otto Pohl, *op. cit.*, p. 46.
[25] A.N.I.C., C.C. al P.C.R. - Secţia Organizatorică, Dosarul 7/1945, f. 2-3.

La câteva săptămâni după deportare, saşii şi şvabii rămaşi în patrie au fost ridicaţi de Poliţie şi de Jandarmerie şi folosiţi pentru diverse munci. Ei au alcătuit „batalione sau coloane de lucru" folosite pentru lucrările publice. În luna martie 1946, un astfel de transport de germani, bărbaţi şi femei, a fost trimis la minele de cărbuni din Petroşani[26]. La 19 februarie 1945, CAC avertiza guvernul de la Bucureşti asupra germanilor „civili şi militari" care scăpaseră de deportare şi care „trăiau în mod liber pe teritoriul României", fără să fie încadraţi în „batalioanele de lucru".

Conform unui raport al Inspectoratului Regional de Siguranţă Timişoara, starea de spirit a populaţiei germane era foarte proastă. Oamenii erau îngrijoraţi de soarta rudelor plecate la muncă în URSS şi a celor aflaţi în Germania şi de pierderea pământurilor prin reforma agrară[27].

Integrarea repatriaţilor Spre sfârşitul anului 1945, sovieticii au trimis înapoi acasă deportaţi bolnavi sau accidentaţi care erau consideraţi inapţi pentru muncă. În momentul revenirii în România, aceşti cetăţeni erau consideraţi repatriaţi. Astfel încât trebuiau să urmeze anumite proceduri. Mai întâi, se prezentau în faţa Comisiilor de Triere a repatriaţilor din URSS, instituită în baza ordinului Direcţiei generale a Poliţiei Nr. 5372 din 11 mai 1945, la câteva zile după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial. Cei deportaţi se înfăţişau la primăriile comunelor în care aveau domiciliul. Funcţionarii primăriilor raportau mai departe poliţiilor din oraşe, respectiv posturilor de jandarmi din comune, dacă repatriatul era înscris în registrul de naţionalitate înainte de 30 august 1940. Mai apoi ei erau înscrişi în evidenţele Biroului de Populaţie al comunei unde se stabileau. De asemenea, se completau nişte declaraţii prin care foştii deportaţi furnizau informaţii personale referitoare la anul şi locul naşterii, starea civilă, profesia, cetăţenia, naţionalitatea, ultimul domiciliu, indicau data la care au părăsit România, împrejurările „care l-au determinat să părăsească

[26] *Idem*, dosarul 27/1945, f. 23.

[27] „Adresa Inspectoratului Regional de Siguranţă Timişoara către Direcţiunea Generală a Siguranţei Statului – Bucureşti", 16 martie 1948.
Vezi
http://www.zfl.ro/deportationsprojekt/CNSAS/Consecintele_deportarii/Doc3.jpg.

ţara", unde au locuit. În final, trebuiau să indice noul domiciliu[28]. După ce era „triat", în baza acestei declaraţii-fişă şi a actelor prezentate, i se recunoştea calitatea de „repatriat deportat". În termen de 15 zile era obligat să se prezinte organelor administrative şi poliţieneşti din localitatea de destinaţie, care îi eliberau buletinul.

Pentru o perioadă de timp, foştii deportaţi, prea obosiţi şi unii dintre ei bolnavi, rămâneau acasă în îngrijirea familiilor. Cei tineri, deportaţi la vremea la care erau încă elevi de liceu, nu-şi mai puteau continua studiile, fiind obligaţi să muncească pentru a se întreţine pe ei şi pe ceilalţi membri ai familiei. În timp, situaţia lor economică s-a reglementat. Perioada petrecută în URSS a fost trecută în cartea de muncă şi adăugată la vechimea în muncă. Rămaşi fără avere, mulţi îşi vindeau lucruri personale (haine, lenjerie, bijuterii, chiar imobile)[29].

Au apărut tensiuni generate de împroprietărirea coloniştilor care, în lipsa locuitorilor germani, îşi însuşiseră bunurile lor. Astfel de cazuri s-au semnalat de pildă la Direcţia Generală a Siguranţei Statului, în jud. Târnava Mică: „Cetăţenii români de naţionalitate germană ce s-au înapoiat de la munca obligatorie din URSS în orice ocaziuni spun că lor li s-a spus la plecarea din URSS şi în centrul de Triere de la Focşani că, odată cu venire ala domicilii, vor fi puşi în toate drepturile lor"[30].

În anii 1945-1946, conducerea comunităţii germane a înaintat autorităţilor române diverse memorii referitoare la starea minorităţii. Bunăoară, în aprilie 1946, solicitau, printre altele, intervenţia guvernului român pe lângă guvernul Uniunii Sovietice prin care cetăţenii „duşi la muncă obligatorie, să se întoarcă cât mai curând în patria lor"[31].

Dar pentru majoritatea deportaţilor trimişi în Donbas, Urali şi Siberia calvarul s-a terminat abia la sfârşitul anului 1949.

---

[28] „Fişa-declaraţie nr. 1594", completată de Adalbert Ludwig, 4 decembrie 1945. Vezi http://www.zfl.ro/deportationsprojekt/CNSAS/Revenirea_in_tara/Doc2.jpg.

[29] „Adresa Nr. 8539 a Inspectoratului Regional de Poliţie Sibiu către Direcţiunea Generală a Poliţiei, Direcţiunea Poliţiei de Siguranţă, Serv. II, Bir. 5, 19 octombrie 1945. Vezi http://www.zfl.ro/deportationsprojekt/CNSAS/Consecintele_deportarii/Doc2.jpg.

[30] *Ibidem*.

[31] „Memoriu asupra…", A.N.I.C., C.C. al P.C.R. - Secţia Organizatorică, Dosarul 27/1946, f. 24.

Uniunea Sovietică în amintirea deportaţilor

Fiecare dintre poveştile de viaţă ale deportaţilor germani în URSS sunt unice. Au fost ridicaţi de acasă, ca nişte infractori aproape, transportaţi în vagoane de vite în Uniunea Sovietică şi apoi obligaţi să muncească în mine de cărbune. Din acest itinerar tragic au rămas câteva elemente care se repetă în relatările fiecăruia, ceea ce constituie memoria deportării germanilor din România în Uniunea Sovietică. Vom prezenta, pe scurt, cele mai importante momente ale acestui segment de istorie comună româno-germană.

Arestarea Majoritatea îşi amintesc că, dintr-o dată, satele nemţeşti au fost înconjurate de „soldaţi români şi ruşi". Bărbaţii între 18 şi 45 de ani, precum şi femeile între 20 şi 32 de ani, trebuiau să-şi pună într-o valiză haine şi mâncare, iar apoi să se prezinte la şcolile din sat. În multe cazuri au fost ridicaţi şi tineri sub 17 ani, sau femei trecute de 32 de ani, chiar dacă aveau de crescut acasă copii. Soldaţii au intrat în sate având asupra lor liste cu persoanele ce trebuiau ridicate. Dacă nu-i găseau acasă pe nefericiţii desemnaţi să participe la reconstrucţia URSS, soldaţii au luat alţi oameni. Conta numărul celor prezenţi pe listă, nu neapărat numele lor!

Operaţiunea de arestare a germanilor a fost o adevărată dramă în satele şi oraşele Banatului şi Ardealului. Unii au încercat să fugă, s-au ascuns prin păduri sau în localităţile româneşti şi ungureşti. Pentru a se preda au fost ameninţaţi, prin megafoane, că vor fi ridicaţi bătrânii. În cele din urmă s-au predat.

Drumul spre Uniunea Sovietică Deportaţii îşi amintesc că nimeni nu le spunea ce se va întâmpla. Soldaţilor români le era frică să vorbească, spun ei, deoarece erau spionaţi de cei sovietici. Credeau că vor fi duşi la muncă în România undeva, departe de casă.

Din centrele sătești au fost transportaţi cu căruţele, săniile, sau pe jos în oraşele din apropiere. Acolo au fost urcaţi în trenuri de marfă şi s-au pornit din loc în toiul iernii. Femei şi bărbaţi laolaltă, au fost nevoiţi să se gospodărească în acele spaţii strânse. Şi-au pus mâncarea laolaltă, s-au aşezat unii într-alţii pentru a le fi mai cald, şi-au făcut nevoile la comun în gaura care a fost tăiată în podeaua vagonului.

Mâncare aveau, însă le era extrem de frig. Primii morţi ai deportării s-au înregistrat încă pe teritoriul României. Deplasarea s-a realizat greoi. Era război, iar trenurile se opreau în mai toate haltele, pentru a aştepta trecerea vagoanelor care transportau soldaţi sovietici pe front.

Din când în când uşile vagoanelor se mai deschideau în câte o gară, pentru ca deportaţii să poată să-şi ia apă. Unii au încercat să fugă, profitând de neatenţia soldaţilor români şi ruşi. Prilej pentru noi abuzuri. În locul fugarilor au fost luaţi la întâmplare oameni nevinovaţi, care se aflau întâmplător în acele gări. Conta numărul arestaţilor, nu neapărat originea lor etnică. Acei nefericiţi români au fost duşi în deportare alături de conaţionalii lor nemţi.

Ajunşi la Iaşi, deportaţii au fost transferaţi în vagoane mai mari. Şvabii din Banat s-au întâlnit în aceste vagoane cu saşii din Ardeal. Au realizat imediat ce se va întâmpla cu ei. Nu mai era nici o îndoială că vor ajunge în Uniunea Sovietică. La trecerea Prutului, soldaţii români au încetat să-i mai escorteze, fiind însoţiţi doar de sovietici. În Ucraina deja nu mai exista atâta rigoare. Uşile vagoanelor se deschideau mai des, nu mai aveau unde să fugă. Au primit pentru prima dată şi hrană caldă.

La destinaţie au fost coborâţi din vagoane şi aliniaţi în centre de recrutare a forţei de muncă. Pe baza unor liste furnizate de unităţile care aveau nevoie de forţă de muncă, germanii erau împărţiţi în grupe şi trimişi în lagăre. Nu s-a ţinut cont de proveniența lor. Au fost repartizaţi aleator, astfel că deportaţii originari dintr-un sat au ajuns în două-trei lagăre de muncă, chiar dacă au fost ridicaţi în acelaşi transport. S-au înregistrat cazuri dramatice de-a dreptul, când părinţii au fost despărţiţi de copiii lor.

Viaţa în lagăr Cei mai „norocoşi" au rămas în localităţile unde s-au oprit trenurile cu deportaţi. Însă alte lagăre de muncă se aflau la zeci de kilometri distanţă faţă de gările cu pricina. După câteva săptămâni de călătorie istovitoare, deportaţii au fost nevoiţi să meargă prin zăpadă în localităţile în care erau repartizaţi să lucreze. Unii, mai inventivi, au tras după ei valizele cu ajutorul curelei de la pantaloni.

În majoritatea cazurilor, deportaţii germani au fost nevoiţi să-şi construiască singuri barăcile lagărelor, sau să le repare pe cele existente. În orice caz, au dormit una sau mai multe nopţi sub cerul liber, în plină iarnă. Căldură şi-au putut face cât de cât, întru-cât au ajuns, în general, în zone de extragere a cărbunelui sau de prelucrare a lemnului. Ca o ironie a sorţii, unii au fost aşezaţi în lagăre construite de soldaţii armatei naziste în timpul cantonării în Uniunea Sovietică.

Lagărele erau păzite de soldaţi sovietici. Majoritatea erau înconjurate de garduri din sârmă ghimpată, deşi deportaţii nu aveau unde să fugă – casele lor erau la mii de kilometri distanţă. Femeile şi bărbaţii

au fost aşezaţi în barăci separate. S-au constituit ad-hoc bucătării ale lagărului, în care lucrau femeile deportate.

Munca Toţi deportaţii intervievaţi s-au plâns de condiţiile grele de muncă. Majoritatea au fost repartizaţi la mine de cărbune. Fie că lucrau în subteran sau afară, făceau o muncă deosebită de cea de acasă. Mai ales tinerii nu erau obişnuiţi cu lucrul în industrie, deoarece fie erau elevi, fie lucrau pe lângă gospodăriile săteşti ale părinţilor.

Erau păziţi de *nacealnici*, care aveau grijă să fie respectate normele de lucru.

Unii nu au rezistat. Încă din primele luni s-au îmbolnăvit şi nu au mai putut intra în subteran. Alţii au fost victime ale accidentelor – au fost prinşi în surpări de mină, au căzut pe ei trunchiuri de copaci etc. În 1946 cei inapţi de lucru au fost trimişi acasă. Mulţi dintre aceştia nu şi-au mai revenit, murind din cauza bolilor sau accidentelor din timpul experienţei deportărilor.

Cei rămaşi au contribuit la „reconstrucţia" URSS. Primii trei ani au fost mai grei. Apoi s-au mai obişnuit cu condiţiile de muncă, au mai scăzut normele. Prin 1948 au început să primească şi bani.

Hrana Alimentaţia a fost cea mai mare problemă a deportaţilor. Decesele şi îmbolnăvirile deportaţilor au fost cauzate mai degrabă de hrana proastă decât de condiţiile de muncă. Cei care mâncaseră acasă bine, carne sau produse din carne, nu s-au putut adapta. În general primeau de la locul de muncă ciorbe de proastă calitate, din diverse buruieni. Rar de tot carne. Mai mult intestine şi alte măruntaie ale animalelor. Pâinea era de asemenea slab nutritivă. Grâul era amestecat cu ovăz şi umflat cu apă. Dacă se storcea bucata de pâine nu mai rămâneai cu nimic, îşi aduc aminte deportaţii.

Lipsa hranei este cea mai prezentă amintire a lor. Senzaţia de foame era continuă, fiind dispuşi să facă orice pentru ceva de mâncare. Încă din primele luni au oferit la schimb localnicilor tot ce aveau în valize, pentru puţină hrană în plus. După ce au primit salarii pentru munca lor, prin 1948, au putut să-şi cumpere alimente. Însă nici piaţa sovietică nu abunda pe produse după război. Cumpărau pâine şi mămăligă.

Ruşii Paradoxal, deportaţii s-au întors cu o imagine pozitivă despre poporul rus.

Iniţial au avut de înfruntat prejudecăţile ruşilor despre germani, alimentate de propaganda oficială sovietică. Soldaţii şi *nacealnicii* erau duri, sancţionând orice abatere de la reguli. Femeile *nacealnic* au fost

mult mai rele decât erau bărbaţii *nacealnic*. Probabil îşi pierduseră soţii sau fraţii pe front, vărsându-şi amarul pe etnicii germani ajunşi sub paza lor. La fel de duri erau la început şi soldaţii care fuseseră răniţi pe front.

Cu timpul însă, soldaţii şi *nacealnicii* ruşi i-au cunoscut pe deportaţi şi au reuşit să se înţeleagă. Un rol important în acest proces a fost şi învăţarea de către germani a limbii ruse (sumar, desigur). La început s-au înţeles prin intermediul unor *tolmaci* din Basarabia, care se aflau şi ei în deportare, sau veniseră la muncă voluntar.

Însă localnicii ruşi nu au avut prejudecăţi faţă de germanii deportaţi. Toţi intervievaţii susţin că n-ar fi rezistat fără ajutorul băştinaşilor. Aceştia le-au înţeles necazurile şi le ofereau sprijin. Şi ruşii o duceau greu, îşi amintesc deportaţii, nu aveau de ce să fie „geloşi" pe ei. Îi ajutau pe localnici în gospodărie, primind de-ale gurii. În satele sovietice rămăseseră bătrânii, tinerii fiind mobilizaţi sau angrenaţi în efortul de război. De multe ori, germanii deportaţi plecau să cerşească mâncare în satele din preajma lagărelor. Din puţinul lor, ruşii nu i-au lăsat să moară de foame, îşi amintesc acum foştii deportaţi.

Uniunea Sovietică În memoria deportaţilor, *Rusia* (Uniunea Sovietică) a rămas ca o ţară săracă, nu neapărat înapoiată. Îşi amintesc că atunci când au ajuns în minele de cărbune erau folosiţi caii pentru a tracta vagonetele din subteran. Cu timpul a început campania de electrificare, iar la plecare deja vagonetele erau manipulate electric. De asemenea, le-a rămas întipărită imaginea unor localităţi distruse de război. Când au fost duşi în URSS, în 1945, se mai vedeau urmele luptelor, iar cadavrele soldaţilor morţi zăceau pe câmpurile îngheţate. Unii au participat la reconstrucţia oraşelor, fiind selectaţi să lucreze pe şantiere, în funcţie de meseriile pe care le aveau acasă. Deportaţii recunosc că le-am fost mai bine decât în mină. Au reuşit să intre în contact cu civilii astfel, fără supravegherea strictă a *nacealnicilor*, primind sprijinul ruşilor.

Întoarcerea acasă Începând cu anul 1948, în rândul deportaţilor au început să circule zvonuri că vor fi trimişi acasă. Se relaxase regimul de muncă, primeau bani, puteau să-şi cumpere alimente şi alte bunuri deoarece se scoseseră cartelele. Şi-au făcut haine noi, având printre ei croitori. Unii şi-au întemeiat familii în deportare, s-au născut copii. Paznicii lagărelor i-au lăsat să-şi constituie grupuri artistice, cântau la acordeon, puteau organiza mici serbări. Mai ales cu ocazia

aniversărilor oficiale sovietice erau lăsaţi să se plimbe singuri prin oraşe. Au făcut şi poze, pe care la plecare le-au adus acasă.

Despre întoarcerea în ţară nu au multe amintiri. Ştiau că nu li se va mai întâmpla nimic rău. Unii se emoţionează şi astăzi când rememorează bucuria auzului limbii române, după ce au trecut graniţa.

Trenurile cu germani întorşi din Uniunea Sovietică au oprit la Sighetul Marmaţiei. Acolo au primit foi de drum, în baza cărora au putut circula gratuit cu trenul până acasă. Pe drum i-au întâmpinat localnicii, care aruncau cu fructe şi alte alimente în trenuri. Ştiau că veneau înfometaţi din URSS.

Acasă au reuşit să se reintegreze. Cei care învăţaseră limba rusă au reuşit chiar să „profite" de pe urma deportării. În epocă se căutau cunoscători de rusă, în condiţiile în care această limbă nu fusese studiată în România până după război.

Bărbaţii tineri au mai avut de trecut însă o cumpănă. Deoarece nu-şi satisfăcuseră stagiul militar au fost încorporaţi. Întâmplător sau nu, mulţi dintre ei au fost înrolaţi în corpurile de muncă care lucrau la extracţia cărbunilor în Valea Jiului.

Vinovaţii Întrebaţi fiind cine cred că sunt responsabili pentru deportarea lor, etnicii germani intervievaţi au păreri împărţite. Mai ales cei care locuiesc încă în România se feresc să atribuie responsabilităţi. Susţin că împrejurările postbelice au cauzat deportarea, în condiţiile în care Germania a pierdut războiul în favoarea URSS. Ei ar fi căzut oarecum nevinovaţi în acest joc al marilor puteri.

Pe de altă parte, foştii deportaţi care trăiesc acum în Germania tind să plaseze responsabilitatea în sarcina românilor. Ei susţin că guvernul sovietic a cerut României trimiterea de civili pentru reconstrucţia URSS. Nu s-ar fi precizat în nici un moment ca aceşti civili să fie etnici germani. Guvernul de la Bucureşti ar fi luat decizia ca să fie deportaţi germanii. Întrebaţi dacă au întâlnit în lagăre şi alte naţionalităţi din ţările care au pierdut războiul, ei nu-şi amintesc însă aşa ceva. Au întâlnit tot germani, dar din ţările vecine: Ungaria, Iugoslavia etc.

Deportarea în amintirea urmaşilor Urmaşii deportaţilor păstrează vie memoria suferinţelor îndurate de etnicii germani în URSS. Însă nu mai sunt aşa de conciliaţi cu contextul istoric postbelic, şi nici cu poporul rus. În opinia lor, deportarea a fost un act de răzbunare din partea Uniunii Sovietice pentru crimele nazismului. De asemenea, generaţiile următoare insistă pe relatarea înapoierii sovie-

ticilor ca civilizaţie. În opinia lor, şvabii şi saşii au fost scoşi din mediul lor prosper de viaţă şi umiliţi prin munca forţată în minele de cărbune ale URSS.

Ţărmurile memoriei: povestea de viaţă, amintirea urmaşilor, memoria colectivă

În polimorfismul epistemologic actual, interviul narativ sau creator a încetat să fie o metodă în sine de investigare a ştiinţelor socio-umane şi istoriografiei. De la cercetările lui Thomas şi Znaniecki[32] - unde metoda aceasta a condus la elaborarea paradigmei „subiectivităţii" şi fundamentarea Şcolii din Chicago - şi până astăzi, schimbările de metodologie par să aspire la sincronizări cu viteza rulării noutăţilor din cotidianul social. Ca tehnică subsumată studiului de caz, metodei megatendinţelor sau metodei etnobiografice, practica interviului îşi menţine locul în bagajul cercetătorului dar persistă şi ca tehnică de bază a istoriei orale[33].

În ceea ce priveşte proiectul investigării memoriei deportării etnicilor germani în Uniunea Sovietică, intervievarea unor supravieţuitori a fost dintru-început apreciată ca o etapă primară şi necesară. Şi tot dintru-început, am estimat rezultatele publicate în această carte ca un depozit documentar pentru viitoare cercetări.

Dar, aşa cum se întâmplă de obicei într-o cercetare calitativă, după specificarea obiectivelor şi operaţionalizarea conceptelor, în plin proces de culegere a datelor, am recurs la reformularea unora dintre ipoteze. Avansăm în cele ce urmează câteva reflecţii şi concluzii asupra

---

[32] W. I. Thomas (1863-1947) a fost primul director al departamentului de sociologie al Universităţii din Chicago. Împreună cu F. Znaniecki a eloborat un celebru studiu asupra imigranţilor polonezi, publicat în patru volume în perioada 1918-1920. Cercetările lor, bazate pe intervievarea unui impersionant grup de imgranţi polonezi în America şi ţărani din Polonia, sunt considerate fundamentale în apariţia „şcolii din Chicago" şi depăşirii paradigmei behavioriste, la modă în epocă. În opoziţie cu behaviorismul care reduce comportamentul la răspunsul cauzat de un stimul, Thomas susţine rolul „subiectivităţii" indivizilor în elaborarea deciziilor şi comportamentelor.

[33] Practicată de mai multă vreme ca o alternativă sau completare la studiul documentelor scrise, organizarea cercetărilor sistematice în acest domeniu a început în 1948 cu „*Proiectul de istorie orală de la Universitatea Columbia"* iniţiat de Allan Nevins. Studiile americane de istorie orală vizează în prezent teme şi grupuri extinse de cercetare. Ele urmăresc în mod expres reconstituirea, pe baza relatărilor participanţilor, a unor evenimente, episoade sau profiluri de personalităţi istorice.

interviurile rezultate după ghidul întocmit[34] şi interviurilor realizate în teren după amintita remodelare a proiectului nostru.

Deportarea ca poveste de viaţă. Documentarea proiectului şi, implicit, instructajul intervievatorilor a conţinut avertizări asupra dificultăţilor ce decurg din personalitatea intervievaţilor şi tematica interviului.

Autorii proiectului, se poate mărturisi acum, au fost însă mult prea optimişti faţă de situaţia din teren. Primul contact a însemnat şi primul impediment: între numărul membrilor asociaţiilor foştilor deportaţi germani din România în URSS şi supravieţuitorii care-au acceptat interviul, diferenţa a fost enormă[35]. Fie că aceştia erau cetăţeni români, fie germani. În sensul general al psihanalizei, povestirea unei experinţe dureroase de viaţă este o cheie de terapie a traumei şi, totodată o punte de unificare a sinelui cu valorile prezentului. Gradul înalt de traumă psihică reprezentat de anii petrecuţi în deportare este, poate, cel mai bine exprimat prin refuzul majorităţii supravieţuitorilor contactaţi de a povesti despre deportare. *„Că dacă te gândeşti în fiecare clipă vai ce rău a fost, vai ce ruşine ai trăit, te distrugi*, a mărturisit o femeie, soţia şi fiică de foşti deportaţi. *Şi dacă spui, ceilalţi zic că ai fost nazist, că ai fost hitlerist. Mai bine tac. Cel mai rău a fost că mi-a murit fetiţa. Mă uit, uite îmi pun flori, mă uit ce frumos e-afară… sunt prea bătrână şi nu pot aşa… prea am suferit ca să glumesc… nu pot aşa… nu vreau"*[36]…

Experienţa relatării a dobândit accente deosebite şi prin interdicţia oficialităţilor sovietice şi româneşti de a vorbi despre deportare. Înaintea revenirii acasă, deportaţilor le-au fost distruse obiectele personale cu valoare de amintire. Iar episodul muncii forţate la „reconstrucţia" URSS după război a fost o „pată albă" în istoria României şi subiect-tabu în discursul public. Astfel s-au vrut a fi şterse din memoria colectivă aceste „insule" din viaţa a zeci de mii de supravieţuitori ai deportării, prietenilor şi familiilor acestora.

---

[34] Vezi Anexa 1.

[35] Datorită acestei situaţii, în cadrul Forumului Democrat German din Reşiţa, partenerul acestui proiect, nu a fost posibilă intervievarea numărului de foşti deportaţi prevăzuţi iniţial. Cu ajutorul dlor Erwin Ţigla, preşedintele Forumului Democrat German din Reşiţa, şi Ignaz Bernhard Fischer, preşedintele Asociaţiei Foştilor Deportaţi din România în URSS, cercetarea a fost extinsă în alte localităţi din ţară.

[36] Relatarea Mariei Ferenschutz, p. 68.

În consecinţă, grupul estimat s-a construit prin tatonări şi corecţii imprevizibile.

Ca orice poveste de viaţă şi rememorarea amintirilor deportării a presupus trăiri puternice atât din partea povestitorului cât şi a intervievatorului. Cine sunt eu?; ce-am trăit?; de ce mi-au fost impuse, tocmai mie, suferinţa, foamea, umilinţa, întrăinarea?; prin ce merite sau miracole eu am supravieţuit, când atâţia semeni deportaţi n-au revenit acasă? – unor dileme ca acestea li s-a încredinţat fiecare narator acceptând experienţa interviului. *„Ceea ce ne-a fost dat să trăim nu doresc la nimeni, nici măcar la duşmani*, spune o intervievată. *Am îndurat o suferinţă care nu poate fi înţeleasă, am trăit în mizerie, am suferit de foame şi de frig fără să fi purtat nici o vină"*[37].

Poveştile deportării au fost spuse în multe feluri, depinzând de context şi personalităţile „părţilor" dialogului.[38] În unele cazuri s-a renunţat la ghidul de interviu, „eliberând" amintirile. La faţa locului, intrevievatorii s-au focalizat îndeobşte pe întrebarea: în ce măsură traumele individuale şi interdicţiile politice transformă amintirea deportării într-o „epifanie" a poveştilor de viaţă?

Impredictibil, în momentul proiectării, a fost şi ceea ce-am putea numi pattern-ul supravieţuitorului deportării. În primul rând, datorită caracteristicilor vârstei „marii bătrâneţi". Dacă la data deportării, cei mai tineri dintre deportaţi abia împliniseră 17 ani, acum, cei mai tineri dintre supravieţuitori se apropie sau au împlinit de curând vârsta de 84 de ani. Particularităţile memoriei oamenilor trecuţi de 80 de ani s-au făcut simţite în raportul dintre stocarea, codarea, redarea, uitarea şi resemnificarea informaţiilor şi amintirilor. Şi nu în ultimul rând, în uzajul comunicării în limba română. Trăind de mulţi ani în comunitatea familiei din Germania sau în cămine anume organizate pentru etnicii germani din România[39], prin acordul asupra intervievării, intervie-

[37] Relatarea Anei Zgârdea (Feil), p. 101.

[38] Pentru o mai buna realizare a obiectivelor proiectului şi creşterii impactului său, 11 interviuri au fost realizate de studenţi ai anului II psihologie de la Facultatea de Ştiinţe ale Educaţiei, Psihologie şi Asistenţă Socială a Universittăţii „Aurel Vlaicu" Arad, în anul universitar 2011-2012. Interviurile au contat ca aplicaţie practică a temelor de metodologie prevăzute în programa analitică a cursului de Psihologie socială şi aplicată, susţinut de prof. univ. dr. Lavinia Betea.

[39] O parte din interviuri a fost în această situaţie realizată la Casa Adam Müller-Guttenbrunn din Timişoara şi filiala acesteia din localitatea Sântana (Arad).

vaţii şi-au asumat explicit exerciţiul reactivării vocabularului de limbă română. Unii au refuzat dialogul motivând că nu mai ştiu vorbi româneşte[40].

Metaforic vorbind, relatările deportării intră în fluxul comunicării publice ca nişte mici lacuri de munte, cu ţărmuri regulate şi izvoare adânci. Intervievatul şi intervievatorul ancorează la acest prim „ţărm al memoriei", după scurte şi liniştite „călătorii". Căci timpul a îmblânzit colţurosul relief al conflictelor, suferinţelor şi umilinţelor din tinereţe. Deasupra lor viaţa a aşternut alte dureri şi frustări. Prin vârsta lor, toţi intervievaţii sunt marcaţi de pierderea unor fiinţe apropiate – copii, nepoţi, parteneri de viaţă. Pe de altă parte, anii din urmă şi viaţa în comunităţile de vârstnici a modificat credinţe şi practici fundamentale. Porunci ale creştinismului - precum „iubeşte-ţi aproapele ca pe tine însuţi" sau „iartă greşiţilor tăi căci şi ţie ţi se vor ierta, atunci, multe" – le-au modelat definitiv atitudinile şi opiniile. *„Vinovat nu am făcut pe nimeni de cele întâmplate*, spune acum o fostă deportată despre viaţa în lagăr. *N-am zis nici aşa, nici aşa. Când ne-au luat, ne-am dus. Aşa cum s-au dus bărbaţii la război înaintea noastră. De ce ne-au dus?... Pentru păcatele noastre ne-au dus"*[41].

Ajunşi în acest punct al „îmblânzirii" amintirilor deportării – ca valuri ce ating lin marginea vieţii –, am considerat încheiată investigarea memoriei vii din perspectivă istorică.

Al doilea ţărm – memoria urmaşilor Am depăşit astfel cadrele proiectului iniţial extinzând categoria intervievaţilor la memoria de familie. Prin subiecţi ce reprezintă trei generaţii, am urmărit meandrele interpretării trecutului apropiat în gândirea socială.

În planul naraţiunii, au apărut şi cazuri când o anume întâmplare de viaţă personală din deportare a săpat urme mai adânci în viaţa intervivatului şi a familiei sale decât deportarea însăşi. *„La întoarcere, a fost un şoc pentru familie ca mama să se întoarcă, cu un bebeluş de câteva luni, în braţe,* povesteşte fiica unei foste deportate. *Tata nu a vrut să vină în România, împreună cu mama şi cu mine, bebeluşul. S-a întors în Ungaria, la el acasă. Nu ştiu nimic despre el şi nu l-am văzut*

[40] În această situaţie, cu sprijinul organizaţiei *Landsmannschaft der Banater Schwaben e.V.* din München, intervievatorii au beneficiat de ajutorul unui translator pentru realizarea interviurilor.

[41] Relatarea Rozaliei Buttinger, p. 89.

niciodată"[42]. Sau această relatare a unei nepoate despre bunica ei: *„Când s-a întors din deportare, bunicii i-a fost şi mai rău. Ea nu prea povestea despre asta. Dar ce-am înţeles de la taică-meu. Atunci când s-a întors, copiii nu au mai vrut-o. Iar acasă era şi femeia asta. Ea nici nu avea unde să stea. Cu soţul n-a mai fost nimica. A fost un dezastru. Ea a vrut să ţină amândoi copiii dar niciunul nu a vrut-o. I-a luat dar ea nu avea ce să le dea de mâncare. Nu avea bani. Până la urmă, băiatul pentru un penar a lăsat-o şi a fugit la taică-su. Vai şi amar...! Nu avea nici de mâncare să le dea. Până la urmă fetiţa a rămas la ea. Ştiu că ea nu povestea. A fost un dezastru pentru o femeie. Vă daţi seama, familia distrusă şi copiii care nu te mai vor! O vor pe femeia aceea care nu e mama lor dar care a avut grijă de ei cât timp ea a fost deportată"*[43] .

Recurgând la aceeaşi reprezentare vizuală a ţărmurilor memoriei, amintirile urmaşilor au stocat din povestirile părinţilor şi bunicilor informaţii şi imagini sugestive, redându-le cu mai puternice accente. Foamea, frigul, munca grea, umilinţa şi depărtarea – constante ale deportării etnicilor germani în URSS – sunt ilustrate în aceste amintiri prin episoade ce-au rezultat din semnificări şi resemnificări culturale şi personale. *„Sunt aşa de fericită că avem ce să mâncăm,* îşi citează mătuşa, o nepoată. *La ruşi era groaznic – nu aveai ce mânca. E groaznic cât am flămânzit şi câţi au murit de foame. Şi-acum cum să nu mănânc eu? Mi-e indiferent cât mă îngraş. Acolo era o femeie foarte bolnavă şi foarte slăbită. Şi mă ruga să-i dau din porţia mea de mâncare. Nimeni nu voia să dea din porţia lui mică la altul. „Dă-mi să mânânc. Eu oricum o să mor aici. Iar tu când te întorci, poţi să-l iei pe soţul meu". Lasă-mă-n pace, am zis eu. Nu-mi trebuie pe soţul tău! Şi când am venit din Rusia, fix pe soţul femeii aceleia l-am luat"*[44]*...*

Alteori, amintirile se juxtapun în adevărate biografii de familie, întregitoarele unei potenţiale etnografii a etnicilor germani din România. *„Mătuşa soţului meu a fost deportată*, povesteşte o intervievată. *A fost subţirică că nimeni nu a crezut că e gravidă. Ea a plecat în ianuarie şi în septembrie a născut copilul. S-a îmbolnăvit acolo de TBC, aşa de slăbită a fost. După ce-a venit din deportarea în Rusia, i-au dus şi în Bărăgan. De ce? Pentru că era din Iecea Mare şi au socotit-o bogată. Nu a fost fermier dar a fost ţăran cu multe hectare. N-a murit în*

[42] Relatarea Anei Szucs, p. 92.
[43] Relatarea Erikăi Renz, p. 259.
[44] Relatarea Erikăi Renz, p. 259.

URSS, a murit Bărăgan. În 45 a venit din Rusia, a născut, în 47 a născut alt copil acasă, iar în 51 au deportat-o în Bărăgan. Avea când a murit mai puţin de 30 de ani"[45].

Rezumate foarte pe scurt aceste experienţe, am putea spune că transformate în memorii de familie, amintirile deportării sunt mai dramatice decât relatările directe ale vârsnicilor supravieţuitori. În sincronizarea de „înţelesuri" dintre părinţi şi copii, bunici şi nepoţi, ceea ce în relatările supravieţuitorilor apare ca „eroism cotidian", după expresia lui Tzvetan Todorov, se transformă, prin evaluarea urmaşilor, în eroism exemplar.

Ultimul ţărm – memoria colectivă În limitele clasicei teorii a lui Maurice Halbwachs[46], relaţia dintre memoria individuală şi cea colectivă este asigurată de anumite *cadre sociale*. Sociologicul domină însă psihologicul, amintirea individuală asupra unui eveniment sau durată temporală semnificativă „acordându-se" reprezentărilor colective.

Nu sunt altfel nici amintirile deportării etnicilor germani. Iată un răspuns relevant privind decizionalii vinovaţi de acea suferinţă colectivă: *„Noi am crezut, prima dată, că statul român e de vină. Se spunea că sovieticii au cerut României 100 000 de muncitori şi că românii ne-au dat pe noi, nemţii din ţară. Abia după 1990, când s-au deschis arhivele la Moscova, am aflat adevărul. Ministerul de Interne german ne-a comunicat atunci că Stalin ne-a cerut pe noi statului român. Au impus românilor să-i ajute iar ei au făcut listele. N-au avut încotro. Şi ei erau învinşi în război"*[47].

În opinia tuturor supravieţuitorilor care au răspuns întrebărilor asupra „învăţămintelor", cărţile de istorie trebuie să menţioneze şi episodul deportării etnicilor germani în Uniunea Sovietică atunci când prezintă cel de-al doilea război mondial. Nuanţările sunt dependente de cultura istorică a intervievaţilor. *„Trebuie să înceapă din 1933,* opinează unul dintre aceştia referindu-se la cauzele deportării. *Cu Germania după ce-a pierdut primul război mondial. Care 80% era imposibil să trăiască cu datoriile ce le avea. Imposibil! În această situaţie, în*

[45] Relatarea Karinei Reinert, p. 254.
[46] Lucrarea „Cadrele sociale ale memoriei", publicată de Maurice Halbwachs în 1925, fundamentează studiul memoriei sociale din perspectivă psiho-sociologică.
[47] Relatarea lui Ignaz Bernhard Fischer, p. 73.

orice ţară ar fi fost mişcări. Şi prin mişcări s-au preluat idei. Şi din acestea a câştigat partidul naţional socialist”[48].

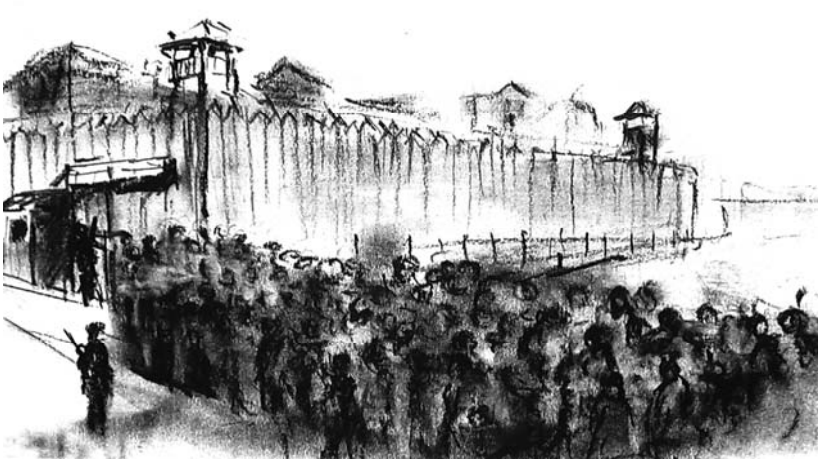

Prin normele sociale implicite sau explicite, prin modelele culturale, prin ideologiile de actualitate, influenţele sociale au determinat resemnificări ale memoriei colective şi, deopotrivă, ale memoriei individuale, finalizate cu concluzii generalizatoare precum cele ce urmează: *„Ca să nu se mai întâmple asemenea nenorociri, în primul rând, să aibă oamenii credinţă în Dumnezeu. Dacă nu o are, omul îşi face alţi zei – banii, puterea... Iar zeii aceştia îl degradează. Dacă toţi sunt degradaţi, vine dictatura. Dar dreptatea, demnitatea şi libertatea trebuie să fie fundamentul vieţii”*[49].

* * *

Semn întregitor al memoriei colective privind deportarea etnicilor germani în Uniunea Sovietică se doreşte a fi şi această carte.

La finalul ei autorii au de adus multe mulţumiri supravieţuitorilor deportării care au admis aceste călătorii dureroase în trecutul lor. Exprimăm gratitudine şi recunoştinţă domnului Erwin Ţigla, preşedintele Forumului Democrat German din Reşiţa; domnului Ignaz

[48] Relatarea lui Anton Ferenschutz, pp. 45-66.
[49] Relatarea lui Ignaz Bernhard Fischer, p. 73.

Bernhard Fischer, preşedintele Asociaţiei Foştilor Deportaţi din România în URSS; organizaţiei *Landsmannschaft der Banater Schwaben e.V.* din München, şi în special domnului preşedinte Peter Leber, care ne-au sprijinit demersul şi ne-au facilitat contactele cu intervievaţii din landul Bavaria; domnului Martin Reinholz, preşedintele filialei Sântana (Arad) a Forumului Democrat al Germanilor din România. Şi, desigur, studenţilor şi celorlalţi intervievatori care s-au asociat eforturilor noastre.

Lavinia Betea
Cristina Diac
Florin-Răzvan Mihai
Ilarion Ţiu

Kruppstahl und flink wie Windhunde!
meine Ehre heißt Treue!
1916
Führer befiel wir folgen Dir!
1944
10 - 1945 - URAL
16
17
18

-2-

O PIEDICĂ ÎN CALEA UITĂRII LA REŞIŢA...

Erwin Josef Ţigla[1]

Din an în an devin tot mai puţini; din an în an se deplasează tot mai greu, devin mai aplecaţi de spate, şi cu toate acestea, când sunt întrebaţi de tinereţea lor, suspină, încep să curgă, fără să vrea, pe obrajii lor lacrimi. Este vorba despre deportaţii germani din România în fosta Uniunea Sovietică, care se mai află în viaţă, care au aproape toţi mai bine de 80 de ani sau, cei care s-au născut acolo, între 65 şi 70 de ani.

În ianuarie 2012 s-au comemorat 67 de ani de la începerea deportării germanilor din România. Nu numai ei au fost deportaţi în acea perioadă, ci şi germani din alte ţări central şi est-europene, care se aflau atunci sub ocupaţia sovietică.

A fost şi este o obligaţie morală de onoare a Forumului Democratic al Germanilor din judeţul Caraş-Severin şi a Asociaţiei Germane de Cultură şi Educaţie a Adulţilor din Reşiţa, ca, an de an, începând cu schimbările politice din decembrie 1989, la iniţiativa Asociaţiei Foştilor Deportaţi în Uniunea Sovietică din Banatul Montan să organizeze manifestări comemorative dedicate evenimentului.

Dacă până în 1995 aceste manifestări comemorative se desfăşurau la cimitirul nr. 2-3 din Reşiţa, aproape de furnale, punându-se şi o placă comemorativă sfinţită de mons. Paul Lackner pe una dintre cele patru cruci mari ale cimitirului (pe care însă nu putea fi scris cuvântul „deportare"), iată că, din octombrie 1995, ele se desfăşoară aproape de centrul civic al Reşiţei, la monumentul deportaţilor ridicat în parcul „Cărăşana".

De 15 ani se găseşte ceva în municipiul Reşiţa, pentru care suntem de invidiat: este vorba despre monumentul deportaţilor din acest parc, aflat în apropierea gării de sud, locul în care au fost învagonaţi marea parte dintre cei care au fost duşi pe atunci în Uniunea Sovietică, pentru muncă de reconstrucţie după cel de-al Doilea Război Mondial.

Cu nostalgie îmi aduc aminte de istoria ridicării acestui monument, de ideea ridicării acestuia, care mi-a venit imediat după decembrie 1989. De ce? Pentru că şi bunicul meu dinspre mamă, Josef Wrattny, a

---

[1] Preşedintele Forumului Democratic al Germanilor din judeţul Caraş-Severin; Preşedintele Asociaţiei Germane de Cultură şi Educaţie a Adulţilor Reşiţa.

fost pentru aproape cinci ani deportat. El s-a întors acasă de Crăciunul anului 1949 şi îmi depăna, de multe ori cu lacrimi în ochi, adesea amintirile sale despre cei aproape cinci ani petrecuţi acolo.

În primele luni ale anului 1990 s-a constituit, la Reşiţa, Asociaţia Foştilor Deportaţi în Uniunea Sovietică şi în cadrul ei a fost primită cu bucurie ideea ridicării acestui monument. Din acel moment până la sfinţirea lui, în octombrie 1995, a fost un drum lung şi greu...

În ziarele germane din România, dar şi în unele din Austria şi Germania, au apărut relatări despre iniţiativa noastră, preluată pozitiv, dar de către unele cercuri şi în mod negativ. Cu toate acestea, noi am mers mai departe!

Ceea ce mă face să am fiori şi în ziua de astazi este solidaritatea arătată de înşişi deportaţii care au donat din pensia lor mică sume pentru ridicarea acestui monument. Un deportat şi-a donat întreaga pensie suplimentară după Decretul-Lege nr. 118/1990 pe care a primit-o ca un drept al său ca fost deportat.

Însă fără sprijinul constant al Asociaţiei Germanilor din Banatul Montan, stabiliţi în Germania, a Asociaţiei Culturale „Südmark" din Graz şi a Guvernului Landului Stiria din Austria ar fi rămas totul, poate, în faza de început. Acestora şi nouă li şi ni s-au alăturat alte organizaţii şi instituţii, dar şi foarte multe persoane particulare, care au contribuit cu toţii la ridicarea acestui monument la Reşiţa.

Un cuvânt de recunoştiinţă i se cuvine aici şi artistului plastic creator al monumentului, celui care a gândit monumentul în plenitudinea sa, prof. univ. dr. Ion Stendl, reşiţean prin naştere, astăzi trăitor în Bucureşti. Şi părinţii săi au fost deportaţi. El dorea ca prin acest monument să aşeze un semn de avertisment pentru viitor: niciodată să nu se mai întâmple aşa ceva!

La 14 noiembrie 1992, în cadrul celei de a II-a ediţii a „Decadei Culturii Germane în Banatul Montan" s-a desfăşurat la Reşiţa, la Biserica romano-catolică „Maria Zăpezii", o Sfîntă Liturghie cu caracter ecumenic, la care au participat mons. Sebastian Kräuter (episcop al Diecezei romano-catolice de Timişoara) şi D.Dr. Christoph Klein (episcopul Bisericii Evanghelice C.A. din România), după care s-a sfinţit locul unde urma să se ridice monumentul deportaţilor germani.

Plăcile de granit aduse din Austria pentru a înfrumuseţa monumentul, Cristosul şi plăcile comemorative, turnate în uzinele reşiţene, toate s-au realizat sau adus la Reşiţa, nu fără probleme. Şi cu toate acestea, monumentul urma să fie gata la data sfinţirii acestuia.

Aşa a venit şi ziua de 14 octombrie 1995, a doua zi a „Decadei Culturii Germane în Banatul Montan", ediţia a V-a.

După o Sfîntă Liturghie cu caracter ecumenic, desfăşurată la Biserica romano-catolică „Maria Zăpezii", a urmat dezvelirea şi sfinţirea monumentului. În faţa acestuia au luat cuvântul ing. Julius Anton Baumann (preşedintele de onoare al Asociaţiei Germanilor din Banatul Montan, stabiliţi în Germania, cel care a fost trup şi suflet în a sprijini acest proiect), ing. Pavel Gheorghe Bălan (preşedintele Consiliului Judeţean Caraş-Severin), Ignaz Bernhard Fischer (preşedintele Asociaţiei Foştilor Deportaţi în Uniunea Sovietică din România) şi eu, în calitate de preşedinte al Asociaţiei Germane de Cultură şi Educaţie a Adulţilor din Reşiţa.

Monumentul a fost dezvelit de către ing. Julius Anton Baumann, Karl Bereznyak (preşedintele Asociaţiei Foştilor Deportaţi în Uniunea Sovietică din Banatul Montan) şi fiul meu, Alexander Erwin Ţigla (în calitate de reprezentant al generaţiei tinere care va prelua acest monument). Apoi a urmat sfinţirea monumentului prin mons. Sebastian Kräuter (episcop al Diecezei romano-catolice de Timişoara) şi D.Dr. Christoph Klein (episcopul Bisericii Evanghelice C.A. din România), în prezenţa prim-ministrului Landului Stiria din Austria, Josef Krainer jr., care a venit extra din Graz cu un zbor charter la aeroportul din Caransebeş, pentru a asista la festivităţile din Reşiţa. Din punct de vedere muzical, întreaga solemnitate la monument a fost întregită prin prestaţia corului german „Franz Stürmer" de aici.

Sunt sigur că toţi cei prezenţi nu vor putea uita acele clipe de înaltă trăire spirituală! Iar eu personal, ca iniţiator şi realizator al acestui monument, nici atât! Întregul elan, voinţa şi satisfacţia sufletească au fost împlinite în această zi prin dezvelirea şi sfinţirea monumentului!

De atunci, toate manifestările comemorative publice dedicate deportării germanilor în fosta Uniune Sovietică s-au desfăşurat aici, la monument, în primul rând cele din fiecare ianuarie al anilor trecuţi de la sfinţire. Jerbe de flori, coroane şi lumânări împodobesc anual monumentul nostru, depuse de oameni ai locului, dar şi din întraga ţară, din Austria, din Germania, din întreaga lume!

Un alt moment de amintit aici este şi cel al comemorării împlinirii a 60 de ani de la începerea deportării germanilor în fosta Uniune Sovietică, desfăşurat la Reşiţa, în ziua de 22 ianuarie 2005. Prezenţa atunci a celor trei episcopi: mons. Martin Roos (episcop al Diecezei romano-catolice de Timişoara), mons. Eugen Schönberger (episcop al Diecezei

romano-catolice de Satu Mare) şi D.Dr. Christoph Klein (episcopul Bisericii Evanghelice C.A. din România), dar şi a prefectului de Caraş-Severin, dr. Gavril Soran, a reprezentanţilor deportaţilor din întreaga ţară, a altor oficialităţi ai judeţului Caraş-Severin şi ai municipiului Reşiţa, a înalţilor reprezentanţi ai Forumului Democrat al Germanilor din România, a contribuit la aceste momente de comemorare de înaltă încărcătură spirituală.

Prima manifestare comemorativă pe ţară a deportării, la 50 de ani de la începerea acesteia, s-a desfăşurat în perioada 12-14 ianuarie 1995, la Braşov. Atunci s-au întâlnit acolo pentru prima oară reprezentanţii tuturor deportaţilor din România pentru o comemorare împreună, pentru a discuta despre ororile deportării, pentru a-şi aduce aminte de victimele acesteia şi pentru a transmite un mesaj către omenire, ca astfel de lucruri să nu se mai întâmple niciodată. Atunci nu a fost vorba despre răzbunare, ci despre iertare!

Din programul încărcat al acelor zile trebuie amintită comemorarea spirituală ecumenică din Biserica Neagră, o adîncă trăire sufletească pentru toţi cei prezenţi!

La acele manifestările din Braşov au participat înalţi reprezentanţi ai corpului diplomatic, reprezentanţi ai puterii politice şi ai administraţiei publice judeţene şi locale, înalţi reprezentanţi ai Forumului Democrat al Germanilor din România şi în parte, personal, chiar preşedintele de atunci al statului, domnul Ion Iliescu.

Cinci ani mai târziu, cu prilejul comemorării a 55 de ani de la începerea deportării, 15-16 ianuarie 2000, manifestările pe plan naţional s-au desfăşurat la Timişoara, la Casa „Adam Müller-Guttenbrunn", în organizarea d-lui Ignaz Bernhard Fischer şi a d-nei Elke Sabiel. Ei au putut să atragă atunci pentru a se adresa celor adunaţi, în calitate de vorbitor principal, pe scriitorul german din România, Richard Wagner, astăzi trăitor în Germania. Requiemul din Domul catolic a fost de asemenea un moment solemn din cadrul comemorării de la Timişoara.

În anul 2010, a avut loc comemorarea pe plan naţional a 65 de ani de la începerea deportării, la Satu Mare, în perioada 19-21 martie. În primplan a stat Sfînta Liturghie din Catedrala romano-catolică din Satu Mare, unde, în calitate de vorbitor principal, s-a adresat celor prezenţi dl. Ignaz Bernhard Fischer, preşedintele Asociaţiei Foştilor Deportaţi în Uniunea Sovietică din România. Şi la această comemorare au participat reprezentanţi ai corpului diplomatic, ai Forumului Democrat al

Germanilor din România, reprezentanţi ai politicului şi ai administraţiei.

În a doua parte a secolului XX au apărut în străinătate multe publicaţii şi cărţi dedicate deportării germanilor în fosta Uniune Sovietică, care au documentat şi prelucrat ştiinţific subiectul. Abia după schimbările din ţara noastră de după decembrie 1989 au putut să apară şi la noi astfel de publicaţii şi cărţi. Astăzi, mai multe zeci de cărţi din întreaga lume documentează acest episod de după cel de al Doilea Război Mondial.

Şi Asociaţia Germană de Cultură şi Educaţie a Adulţilor din Reşiţa a editat până în prezent trei volume de amintiri despre perioada deportării, apărute în anii 1995, 1997 şi 2005, iar în anul 2010, cartea-album Erwin Josef Ţigla (ed.): ***Monumente şi plăci comemorative pentru germanii din România deportaţi în fosta Uniune Sovietică = Denkmäler und Gedenktafeln für die ehemaligen deutschen Russlanddeportierten aus Rumänien.*** Reşiţa: „Banatul Montan", 2010, ISBN: 978-973-1929-35-4.

De asemenea, numeroase referiri la deportare şi urmările acesteia au fost publicate în revista noastră lunară „Echo der Vortragsreihe" („Ecoul Asociaţiei") şi în periodicul „împreună, miteinander, együttesen", toate contribuind la punerea în evidenţă a acelei traumatizante perioade prin care au trecut germanii din România.

Reşiţa, septembrie 2012

-3-

UN CAZ LA PATRU VOCI

Reşiţa – miezul memoriei

Pe Anton Ferenschutz l-am cunoscut la Reşiţa, în urmă cu aproape două decenii. Venise în ţară să-şi lanseze cartea autobiografică „Generaţia de sacrificiu" (Timişoara, Helicon, 1995).

Întâlnirea noastră de-atunci s-a consumat în sediul Televiziunii TeraSat Reşiţa, Anton Ferenschutz fiind invitat să rememoreze amintirile proprii din deportarea în URSS. În anii 90, asemenea „pete albe" ale istoriei stârneau interese, afecte şi controverse. „Frăţia" dintre români şi „naţionalităţile conlocuitoare" şi prietenia dintre „poporul sovietic" şi celelalte „naţiuni socialiste" au fost „principii" ale istoriografiei comuniste. Astfel că deportarea etnicilor germani din România în URSS, la sfârşitul războiului, s-a regăsit până la căderea regimului comunist doar în amintirile de familie ale foştilor deportaţi. Evocate, cu teamă, nu cumva copiii „să se scape" cu vorba, la şcoală.

Spre deosebire de alţi martori şi victime care-şi resemnificau aminitirile concentrându-se asupra trăirilor proprii, prin literatură şi pictură, Anton Ferenschutz îşi transformase drama deportării în dramatic eveniment comunitar, conexându-l cu efectele celei de-a doua conflagraţii mondiale. La sfârşitul ei, învingătorii au trecut la diverse represalii asupra învinşilor. Pedepsirea „criminalilor de război" şi „colaboraţioniştilor" de către tribunale special constituite s-a făcut cu ample mediatizări. În categoria acestora a fost, în România, „procesul Antonescu". Pedepsele aplicate de sovietici unor grupuri pentru „vini colective" s-a făcut însă în tăcere. În plin război încă, Stalin deportase şase comunităţi etnice pentru vina de a nu se fi împotrivit ocupantului nazist. În „ţara sovietelor", pacea a adus nenorocirea soldaţilor prizonieri şi celor care trecuseră în rândurile armatei germane. Conform convenţiilor dintre Aliaţi, au fost returnaţi patriei lor de către învinşi. Aceia care luptaseră împreună cu armatele naziste împotriva Armatei Roşii au fost executaţi, iar prizonierii de război au fost mutaţi din lagăre naziste în lagăre sovietice.

Ca ţară învinsă în război, România a fost obligată la despăgubiri. Printre acestea, a fost şi deportarea la muncă forţată în Uniunea Sovietică a etnicilor germani. În ianuarie 1945, sub patronajul comanda-

mentului sovietic de la Bucureşti, bărbaţii până în 48 de ani şi femeile între 17 şi 40 de ani au fost trimişi la „reconstrucţia" URSS. Transportaţi în vagoane de vite, spre destinaţii necunoscute, nemţii din România au muncit la ce-a fost mai greu, în condiţii la limita supravieţuirii. Cu urmărit diferite, în funcţie de personalitatea şi destinul fiecăruia de viaţă.

Printre mulţimile de reşiţeni deportaţi a fost şi Anton Ferenschutz. Una dintre primele opt familii de colonişti aduşi în vatra Reşiţei de azi ca meşteri în metalurgie şi minerit fusese a strămoşilor săi. În 1941, când armatele naziste au ajuns în România, comunitatea germană din Transilvania era numeroasă. După spusele lui Anton Ferenschutz, nemţii de-aici s-au comportat „mai germani ca germanii", grupul etnic minoritar având sentimentul identităţii de grup mai pronunţat decât comunitatea de origine şi decât populaţia majoritară a ţării de adopţie. În entuziasmul acela pentru victoriile armatei germane în Europa, copil de 12 ani fiind, regreta că fratele mai mare, voluntar în SS, i-o luase înainte. Cu alţi copii germani de vârsta lui, Anti, cum îl numeau părinţii şi prietenii, s-a înscris în „Tineretul hitlerist". O organizaţie paramilitară unde pregătirea viitorului soldaţi se făcea în tabere cu regim şi disciplină dure. O treime din programul lor zilnic era destinată îndoctrinării naziste. Istoria rescrisă a Germaniei, ancorată în bornele războinicilor vikingi şi ale „genialului Hitler", propagandă nazistă şi... „ştiinţe rasiale". Copiii purtau centuri inscripţionate cu deviza „sânge şi onoare".

După aceste program de manipulare, Anti Ferenschutz şi alţi băieţi de seama lui au început să-şi dorească o „moarte de erou" în slujba Führer-ului. Ideologia nazistă e mai concretă decât cea comunistă, observase el după ce le-a „gustat" pe amândouă. În plasa ei s-au prins mai uşor suflete nevinovate. Dogma comunistă despre clasa proletariatului, revoluţia mondială, legile obiective ale istoriei şcl, e mai abstractă. Mai greu de înţeles şi de crezut în ea. Rasa ariană, le spuneau instructorii băieţilor din „Tineretul hitlerist", e menită de Dumnezeu să stăpânească lumea. Cine are ochi vede aceasta în înseşi caracteristicile genetice ale germanilor: ei sunt frumoşi - ca îngerii -, cu părul blond şi ochi albaştri. Amestecul indivizilor cu „origine" bună cu cei „impuri" îl interziceau, cu stricteţe, şi naziştii şi comuniştii.

Inspecţia unui oficial nazist la organizaţia hitleristă a tineretului din Reşiţa a bulversat sufletul micului Anti încredinţat, până atunci, că va fi şi el unul dintre „oamenii noi" ce vor stăpâni lumea. După ce-a răspuns excepţional la toate întrebările specialistului în „ştiinţa rase-

lor", acela l-a felicitat. S-a uitat în ochii băiatului şi-a constata - şi oroae! – că nu erau albaştri, culoarea „rasei pure". Anti avea ochi negri, negri ca ai evreilor, negri ca ai ţiganilor, rasele impure. „Porc pătat!"- l-a stigmatizat imediat inspectorul Marelui Reich, întorcându-i scârbit spatele.

Şi la plecarea în deportare, unii nemţi din România credeau încă în minciunile lui Hitler ce promitea victoria prin noi arme miraculoase. Dar după patru ani de muncă forţată în Siberia, s-a întors vindecat de nazism şi bolnav de comunism. N-a fost singurul iar conversia fusese bine plănuită. La început, localnicii i-au primit cu ură pe „fasciști". Stalin trebuia să-i ucidă pe toţi, era atunci opinia multor sovietici. Deportaţi tineri ca Anton Ferenschutz au fost apoi selectaţi pentru „Şcoala de luptă antifascistă". După orele de muncă urmau programul de „denazificare" şi îndoctrinare comunistă. Cu stimulentul atractiv al unui litru de lapte în fiecare zi de curs. Pentru trupurile tinerilor vlăguiţi de muncă grea, hrană neîndestulătoare şi frig siberian, laptele acela era un „întăritor" eficient în învăţarea materialismului dialectic.

La întoarcere, oraşul natal i s-a părut vindecat de rănile războiului. Nu şi viaţa sa. Îl aşteptau alte nenorociri. După o lungă perioadă de boală, soţia sa Maria a dat naştere unui copil mult aşteptat. Dar fetiţa s-a îmbolnăvit incurabil, tocmai în spital. Se internase cu mama, din mare grijă şi iubire, pentru o banală răceală. Contaminată de acul seringii cu care sora medicală făcea tratamentul tuturor copiilor din secţie, copila a murit lăsându-şi părinţii distruşi. Necazurile au curs fără răgaz. Păcatului de-a fi fost membru al „Tineretului hitlerist", i s-au adăugat, în timp, altele noi. După schimbarea ideologiei staliniste cu comunismul naţional, stagiul din lagărul siberian apărea în ochii noilor propagandişti ca... dovadă de filo-sovietism. „Gestapoul roşu" ce devenise Securitatea l-a convocat într-o zi la sediul din Reşiţa. I-au cerut să semneze angajament de informator tocmai pentru a-şi dovedi calitatea de „bun apărător al cuceririlor poporului". Deşi nimic nu părea în viaţa lui altfel decât ar fi trebuit să fie. Bun familist, apreciat de colegii săi din Combinatul Siderurgic unde lucra ca desenator tehnic, dedicându-şi timpul liber celor două pasiuni – pictura şi handbalul, şi totuşi... Niciodată, după propria-i mărturie, n-a avut vreun indiciu asupra motivelor care-au determinat alegerea sa. Cunoscându-l mai îndeaproape, aş fi zis că tocmai farmecul personal şi calităţile de a lega relaţii bazate pe încredere l-au „recomandat" racolatorilor Securităţii.

În 1971, Anton Ferenschutz a emigrat în locurile de unde plecaseră strămoşii săi spre Transilvania în urmă cu două sute de ani. Coşmarurile şi depresia i-au împovărat însă zilele şi nopţile. Ca remediu, doctorii i-au recomandat să-şi scrie memoriile. A rezultat o primă carte – document despre traumele „ciumei brune" şi „ciumei roşii" – „Generaţia de sacrificiu".

În decembrie 1989, vestea schimbărilor din România a bulversat viaţa familiei Ferenschutz din Bielefeld. Cu forţe ce păreau să ţâşnească din zăgazurile sufletului de „reşiţean", Anton Ferenschutz s-a apucat de lucru, organizînd, în Bielefeld, o primă expoziţie de copii după tablourile lui Nicolae Grigorescu. I-a zis „Ajutor pentru România" şi aşa a fost primită. Puternic sensibilizaţi de revoluţia română şi procesul Ceauşeştilor, concitadinii i-au cumpărat 40 de tablouri. Din banii aceia a organizat un convoi de ajutoare pentru Reşiţa.

Expoziţiile de pictură organizate la Bielefeld şi Reşiţa s-au succedat an după an. Banii din vânzarea tablourilor i-a oferit totdeauna bătrânilor şi copiilor abandonaţi sau bolnavi de HIV din oraşul natal. A intermediat apoi „înfrăţirea" dintre Reşiţa şi Bielefeld şi întâlniri dintre oameni politici şi de afaceri.

Amintirea acestui om atât de deosebit prin bogăţia experienţelor de viaţă şi calităţilor personale, m-a determinat să-l evoc într-un articol cu titlul „Porcii pătaţi" publicat în 2007 de „Jurnalul Naţional" în cadrul serialului „Istoria comunismului românesc", evocare reprodusă parţial şi în rândurile de faţă.

Cu emoţie şi plăcere, împreună cu Cornelia Dunăreanu, redactor-şef al Televiziunii Reşiţa, l-am reîntâlnit, în primăvara lui 2012, pe Anton Ferenschutz în casa sa din Bielefeld. Ne-a prezentat localitatea de adopţie, locul numit „Piaţa Reşiţa", datorită relaţiilor iniţiate de el între cele două comunităţi. L-am însoţit şi la mormintele familiei din cimitirul oraşului. El şi soţia sa au ales însă ca loc de veşnică odihnă satul Gărâna. Aproape de Reşiţa, locul cel mai frumos şi drag sufletului lor din toată lumea.

În faţa camerei de filmat a Corneliei Dunăreanu, Anton Ferenschutz a rememorat câteva episoade din deportarea în URSS. Soţia sa, Maria Ferenschutz, şi doi reşiţeni – „fiul de suflet" Ştefan Raicu şi Maria Ferenschutz, stabilită în Germania prin căsătoria cu nepotul său – au răspuns cu bunăvoinţă întrebărilor despre memoria deportării, aşa cum se menţine aceasta în zilele noastre în cercul familiei şi apropiaţilor foştilor deportaţi.

Am considerat aceste discuţii un caz deosebit – deportarea unui om în memoria lui şi a celor apropiaţi – care merită reproduse integral.

Ilustraţiile care apar în această carte îi aparţin de asemenea domnului Anton Ferenschutz. Îi mulţumin pe această cale pentru amabilitatea de a ne permite reproducerea lor.

Lavinia Betea

Anton Ferenschutz
(Germania)

De la zvastica nazistă la crezul comunist

Dezinformare sovietică: românii i-au dat pe nemţi

În ce an v-aţi născut dv.?

1927. La Reşiţa. Am fost deportat în ianuarie 1945. După Ural. În oraşul Iss. Unde se afla o exploatare de aur şi de platină. Acolo se lucra cu drage plutitoare. Nişte baraje unde se spăla pământul şi în urmă rămânea aurul. Au fost zile când se „recoltau" şi câte 3 kg de aur.

„Producţia" câtor deportaţi?

20 de oameni.

Cât aţi stat în deportare?

3 ani şi jumătate.

Cum aţi aflat despre deportare?

Mi-aduc aminte că în timpul războiului au fost puse nişte afişe mari contra sovieticilor. Că şi românii erau atunci contra ruşilor. Şi au fost făcute nişte vagoane, aşa cum le-am desenat şi eu[1]. Pe ultimul vagon era desenat un soldat, aşa ca un schelet. Cu inscripţia „niciodată". Adică noi nu vom deporta niciodată. Şi totuşi asta s-a întâmplat. Înainte de învagonare s-a anunţat ca toţi germanii să se prezinte la poliţie. Cine nu vine, va fi amendat. Şi bineînţeles, noi, cetăţeni conştiincioşi, ne-am dus acolo ca nişte oi. A fost asta cam în 4-5 ianuarie. După aceste liste, în 16 ianuarie au venit doi soldaţi ruşi cu un soldat român – să ne ridice din casă. Acasă eram eu, sora mea care a avut un copil mic şi tatăl meu. Numai eu am fost ridicat. Tatăl meu a vrut să plece el, iar eu să mă ascund pentru că ei au întrebat doar de Ferenschutz Anton. Fără alte date. Putea merge în locul meu. Dar el venise de curând din prizonierat. Am fost ridicat şi dus la Şcoala de beton din Cartierul Vechi al Reşiţei. Aproape 400 de oameni – femei şi bărbaţi între 17 şi 45 de ani – s-au adunat acolo.

V-au spus că vă deportează?

Nu ne-au spus dar ne-am dat seama.

Când v-au ridicat v-au spus pentru ce?

Ca să ne ducă la Şcoala de beton unde vom fi verificaţi.

---

[1] Se referă la desenele proprii expuse după 1990.

N-aţi făcut nici un fel de pregătiri?

Au fost şi pregătiri pentru că s-au strecurat zvonuri prin ostaşii români. Eu, de exemplu, în ziua aia m-am dus la şcoală pentru că eram elev. Şi pe pod erau santinele care au verificat oamenii. Cine nu era în vârsta aceea (pentru deportare, *n.n.*), i-au trimis înapoi acasă. Ceilalţi, i-au dus la camionul care era pregătit. Eu aveam 17 ani, mai slăbuţ, aşa, păream mai tânăr. Şi soldatul român se uită la mine şi la carnetul de şcolar şi zice: „Fiule, du-te acasă. Vezi că vă deportează, pregăteşte-te sau fugi, ascunde-te!". Ruşii au văzut că-mi vorbeşte dar n-au priceput nimic. M-am dus acasă şi le-am povestit părinţilor ce s-a întâmplat. Noi n-am fost prea bine situaţi, n-am tăiat poc ca alţii. Mama a făcut o pâine. Asta era de dimineaţă, pe la 8. Pe la ora 2 au venit să ne ridice. Aveam îmbrăcăminte subţire din stofe slabe, nici izmene lungi n-am purtat.

Din familia dv şi dintre cunoscuţi cine-a mai fost deportat?

De exemplu, la vecina noastră au fost trei fete. Vă daţi seama, toate trei fetele au fost deportate. Aveau între 17 şi 25 ani. Mama, văduvă, a rămas singură. Era o stare...! Pe de-o parte nu eram pregătit. Pe de alta, eram tânăr şi mă gândeam: „Ne vor da ei drumul. Stăm o lună, două şi venim acasă".

Când eşti tânăr, răul pare departe iar moartea totdeauna la pândă în apropierea altora. Viaţa pare nesfârşită. În acel moment pe cine învinuiaţi pentru ceea ce vi se întâmplă?

Eram prea tânăr ca să merg cu gândurile aşa departe. Erau însă printre noi şi oameni care ştiau rusește. I-au întrebat pe soldaţii sovietici de ce ne duc. Şi au răspuns că guvernul sovietic a cerut de la România despăgubire de război o sută de mii de braţe de muncă. Iar românii au zis: de ce să plecăm noi? Şi ne-au dat pe noi, pe nemţi.

Despăgubire parţială... Că au fost şi altele.

Parţial despăgubire. Mai ales că nemţii de-aici au fost de partea germanilor în război, unii plecaseră şi voluntari. Atunci aşa am înţeles.

Probabil că aceasta a fost o explicaţie dinainte convenită. Aşa mi-a povestit şi dl. Ignaz Bernhard Fischer din Timişoara că le-a fost motivată deportarea. Abia după informaţiile primite prin intermediul Ministerului de Interne din Germania, după 1990, au aflat că Stalin ceruse expres etnici germani din ţările învinse în război pentru reconstrucţia URSS. Câţi deportaţi aţi plecat din Reşiţa?

Informaţii exacte cred că se găsesc la Forumul Democrat German din Reşiţa. Le are Ţigla – câţi au plecat, câţi s-au întors.

Călătorie spre necunoscut

Dar nu toţi au avut aceeaşi destinaţie, nu toţi au revenit după acelaşi timp de deportare şi nu totdeauna înapoi de unde-au plecat. Cum a început călătoria?

Primul transport după ce ne-a arestat a plecat în 18 ianuarie. Pe noi ne-a ţinut până în 20. De la şcoală n-am putut să ieşim, nici să avem vreo legătură. Mama mea, săraca, a încercat să mă scape în timpul acesta. Aflase că sunt avocaţi care pot face schimbări de etnie şi a adus o adeverinţă că sunt maghiar. Bineînţeles că ruşii nici nu s-au uitat la adeverinţă. În aceeaşi zi ne-au îmbarcat în camioane închise cu prelate. Şi mama mea a vrut să mă îmbrăţişeze. Iar un rus, de statură mică, mongolică, i-a dat cu kalaşnikovul în piept. Vă daţi seama ce furie am avut pe acest soldat. Să-mi văd aşa mama! Încă eram copil...

Nu voiau să îngăduie, probabil, asemenea momente de teamă să nu stârnească tulburări.

Au fost foarte stricţi. Erau oameni trecuţi prin război soldaţii aceia. De patru ani.

Nu mai aveau milă...

Ne-au încolonat, vagoanele erau numerotate cu cretă, am fost în numărul 20 sau 21, nu mai ştiu. Vagoane pentru animale, gata pregătite. Adică, vis-à-vis de uşă s-a făcut o gaură pentru „nevoi". Şi era şi o sobă de tablă foarte mică. Şi nişte lemne – pentru o zi sau două. Pe mijloc, era liber. Şi deasupra, în stânga şi în dreapta, nişte scânduri. Că nu puteai să dormi jos. Ei ştiau ce urma, de aceea l-au şi pregătit aşa. Noi ne-am dat seama. Am lăsat bagajele jos şi... 40 de oameni într-un vagon.

Aţi putut să vă alegeţi tovarăşii de drum?

Nu, ne-au încolonat câte doi. Şi ne-au spus – primii doi înainte, apoi următorii doi... Ca şi la animale. Ne-au urcat la 6 seara, era deja întuneric, şi au închis uşile. Zgomotul acela al închiderii vagonului îl mai aud şi azi în urechi. La vagon nu au mai fost soldaţi. Şi, deodată, spune cineva că împrejurul vagoanelor sunt mulţimi de oameni. Şi am văzut pe tată-meu. Era uşor de recunoscut că era chel. Şi îmi spune tatăl meu – care era social-democrat – că nişte reprezentanţi social-democraţi ai Reşiţei au intervenit la guvern şi că probabil n-or să ne ducă. Nu mai

ştiu care membru de partid din ilegalitate a spus, zicea tată-meu, că nu se poate vindeca un rău cu alt rău. Dar în 20 noaptea am plecat: Lugoj, Simeria, Braşov. În Moldova, la graniţă, s-au schimbat roţile. Ne-au deschis uşile să coborâm în timp ce schimbau roţile. Atunci au fugit din vagonul nostru doi băieţi. Ce făceau ruşii? Ei numărau în fiecare zi când ne lăsau afară să fie 40 de oameni. Şi a doua zi au fost 38. Ei trebuiau să predea 40 de oameni. Au oprit în apropiere de Iaşi, într-o gară. Pe-acolo era un ţăran cu un coş cu ouă de vânzare. Şi l-au luat pe ţăranul cu coşul de ouă şi l-au băgat cu noi în vagon. Săracul, nici nu ştia germană! Român, român, printre noi... Ei completau numărul de oameni.

Ce s-a întâmplat cu fugarii?

Au scăpat, probabil. Nu erau din Reşiţa, ci din Bocşa. Am trecut de graniţă, am luat-o spre Transnistria, Odessa. La Odessa iar ne-au oprit ca să luăm lemne. Ne-au dus la depozite şi ne-au spus să luăm. Ei ştiau ce va urma. Unii au avut topoare aduse de acasă. Am luat lemne, am luat apă... cam la fiecare a doua zi. Prin Rusia mai rar ne-au dat drumul. Înaintea Moscovei, cu câţiva kilometri, am văzut tancuri lovite... Pe urmă au început să fie tot mai mari probleme. Noi care am fost rău îmbrăcaţi, simţeam frigul. Eu am avut un palton de la fratele meu şi o pătură. Dar pentru foc nu mai aveam lemne. În drum spre Kazan, ne-a dat prima dată mâncare caldă. Ciorbă de peşte. Au venit cu un butoi într-un camion, cum era la armată. În Ucraina, am uitat să spun, am stat o zi întreagă pe loc. Făcând „lipsa" la veceul ăsta improvizat - erau femei, fete, ţineau pătură împrejur, ţi-era ruşine – am văzut că ajunsese sub vagon grămada de excremente îngheţată până sus. Şi odată am văzut o mână. Când mă uit, era un copil de vreo şase-şapte ani. Slab ca un schelet. Căuta mâncare. Că noi când mâncam, aruncam tot pe-acolo resturile. Care tăiase porcul, arunca oase afară. Atunci ne-am dat seama în ce ţară intrăm dacă acest copil rus arată aşa. Aşa ceva n-am mai văzut! Atunci am devenit gânditor la ce să mă aştept. Tot aşa, la Kazan, a murit dintre noi, în vagon, un bărbat de 42 de ani. Era bolnav. Şi a stat cu noi în vagon până când am luat santinela şi am strigat. În vagon erau minus zece grade iar mortul era destul de îngheţat. Rusul ne-a pus să-l dăm jos, să-l sprijinim de un gard. În cealaltă zi a mai murit unul. Tot un bărbat. Tot aşa, ruşii au zis „lasă, c-o să-l îngroape ruşii..."

Cât a durat călătoria?

30 de zile. Am stat la Moscova, în triaj, două zile. La Penza, Magnitogorsk, unde au fost uzinele mari. Stalin a fost deştept că le-a

mutat dincolo de Ural. N-au putut fi bombardate. Unele transporturi au rămas pe loc – la Donbas, Doneţk pentru minele de cărbune.

Ce făceaţi când trenul stătea pe loc?

Bogaţi nu eram acolo nici unul. Cum sunt reşiţenii, muncitori... Unii aveau mai mult, alţii mai puţin cu ei. Însă n-o să uit când a trecut trenul din Europa în Asia, locul era marcat cu o piatră ca un triunghi. Toată lumea se uita să vadă. La Sverdlovsk. Un oraş foarte mare.

Unde-a fost şi ultimul ţar deportat...

Şi să ştiţi că la Sverdlovsk ne-au coborât şi ne-au urcat în vagoane mici, cu gabarit îngust. Mai îngust decât cel românesc. Şi erau foarte bine pregătite aceste vagoane şi cu mâncare. Cu nişte pastrame, puse aşa la uscat. Şi cu baloturi de fân şi paie ca să putem dormi. Două zile şi două nopţi am mers apoi către Iss. Şi într-o zi, la trei după masă, trenul s-a oprit. Împrejurul lui erau o grămadă de soldaţi pregătiţi să ne ia în primire. M-aţi întrebat ce am făcut în acele zile. Eu, nu că am fost mai deştept, dar m-am ocupat să învăţ limba rusă. Un vecin de-al nostru care a fost la armată, şi el nu ştiu cum a ajuns la nişte dicţionare în limba rusă. Şi amândoi am învăţat. Când urcasem în tren, tată-meu i-a zis să aibă grijă de mine. Şi am învăţat, în fiecare zi, o oră-două. Eu îl întrebam pe el, el pe mine şi cam aşa, am învăţat puţin. Când am sosit, au întrebat, pe nemţeşte, de „perevoci", de cine ştie să traducă, de translator. Eu am ştiut ce înseamnă. Şi mi-au zis: tu ai comanda la 20 de oameni. Răspunzi de ei.

„Şef" la prima vedere

În ce sens „ai comanda"?

Să nu fugă, dacă i se face vreunuia rău în marşul care-a urmat. 7 km pe jos. Vă daţi seama, după atâta drum în vagon. Printre noi erau deja oameni care nu mai puteau să meargă. I-am luat în cârcă, noi, ăştia mai tineri. Au fost minus 38 de grade atuncea. Şi lumea, populaţia din Iss, ne-a primit cu pietre, cu bulgări de ghiaţă, cu înjurături... Şi strigau „nemţii, moarte fasciştilor...!" Aşa erau pregătiţi probabil. Unele grupuri strigau, alţii tăceau. Fac aici o paranteză. De când s-a găsit în regiunea Iss, în anii 20, aur şi platină, cred că era al doilea loc în lume cu asemenea bogăţie, s-a luat din toate ţările pe care le-au ocupat oameni la lucru. Au luat prizonieri, deţinuţi politici şi i-au deportat. Oamenii nu au avut legitimaţii, numai o hârtie. Scria că nu are voie să se depărteze mai mult de 30 de km.

Dv. ce acte de legitimare aţi avut?

Nu am avut acte. Le-am lăsat acasă.

La Iss câţi etnici germani aţi ajuns?

Un batalion. O mie de oameni. Când am ajuns seara la lagăr, camerele erau foarte bine încălzite. În cantine ne-au dat ciorbă fierbine în ceşti de lut mari şi câte-o pâine la fiecare. Am crezut că aşa vom fi trataţi tot timpul. Dar n-a fost aşa. A doua zi ne-au chemat după rotă. I s-a spus ca-n Germania. Rota întâi, a doua...

Schimbul unu, doi...

Eu am fost rota doi.

Lagărul acela fusese construit nu pentru dv, ci pentru deţinuţii politici din anii '30, probabil.

Lagărul nu era nou. A doua zi trebuia să ne adunăm în sala de mese. Şi sovieticii strigau listele pe care le-au avut ei. Şi ne-au spus fiecăruia: ai numărul cutare. Ei nu puteau, nu voiau să pronunţe numele noastre. Eu am avut numărul 177. Dacă era ceva, aşa mă striga. Şi ne-au spus că fiecare să ne spunem meseria. Eu fusesem elev la şcoala tehnică. Dar am lucrat ca ucenic strungar. Şi le-am spus strungar şi lor. Într-o perioadă de două săptămâni am fost chemaţi, pe numere, pe rând. Ni se spunea, să se prezinte mâine de la numărul 177 la 200, la „colţul roşu". Ştiţi ce este „colţul roşu"? Locul unde se întâmplă toate. Şi cultural, şi politic.

Dar era un „colţ roşu" sau o cameră oarecare zisă aşa?

Era o cameră mai mare, cu lozinci, bibliotecă şi câteva scaune. Ne-au dat foi de hârtie şi ne-au spus să scriem fiecare cunoştinţele pe care le are din şcoală, familie, vecini acolo, în lagăr. Fiecare să scrie despre cinci-şase oameni. Şi ce-ai făcut politic. Dacă ai fost în război. Noi care eram din Reşiţa, aveam multe cunoştinţe. Şi-aşa or să găsească, n-am ce ascunde, mi-am zis. Şi am scris că am fost din şcoală, în organizaţia de tineret german. Am scris şi că fratele meu a plecat voluntar în Germania şi că a fost în SS. Tatăl meu a fost social-democrat. Împotrivă, dar ce ne putea face, nouă copiilor?! Atunci ne-au dat şi nişte haine. Eu am primit nişte pantaloni de vată. Pufoaică n-am primit, nici cizme de pâslă. Şi ne-au dus la lucru. Pe mine la un strung, ca la noi acasă. Strunguri austriece sau germane. Însă nu eram aşa de bun meseriaş, fusesem de-abia elev. La începutul lui mai se termina războiul, dar noi vedeam cum se petrece primăvara în Siberia. Noaptea erau minus 10-15 grade. Dar dimineaţa venea un val de aer cald. Şi zăpada aceea groasă s-a topit în trei-patru zile. Pe-acolo nu erau trotuare de care ştim noi, ci trotuare de pod. Deci, jumate de metru deasupra pământului că topi-

rea zăpezii făcea probleme la inundaţii. Şi ne-au chemat în curte. Curtea era destul de mare. Clădirile din ea erau cantina, dormitoarele şi în spate era baie şi spital. Vis-à-vis erau latrinele – o colibă lungă de vreo 30 de m, împărţită în două. O parte pentru femei, alta pentru bărbaţi. Săpate în pământ, la vreo doi metri adâncime. Şi am fost chemaţi în curte, aveau şi translator. Şi a spus comandantul politic, dacă lucraţi bine, mergeţi foarte repede acasă.

Munca te face liber!

Şi dacă nu lucraţi, o să muriţi aici. Comandantul era o figură foarte serioasă, de ofiţer foarte strict. Te uitai la el şi te luau fiori. Şi ne-a vorbit despre război, despre hitlerism, că mai ţine doar câteva zile...

Era 1 Mai cumva?

Nu, câteva zile după aceea. De 1 Mai am primit pâine albă. Pentru noi era colac. Şi ne-au ţinut aşa un discurs politic că Armata Sovietică va învinge, noi vom fi liberi şi ne vom întoarce acasă. Însă cei care nu vor munci şi nu se vor ţine de regulile politice, or să mai astea. Că noi mai avem lagăre şi pentru ca să stăm acolo 40 de ani, zicea el. Ne-a ameninţat. Şi pe urmă s-a întâmplat un lucru foarte interesant pentru mine. A spus că: „S-au analizat toate declaraţiile pe care le-aţi dat despre cunoştinţele dvs. şi am tras concluzia că dintr-o mie de oameni numai unul singur a fost hitlerist. Şi acesta e cel mai tânăr". Şi zice: „177, fă un pas înainte!" Eu n-am ştiut dacă or să mă împuşte, mi-a fost şi frică... Boule, de ce-ai scris tot? – am gândit atunci. Alţii n-au scris dar eu am scris. Acest om a scris tot adevărul, a zis comandantul, înseamnă că are caracter.

Îndoctrinarea

Haraşo caracter!

Ocen haraşo! După terminarea şedinţei, la „colţul roşu" am fost chemaţi tinerii care nu depăşiseră 20 de ani.

Numai buni pentru îndoctrinare!

Cred că eram vreo 30 de oameni. Iar comandantul politic ne-a ţinut un discurs de materialism dialectic. Ne-au spus acolo, şi mi-a convenit, că Germania nu este numai fascistă, ci este şi democratică. Are şi viitor.

Urma să devină comunistă, da, o parte a ei.

Apoi a venit un profesor tânăr. Făceam cu el ştiinţe naturale. A început cu Darwin, cu teoria evoluţiei. Nu mi-am dat seama unde vrea să ajungă dar era foarte interesant. La început a fost de două ori pe lună,

apoi în fiecare săptămână. Şi de fiecare dată primeam, fiecare, un litru de lapte.

Stimulul de întărire a învăţării.

Eu mă gândeam la lapte că o să mă ajute. Că mâncarea era tot mai proastă. Şi nu neaparat că raţiunea era să fie proastă, cât pentru că s-a furat. Bucătăresele, administratorul erau ruşi. Seara se duceau cu pachete. Şi am început să ne organizăm noi şi să criticăm acest lucru. Am reuşit să avem femeile noastre în bucătărie. Şi referitor la şcoală, după două luni de zile mi-am dat seama că eu eram obişnuit de-acasă să fac politică. Ştiam cum se învăţau muncitorii să facă un contract colectiv de muncă, ce e lupta muncitorească din anii '30... Mi-au spus şi că nazismul nu avea nici o bază ştiinţifică, pe când ce făceam noi, se bazează pe ştiinţă. Am citit Feuerbach... Era atât de specialist profesorul acela!

Iar dvs. eraţi foarte sensibili şi vulnerabili în acele coindiţii. „Şcoala antifascistă" se numea ce-aţi făcut. Dezintoxicarea de naţional-socialism şi intoxicarea cu comunism. Aşa s-a făcut şi cu soldaţii şi ofiţerii români în lagărele de prizonieri. Cei îndoctrinaţi au intrat în componenţa diviziilor „Tudor Vladimirescu" şi „Horea, Cloşca şi Crişan".

Exact. Şi după un an de zile m-au pus şi în comitetul lagărului antifascist. Cel mai tânăr dintre ei. Toate ideile în care eu crezusem în vremea războiului s-au spulberat.

Şi din tânăr adept fascist, v-au transformat în tânăr adept comunist.

Încă nu foarte tare, dar înclinarea era. Şi fiindcă am fost şi în conducere, anul doi am preluat o brigadă de 80 de oameni. Primeam salar ca lumea.

Muncile deportării

Salariu?! Şi ce-aţi făcut cu el?

Salariul a fost cam aşa. Pe hârtie, câştigam bine. Am lucrat la diferite firme. Unii aveau grijă de cai şi primeau, să zicem, bani buni. Dar alţii, nu. Iar în lagăr, câştigul se împărţea la toţi.

Ca în kibutzurile evreieşti.

Cei care câştigau peste medie, primeau bani.

În câte locuri aţi lucrat?

Am lucrat prima dată ca strungar – din martie până în august-septembrie. Atunci se făceau întreceri. Se învăţase şi în România. Muncă voluntară şi întreceri de fruntaşi în toate ramurile. Şi din şcoli, şi din

facultăţi. Să culeagă recoltă. Că era şi acolo recoltă. Nu creşteau decât cartofi foarte bine. Se puneau în mai şi în septembrie se scoteau. Creşteau napi, ovăz, mazăre. Deci, în septembrie, ne-au luat de la uzină şi ne-au dus la colhoz. Colhozul 21. Ca să nu le-ncurce, le-au dat la fiecare nume: 1 Mai, 7 Noiembrie, Lenin sau Stalin. Dar şi numere. Din oraş până la colhoz erau cam 20 de km. Am plecat dimineaţa şi am ajuns către amiază. Ne-au dat câte o coasă mică să tăiem mazărea.

Mazăre furajeră, probabil...

Mâncam şi noi. N-am avut habar de coasă, în viaţa mea nu ţinusem una în mână. În grupul nostru erau şi nişte pemi de prin Gărâna.

Pemii sunt ţărani...

Din Muntele Semenicului. Ei au venit din Boemia, din graniţa cu Cehia. Ei ştiau să lucreze şi ne-au învăţat şi pe noi. Fără mâncare, fără nimic în ziua aceea, am terminat pe la vreo 6 seara. Coseam, venea tractorul şi încărcam. La sfârşit ne-au dus într-o cantină mare unde ne-au dat o ciorbă bună, consistentă. După aceea ne-au cazat într-o sală de cinema. Colhozul avea cinema. Cum spunea Lenin, cea mai bună educaţie se face prin cinema. Aşa că fiecare sat din Rusia avea cinema. Pentru noi au scos scaunele de acolo şi, pe jos, ne-am culcat. Ne-am luat paie din grămezile de alături, era şi mirosul de motorină de pe jos! Pe la 6 dimineaţa, ne-au sculat. O ciorbă, o bucată de pâine şi hai, afară la colhoz. Ne-au dus la ovăz. Şi strângeam ovăzul în grămezi. După aceea, la cartofi. Despre asta am şi scris. Era o chestie interesantă că venea tractorul, avea un fel de sită care scutura pământul şi cartofii rămâneau deasupra. Să-i adunăm noi. Şi fiecare, cu un coş în mână, îi culegeam să-i ducem într-o grămadă. În ziua aceea, lucrau la cartofi şi ruşi. Erau ţăranii de acolo, probabil, că ei ştiau bine să profite de aceste lucruri. Ne-au măsurat norma. Cu un băţ, dimineaţa, ca un compas. Apoi punea un băţ, ceva, ca semn pe loc şi zicea: „Asta-i norma voastră. Ai 20 de oameni, brigadierule, vezi să faci norma!" Dar ruşii mergeau mai repede mult ca noi. Şi pemii noştri din regiunile muntoase ale Semenicului se pricepeau la cartofi că şi acolo cartofii creşteau mai mult. Măi, uite, ăştia lucrează mai repede decât noi, am spus, nu se poate! Noi nu vom termina norma iar ei ne vor ţine aici cine ştie până când. Am zis, hai să mă strecor printre ruşi că ştiam ruseşte. Mi-am dat seama că ei au luat doar o parte din cartofi. Treceau repede şi îi îngropau cu picioarele. Şi coşurile le duceau la descărcat aproape goale. Oare de ce? Intenţionat, căci dacă era gata toată suprafaţa de colectat, a doua zi

primeau permis de la şefii colhozului să culeagă din câmp ce-a mai rămas. Cred că au păcălit colhozul cam cu 50 la sută din producţie.

Deci acesta era „omul nou" sovietic.

Aşa funcţiona tot sistemul.

Dar cu coetnicii dv. - pentru că eraţi brigadier - aţi reuşit să menţineţi relaţii bune? Nu vă urau fiind un intermediar între ei şi sovietici?

Aceasta este o chestiune de pedagogie sau psihologie din orice loc ca să ştii să îmbini şi una şi alta. Trebuiau şi ruşii convinşi că noi nu suntem duşmani, că vom face bine lucrul. Şi ştiam cu toţii asta. Iarna, se întâmpla cam prin februarie. Iarna, în februarie, era crudă şi rece, mai rău ca în decembrie. Fiindcă sufla vântul şi începeau furtunile. Era o femeie în brigada mea care acasă avea doi copii. Ea lucra cu roaba. Ducea pământul că noi am făcut nişte diguri pentru dragă. Şi o dată am văzut că ea lipseşte. Mă duc s-o caut unde este. Şi văd că şi-a descălţat cizmele de pâslă şi şi-a băgat picioarele în apă. Când am văzut lucrul ăasta am ţipat la ea: „Ce faci?". Zice: „Vreau să-mi îngheţ picioarele să mă trimită acasă". I-am tras o palmă, am scos-o afară din apă şi i-am frecat picioarele bine-bine cu zăpadă. Ea ţipa, iar eu îi spuneam că dacă nu încetează, o mai bat o dată. Iar dacă o spun ruşilor, o vor băga la închisoare. Dar nu-mi păsa atunci de nimic altceva decât că ea are acasă doi copii şi ea vine acasă cu picioarele îngheţate dacă nu cumva, va muri, bolnavă în Rusia. Şi într-adevăr, când am venit acasă, eram de curând căsătorit, în autobuz cu nevastă-mea şi mă întâlnesc cu ea. Şi ea ţipa în gura mare: „Ne-a vândut ruşilor! M-a bătut!"... Vă daţi seama cum m-am simţit! După ce am venit acasă, unii mi-au mulţumit, eu am fost foarte iubit acolo, la Gărâna, şi pemii... Dar s-a întâmplat şi asta.

Şi unde-aţi mai lucrat?

După ce-am ieşit din colhoz, m-au trimis într-o firmă particulară. Un om din America a primit licenţă, nu ştiu cum era posibil acest lucru, ca să exploateze aurul de pe un teren. Avea un utilaj foarte complicat, cu nişte tuburi...

Probabil un aranjament ca ei să copieze utilajul respectiv.

Noi n-am aflat. La colhoz ne-am refăcut, am mâncat mai bine şi de aia ne-au dat acolo. Dar americanul spăla pământul cu jeturile acelea puternice de apă. Acest pământ cu apă curgea pe nişte canale făcute de noi, la capăt cu o sită unde se oprea pământul mai greu, mai ales cu aur. Această spălătorie se făcea în două-trei trepte şi până la urmă a rămas pe nişte preşuri mai rudimentare pământ amestecat cu aur cam

30-40 %. Acolo a fost munca cea mai grea pe care am avut-o eu în Rusia. Căci spălând cu jetul acesta, aduceau crengi, pomi care împiedicau scurgerea acestui pământ. Şi trebuia noi să ne băgăm să le scoatem. Şi era iarnă, iar noi ne-am băgat de multe ori în apă până la brâu ca să scoatem rădăcinile şi crengile acelea. Acolo am lucrat trei sau patru luni.

Bărbaţi şi femei

Cum erau relaţiile cu nacealnicii şi cu localnicii?

Relaţiile cu ruşii... Fiindcă ştiam, învăţasem bine ruseşte, am fost respectat chiar de ruşi. Mai greu era să mă înţeleg cu administratorul pus de ruşi. I se spunea comandantul nemţilor. El căuta să funcţioneze bine bucătăria, să avem lemne.

Era deportat neamţ?

Neamţ, din Bocşa. Ţinea legătura cu ruşii, mergea să le facă chefuri în oraş, procura muzicanţii... Aşa putea să se menţină. Era interzis ca femei din lagăr să fie duse la chefuri. Dar s-a auzit că au mers. Şi au avut o viaţă mai bună, nu? Mâncare mai bună, haine, că ei ne dădeau haine.

Şi relaţiile femeilor cu bărbaţii ce reguli aveau în lagăr?

Femeile au avut o clădire separată dar s-a dat voie să se viziteze căsătoriţii. Au fost şi căsătoriţi. Să vă povestesc ceva. Nu este frumos dar face parte din ce-am învăţat acolo. Că aveam 17-18 ani. Vis-à-vis de patul meu era un om din Bocşa care a avut o soţie foarte, foarte frumoasă. El avea vreo 40 de ani şi era bolnav de plămâni. L-au pus şi la muncă mai uşoară dar totuşi stătea mai mult acasă. Şi de multe ori când venea această femeie foarte frumoasă, o priveam. Acolo am început să preţuiesc femeile. Cine-i inteligentă, cine-i frumoasă... Pentru mine aceea era ca o icoană şi de pe patul meu vedeam cum vorbeşte cu soţul. Şi, într-o zi, veneam de la cină, fiecare avea cratiţa lui cu care mergea să-şi ia mâncarea. Aproape de patul meu am avut şi un sertar cioplit în care-mi ţineam cratiţa şi celealte lucruri. Şi acolo se oprea în fiecare zi curentul. O oră, alteori mai puţin. Venea şi ea după mine. Şi se întrerupe curentul. Eu îmi pun cratiţa iar ea îmi ia mâna şi o bagă în sânul ei. Eu am crezut că visez. Că mă curentează. Nu pot să descriu acest lucru. A fost prima dată din viaţa mea când am pus mâna pe sânul unei femei. În momentul ăsta, nici nu pot măsura ce-am simţit atunci. Dar după aceea, am început să condamn. Când îl vedeam pe

bărbatul ei bolnav, cum venea ea şi-l mângâia... Eram în conflict. Cum să spun? Nu am ştiut ce să mai gândesc. Vreau să spun însă că erau soţ şi soţie dar n-au stat împreună. Şi n-au avut cum avea un contact sexual împreună. Cum şi-au aranjat alţii. Cred că şi-au aranjat meseriaşii care au câştigat mai bine. Care au avut bani, salariu... Sau unii care aveau soţi acasă, au trăit acolo cum s-a putut împreună iar când au venit acasă au divorţat.

Nu aveaţi voie să ieşiţi din lagăr...

Puteai să te întâlneşti doar în curte.

Relaţiile cu ruşii cum erau?

La lucru am avut de-a face cu mulţi ruşi. Erau ca la fiecare naţionalitate – cu diferenţe mari între oameni. Unii erau răi, alţii chiar miloşi. Eu, pentru că eram tânăr şi arătam chiar mai mult decât eram, se întâmpla ca dacă venea la lucru cu trei-patru cartofi şi pâine, îmi dădea şi mie unul. Nici ei nu puteau să dea mai mult. Că nu aveau. Erau săraci. Acela era un orăşel cu 30 000 locuitori. Unii aveau şi curţi unde să ţină vacă. A fost de 1 Mai. Ştiţi cum era şi în România atunci. Îl puneau sus pe Stalin. Uneori pe cartoane mari de doi metri. Şi am prins pe unul care-l scuipa pe Stalin. Un rus. De vreo 50 şi ceva de ani.

Nu l-aţi pârât?

Nu, cum să fac eu lucrul ăsta?! Niciodată nu m-am gândit să fac asta. Dimpotrivă. Pe-atunci eram încă îndoctrinat de nazism. Dar după aceea, rusul venea în fiecare zi la strungul meu. Şi încerca să-mi explice de ce-a făcut el lucrul ăsta. Am văzut în asta atunci chiar un semn că nazismul nu era mai bun decât comunismul. Am uitat ceva important. În primele săptămâni când am venit în lagăr, mi-am ales un pat sus. Şi, cu încălzirea camerei, au început să învie ploşniţele. Insectele acestea fără sînge, fără mâncare, pot trăi şi zece ani. Sus erau crăpături. După încălzirea camerei, n-am putut să ne mai apărăm de ploşniţe. Dimineaţa eram plini de sânge de multe ori. Într-o zi mă chinuiam să vânez ploşniţele din crăpături şi am găsit o hârtie. Era o cartelă de pâine, pe o jumătate de lună şi o scrisoare în limba poloneză. După ce-am aflat, de la unul care ştia poloneză din lagăr, am văzut ce scria. Era un bileţel unde zicea că e de două luni de zile în lagărul Iss, ofiţer de familie bună, şi are dizenterie. Şi crede că n-o să mai reziste. De aceea lasă acea cartelă pentru omul nenorocit, prizonierul care va veni după el. Şi îl roagă frumos să se ducă la părinţi şi la sora lui... Era o scrisoare foarte adâncă. Era din Cracovia, atâta mai ştiu. Era şi numele, nu era adresa, dar

găseam eu. Şi eu am ţinut acea scrisoare, am scris despre ea şi în jurnal...

Fără urme

Scriaţi în lagăr? Şi aţi venit cu el acasă?

Nu. Asta scrie şi în cartea mea. După ce ne-a comunicat ordinul că ne vom întoarce acasă, ne-au dezbrăcat în pielea goală. Şi era aşa aranjat că într-o cameră lăsai hainele şi tot ce-ai avut. Şi ai trecut în altă cameră, unde la o masă erau ofiţeri şi medici. Se uitau, întoarce-te, apleacă-te... se uitau şi-n fundul tău. Şi după aceea, te-ai dus la baie. Între timp, hainele au fost dezinfectate de păduchi şi o grămadă întreagă cu tot ce-ai avut personal – dacă ai avut scrisori de acasă, dacă ai avut crucifixul, cărţi, absolut tot ce aveai, au adunat. Am primit înapoi rucsacul gol, cu două perechi de izmene. Şi fusese acolo şi carneţelul meu împachetat cu pânză. Între pânză şi copertă pusesem această scrisoare. În timp ce ne-am îmbrăcat am văzut acea grămadă. Nu ne-au dat din ea nimic, nimic. Nici o urmă despre viaţa noastră de acolo n-a rămas.

Dar cu părinţii aţi putut avea vreo legătură?

De trei ori am avut voie să scriu. Dar de la ei n-am primit niciuna. Ne-au dat ca să scriem pe un fel de hârtie maro, hârtie de împachetat.

Nodul memoriei

Ce întâmplare din anii aceia v-a marcat cel mai mult?

Întâmplarea cea mai mare a fost când eram brigadier. Şi cum v-am spus, eram binevăzut nu numai de ofiţeri, ci şi de nemţi. Am fost ales în comitetul antisfacsit. Eram eu aşa... n-am avut nici o calitate mare dar nu ştiu de ce am fost eu atât de protejat de alţii. Eu nu am avut nici o prietenă. Puteam să am şi pentru că eram brigadier. Se apropiau foarte multe fete de mine dar în afară de poveşti şi de vorbe pe care le-am schimbat, n-a fost nimica. Ele cereau de la mine să-mi spele rufele. Nu am acceptat. Dacă acceptam ceva, trebuia să dau şi eu. Trebuie să te revanşezi. De aceea mi-am spălat şi mi-am cusut eu singur. Ciorapi nici n-am avut. Doar zdrenţe în care-mi înfăşuram picioarele. Dar, asta vreau să spun, că în privinţa aceasta eram cam independent. Dar comandantul meu care m-a protejat pe mine a fost într-o zi, nu mult după Crăciun, trimis la Moscova. Şi-i ţinea locul locţiitorul lui, care era un locotenent. Tocmai din ăsta ce aranja petreceri cu administatorul de

care am vorbit. Şi chiar era contrar ca om comandantului, care era foarte corect. Era un nemernic, după cum s-a purtat. A venit beat de mai multe ori în lagăr. De Crăciun, cineva din camera noastră a adus un brăduleţ ascuns, să nu-l vadă nimeni. Şi am ţinut Crăciunul, aşa cu brăduţul acela în cameră. Şi a intrat el. Şi i-am pus ca împodobeală brăduleţului cartofi tăiaţi în formă de stea... Şi i-am agăţat aşa, să fie ceva... Şi deodată a intrat nemernicul, a văzut bradul, l-a aruncat de pământ şi a început să-l calce în picioare. Şi ţipa la noi. Acela a devenit atunci şeful lagărului. De la el mi-a venit necazul. Fiindcă eu eram brigadier, răspundeam de oamenii care veneau la lucru. În fiecare dimineaţa, plecam la lucru. Şi eram anunţaţi – „brigada lui 177 să se adune la poartă". Iar eu verificam totdeauna dacă oamenii sunt îmbrăcaţi cu necesarul a ce trebuia unde ne duceau să lucrăm. Şi, dacă era sub minus 45 de grade frigul, nu era voie să iasă.

Vă ducea la muncă şi la temperaturi atât de scăzute? Pe cei din Regiunea Ucrainei nu-i scoteau la lucru când cobora temperatura sub 23 de grade...

Ei minţeau de multe ori. Ziceau ca e mai puţin frig decât era. Şi mă uit atunci la oamenii mei din brigadă, şi în spate văd o femeie, o fată, învelită aşa cu o basma de lână numai. Iar în picioare avea bocanci, nu pâslari. Zic: „Ce-i cu tine?" „Păi, m-a trimis la lucru". „Cine?" „Şeful lagărului. Neamţul, nu rusul". Fata aceea ieşise de curând din spital. Şi avea voie - dacă doctorul acela a spus să n-o trimită la lucru trei săptămâni - , el putea s-o scoată afară. Dar cu haine corespunzătoare. Şi totuşi, el a scos-o aşa la lucru. Şi atunci am scos-o din rând şi i-am spus santinelei ruse – „fii atent că dânsa nu are voie să plece, mai ales că a ieşit acum o săptămână din spital, a avut acum o săptămână aprindere de plămâni". Şi am lăsat-o. Nici n-aş mai fi ştiut ce s-a întâmplat. Dar fratele ei a lucrat tot la mine în brigadă ca dulgher. Pemi din Gărâna. I-am spus că, după ce vine acasă, să-mi spună dacă soră-sa a fost la lucru. Mâncam la cantină, de seară, şi a venit şi mi-a spus: „Soră-mea a fost trimisă la lucru. La altă brigadă. Brigadierul lor a luat-o. Şi are temperatură. E internată la spital. Peste 40 de grade de grade". Şi a doua, a treia zi, a murit fata.

Dar ce semnificaţie are pentru dv această relatare care pare fără legătură cu soarta dv?

Are. Mă urmăreşte încă şi acum. Am auzit că fata a murit. Şi că a fost trimisă de acest administrator al lagărului din Bocşa. Care ţinea lângă el o fată foarte frumoasă, o fată de 18 ani. Stăteau într-o cameră

şi o bucătărie separată. Şi trăiau foarte bine pentru ce era acolo. M-am dus hotârât când am auzit că fata aceea a murit, să-l trag la răspundere. El era de vină. Şi m-am dus la el. Când deschid uşa, era numai fata, drăguţa lui. Şi zic. „Unde-i?"; „Dincolo"; „Cheamă-l!" Şi vine. Era îmbrăcat cu jachetă de catifea roşie, aşa, brodată ca un...

Boier...

Da. Mie mi-a venit să-l sugrum. Hotărât. Şi i-am spus: „Uite, pentru ce s-a întâmplat, tu o păţeşti un proces. Eu sunt hotârât să nu te las aşa. Că nu-i pentru prima dată. Au mai fost şi altele". Au păţit-o şi alţii cu el. El nu ţipa, dar când vorbea, scuipa aşa... foarte neplăcut. Şi ţipă, eu ţip. El mă prinde de piept, eu nu dau înapoi... Şi văd că ochii lui se uită lângă cuptor unde era un cârlig de foc. Văd că el se uită acolo să-l apuce şi să mă lovească, eu, mai iute ca el, prind o bucată de lemn şi...

Şi ce-a ieşit de acolo?

El cade jos, leşinat, drăguţa lui ţipa ca o nebună: „L-a omorât, l-a omorât, ajutor!" Era pentru mine şi mai urât pentru că în apropiere era o cameră numai cu pemii, cu pemoaicele care lucrau în brigada mea. Şi m-au făcut criminal. Ţipau şi ele - eu eram criminalul. Iar eu îmi zic - uite, am încercat să-i ajut şi iată ce se întâmplă. Şi mă duc la mine în cameră. În jumătate de oră tot lagărul ştia că eu l-am omorât. Din fericire n-a fost aşa. Dar atunci, tot lagărul venea acolo şi credea asta. Şi au venit soldaţi din lagăr care mi-au spus: „Eşti arestat". Să-mi iau strujacul...

Salteaua adică...

Să-l golesc şi să mă duc jos unde aveau soldaţii camera de gardă, de aşteptare. La intrare unde era şi santinela. 5-10 minute toată lumea s-a uitat la mine, fără să mă întrebe nimic. Şi, deodată, vine la mine femeia care era medic. Şi le spune ruşilor: „Nu am voie să dau drumul nimănui afară din închisoare până ce nu l-am consultat. Şi nu am voie să dau drumul cuiva bolnav. Il iau eu la infirmerie şi văd ce are. Dacă n-are nimic, semnez, şi poate să plece". Ofiţerul ăsta care era comandant în locul comandantului plecat la Moscova, zice: „Cum vrei tu să comanzi? Vrei să spui altceva decât am zis eu când tu eşti plătită de mine?"; „Nu, zice ea, eu întâi sunt medic, şi după aceea sunt subalterna ta". Într-adevăr, m-a dus în infirmerie, mi-a cerut să mă dezbrac până la brâu şi m-a consultat, la inimă, la plămâni, spunea la sora ce scria la masă şi zice: „Nu are voie să plece din lagăr". Comandantul zice: „Cum, vrei să faci tu ce vrei cu el când eu comand?"; „Faci ce vrei, zice ea, dar tu răspunzi". Şi într-adevăr, el ia un plic, plicul l-a dus până la santinelă şi a

venit o maşină, un camion. A venit şoferul înăuntru, îi dă plicul şoferului şi îi spune: „Îl dai la nacealnicul de la lagărul Iolkina". Iolkina era un lagăr de exterminare, de pedeapsă. Iolkina însemnă brăduleţ. Dar acolo era mâncare slabă, muncă foarte grea, normele mari şi mizerie mare. Comandantul lagărului era un om foarte rău. S-a vorbit mult despre Iolkina. Era aşa cum scrie şi Soljeniţîn despre lagărele de exterminare. Eu am auzit de Iolkina dar atunci nu aveam nici o idee ce este acolo. Şi dau să mă urc în cabina maşinii. „Nu, mi se spune, tu urci sus". Şoferul era singur în cabină iar eu a trebuit să urc sus. Noapte, pe la 9 seară, iarnă, frig... eu m-am făcut mic. Atâta cât eram şi cu ce era pe mine. Îmbrăcăminte am avut bună pentru ce era acolo, cizme noi, din pâslă... Cât am fost brigadier, am câştigat. Dacă n-aş fi fost bine îmbrăcat, aş fi murit pe drum. Peste vreo oră se opreşte pe câmp. Nu era nimic acolo. Dar noaptea, în Ural, era atât de frig! Şoferul opreşte, îmi zice: „Dă-te jos!". Şi-mi dă plicul în mână. Vă daţi seama în ce stare am fost – nu era casă, nu era nimic acolo. Pe zăpadă se vedea foarte bine până departe, sus erau stele dar în rest, nici o mişcare de viaţă. Dar eu ce fac? Şi mi-am adus aminte ce mi-a spus tatăl meu din război că dacă-ţi vine somnul când ţi-e frig, mori acolo. Şi mi-a venit somn. Mi-a venit să plâng. Şi am şi plâns. Ce fac? Şi cred că am stat o jumătate de oră pe loc. Unde să mă duc? Nu era nici şosea. Cred că o dată pe lună trecea vreo maşină pe-acolo. Erau numai semne de sanie. Odată văd, departe, o lumină mică. Ceva care semăna a lumânare depărtată. E ceva, sau mi se pare mie? Păi, mă duc acolo că acolo-i speranţă. Şi când m-apropii văd că acolo era o dragă. Am ştiut foarte bine ce-i aceea pentru că am lucrat la dragă. Aceea era în remont.

Lagărul de pedeapsă

Reparaţie...

Da, nu mergea. Şi totuşi era un paznic acolo. Un moş de peste 70 de ani, cu o armă de pe la 1800, cu baionetă sus, stătea aşa... Făcuse înăuntru foc. Eu intru înăuntru pe uşa de fier. Salut. A crezut probabil că sunt rus. „Auzi, îi zic, ce lagăr pe-aprope e aicea cu nemţi?" Zice: „Lagărul 20"; „Cât de departe?"; „5-6 km"; „Dacă mă duc acum, în ce direcţie merg?"; „O, zice, te duci, te duci..." Şi tot mă gândeam că eu nu sunt chiar aşa de prost când trebuie să rezolv ceva. El avea şi un telefon. Îl întreb dacă şi lagărul are. Da, zice el. Şi dau telefon acolo. Cineva, o santinelă de-acolo, mi-a răspuns. „A venit un om de la lagărul central pentru

lagărul 20, zic eu, şi neaparat să vină cineva să-l ia. E foarte important. Să vină sania!" Am spus tot ca pe-un fel de ordin iar el a crezut, probabil, că sunt rus. Şi a venit peste vreo oră sania. Iar săniile lor sunt uşoare. Şi a venit un băiat care-a lucrat la mine la brigadă. Robert îl chema. Casa lui Fane[2] a fost a lui ăsta. Fane de la el a cumpărat casa. El a crezut că a venit o delegaţie. M-am pus în sanie şi am mers la lagăr. Lagărul era ca o casă pătrată, din beton... afară din sat. Era pentru cei care trăiesc daţi afară din comunitate – vagabonzi şi ce mai aveau ei pe acolo. Fără santinelă. Şi când am intrat în camerele lor şi i-am văzut pe oameni gârboviţi, acoperiţi cu hainele lor... Paturile sudate, fără cearceaf. Era cuptor dar nu erau lemne, nu era foc. Ce-am făcut? M-am aşezat şi m-am culcat. Şi m-a trezit – încă nu se făcuse lumină-, o voce ca o trompetă: „Sculaţi-vă! Davai! Davai! Nu mai dormiţi!" Şi-i zic lui Robert: „Ce-i ăsta?"; „Ăsta-i nacealnicul". Of!... Zice: „Are numai un braţ. L-a pierdut în chiar ziua de 9 Mai la Berlin. Era soldat şi puştani de ăştia de 14-16 ani aruncau cu grenade". Şi de aia a fost atât de rău cu noi, cu nemţii.

Şi cât aţi stat acolo?

Am stat până la sfârşit. 9 iunie 1948.

Ce-aţi lucrat?

Unde-am lucrat în poligonul de tăiere am fost cam 6 km de lagăr. La bucătărie au lucrat femeile noastre aşa că nu era chiar aşa de rău cu mâncarea. Am lucrat la lemne.

Câţi eraţi în lagăr?

Vreo 25 dintre care 15 au fost femei. Acolo au fost aduse femeile care-au avut legături cu bărbaţi. Ori au furat când au fost la bucătărie.

Un fel de lagăr disciplinar. Cum v-au anunţat că veţi pleca acasă?

Noi am lucrat în pădure. Şi odată venea un călăreţ. Şi ne-a anunţat să lăsăm tot lucrul că plecăm acasă. Era un rus tinerel, el însuşi bucuros de vestea ce-o aducea. Nu mi-a venit să cred, nu fusese nici o vorbă de asta. Era cam pe la prânz când ne-a anunţat călăreţul ăla. Nu uit, eu am venit ultimul. Era un râu destul de mare, ca Tisa, dar mai lin. Şi ne-a dus cu barca, nu era pod. Erau bărci de 10-20 de persoane. Şi cei care erau înaintea mea, cu colegul meu – noi am fost la măsurarea poligo-

[2] Ştefan Raicu, reşiţean aflat în vizită la Anton Ferenschutz, la Bielefeld, în timpul documentării noastre.

nului. Că venea pădurarul şi zicea 500 de metri în dreapta şi 500 de metri în stânga.

Dar unde v-au dus?

Şi ajungând în lagăr ne-au spus să golim strujacurile, să luăm bagajele că mergem 20 km pe jos în lagărul unde s-au centralizat deportaţii. Acolo veneau din toate lagărele din zonă, era un punct strategic unde se afla şi cale ferată. Au mai fost cinci lagăre acolo şi toate s-au desfiinţat.

Şi cam câţi v-aţi adunat?

Noi eram vreo 400 atunci. Acolo erau pregătite pentru noi vagoane. Tot vagoane de animale dar aranjate bine. Au aşteptat să se adune toţi. A venit şi comandantul care ne-a ţinut discurs. Ne-a mulţumit că am muncit bine şi ne-a înştiinţat că vom merge la noi acasă ca să construim socialismul aşa cum am învăţat la ei. Şi bla-bla... Şi ne-a spus să nu ne fie frică de ce-o să fie acasă pentru că ei vor avea grijă de noi. Ne-au adus în lagăr oameni din sat care aveau să ne vândă câte ceva. Orice ca să scăpăm de bani.

Şi ca să cumpăraţi mâncare de drum...

Nu, asta ne-au dat. Toţi am primit mâncare de drum. Hrană rece. De alte două ori, între Sverdlovsk şi Moscova, am mai primit mâncare gătită.

Ce-aţi cumpărat de la localnici?

Am cumpărat o pâine mare, albă, făcută în casă. O pâine rotundă, nu ca acelea pătrate, ca nişte ţigle pe care le-am primit noi în lagăr. Mirosea atât de bine! Şi mi se pare că o ciocolată. Pe care am mâncat-o imediat.

Înapoi spre casă

Cât a durat drumul înapoi?

12 sau 14 zile.

V-au adus direct la Reşiţa?

Ruşii ne-au adus până la Focşani. De la Focşani ne-a preluat armata română. Acolo era un lagăr împărţit în două. În prima parte unde-am intrat, ne-au dat o scrisoare în limba rusă unde scria că deţinutul - cum te cheamă - pleacă din Uniunea Sovietică sănătos şi mulţumit. Deci că nu ai nici o pretenţie faţă de statul sovietic. Şi am semnat-o. Nici nu ne-am uitat ce scrie acolo. Numai să scăpăm. Cu asta am intrat în lagărul românesc. Românii au luat-o şi ne-au dat una românească. Nu am aş-

teptat transportul lor. Am prins un tren Iaşi-Bucureşti şi am urcat în trenul ăsta fără bilet. Ei au spus că ne dau bilet de tren la fiecare dar nu am mai aşteptat. Aveam numai actele de lăsare la vatră.

Aţi spus că v-a rămas în minte o fată...

O fată drăguţă, cultă. Părinţii ei aveau două fete şi pe ea o trimiseseră la şcoală la Timişoara. Vă daţi seama ce fată! O fată cultă, drăguţă, slăbuţă... Şi fata asta tăia lemne în lagărul acela ultim în care am fost.

Tăiau lemne cu firezul...

Erau copaci cu diametrul de un metru. Ea n-avea 40 de km. Cum putea? Unde-i forţa? Lucra de mult timp la pădure cu altă fată. Ea n-avea nimic fizic, totuşi ceva pishic avea. Era depresivă. Eu trebuia să curăţ crengile. Norma era să curăţ pomii până la 5 cm. de sol. Să curăţ de zăpadă. Şi era zăpadă la peste un metru de sol. Trebuia întâi să mătur, apoi cu mâna. Şi după aceea să tai. Vă daţi seama câtă treabă era! Dacă găseai un pom mai mare, erai bucuros. Pentru că acolo curăţai o dată şi scoteai o parte mare din normă după ce-l tăiai. Şi fata asta s-a sinucis. Şi aud numai că strigă „Nani!" La ei numele acesta era foarte folosit. „Nani, eu o fac!". Şi o dată se aruncă sub pomul în cădere. Şi a strivit-o.

Dacă aţi avea o singură frază la îndemână, cum aţi caracteriza deportarea?

Deportarea?... Prima dată eu am caracterizat-o ca o nedreptate. O vină pe care-o poartă alţii şi nu noi. Adică nemţii, şi apoi ruşii. La români nu m-am gândit niciodată că poartă vreo influenţă. Cu cât am îmbătrânit şi am analizat lucrurile, am spus că deportarea aceasta are vină în nebunia care a început cu Polonia, cu fascismul, că paranoia lui Hitler ne-a adus acolo. E şi titlul cărţii mele în limba germană – „Nebunie şi adevăr". Ruşii n-au fost aşa nebuni. Nu s-au purtat aşa de rău cu noi cum s-a purtat Hitler cu deportaţii.

Ei aveau şi interesul să se poarte frumos. Veneaţi din nişte ţări care trebuiau câştigate politic. Voiau să vă facă, dacă ar fi reuşit, nişte agenţi ai lor în ţările ce voiau să le sovietizeze...

Tocmai asta am vrut să spun. Eu când m-am întors, nu aveam meserie, nu aveam şcoală, nu aveam nimic. Şcoala pe care eu o urmam la plecare, se desfiinţase pentru că fusese după model german. Şi am lucrat. În dosarul de la dl. Ţigla[3] există câteva cuvinte despre asta. Eu am făcut şcoală la seral de prelucrare prin aşchiere la construcţia de ma-

[3] Erwin Ţigla – preşedintele Forumului Democrat German din Reşiţa.

şini şi restul s-au desfiinţat. Era numai şcoală siderurgică, nu şi construcţiile de maşini pe care le-am urmat. Şi trebuia, teoretic, ca eu să fac în patru ani. Şi am reuşit ca în trei ani de zile să completez ca să primesc certificat de şcoală medie tehnică. Şi în timpul ăsta mi-a spus secretarul UTC din uzină – foarte corect a venit şi s-a prezentat - că pentru fiecare care-am fost în Rusia, a venit un dosar. Şi în dosarul acesta, eu am fost propus ca să continui şcoala politică. În timpul acesta am găsit pe nevastă-mea şi ne-am logodit, ea era bolnavă şi nu mi-a mai ars de nimic decât să termin şcoala. Am primit diplomă, am găsit un loc într-un birou, de desenator întâi, după aceea de proiectant şi am ajuns după aceea ca în Germania să-mi fie recunoscut ca subinginer.

Dv. aţi scris patru cărţi. Personajul Thomas este alter-ego-ul dv. Există o relaţie de suprapunere între ce povesteşte Thomas şi biografie?

Romanţat este eventual 10 %. Numele unor personaje nu sunt reale. Şi am specificat că am schimbat numele. De exemplu, nacealnicul din Bocşa poate are copii. Şi nu am vrut să afle. Eu am avut şi o întâmplare interesantă în lagărul de la Friedlend. Am găsit o revistă unde scria că preşedintele nemţilor din Banat, Stiegel, este şi preşedintele comunităţii germane din România. Ştiţi cine-a fost Stiegel? Stiegel a fost, cum să spun, un fel de primar al germanilor din Reşiţa dar hitlerist. El a fost reprezentantul hitlerist. Umbla în cizme, umbla în uniformă... Noi am fost copii buni şi am fost o dată la muncă voluntară să sădim cartofi în pământ care nu a fost cultivat niciodată. Veneam de la şcoală. Şi aveam cu noi o pâine cu untură şi cu ceapă şi ne-am deplasat în pădure când am mâncat. Şi fiindcă ne-am deplasat de la locul nostru de muncă, ne-a pălmuit. Am primit două palme fiecare – una-n stânga, alta-n dreapta. Şi alte, alte lucruri... Şi-l văd aici într-un post! Şi alţii...

Ce urmări a avut pentru dv. deportarea?

Urmări? Una este că n-am terminat şcoala. Altă urmare este boala pe care-o simt acuma. Tot de acolo se trage. Urmări pozitive? Pentru că sunt şi pozitive. Acolo am devenit om. Acolo am devenit bărbat. Ca şi alţii care se duc la armată şi spun că de acolo s-au întors oameni. Am uitat să spun dar sunt atât de multe lucruri şi-mi vin pe rând imaginile... Într-o zi pe când eram în lagăr, m-a bătut un bătrân. Nu era bătrân, avea 40 de ani dar aşa mi se părea mie atunci. M-a bătut pentru că am spălat podeaua şi cum era găleata cu apă şi cu cârpa cu care spălam... Intenţionat mi-a răsturnat găleata cu apă. Şi cu zdreanţa aia cu care spălam, i-am tras una peste cap. Şi eu eram slăbuţ. M-a luat la bătaie şi

m-a trântit pe jos. În noaptea aceea, jumătate de noapte am plâns. Cu capul în pernă. Şi m-am gândit cum o să supravieţuiesc eu aici. Şi m-am rugat la Dumnezeu să scap. Cred că de o sută de ori. Şi vorbind ştiinţific, cred că atunci am devenit om. În noaptea aceea mi-am spus că nu o să mai las pe nimeni să pună mâna pe mine. O să caut să fac orice, să fur, numai să supravieţuiesc. Dar întâi trebuie să fiu tare, să-i depăşesc pe alţii. Să fiu mai deştept ca alţii, să fiu mai harnic ca alţii. În noaptea aceea m-am schimbat. Am văzut că în viaţă este luptă. Altceva decât ştiusem eu până atunci. Fiecare cu metodele sau cu sculele, cu ce are...

Din cartea dv. am aflat că deportarea a avut şi alte urmări. A fost folosită şi ca şantaj când s-a încercat racolarea dv. de Securitate...

De ce? Citind din cărţile care au apărut după, nu înţeleg de ce. Eu am avut mulţi prieteni care n-au fost chemaţi. De ce m-au căutat pe mine? Caută ei oameni nemernici care-şi vând prietenii sau caută oameni care au influenţă asupra altora?

Despre deportare aţi putut vorbi cu cei din familie?

Am vorbit cu tatăl meu care era foarte, foarte interesat. Voia fiecare clipă şi poveste de acolo.

În ce relaţie se află nenorocirea deportării cu actele de ajutor social pe care le-aţi făcut după 1990?

Nu cred. Eu am, de exemplu, o carte interesantă a unui filozof care spune de ce oamenii îi ajută unii pe alţii.

Dv. de ce ajutaţi? Şi mai ales de ce pe reşiţeni? Oraşul pe care dv. l-aţi părăsit în 1971...

Tocmai pentru că am găsit... e greu să explic acest lucru şi ar dura mult. Dar aceste gene de a ajuta pe altul sunt înnăscute. Dacă şi elefanţii îi protejează pe cei mai mici dintre ei... Este ceva în natura noastră.

Comportament pro-social se numeşte...

Bine, dv. găsiţi uşor cuvintele. În germană le găsesc şi eu. Cum am aflat despre revoluţia din România. În momentul ăsta... dacă sentimentul nostru este atât de dezvoltat... nici nu am ştiut că sentimentul este atât de dezvoltat dar atunci mi-am dat seama că ăsta-i momentul când trebuie să ajuţi, să vii în ajutorul celor care au nevoie...

Nu are legătură cu deportarea?

Nu pot să neg dar nici nu pot să spun. Legat de deportare... Tocmai din ziua aceea când eu am spus că trebuie să fiu mai tare decât alţii, eu mă consider un caracter tare, mai tare decât media oamenilor. Sunt în

stare dacă mă simt bine şi mă simt sănătos – eu pentru dreptate, pentru adevăr, aş da orice.

De ce continuaţi să iubiţi Reşiţa şi implicit România?

De Reşiţa mă leagă istoria copilăriei. De Reşiţa mă leagă prietenii. Prietenia este ceva reciproc. Nu numai că dai dar şi aştepţi, nu neaparat ceva anume.

Şi-o iubiţi până într-atât încât aţi vrea şi după viaţă să vă întoarceţi tot în pământul de la Gărâna...

Acuma vă dau eu o întrebare... De ce eu mi-am scris poeziile în româneşte deşi am făcut şcoală germană? De ce dacă e ceva de suflet – şi poezia este de suflet – de ce eu nu scriu în geramnă?

De ce? Dv. simţiţi răspunsul.

Cuvintele germane nu sunt atât de sufleteşti ca şi cele în limba română. Sunt cuvintele mai potrivite sufleteşte, limba latină este mai aproape de suflet... Eu sunt născut în Reşiţa, m-am târât acolo prin iarba care mirosea a flori, a miere, simţi vara în piele, numai acolo am simţit-o...

Dv. aţi scris despre deportare. Cum aţi vrea să se scrie în cărţile de istorie despre acest moment?

Trebuie să înceapă din 1933. Cu Germania după ce-a pierdut primul război mondial. Care 80 % era imposibil să trăiască cu datoriile ce le avea. Imposibil! În această situaţie, în orice ţară ar fi fost mişcări. Şi prin mişcări s-au preluat idei. Şi din acestea a câştigat Partidul Naţional-Socialist. Şi un om, un austriac care nu era muţumit...

Aţi vrea ca deportarea să fie integrată în contextul şi cauzele ascensiunii nazismului, revanşei lui Stalin... Când aţi scăpat de aburii credinţei politice totalitare? Cum aţi scăpat de nazism şi comunism?

Am scăpat de nazism în Rusia.

Şi de comunism?

Când mi-am dat seama că ideile comunsite nu sunt mai bune decât cele naziste. A fost în timpul când Securitatea a început să mă caute. În 1962. Până atunci eu nu m-am ocupat de politică. Mi-am văzut de familie, de sport, de natură, am avut alte idei...

Vi s-a părut degrandant...

Personal... a fost o decepţie.

Maria Ferenschutz
(Germania)

Despre terapia uitării

Cum a fost pentru dv. ocupaţia sovietică? Ştiu că aţi avut parte de multă suferinţă...

Cum a fost?... Noi am acceptat multe pentru că a fost război. Şi ar fi groaznic pentru tineret să fie război. Îmi vine să plâng acuma... (Plânge). Nu vreau să-mi amintesc... Dar pentru ca niciodată să nu mai fie război, oamenii trebuie să devină mai prietenoşi, mai înţelegători. Pentru că toţi avem o singură viaţă. Şi nu are rost să te baţi. Avem o singură lume. Şi nu trebuie să o stricăm cu invidie, cu alte murdării... Pot să mă gândesc dar îmi este greu să vorbesc... Eu am fost dusă în Rusia, tata a fost. Aveam 15 ani şi am stat la bunici în casă.

Tatăl dv. a fost prizonier sau deportat în Rusia?

Deportat, dar a fost dus în Donbas. Şi a fost trimis după un an înapoi pentru că a avut o rană mare care nu s-a vindecat. Dar când a venit nu a putut lucra. Numai mama a lucrat.

Înainte de a veni, v-a trimis o scrisoare, o veste?

Nu, până când a venit.

Şi cum v-aţi descurcat fără el?

Cum se descurcă un copil dacă-i moare tatăl ori o femeie dacă-i moare soţul. Şi dacă eşti mai tânăr, lucrurile trec mai uşor. Noi am fost 7 fete care-am lucrat acolo. Şi am luat acordul. Ce poate un copil de 15 ani? Că atâta aveam când am început lucrul.

Ce-aţi lucrat?

Tot ce ne-a dat. Am lucrat şi la un strung – nu ştiu cum se numeşte. Şi am făcut linguri pentru soldaţi.

Linguri de aluminiu.

Din aluminiu. Într-o încăpere a fost numai lumina de sus, cimentul de jos şi apa din robinet, aşa cum venea iarna. Am spălat linguri acolo. Dar din toate fetele care-am fost acolo, fiecare a avut o problemă în casă, a fost fără un părinte. Am lucrat ca robii, ca negrii, care cântă şi merg la lucru. Dar după un timp e tot mai greu. Tata a fost operat la Timişoara şi i-au scos o bucată de stomac şi au mutat acolo ... cum se spune...

Din esofag...

A fost cam bolnăvicios...

Apoi v-aţi îmbolnăvit dv...

Da, nici nu vreau să mă gândesc. Aş vrea să mă gândesc pozitiv. Numai la când am fost veseli acolo, încerc să mă gândesc. Dar când m-am dus la doctor, era unul Dubovan, parcă-l văd, aşa cărunt, puţin rotund... Şi fiecare voia atunci să fie mai comunist decât altul. Şi a spus că eu mă prefac că nu pot să-mi mişc mâinile că nu vreau să muncesc... Şi vreau să împiedic la avansarea comunismului, vreau să împiedic ideea, ceva în felul acesta...

Vreţi să puneţi piedici mersului înainte al comunismului...

Da, da. Şi m-a trimis la lucru. Şi am lucrat alte şase luni. Şi am stat aşa. Că nici gura nu mai puteam să deschid. Atunci am avut 19 ani.

După patru ani de lucru...

Da.

Dv. credeţi că deportarea i-a schimbat pe tatăl şi pe soţul dv.?

Tata nu prea a spus nimica. A spus că a fost greu. A avut frică că nu i se vindecă braţul. Şi apoi cu operaţia. Dar niciodată nu a povestit cum a ajuns să fie aşa de bolnav. Şi sunt mulţi care nu povestesc. Au închis aşa uşa şi nu mai vor să vorbească.

Da, am întâlnit multe cazuri de felul acesta.

Că dacă te gândeşti în fiecare clipă vai ce rău a fost, vai ce ruşine ai trăit, te distrugi. Şi dacă spui, ceilalţi zic că ai fost nazist, că ai fost hitlerist. Mai bine tac. Cel mai rău a fost că mi-a murit fetiţa.

Mai rău ca toate...

Mă uit, uite îmi pun flori, mă uit ce frumos e-afară... sunt prea bătrână şi nu pot aşa... prea am suferit ca să glumesc... nu pot aşa... nu vreau...

Voichiţa Ferenschutz
(Germania)

Despre cărţile deportării

Ce ştiţi dv. despre deportări?

Bine, venind din zona Reşiţa, din familie de români, nu am ştiut mare lucru. Venind în Germania şi cunoscându-l pe Anti...

Aici l-aţi cunoscut?

Nu, l-am cunoscut în România dar nu aşa de bine. Şi am discutat adesea şi el mi-a povestit foarte mult cum a fost viaţa lui. Şi i-am citit şi cartea. Mi s-a părut foarte interesantă. Este o altă lume. Nu mi-am

putut imagina că a fost atâta suferinţă. Şi atunci el mi-a recomandat altă carte.

Vorbiţi despre „Generaţia de sacrificiu”...

Da, apoi am citit altă carte a lui – „Oul de cuc”. Acolo fiecare exemplu este de neuitat.

Cum credeţi că ar trebui să se scrie în cărţile de istorie despre deportare? Vedeţi, spuneţi şi dv. că aţi trăit la Reşiţa de unde au fost mulţi deportaţi dar nu aţi ştiut mare lucru...

Prezentat cu lux de amănunte. Chiar o situaţie care poate părea banală, prezentată cu lux de amănunte nu te mai lasă indiferent. Foarte interesant am găsit aici în Germania anumite documentare, făcute cu actori după anumite cărţi, şi asta mi s-a părut iarăşi foarte bine. Te fac să retrăieşti acele momente de o tristeţe imensă. Te întrebi cum au putut să existe astfel de oameni…

Ştefan Raicu
(România)

Deportarea, o istorie dezgropată după 1990

V-am cunoscut aici, la Bielefeld, la dl. şi dna Ferenschutz. Vreau să vă întreb dacă dv aţi ştiut despre deportări din povestirile concitadinilor dv. din Reşiţa?

Nu sunt din Reşiţa. Sunt oltean. La 9 ani s-au mutat părinţii mei la Reşiţa. Tatăl meu a fost administrator la stadion. Pe dl. Ferenschutz l-am cunoscut acolo. La stadion era şi locuinţa părinţilor mei. M-am apucat la 10 ani de handbal. Şi Anti a fost antrenorul meu.

Nu aţi vorbit de deportări cât a stat dl. Ferenschutz la Reşiţa?

Nu, nu. Chestii de astea cu deportări am aflat după 1990. Când a venit prima dată Anti la Reşiţa. Atunci am început, aşa, să vorbim. Atunci au început să scrie şi ziarele. Apoi au fost cărţie lui.

În Reşiţa mai vorbesc acum oamenii despre deportare?

Nu prea. Când fac câte-o acţiune cu deportaţii. Probail că în cercurile de limbă germană se discută mai mult astfel de lucruri. Dar cum eu nu prea ştiu germană decât atât cât să nu mă rătăcesc în Germania…

În istorie s-a scris mult despre deportările evreilor. Până după 1990 nu s-a spus că şi germanii au fost deportaţi...

Bine, dar şi socrul meu a fost reţinut. A fost la război şi a fost reţinut într-un lagăr din acesta în URSS. Dar numai din poveştile lor şi ce-am citit de prin cărţi.

Cum ar trebui să fie prezentate deportările în cărţile de istorie?

Bineînţeles că trebuie să se scrie. Dar trebuie să se spună şi că n-au fost de vină doar cei care i-au luat totdeauna. Şi că uneori au fost de vină şi cei care au fost luaţi. Pentru că pe nemţi i-au luat şi i-au dus la muncă în URSS pentru că germanii au făcut ce-au făcut în război. Şi atunci a fost un fel de pedeapsă.

Pedeapsă colectivă. E antidemocratică după etica zilelor noastre…

Părerea mea este că să iei nişte copii şi să-i duci la lucru într-o ţară străină este o greşeală. Hai că-i iei pe cei mai în vârstă care au făcut ceva… Dar pe nişte copii? Chiar dacă au făcut ceva – au făcut-o din teribilism.

La ce folosesc cărţile despre deportare?

Afli ce altfel n-ai avea cum.

-4-

PRIMUL ŢĂRM:
MEMORIA DEPORTAŢILOR

Ignaz Bernhard Fischer, Preşedintele
Asociaţiei Foştilor Deportaţi din România
în URSS (România)

„Acolo am ţinut prima mea predică”[1]

Au fost nişte zvonuri despre deportare dar nu le-am dat crezare. Cu o săptămână înainte de a ne deporta pe noi, am fost la gară. Şi am văzut trenuri cu germani din Iugoslavia trimişi în deportare. A fost prima dată când am văzut oameni duşi în vagoane de marfă. În data de 13 ianuarie 1945 au început şi la noi. Dar n-am crezut nici atunci că s-ar putea să mă ia şi pe mine. Eram în internatul Parohiei Romano-Catolice. Şi m-au luat în seara de 14 ianuarie 1945.

Fără bagaj de călătorie

Noi am crezut, prima dată, că statul român e de vină. Se spunea că sovieticii au cerut României 100 000 de muncitori şi că românii ne-au dat pe noi, nemţii din ţară. Abia după 1990, când s-au deschis arhivele, la Moscova, am aflat adevărul. Ministerul de Interne german ne-a comunicat atunci că Stalin ne-a cerut pe noi statului român. Au impus românilor să-i ajute iar ei au făcut listele. N-au avut încotro. Şi ei erau învinşi în război.

Ce-a ştiut familia mea despre deportare? Am fost o familie mai deosebită. Tatăl meu a plecat în America, lăsând-o pe mama cu trei copii în localitatea Bacova. Nu mi-am cunoscut tatăl - aveam opt luni când a plecat. Ne-a crescut singură mama. Fratele meu a căzut în Iugoslavia. Era înrolat în armata germană şi a fost ucis spre sfârşitul războiului. Sora mea era învăţătoare dar când s-au făcut deportările era plecată în Ungaria. A venit înapoi în România dar atunci a avut noroc că i s-a pierdut urma. Mama nu a ştiut nimic de deportarea mea. A venit la mine, la internat, să mă vadă şi i s-a spus că mă luaseră de câteva săptămâni în deportare.

---

[1] A consemnat Lavinia Betea.

Când am plecat, nu am luat cu mine nimic. M-au anunţat cu un sfert de oră înainte de plecare. Câteva haine şi ceva hrană din ce era pe la Parohie. Mă pregăteam acolo să dea examen de diferenţă la Liceul Loga pentru 15 iunie 1945. Când s-a dat examenul, eram demult la Zaporojie...!

M-au luat cu trei zile înaintea începerii călătoriei. Două zile am stat într-o casă mare unde ne adunau. Ne-au urcat în tren seara, dar trenul a pornit abia dimineaţa. Ştiam că ne duc în Rusia, dar nu şi unde anume. Până la graniţa cu Rusia am fost doar bărbaţi în vagon. Au făcut, la plecare, o gaură în podeaua vagonului, cu o secure, să ne putem face „lipsurile". Aveam acolo şi o sobiţă.

În 17 ianuarie 1945 a plecat trenul din Timişoara. La graniţă, ne-au transferat în vagoane ruseşti. La Zaporojie am ajuns în 31 ianuarie 1945. După ce ne-au descărcat, am pornit, în coloană, 5 km pe jos. Acolo, la Nipru, la cererea lui Lenin, se făcuse primul baraj sovietic. Lagărul nostru era cam la 3 km depărtare de acel baraj dar la numai o sută de metri de Nipru. Regiunea era frumoasă dar noi eram sub sârmă ghimpată şi supravegheaţi din turnuri de pază. Din lagăr nu aveai cum fugi.

Am fost duşi în fabrică, la construcţii. În grupul de deportaţi erau şi oameni cu calificări dar eu fusesem elev, nu avem niciuna. Pe cei ca mine, ne-au pus la muncile cele mai grele. Şi totdeauna munceam afară, fie iarnă, fie vară.

Rugăciune pentru „pace dreaptă"

Cel mai greu a fost cu mâncarea. Dacă eşti acum flămând, te gândeşti că la amiază mănânci şi te saturi. Şi dacă nu se poate la amiază, te saturi seara. Dar dacă nu mănânci niciodată destul...! Aceasta a fost cel mai greu. Cu fiecare zi slăbeai. Iarna era frig. Minus 15-20 de grade. Dacă temperatura cobora sub 23 grade Celsius, nu te scotea la lucru. Dar când urca la minus 22, ieşeai imediat. Şi nu atât gerul, cât vântul te atingea. Acolo totdeauna bătea un vânt îngheţat. Dar mai rea decât frigul a fost foamea.

Ne-am adaptat. Ce puteam face altceva? Singura speranţă era să pot supravieţui. Dacă aici ne-am lăsat carnea, ziceam, măcar cu oasele să ne întoarcem acasă. Căutam orice „gaură" de unde-am fi putut lua o gură de mâncare. Mergeam la ruşi cu lemne, cu cărbuni ca să primim o bucată de pâine. Cel care n-a îndrăznit să facă asta, acolo a murit.

Cu populaţia am dus-o, în final, bine. Munceam şi noi cu ruşii în fabrică. Eram continuu în contact cu ei la muncă. La început au fost reţinuţi cu noi, „fasciştii". După o vreme, ne-am împrietenit. Primii care s-au apropiat de noi au fost ruşii care fuseseră duşi la muncă, la începutul războiului, în Germania. Unul dintre aceştia ne-a fost „nacealnic". Şi el ne povestea că în Germania trăise într-un fel de cazarmă. Purta la braţ o brasardă care arăta altora că e adus la muncă forţată, dar, în rest, era liber. Erau şi femei care spuneau că lucraseră la ferme. Una dintre ele zicea că nici n-ar mai fi revenit acasă dacă n-ar fi adus-o. Când vorbea de asta, se uita în dreapta şi-n stânga să n-o vadă sovieticii de care ştia că trebuie să se ferească. Prietenii noştri au fost soldaţii ruşi ce veniseră din război. Mai prieteni decât cetăţenii de-acolo. Îmi aduc aminte de unul ce mi-a fost „nacealnic". Se căsătorise de curând şi mi-a zis – „mă duc acasă, ai tu grijă de astea...!" Ceva ce n-ar fi trebuit să facă. Dar cu astfel de oameni ne-a fost şi nouă bine.

Momentul cel mai deosebit pe care l-am trăit, a fost primul Paşte. La 1 aprile a căzut Paştele catolic. Între noi n-a fost nici un preot şi mi-am zis să facem ceva. M-am dus la ai noştri care ştiau limba rusă ca să vorbească ei cu sovieticii. Cum, au zis ei, că ăştia sunt atei?! Nu ştiu cum căpitanul rus care era mai mare peste pază, a auzit. Şi m-a chemat la el. O femeie era translatoare. După ce i-am spus, a zis „faceţi-vă slujba dar să vă rugaţi ca să câştigăm noi războiul". „Ne vom ruga pentru o pace dreaptă!", am zis eu. „Haraşo!".

Am făcut repetiţii pentru cântece cu femei, cu bărbaţi... Atunci am ţinut prima predică din viaţa mea. Într-o ţară străină, în război... Au venit şi „nacealnicii" să vadă ce facem. S-au convins că-i linişte şi au plecat.

În pimul an de Crăciun am fost la lucru. Însă, într-al doilea, ruşii când au auzit că e Crăciunul nostru ne-au lăsat „acasă". Ruşii lor au mes la lucru, dar pe noi ne-au lăsat să ne ţinem sărbătoarea. Adică, am mers de la o cameră la alta, am citit Evanghelia, ne-am rugat să ne dea Dumnezeu putere să rezistăm.

Cine-i de vină?

Ce-am văzut în Uniunea Sovietică? În primul rând că muncitorii lor erau aproape la fel de săraci ca noi. Vedeam că acolo sunt două clase: una, a „nacealnicilor", şi celalaltă, a muncitorilor. Pentru primii era şi în cantină un loc aparte, lor li se dădea pâine albă. Nu era o singură clasă, clasa muncitoare, cum zicea Stalin. Am auzit nu puţini ruşi înjurându-l

pe Stalin. Dar de faţă cu noi şi ferindu-se de „nacealnicii" lor. Poporul lor a fost destul de sărac.

Mai bine a început să fie din 1948. În decembrie 1947 s-au desfiinţat la ei cartelele de pâine. Pentru mine a fost mană cerească. Înainte, dacă mă duceam să le vând ruşilor lemne, cu 10 ruble pe care-i primeam, puteam cumpăra 300-400 grame de pâine. Cu aceiaşi bani, când n-a mai fost pâinea pe cartelă, am putut cumpăra 3 kg de pâine. Mă aşezam la rând şi cumpăram pâine ca orice om de la ei. În '49 n-am mai răbdat de foame. Ne-a fost mai bine.

Înainte mergeam în lagăr încolonaţi. După aceea ne-am dus la muncă normal.

Am venit acasă în 17 decembrie 1949. Chiar în ziua de 23 august 1949, după muncă am fost duşi la apel. Şi vine ofiţerul sovietic în mijlocul careului. Ne spune că a venit o înştiinţare de la Moscova că în viitorul cincinal, care începe de la 1 ianuarie 1950, noi, nemţii, nu mai suntem cuprinşi. Vă daţi seama ce explozie de bucurie a fost acolo! După aceea nu ne-au mai închis. Şi în 5 decembrie ne-au pus în vagoane. Tot în vagoane de marfă am venit până la Sighet. Ruşii ne-au predat, acolo, românilor. Ne-au dat românii câte 200 de lei şi cu ei am ajuns acasă. Cu asta s-a terminat şi „aventura" noastră.

Ce urmări a avut pentru viaţa mea deportarea? În primul rând, că de-atunci eu n-am mai criticat mâncarea niciodată. Acolo am furat şi de la capre, am mâncat şi cojile de la cartofi... Ce bucuros aş fi fost la Zaporojie să mi se fi dat orice ziceau alţii, aici, că nu-i mâncare bună. În al doilea rând, am învăţat să nu te vaiţi de nimicuri. Să-i mulţumeşti lui Dumnezeu că eşti sănătos. În al treilea rând, a fost o şcoală de cunoaştere a oamenilor. Între noi, tinerii, s-a creat multă solidaritate. A fost o şcoală plină cu lecţii pentru viaţă. Dacă am reuşit să supravieţuim acolo, mi-am spus, poţi face orice. Iar credinţa în Dumnezeu îţi dă tărie sufletească. Citeam seara din Noul Testament câte 10-15 minute. Cam în două luni l-am terminat. În 5 ani l-am citit cam de 30 de ori. Pentru mine a fost uşor apoi din multe puncte de vedere.

Pentru ce s-a întâmplat îl învinovăţeam pe Hitler cu fascismul lui. El a început războiul, el a luat ruşi la muncă în Germania iar Stalin a fost un bun elev al lui Hitler. A făcut acelaşi lucru. Amândoi au fost oameni fără Dumnezeu.

În familia mea, şi mama soţiei a fost deportată. Ştie şi ea foarte bine ce-au fost războiul şi deportarea. Amândoi am ştiut că de noi depinde să ne facem viaţa împreună mai bună.

În istorie, momentul acesta al deportării etnicilor germani în Uniunea Sovietică ar trebui să fie explicat prin regimul de dictatură. A fost dictatura lui Hitler şi dictatura lui Stalin. Într-o democraţie nu s-ar fi putut. Orice dictatură ar trebui eliminată. Cea mai bună dictatură ar fi fost una a filozofilor. Dar filozofii aceia ar trebui să fie şi sfinţi. O dictatură a sfinţilor, da, aceea ar fi bună. Însă cum toţi oamenii suntem păcătoşi...!

Ca să nu se mai întâmple asemenea nenorociri, în primul rând, să aibă oamenii credinţă în Dumnezeu. Dacă nu o are, omul îşi face alţi zei – banii, puterea... Iar zeii aceştia îl degradează. Dacă toţi sunt degradaţi, vine dictatura. Dar dreptatea, demnitatea şi libertatea trebuie să fie fundamentul vieţii.

Deportarea noastră n-a folosit nimănui. A fost multă suferinţă. 18-20 % dintre deportaţi au murit acolo. În fiecare an însă un transport de bolnavi a fost trimis acasă. Dacă nu, 50-60 % ar fi fost morţi.

Nu e drept să spui că fiecare om îşi merită soarta. Iisus Hristos n-a meritat să fie răstignit pe cruce. Soarta omului depinde şi de regim. Pot să spun că eu am meritat să fiu deportat? Nu. Sunt lucruri care depind de tine, sunt altele care ţi se întâmplă pentru că depinzi de alţii.

Dar destinul omului e în mâna lui Dumnezeu.

Cazul Maria Aşembrener:
patru ani de lagăr pentru un nume „nemţesc”

Pentru Maria Aşembrener, bunica mea, poveştile groaznice din lagăr au devenit la bătrâneţe istorioare pe care le spunea nepoţilor înainte de culcare. Asta pentru că, după toate greutăţile de acolo, ea a văzut doar singurul lucru bun care i s-a întâmplat şi care le-a întrecut pe celalalte. A fost unul dintre cei 30 de oameni care a părăsit lagărul în noiembrie 1948, teafără şi fără abateri.

Când a trebuit să lase în spate oraşul natal pentru a pleca în Bucureşti ca refugiat nu a ştiut unde o va purta viaţa, darămite că odată cu mutaţia la capitală va primi şi denumirea de „etnic german”. Şi de aici, nu o ducea gândul spre Ucraina decât după ce au anunţat-o că trebuie să plătească o datorie pe care nu o făcuse ea. Nu a pus capul în pământ, ci a mers mai departe, fără să întrebe nimic. Şi nici după patru ani de prizonierat nu a cerut vreo explicaţie. A fost mulţumită că a ajuns sănătoasă acasă.

Reproduc în cele ce urmează un interviu pe care am reuşit să-l facem împreună în anul 2011.

Alexandra Şandru

„Mi-au trecut, din greşeală, pe buletin: «etnic german»”

Unde lucrai după ce ai mers la Bucureşti?

Lucram la un magazin pe Lipscani. Coseam la maşină furouri, lenjerii, haine cu dantelă. Aveam pur şi simplu viaţa mea. De multe ori mă duceam şi tăiam la maşină şi acasă la şefa mea. Şi ca să mă lase să tai la maşină, mă punea să-i fac mâncare moldovenească, mâncărică de cartofi cu usturoi înăuntru. Îi făceam şi era bucuroasă. Apoi mă întorceam pe Cişmigiu, apoi pe Bulevard şi prin Dorobanţi. Imediat la colţul străzii, a treia casă era cea în care stăteam noi.

Se găsea mâncare în timpul războiului?

Stăteam la cozi, dar se găsea. Dar mai greu a fost când am plecat de acasă din Fălticeni spre Bucureşti, pentru că ningea afară şi noi stăteam îngrămădiţi pe platforma aceea ca să nu ne bată ploaia. Abia la Paşcani ne-a luat înăuntru şi ne-a dat hrană, pâine şi conserve. Asta când am plecat ca refugiaţi de la Paşcani spre Topoloveni. Apoi ne-am oprit la Ploieşti. Şi după ce am ajuns la Bucureşti, îmi aduc aminte că

de multe ori se dădea alarma că vin avioanele şi că trebuie să ne adăpostim. Eu m-am ascuns lângă o biserică, în tranşee, jos, în groapă. Şi când am ieşit de acolo, după ce au anunţat că a trecut pericolul, erau afară pe stradă numai oameni morţi *(îi tremură vocea şi plânge)*. A doua zi şi a treia zi iar, alarme din ce în ce mai dese. Am avut viaţă să trec peste zilele astea. Într-o zi m-am ascuns la Fabrica de Hârtie, te ascundeai pe unde puteai. Am coborât jos în beci şi ne-am ascuns în sulurile alea mari de hârtie. Şi deodată s-au spart toate geamurile după un vuiet puternic. Atunci am crezut pentru prima dată că mor. Probabil au dat o bombă de au spart toate geamurile alea mari. Toate au plesnit. Înăuntru era plin de sticlă, am avut noroc că eram ascunşi bine. Noi ne feream de bombe că ni se spunea că vin. Nu ştiam unde se duc, în ce loc, aşa că mereu căutam să ne ascundem cât mai bine. Treceau şi spre Piteşti, bombardaseră centrul, nu ştiam exact unde vor fi.

Dar vă ziceau de ce se bombardează?

Nu eram aliaţi cu ruşii atunci, pe urmă s-a făcut armistiţiul. Noi eram cu nemţii şi ruşii de asta ne bombardau.

Şi vă ziceau asta?

Nici nu aveai pe cine întreba, nu aveai cu cine să vorbeşti. Iar când eu am venit la Bucureşti încă era război, nu era armistiţiu. Şi toţi treceau pe la noi prin ţară. Aveam un vecin care era comisar în armată, dar nu mai ţin minte cum îl chema. El ne spunea mereu să avem grijă, să ne ferim, dar nu ne-a spus de ce se întâmplă asta. Nu aveai de unde să ceri explicaţii, doar ce se auzea de la un om la altul. Eram copii şi nu ne spunea nimeni nimic. Era război, avea cine să stea să-ţi comunice sau să-ţi explice ce se întâmplă? A făcut careva linişte? Nu. Apoi în 1944, dacă-mi aduc bine aminte, ne-am aliat cu ruşii. Şi eu, deşi eram româncă, în buletinul meu aveam trecut de dânşii „etnic german", m-au făcut nemţoaică. Eu eram româncă, botezată, tata de acasă era român doar că numele părea nemţesc: Aşembrener. Eu ştiam doar că tata e român, Gheorghe Aşembrener, botezat aici, a făcut armată aici, s-a căsătorit şi a făcut copii, nu ştiam eu că numele lui ar semăna cu unul nemţesc. Ştiam doar că bunicul era polonez. Dar mai erau polonezi la noi în ţară. Aşa a fost să fie războiul.

Şi cum s-a întâmplat, cum a fost când te-au luat în lagăr?

Eu m-am dus la Poliţie pentru că trebuia să-mi fac buletin nou. Îmi expirase celălalt şi a trebuit să-l schimb. Şi atunci abia mi-au trecut pe buletin: „etnic german". Dintre toţi din familia mea, numai eu eram trecută aşa pe buletin. După ce mi-am schimbat la ei buletinul, m-au

luat în evidenţă la Bucureşti, la circa 5. Eu nu am băgat de seamă că îmi trecuseră altă etnie, mă gândeam că a fost o greşeală, dar nu am dat importanţă. Aveam eu să ştiu că din cauza asta voi pleca în lagăr patru ani? Dacă ştiam mă duceam să-mi schimbe pentru că era o greşeală, eu nu ştiam să vorbesc nemţeşte şi nici nu fusesem vreodată în Germania. După câteva zile a venit un ofiţer rus la poartă, acasă la mine. Era însoţit de doi militari. Erau îmbrăcaţi cu haine verzi şi vorbeau româneşte. Parcă unul vorbea în rusă, dar nu mai ştiu, pentru că mi-a vorbit doar ofiţerul. Mi-a zis: „În numele legii, sunteţi arestată. Mâine dimineaţă te prezinţi la circa 3! Prin buletin eşti nemţoaică". Şi au plecat fără să-mi dea nicio altă explicaţie. Se ascundeau oamenii de acum, care erau nemţi. Nu ieşeau pe stradă, le era frică. Nici eu nu ieşeam, că ştiam că sunt trecută aşa, dar mi-am dat târziu seama că era gravă situaţia. Mai ales că eu nu eram nemţoaică. Dar pe buletin era trecut altceva şi nu mai aveam ce face. Dar eu au venit după adresă, mai ales că circa de poliţie era la câteva case distanţă. Bunica mea plângea, eu nu am plâns, m-am abţinut de dragul ei. Dar m-am dus. Mi-am făcut bagajul şi nu m-am mai întors înapoi. Mi-am luat câteva haine, furouri, pantofi, deşi nu ştiam unde am să mă duc. Astea toate le-am luat cu mine în lagăr, doar buletinul mi-a rămas la ei, nu ştiu cum de nu mi l-au dat. După ce au venit în seara aia, a doua zi au venit ei să mă ia.

Şi cum a fost ultima seară acasă?

Nu m-am dus nicăieri, am stat liniştită acasă dar nu am putut să dorm. Ştiam că mă cheamă la Poliţie, dar nu ştiam că mă iau rușii.

Şi ce-ai făcut când ai ajuns la Poliţie?

Ne-am dus acolo, ne-au dat o cameră, au venit şi ne-au pus tot felul de întrebări. Dacă ştim de ce plecăm. Nu cunoşteam pe nimeni din oamenii de acolo. Ne-a explicat că suntem deportaţi pentru reconstruirea Rusiei datorită daunelor făcute în război. Apoi ne-au dus la Mogoşoaia şi ne-au urcat în trenuri. Într-un tren închis. Ne era frică cel mai tare să nu ne omoare, deşi încă nu auziserăm de ceea ce făcuseră nemţii evreilor. Mai apoi am avut colege în cameră nemţoaice, fete bune. Şi nu înţelegeam de ce eram luate noi pentru greşelile altora. Nici ele nu ştiau despre Hitler şi ce a făcut. Dar totuşi noi după război am aflat. Era însă o frică pentru că ele erau telefoniste, lucrau în telecomunicaţii şi le era teamă că au fost luate din cauza asta. Multe dintre ele nici nu s-au mai întors în România după ce le-a dat drumul din lagăr. Fie au rămas acolo, fie au plecat în Germania. În România nu le proteja nimeni şi nu era nimic sigur pentru ele. Eu am venit imediat acasă după ce mi-a dat

drumul. Şi ne-am simţit sigure după ce ne-a preluat Securitatea la Sighet.

Când ne-am dus, trenurile erau mari şi cu multe vagoane, negre, dar nu le-am putut vedea bine pentru că eram închişi. Erau vagoane de boi. Nici nu aveam unde să ne facem nevoile, au făcut bărbaţii o gaură pătrată pe podeaua vagonului şi au pus o patură ca să avem totuşi intimitate când ne făceam nevoile. Nu mai ştiu câte zile au fost la dus, nu le-am putut ţine rostul. Dormeam pe jos, fiecare cu ce avea. Eu aveam pătură, dormeam pe valiză. Aveam şi bani la mine, dar i-am aruncat la graniţă. Nu aveam ce face cu ei unde aveam să mă duc. Ce puteam să fac cu ei acolo? Aveam destui bani, mi-a dat mama, bunicul. Mi-a dat cam vreo patru milioane de acum. Deşi în lagăr, mai târziu, mi-au dat voie să ies cu număr, aveam numărul 120 parcă, tot nu aveam ce să fac cu ei. În trenul ăla nu cunoşteam pe nimeni. Ne-au dus pe toţi la Donbas. Nu ne-au dat de mâncare ei, noroc că am avut eu mâncare pentru că nici nu aveam de unde să cumpăr. Nu mai ţin minte să fi venit ruşii să ne dea de mâncare. Nici înapoi nu ne-au dat ei nimic. Biletul de întoarcere spre casă ni l-au dat cei de la noi, de la Securitate. Ei ne-au preluat, ne-au dus la ei la birou, ne-au dat de mâncare conserve, pâine şi uscăciuni care se mai mâncau atunci. Ne-au dat voie să facem baie.

Când am ajuns în Donbas era noapte. Ne-am culcat pe jos, era iarnă, alţii s-au învelit cu pături, paltoane. Pe urmă s-au făcut paturile. Dar ei erau pregătiţi, aveam lumină, cantină pentru masă. De mâncare ne dădeau de-a lor, borşuri multe, cu roşii din alea verzi, cu arpacaş. Mâncam de două ori pe zi.

După ce am ajuns acolo, şi după ce am stat în carantină, ne-am dus la muncă cu hainele noastre. Nu ne-au dat ei îmbrăcăminte de lagăr. Numărul îl aveam prins cu bold ca să pot să-l scot de pe o haină pe alta. Dar nu era problema să fugim, pentru că până la mină mergeam cu însoţitori, cu pază.

„Unde merg atâtea suflete, mă duc şi eu”

Ce-ţi aducea aminte de acasă cât ai fost în lagăr?

Nu aveam ce să-mi aducă aminte de acasă, nu aveam fotografii cu familia, doar hainele. Doar poza unui băiat cu care am vorbit eu când eram acasă. Dar fotografia aia şi buletinul meu au rămas la ei la birou, aşa că nu am avut-o cu mine în lagăr.

Şi mai departe cum a fost?

A doua zi după ce am ajuns am văzut curtea mare, mare unde era lagărul. Eram despărţiţi femeile de bărbaţi dar nu cu gard, ne puteam întâlni. Băieţii au făcut bănci, straturi de flori, curăţenia era exemplară, aveam atelier de croitorie, sală de sedinţă, unde ne chemau să ne spună noutăţile. Ne vorbeau în rusește. Înțelegeam pentru că încetul cu încetul am vrut să învăţ limba ca să ştiu să mă descurc. Foarte bine m-am descurcat mai apoi. Fiecare-şi vedea de treaba lui, de timpul în care trebuia să meargă la serviciu, de orele de masă, după-amiază mergeam la baie, ne uitam la spectacole, făcute de nemţoaice. Nu era chiar aşa cum am auzit mai apoi în lagărele de evrei. Era greu, ce-i drept, dar noi încercam să facem timpul să treacă mai repede, crezând că într-o zi ne va da drumul să plecam liberi acasă.

Îţi mai aduci aminte prima zi din lagăr?

Am stat în carantină întâi. Aproape o lună de zile. Până au luat ei numele la fiecare, până ne-au făcut acte pentru fiecare în care loc merge. Au aranjat ei toate treburile, au făcut camerele, au făcut curăţenie şi apoi fiecare s-a stabilit unde-i era locul. Şi am mers la serviciu, cu pază lângă noi.

V-a explicat cineva situaţia mai apoi?

Nu s-au ocupat de asta, pur şi simplu ne-au lăsat acolo fără să ştim ce se întâmplă. Apoi după vreo două-trei zile au venit să ne înscrie şi să vadă dacă n-a fugit cineva.

Şi a fugit cineva?

Eu am fugit, dar nu scrie asta, pentru că m-am întors înapoi. La Tighina am fugit, nu în Ucraina. Când am ajuns acolo ne-au dat drumul afară din tren, să bem apă, am vrut să fug, dar am zis că mai bine nu, să nu mi se întâmple ceva rău. Am vrut să fig şi când trenul a oprit la Iaşi, dar m-am întors repede în vagon.

Şi de ce mi-ai spus să nu scriu că ai fugit?

Ca să nu vină să-mi zică cineva ceva.

Cine să vină?

Să-ţi povestesc. Când ne-am oprit la Tighina, ne-au dat drumul cam prin timpul amiezii la vagoane. Vagoanele pentru transportul animalelor. Ne-au dat drumul la toţi. Eu, tiptil-tiptil pe lângă fântână, era o casă în faţă. Stătea o bătrână şi am fugit la ea în casă. Când m-a văzut m-a întrebat ce s-a întâmplat. Eu i-am zis că vreau să rămân la ea şi să mă duc acasă, printre grădini, spre Iaşi. Apoi m-am uitat la tren pe geam, aşteptam să plece, dar nu sunase încă să ne strângă. Atunci bătrâna mi-a zis: „Vai, draga mamii, nu te sfătuiesc să pleci, că pe aici sunt partiza-

nii, prin sate și omoară pe care prinde. Nu te sfătuiesc să fugi". Eu i-am zis atunci: „Bine-mi zici, mătușă, unde merg atâtea suflete, mă duc și eu". Și am plecat spre vagon și m-am întors. Pe patul ei erau țoale și plafonul împușcat. Apoi mi-a zis că-i luaseră și pe cei doi băieți ai ei. Apoi am plecat și ea mi-a zis: „Să nu fugi, că ești copilă și să nu te prindă și să-și bată joc de tine, cine știe ce să-ți facă". M-am întors înapoi imediat. Fetele, când m-au văzut la fântână, m-au întrebat de ce nu le-am luat și pe ele. Și le-am explicat ce mi-a zis bătrâna și au stat și ele liniștite.

Îți mai aduci aminte numele vreunei fete din lagăr?

Nici pe una, de câte ori stau și mă gândesc. M-am întâlnit cu una odată, veneam de la București și era în vagon, dar nu mi-a venit în minte numele ei. Era una Gerta, dar nu mai știu cum. Ea venea la Roman, era vânzătoare la un aprozar și din discuții ni se părea nouă că ne cunoaștem. Și apoi ne-am dat seama că ne cunoșteam din lagăr. Am încremenit. Mi-a promis că vine la mine, dar a plecat în Germania mai apoi. Și nu a mai venit. Le știam când m-am întors pentru că le scriam scrisori, doar la nemțoaice, pentru că unguroaicele erau rele. Mai era una, cucoana Jana, mai mare ca noi. Ea mă aștepta ca o mamă când ajungeam acasă din mină. Eu am avut noroc că știam să mă țin puternică. Munceam, eram categoria întâi, aveam kilogramul de pâine asigurat.

Care era programul de muncă?

Mina ne plătea, programul era de 12 ore pe zi. Pentru asta primeam kilogramul de pâine, unt, la mină, nu de la ei. Ei ne dădeau mâncare de-a lor, care nu ținea deloc. Mai făceam și noi mâncare în cutia de conservă, cu lobodă de asta de care dai la porci. Câtă lobodă și cât bostan am mâncat, numai eu știu! Ne dădeau cutiile de la conservele de bulion și acolo făceam mâncare. Dar eu mai mergeam și în sat, pentru că aveam voie, că eram gradul întâi și mai aduceam de acolo alimente.

Și cum ai obținut gradul acesta?

Păi așa mi-au dat ei, eram sănătoasă, voinică. Așa că mi-au dat gradul întâi.

Zile de muncă și zile de sărbătoare

Cum era programul de muncă în lagăr?

O săptămână lucram dimineață, una după-amiază și una eram de noapte. Plecam la șapte și ceva, luam masa la două și veneam acasă la șapte.

Timp liber aveaţi?

Da, stăteam în lagăr, nu mergeam la serviciu, dar făceam curăţenie şi când era vorba să mergi unde te trimiteau ei, te duceau. Ne mai trimiteau la câmp. Nu aveam voie pe afară, să ieşim pe poartă şi să plecăm. În timpul liber, dacă era frumos aranjam prin curte gulagul, pe la spălătorie, prin dormitoare, ne întâlneam la masă, erau momente de respirat. De sărbători ne ţineau tot acolo, stăteam. Nu aveam voie să ieşim. De Crăciun ne făceam cadouri una la alta, mai ales cele care puteam ieşi puteam să cumpărăm. Aveam bani puţini, că ne plăteau, dar oricum nu aveam nevoie de bani, nu aveam ce face cu ei. De sărbători făceam brad, improvizam globuri. Cântam colinde, povesteam, ne adunam la masă şi vorbeam, în româneşte. Lucram şi duminica, pentru că liberul nu se nimerea mereu duminica.

Şi ce făceai în timpul liber?

Stăteam mai mult singură. Îmi aduc aminte că aveam patul sus, pe al doilea rând şi stăteam acolo şi mă gândeam la ai mei de acasă, la ce o să se întâmple cu viaţa mea. Suferam, dar nu aveam ce face, pentru că nu aveam unde fugi. Era drum lung până acasă şi, decât să ajung moartă, mai bine aşteptam eliberarea lor. Eu mi-am luat patul sus ca să fie mereu curat, pentru că la cele de jos se mai scutura mizeria de sus, praful. La mine era curat mereu, aveam grijă ca şi acasă.

V-au dat aşternuturi de acolo?

Da. Nu le spălam noi. Ni le ducea la spălătorie. Dar eu le aveam şi pe ale mele şi le spălam la baie. Era baie cu apă caldă, unde făceam baie când veneam de la mină. Era cadă, robinete. Dar era mică şi era greu. Camera unde stăteam eu era destul de înghesuită, stăteam 12 fete acolo. Era la parter camera noastră. Camera nu avea geamuri, era întuneric mereu, dar noi încercam să o facem frumoasă, chiar dacă era departe de casă şi dacă eram închişi fără niciun motiv. Când mergeam la muncă aveam salopete, cască în cap, batic pe dedesubt, aveam lampă cu petroxin. În rest, în lagăr stăteam cu hainele noastre. Nu eram toţi îmbrăcaţi la fel. Eram mereu aranjată şi spălată. Şi după un an, un an jumătate mi-am luat biletul de voie cu care mergeam la magazin şi-mi cumpăram ce aveam nevoie. Dar până atunci, nu aveam ce mânca de cele mai multe ori. Dar după asta, mă duceam la magazine, îmi cumpăram de acolo ciorapi şi ce-mi mai trebuia mie, că eram femeie. Dar mai mult treceam pe la aprozar. Probleme grele au fost, în alte lagăre, am auzit după ce m-am întors, dar nu discutam probleme din astea pentru că ne era frică. Preferam să vorbim despre altceva. Fe-

meile mai în vârstă vorbeau despre asta, sau bărbaţii, dar noi, ăştia tineri, voiam doar să ne facem bine treaba ca să nu fim traşi la răspundere. Bine, ce era mai greu e că niciodată nu ştiam unde mergem şi cât de greu va fi. Până ne-au spus ei. Şi cel mai frică mi-a fost când eram acolo închişi în vagoane şi nu ştiam ce se va întâmpla. Îmi era greu că-mi luaseră libertatea şi mai ales pe nedrept. Dar cu credinţă în Dumnezeu am scăpat. Cât am fost închişi în vagon oamenii mai vorbeau, îşi mai spuneau părerea şi ne speriau tare. Dar oricum nu aveam ce face, trebuia doar să fim supuşi şi să avem răbdare. Îţi dai seama. Asta până am ajuns la destinaţie. Şi când am ajuns acolo era noapte, era întuneric şi a fost cel mai greu. Atunci mi-a fost cel mai frică, ne-a băgat pe toţi gramadă în camere, ne gândeam la ce era mai rău. După asta am cunoscut soldaţii, comandanţii, ne-au spus ce vom face şi ne-au repartizat după un timp, fiecare-n treaba lui. Dar până atunci a fost greu.

Şi matale unde lucrai?

Eu am lucrat întâi în gară, acolo se deşărtau vagoanele şi se alegea piatra de cărbune. Aveam paznici care mergeau cu noi. Aveam „nacealnic" şi „perivocic", cel care traducea, care ştia şi română şi rusă. Ne păzeau la poartă, dar şi când mergeam la muncă. La poartă era o cabană prin care treceai şi te verifica când plecai sau te întorceai, arătai numărul. Ţi-l lua când plecai şi ţi-l dădea când te întorceai. Şi era un translator, un evreu care ne traducea. Era din Cernăuţi, dar nu mai ţin minte cum îl chema. Era mic de statură, îmbrăcat mereu cu haine kaki, cu şapcă în cap. Probabil că a fost şi el deportat şi a rămas aici.

Şi când mergeai la magazin, mergea cineva cu matale să te păzească?

Cine să mă păzească? Nu era nevoie, pentru că nu aveam unde să fug. Erau aproape magazinele, bazarul. Din lagăr nu am încercat niciodată să fug. Mi-am văzut de treaba mea, serviciu şi lagăr. Iar în timpul liber era pe ceas, pe ore, îmi spunea când să plec şi când să vin. Aveam voie o oră, două. Eram singură conştientă că trebuia să mă întorc, unde aveam să mă duc să mă culc? Mai degrabă eram în pericol liberă, în altă ţară. Eram liberi în lagăr, dar se venea în control să vadă dacă e curaţenie. Nu aveau treabă cu noi în rest, poate prin alte părţi or fi fost răi, dar aici am avut noroc.

Spune-mi acum, ţi-a fost vreodată pusă viaţa în pericol?

În lagăr, mamă, de trei ori era să mor, doar atât. Prima dată eram în tura de după-amiază. Trebuia să dăm scânduri pentru întărirea minei.

Intram printr-un ştrec ca să putem da lemnele în mină, să se întărească pereţii. Nici n-am apucat să iau leaţul că ăştia care dinamitau, care băgau burghiul ca să pună dinamita, ne-au auzit că noi coborâm şi au strigat să plecăm imediat sus că ei baga şnurul de dinamită, pentru a ieşi cărbunele. Toţi am plecat pe ştrecul ăla. Eu eram ultima şi, dă-ţi seama, 12 fete eram, până ieşea fiecare să ajungă sus era greu. Urcam pe scânduri, ne căţăram cu câte un picior sus. Apoi am luat-o pe genunchi o bucată mare de drum. Eu am rămas singură, pentru că ele au ieşit toate, fără să mă aştepte pe mine. Eu am rămas. Ştiam pe unde să merg, dar era întuneric. Apoi am văzut o luminiţă şi mi-am dat seama că era ştrecul pe care trebuia să urc. M-am căţărat de el şi am ieşit la suprafaţă. Dar eram aşa de obosită şi de speriată, că nici nu ştiam pe unde să o apuc. Mi se terminase şi petrolul din lampă. Dar după ce am ieşit afară, am stat pe un butuc de copac până mi-am revenit. Dar greu am ieşit de acolo, pentru că atunci când mă agăţam ba mai cădea o piatră, ba un lemn. Nu am ieşit pe unde trebuia pentru că acolo încă se dinamita, am ieşit prin altă parte. După ce mi-am revenit, am luat-o pe câmp spre lagăr şi era iarnă şi zăpadă şi am căzut într-o groapă de obuz, plină cu apă, sub gheaţa care se formase acolo. Greu m-am căţărat înapoi sus, pentru că era gheaţă şi tot alunecam. Am coborât apoi o vale ca să merg la linia ferată, să pot să mă întorc pe linie până la lagăr. Apoi m-am întors în lagăr, că nu aveam unde să mă duc în altă parte.

Ce ţi-au zis când au văzut că ai ajuns mai târziu decât celelalte fete?

Păi nu aveau ce să zică. Le-am spus celor de la mină ce s-a întâmplat. Cei de la lagăr nu m-au întrebat pentru că am venit sănătoasă, nu am venit lovită. Apoi am mers la masă. Aici a venit factoriţa, Victoriţa parcă o chema, şi mi-a adus scrisoare de acasă. Că eu le-am scris lor când lucram în gară o scrisoare şi am dat la conductorul de la locomotivă să o ducă acasă. El a pus-o mai departe la poştă şi apoi acasă au primit-o. Cei de acasă m-au crezut moartă, mi-au făcut şi parastas. Dar în ziua aia am primit scrisoare de la ei şi am fost foarte bucuroasă. Am plâns mult, am plâns, mă gândeam la cei de acasă. Eu eram singură aici, nu cunoşteam pe nimeni şi nu a fost uşor pentru mine. Am avut noroc că nu am fost rea de gură să mă pun în gură cu oamenii de aici, dar ştiam că asta mă pune în pericol.

A treia oară când era să mor eram în mină. Veneam pe vagonetul cu cărbuni ca să avem grijă să nu cadă. Erau 12 vagoane, şase de piatră şi

şase de cărbuni şi eu eram sus pe cărbune. Eu eram udă pe păr şi din cauza tensiunii electrice m-a trântit jos de pe vagonet. Căzută la pământ, a trebuit să mai stau să-mi revin, să mă pot ridica în picioare. Problema era că din spate venea alt vagon. Şi eu abia puteam să mă mişc. Iar picioarele mele erau încă pe şina de la tren. Noroc că l-am auzit şi mi-am tras picioarele.

Şi după asta cum ai ieşit de acolo?

Eram amorţită tare şi când am auzit că sună că vine altul mi-am tras picioarele şi apoi am stat şi mi-am revenit. După ce mi-am revenit am urcat cu liftul, l-am căutat şi am ieşit cu liftul.

Dar cel mai grav a fost atunci când s-a blocat liftul şi am rămas suspendată în aer şi cât pe ce să cad în gol. Atunci chiar că nu aveam ce face decât să aştept. Doar Dumnezeu m-a ajutat atunci. Era iarnă. Şi noi urcam cu liftul unul câte unul. Şi exact la mine s-a înţepenit. Până să repare lanţul, o oră a trebuit să stau să mă ţin de frânghia aia că nu era lift ca acum, era din ala de care te ţineai cu mâinile şi picioarele şi te ridica. Şi abia-mi mai rezistau picioarele şi mâinele.

Dar m-am obişnuit, ce aveam să fac? Trebuia să te obişnuieşti. Dar mai greu şi mai greu a fost când am lucrat la şinele de cale ferată, că se făcea un drum de la mină spre un alt oraş. Şi puneau oamenii să care şinele în spinare. Pentru bărbaţi era mai greu, pentru noi nu. Pentru mine nici atât. Mie-mi dădeau găleata cu apă şi trebuie să car mereu apă. Şi de acolo de pe câmp mă duceam până la o fântână departe şi aduceam apă. Dar era bine pentru că rămâneam singură cu gândurile mele. Era departe tare şi puteam şi eu să mă mai liniştesc. De aici veneau şi ne luau cu maşinile şi era frumos, glumeam, râdeam. Ne bucuram şi noi de micile momente, fără să mă mai gândesc acasă, că mă întristam.

Dar erau pedepse în cazul în care nu respectaţi regulile?

Dar noi le respectam. Ce spuneau, aia făceam. Nu spunea nimeni nimic. Posibil să fi fost, dar dacă eu am fost ascultătoare, nu am fost pedepsită. Regulile mari era să fim curaţi, să ajutăm la făcut mâncare, să respectăm regulile. Erau oameni care ne păzeau să facem toate lucrurile astea. Şi trebuia să le respectăm, că dacă nu eram duşi la izolare. Cine se răzvratea era dus acolo. Dar eu nu am fost, nu ştiu cum era. Nu ne ameninţau, doar ne sfătuiau să facem tot ce zic ei.

Şi ziua în care ai plecat acasă cum a fost?

Asta a fost în ziua în care m-am întors de la câmp. Atunci ne-a chemat în salon la masă şi atunci ne-a anunţat că mergem acasă. A venit

politrucul şi a ţinut şedinţa aia şi ne-a zis că unii dintre noi vor pleca acasă. Dar nu ştiam care şi cum. Din câteva sute câţi eram atunci, doar 30 am plecat. Ne-a întrebat dacă vrem să rămânem sau să ne ducem în altă ţară să muncim. Ne-a întrebat apoi dacă a fost bine, dacă s-au purtat urât cu noi, dacă ne-au bătut şi fiecare am vorbit. Apoi ne-a aşezat câte patru. Eu am fost printre primii. Eu eram în spate, cam a treia. N-am vrut în faţă, că îmi era frică. M-a întrebat dacă am fost mulţumiţi. Noi toţi am zis că da, ce aveam să zicem, că nu? Am zis în rusește că acasă ne aşteaptă mama, tata, surorile şi fraţii. Când mi-a strigat numele, eu am leşinat şi mi-au dat fetele cu palma peste faţă să mă trezesc.

Eram primii oameni care plecau din lagăr acasă. Apoi ne-a controlat să vadă dacă suntem curaţi. Apoi a venit maşina în lagăr, până am fost noi la asistentă şi ne-a dus la tren. Şi au trecut fricile de până atunci, să nu le ia pe nemţoaice şi pe unguroaice, să nu le ducă în altă parte, să nu ne despartă. Asta era marea noastră frică.

Rozalia Buttinger
(România)

„Pentru păcatele noastre ne-au dus...”[1]

Nu m-am aşteptat să se întâmple una ca asta. Eram croitoreasă. Aveam 24 de ani. Necăsătorită. Nu am fost niciodată căsătorită. Dar nu mai mi-aduc aminte... Trebuie să mă mai gândesc. Să mă gândesc înapoi. N-am făcut demult asta… Staţi să-mi aduc aminte.

Se vorbea ceva prin sat. Când au venit ruşii şi m-au luat, eram la masă. Nu mai ştiu sigur. Bătrâneţea... Şi am făcut pregătirea de plecare. Am luat o carte de citit şi o haină ce-o aveam de cusut care nu era gata. S-o termin cu lucrul acolo. Când a văzut mama ce mi-am luat, a aruncat bocceluţa şi mi-a adus alta cu mâncare.

Am călătorit cu vagon de marhă[2]. Călătoria a durat 14 zile. Aşa ceva. Am primit şi apă. Dar când trenul se oprea, mergeam şi eu să-mi iau apă din gară. Ne-au dat o dată şi carne de nu ştiu ce. Uscată. Nu mai ştiu dacă am primit şi pâine. Ştiu că în vagon începuse noaptea să îngheţe pe jos când am ajuns în Rusia. Cine-a avut pâine în bagaje, ziua s-a udat şi s-a murdărit de la apa dezgheţată. Noi nu eram învăţaţi să mâncăm aşa. Şi am aruncat pâinea aceea murdară pe fereastră. O rusoaică a cules-o şi ne-a făcut aşa (*îşi suge obrajii şi duce degetele arătătoare la ei, n. n.*). Adică o să ajungem şi noi aşa, cu obrajii scofâlciţi ca ei.

Vinovat nu am făcut pe nimeni de cele întâmplate. N-am zis nici aşa, nici aşa. Când ne-au luat, ne-am dus. Aşa cum s-au dus bărbaţii la război înaintea noastră. De ce ne-au dus?... Pentru păcatele noastre ne-au dus.

Am ajuns. N-a fost acolo nici comună, nici oraş. Era un lagăr. Era o uşă pe care intrai într-o groapă sub pământ. A fost un fel de bordei mare. Unde dacă înaintai, mergeai în jos. Era făcut să se doarmă pe priciuri. Am fost mulţi, vreo 30 acolo. 10 sau 15 pe câte-o parte. Dar cine mai poate gândi?... Afară nu era pom, nu era tufă, nu era crescut nimic. Numai pământ şi iarbă. Când începea ploaia, ne întreceam la fugă care să intrăm mai îaainte. Cei care intrau ultimii se umpleau de apă în bor-

[1] A consemnat Lavinia Betea.
[2] Vită.

dei. Se scurgea apa în el. Din lagărul acela nu ne-a dus nicăieri la lucru. Nu ştiu cât timp am stat acolo.

După aceea ne-au dus la fabrică la Dnepropetrovsk. Nu ştiu ce fabrică fusese acolo. Noi trebuia să strângem pietrele din zidurile dărâmate şi să cărăm grămezile de moloz. Le căram cu targa. Una-n faţă, alta-n spate. Altă muncă pe care-am făcut-o acolo a fost să descărcăm şi încărcăm vagoane. Cu nisip, var, cărămidă… Nu ţin minte cât a durat asta. Dimineaţa ne-au dus la lucru şi seara veneam „acasă". Casa era lagărul. A fost cu prici şi nu mai ştiu ce. E mult de-atunci... Până în zilele astea.

Nu era voie să vorbim cu ruşii. Totuşi am vorbit. Dacă lucrezi cu cineva, poţi să nu vorbeşti cu el?! Era o rusoaică – ne ducea şi ne aducea de la lucru. Putea să nu vorbească ea cu noi? Făceam maltăr[3] cu rusoaicele. Şi vorbeam cu ele. Şi ele cu noi. Cum puteam – prin semne cu ochii şi mâinile. Am învăţat şi cuvinte ruseşti dar am uitat. Şi nici n-am ştiut aşa bine.

La Dnepropetrovsk am lucrat o vreme şi croitoreasă. Într-o fabrică cu maşini de cusut electrice. Se coseau acolo pantaloni şi veste pentru bărbaţi. Eu şi cele care fuseseră croitorese acasă, lucram pentru director. Ce ne cerea. Cu mine a fost altă croitoreasă din Sântana şi soră-sa. Nu mai ţin minte. A trecut demult... Când ne întâlneam cu alţii de prin alte lagăre, ne spuneau că a mai murit cutare sau cutare din Sântana.

Am fost multe acolo, dar eu ce să vă zic?!... A fost foamete. Am primit pe zi câte-o bucată de pâine neagră, pătrată şi lipicioasă. Şi cu ceai fără zahăr. La amiază, o supă. Au tăiat în apă frunze de ceapă şi castraveţi acri. Eram câte zece la o masă. Şi fiecare se uita cu poftă că poate găseşte o bucăţică de cartof. Apoi nici ruşii nu au avut. Fusese război, nici femeile libere care lucrau cu noi nu aveau. Femeile au fost bune acolo. Rusoaicele. Am fost şi la colectiv unde-am lucrat cu ele. Au vorbit cu noi. Mâncare nu aveau nici ele. Ele primeau de la bucătăria lor nu ştiu ce, noi de la bucătăria noastră. A fost greu. Dar a trecut. Amintirile s-au uitat. Dar Dumnezeu să ne ierte şi să nu mai fie niciodată aşa.

Mi-aduc aminte că o dată la fabrică două zile nu ne-au dat de mâncare. Nacealnicii ne-au spus să nu mai mergem la lucru dacă nu ne dă de mâncare. Mergeţi în oraş, în sat şi cereţi de oameni, ne-au spus ei. Şi ne-am dus. Eu cu o femeie. Ne era la amândouă frică să mergem, aşa, acasă la ruşi. Primii care au plecat au primit mai mult. Nouă dacă ne-a

[3] Beton.

fost frică... pentru noi nu mai aveau. Am ajuns până afară din sat, la o casă mai depărtată. Nu era nimeni acolo dar casa era deschisă. Nu era nici gard, nici grădină. Aveau două camere, una mai bună, cu paturi de fier. În masă, în fioc[4] – o farfurie plină cu carne friptă şi o farfurie cu pâine. Tiotinka, tiotinka[5]! - (mătuşă, *n.n.*), am strigat noi. Dar n-a răspuns nimeni. Ne-am dus la altă casă. Era goală. Sus era un băiat care a început să ne înjure. Ne-am întors iarăşi la casa aceea pustie dar cu mâncare. Şi iar am strigat. Nu ne-a răspuns nimeni şi iar nu am luat nimic. Ne era frică... Am ajuns la altă căsuţă mai mică. Acolo aveau cartofi, ceapă, castraveţi. Ne-au dat şi nouă. Cu asta ne-am întors în fabrică...

Mai ştiu că ne ducea obligatoriu la cinema să vedem filme. Noi veneam obosite de la lucru şi nu voiam decât să dormim. Dar la film era obligatoriu să mergi… Sufla vântul, noi lucram pe acoperişuri să măturăm zăpada... Aveam pufoaice dar rusoaicele aveau şi nişte broboade să le apere de frig.

Într-o zi au spus să ne pregătim că ne întoarcem acasă. Cu ce-a rămas de la noi, s-a făcut aşa o grămadă. Iar rusoaicele s-au dus şi şi-au ales din ce nu ne-a mai trebuit nouă. La plecare, un ofiţer mi-a dat parfum şi bani. Am lucrat pentru el şi pentru alţii – am făcut curăţenie, am cusut. Prietena mea făcea curăţenie la un ofiţer acasă. Într-o zi n-a putut şi mi-a spus să merg eu. Să nu mă tem când o să închidă uşa în urma mea că n-o să-mi facă nimic. Dar să nu pun mâna pe măsuţa unde are hârtii şi scrisori. Aşa a fost şi aşa am făcut. Pentru asta mi-a dat parfum şi bani la plecare.

După ce ne-am întors acasă am vorbit despre deportare. Dar n-aveam ce spune prea multe… Când am ajuns în ţară mi-au dat o scrisoare să mă prezint să-mi dea să lucrez. La Sântana au spus că nu au ce şi am lucrat croitorie acasă. Am luat autorizaţie de croitoreasă şi toată viaţa am lucrat aşa.

Nu am avut familie. De 7 ani stau la azil.

De ce să mă gândesc la asta de-acum? Aşa ceva Dumnezeu a dat-o...

[4] Sertar.

[5] Mătuşă, tanti în lb. rusă.

Ana Szucs
(România)

„M-am născut în Uniunea Sovietică şi nu-mi cunosc tatăl”[1]

M-am născut în 4 august 1949. În Kadevka Nicolaevka, o localitate pe care n-am văzut-o niciodată. Şi pe care, chiar dacă aş fi vrut s-o văd, n-aş fi avut cum. Localitatea aceea nu e pe hartă.

Eu n-am fost deportată, m-am născut în deportarea părinţilor mei. Cu câteva luni înainte de întoarcerea lor acasă. Dar evenimentele mi-au fost povestite de mamă, care avusese în momentul deportării 18 ani. Înainte să fie deportată, mama învăţase la o şcoală de maici. Totul s-a întâmplat foarte repede, nimeni nu a ştiut nimic. Aşa zicea ea.

Uneori zic că pentru cele ce s-au întâmplat atunci cu noi, responsabil a fost statul român pentru că s-a complăcut în situaţie. Alteori, aşa cum l-aţi auzit şi pe părintele Fischer vorbind, cred că responsabilă a fost Germania, care a intrat în război. Care a început acel război.

În familia mamei a fost o tragedie deportarea. Au deportat-o şi pe sora ei, şi pe-un unchi care a murit pe drumul înapoi spre casă. După ce a stat 5 ani în Rusia, n-a mai rezistat. Multe prietene de-ale mamei de la şcoală şi din vecini au fost deportate. Mama mi-a povestit că în graba cu care au fost trimise, n-a putut lua cu ea decât lucrurile necesare. Dar am şi acum o carte veche de rugăciuni, rămasă de la mama, care ştiu că a fost cu ea în deportare.

Povestea că oamenii au fost duşi în vagoane de marfă. Transportul a fost tragic, călătoria a durat două săptămâni. Şi au schimbat şi trenurile, credea ea, pentru a-i deruta pe deportaţi. Primele lucruri pe care mama le-a văzut când au ajuns la destinaţie au fost nişte clădiri ca nişte cazarme, unde urmau să locuiască. amenii nu erau bătuţi, dar mâncarea era mizerabilă. Mâncau coji de cartofi sau de fructe. Într-o zi, au crezut că au primit la masă supă de pui cu găluşte de griş şi s-au bucurat. Dar era, de fapt, o supă cu nişte bucăţi de mămăligă. Mama lucra în mină, la 400 m sub pământ, cu apă până la genunchi. După un accident la muncă, şi-a rupt piciorul. Cine s-o pună în gips acolo şi s-o trateze?! A rămas cu el deformat.

---

[1] A consemnat Andrada Bejan, studentă anul III, Facultatea de Ştiinţe ale Educaţiei, Psihologie şi Asistenţă Socială, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad.

Din câte ştie ea, nimeni nu a fost omorât, nimeni nu a murit dintre ei dar erau forţaţi să lucreze foarte greu. Şi a fost nevoie ca mama să înveţe limba rusă pentru a se înţelege cu paznicii.

După ce a rămas însărcinată, mama n-a mai putut să lucreze în mină şi a fost lăsată să lucreze la bucătărie. A fost interpretat ca un gest de bunăvoinţă – şi de ea, şi de ceilalţi din lagăr. Despre efectele deportării, eu ca fiică a ei aş putea spune că dacă mama nu ar fi fost deportată şi dacă nu-l întâlnea acolo pe tatăl meu - deportat şi el din Ungaria, eu nu aş fi existat.

La întoarcere, a fost un şoc pentru familie ca mama să se întoarcă, cu un bebeluş de câteva luni, în braţe. Tata nu a vrut să vină în România, împreună cu mama şi cu mine, bebeluşul. S-a întors în Ungaria, la el acasă. Nu ştiu nimic despre el şi nu l-am văzut niciodată. Până să revenim noi, bunica a crezut că moare de dorul fetelor ei. Sora mamei mele a fost şi ea plecată în Germania.

După revenirea acasă, mama a vrut să se angajeze ca învăţătoare, dar nu a fost lăsată. Nu au fost lăsaţi să povestească despre ce s-a petrecut în Uniunea Sovietică. Iar apoi a fost deportată în Bărăgan.

Dacă ei i s-au întâmplat toate aceste nenorociri, în timpul şcolii mia fost frică să nu cad examenele. Din aceleaşi cauze, unii vecini şi colegi au avut de suferit.

Aş spune azi despre deportare că a fost o vale a plângerii pentru cei care au supravieţuit şi o vale a morţii pentru cei care au murit.

Când povesteşti astăzi, oamenii arată compasiune. În cărţile de istorie evenimentele acestea trebuie să fie prezentate corect, pentru că lumea nu ştie adevărul complet. Şi să fie atenţi să nu se mai întâmple aşa ceva niciodată.

De pe urma acestei deportări, a muncii forţate, au câştigat ruşii.

Ar fi putut fi împiedicat de cei care au suferit, acel rău? Nu, pentru că marea majoritate au fost tineri şi nu au avut nicio vină. Timpul acela a început ca o grădină frumoasă cu flori, unde a căzut o bombă. În urma dezastrului a răsărit şi un izvor. Izvorul acela a fost credinţa care ne-a ţinut în viaţă şi ne-a făcut să rămânem normali. Destinul nostru a fost în mâna lui Dumnezeu.

Despre mine nu cred că aş fi putut să mă adaptez şi să suport, dacă aş fi fost mai mare, când s-au întâmplat evenimentele.

Elena Becker
(România)

„Aveam 20 de ani şi nu ştiam unde o să ajung”[1]

În anul 1945, într-o zi friguroasă de iarna din luna februarie, mă aflam în casa surorii mele mai mari. O zi ca oricare alta. Mergeam atunci uneori la ea să-mi petrec timpul cu copiii ei şi nepoţii mei.

A intrat mama, pe uşă, foarte îngrijorată. Mi-a spus că trebuie să merg acasă imediat ca să mă pregătesc să plec împreună, cu alţi tineri, să muncesc în Uniunea Sovietică. Părinţii mei s-au împotrivit la început. N-ar fi vrut să-mi dea voie să merg, dar au fost constrânşi de împrejurări. Li s-a spus că, dacă nu voi merge eu, îl vor lua la muncă pe tatăl meu care tocmai se întorsese acasă după ce a fost ţinut ca prizonier de război în Rusia.

Am ajuns acasă şi mi-am pus câteva haine groase într-o plasă. Iar mama a prăjit toată pâinea din casă ca să nu mucegăiască şi să mi-o dea merinde de drum. Îmi amintesc de-o perină. Mi-a dat să iau cu mine o perină.

Am fost adunaţi într-o şcoală unde am stat o noapte.

A doua zi, dimineaţa, ne-au urcat pe toţi într-un tren cu vagoane care transportau animale şi am pornit la drum. Drumul a fost foarte lung, neaşteptat de lung… Am călătorit o lună de zile. Mai mult pe timp de noapte. Nu ne aducea nimeni mâncare, n-avem de unde lua nimic. Doar din când în când lăsau câte o persoană să coboare în câte-o staţie să ne aducă apă.

Din familia noastră doar eu am plecat. În acel moment, aveam 20 de ani şi nu ştiam unde o să ajung. Dar nu pot spune că am considerat pe cineva vinovat de ceea ce mi s-a întâmplat. Nici atunci, nici mai târziu. Nu eram interesată de politică.

După o lună de călătorie cu trenul, am ajuns În Uniunea Sovietică. Ne-au coborât pe-un câmp, ne-au încolonat şi ne-au dus într-un grajd de vite. Toate erau dărâmate acolo din cauza războiului. Lucrul l-am început prin a face curăţenie în locurile acelea. Ne era foarte frig şi toată mâncarea noastră de drum se terminase.

---

[1] A consemnat Paula Vesa, studentă anul III, Facultatea de Ştiinţe ale Educaţiei, Psihologie şi Asistenţă Socială, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad.

În fiecare dimineaţă, ne luau şi ne duceau la muncă. O vreme am muncit câte o zi la cuptoarele unde se topea fier, în altă zi la cărat cărbune. După aproximativ 6 luni ne-au mutat într-un lagăr în regiunea Donbas, într-un oraş ce se numea Makeevka. Acolo a fost viaţa cea mai grea. Dimineaţa primeam o supă - cam mult spus supă, era de fapt „apa chioară" - şi o bucăţică de pâine. După care ruşii ne împărţeau la muncă. Ne transportau cu trenul la locul de muncă. Am lucrat la calea ferată sub comanda brigadierilor ruşi. Şi în locurile unde munceam erau pierderi de vieţi omeneşti datorită accidentelor din timpul muncii. Seara, la întoarcere, primeam încă o porţie de supă şi o bucăţică de pâine. Asta era toată mâncarea mea pe o zi întreagă. Eram numai nemţi acolo. Oamenii mureau singuri de foame sau se îmbolnăveau. Fără ajutor medical şi medicamente, mureau repede.

Îmi aduc perfect aminte o singură zi din acea perioadă, cea mai urâtă dintre toate zilele mele de deportare. Este ziua când m-am îmbolnăvit de malarie. Nu am beneficiat de medicamente sau de asistenţă medicală. Cu mine, deportată în lagăr, era o asistentă medicală din Timişoara şi ea m-a ajutat. Venisem împreună cu acelaşi transport. Fără ea, aş fi rămas acolo – moartă la 20 de ani.

După aproape 5 ani de chin, am fost anunţaţi că vom merge fiecare acasă. Eu am plecat cu penultimul transport. Revenirea mea acasă a fost cel mai fericit moment.

Am ajuns în gara din Timişoara şi pe peron era foarte multă lume care ne aştepta. Am coborât din tren şi m-am întâlnit cu o cunoştinţă care în momentul când m-a văzut a fugit acasă la mama să o anunţe că am ajuns în gară. Mă îndreptam cu paşi repezi spre casă când, în colţul străzii, am zărit-o pe mama care venea în calea mea: fericită sa vadă că sunt în viaţă. În cei 5 ani cât am stat în lagăr, mama nu a ştiut nimic despre mine. Eu îi scriam scrisori, dar ea nu a primit niciodată nimic, nici o veste despre mine.

Viaţa mea dupa întoarcerea acasă a urmat un curs normal. M-am angajat la o fabrică de ţesătorie din Timişoara unde am lucrat 40 de ani şi de unde am şi ieşit la pensie. M-am căsătorit şi am dat naştere unui băiat. Băiatului meu nu i-am povestit cele întâmplate în timpul cât am stat deportată pentru că am aşteptat să împlinească o vârstă la care să înţeleagă cele povestite de mine. Din păcate nu a mai putut afla povestea mea pentru că la vârsta de 18 ani a decedat într-un accident de maşină. În acelaşi an mi-am pierdut şi soţul. Tot într-un accident. Într-un singur an, s-au dus amândoi. Socrul meu a fost cel cu care poves-

team si schimbam impresii despre ceea ce s-a întâmplat pentru că şi el fusese prizonier de război.

Acum sunt pensionară şi nu mai am pe nimeni. Toţi din familia mea au decedat. Locuiesc la Azilul „Guttenbrunn" unde condiţiile sunt foarte bune. Iar prietenii de aici m-au invitat să mă alătur lor în Forumul Deportaţilor Etnicilor Germani.

Dacă ar fi să declar răspunzător pe cineva pentru ce mi s-a întâmplat, aş spune că regimul politic din acea perioadă.

Un sfat pentru tinerii din ziua de azi: să fie atenţi la felul cum îşi aleg prietenii şi la mediul în care îşi desfăşoară activităţile. Să-şi asculte părinţii şi să-şi clădească un viitor în viaţă.

Destinul este în mâna noastră, a fiecaruia dintre noi, şi în credinţa în Dumnezeu.

Maria Frombach
(România)

„Am stat toată iarna în vagon şi ne-am umplut de păduchi”[1]

Îmi amintesc ca eram acasă în Sânandrei cu mama si cu tatăl meu. Soţul şi fraţii mei au fost înrolaţi în armata germană. Am auzit zvonuri că în 15 ianuarie vom fi luaţi dar, în 14 ianuarie, localitatea a fost înconjurată de armată. La ora 4 dimineaţa au bătut în geam şi atunci am aflat că trebuie să plec. Nu am ştiut cine este vinovat sau cine a hotărât să fim duşi.

Foarte mulţi cunoscuţi au fost luaţi iar printre ei au fost fratele soţului meu cu familia - una dintre fiicele sale a şi murit acolo -, şi sora soţului meu. Pentru că am auzit de la cunoscuţi că urmează să vină să ne ia şi pe noi, am vrut să fug să mă ascund la fratele mai mare care a rămas acasă. Dar nu am reuşit. Au fost mulţi cei care au încercat să se ascundă sau să fugă dar i-au prins pe toţi, nu a scăpat nimeni. Când m-au luat de acasă, nu am reuşit să iau nimic, doar cu hainele de pe mine am plecat.

Ne-au adunat pe toţi la şcoală şi de acolo ne-au dus la gară unde ne-au urcat in vagoane de marfă. Trenul s-a oprit la Giarmata, o localitate vecină unde am rămas 5-6 zile. Părinţii şi rudele veneau pe jos să ne aducă haine şi mâncare. Cât am stat acolo, am fost înconjuraţi de santinela rusească pentru a nu putea fugi. Am aflat din ce se vorbea că ne duc în Rusia. Am fost pe drum din 14 ianuarie pâna în 8 martie, nespălaţi şi nemâncaţi. Ne dădeau să mâncăm uscăciuni şi apă. O singură dată am avut o oprire mai lungă şi ne-au dat mâncare caldă. Am stat toată iarna în vagon şi ne-am umplut de păduchi. Nu am ştiut nimic despre locul în care suntem duşi şi nici cât vom sta, nimeni nu ne spunea nimic.

Când am ajuns acolo, ne-au dus pe jos câţiva kilometri până la locul unde urma să stăm. Era o hală mare unde am stat 240 de persoane. Prima dată ne-au curăţat de păduchi şi câteva săptămâni am stat acolo fără să primim de lucru. În hala în care stăteam fiecare avea numai o

[1] A consemnat Darina Mariş, studentă anul III, Facultatea de Ştiinţe ale Educaţiei, Psihologie şi Asistenţă Socială, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad.

saltea. După ce ne-au împărţit ce trebuia să muncim, eu am lucrat la încărcarea pământului ce era scos din mină. Am muncit la lopată.

Oamenii se înţelegeau între ei, eram ca nişte fraţi. Eram păziţi de soldaţi cu puştile de la adăpost până la locul unde munceam şi acolo eram păziţi tot timpul. Cei care ne păzeau, nu aveau voie să ne lovească şi nici nu s-a întâmplat lucrul ăsta. Acolo unde eram noi, erau foarte puţini ruşi şi noi nu aveam cum să învăţăm limba rusă ca să putem vorbi cu ei. Munca era foarte grea iar mâncarea pe care o primeam era foarte puţină şi proastă. Cel mai mult aveau de suferit bărbaţii solizi care au fost obişnuiţi să mânânce bine. Mulţi dintre ei au slăbit foarte tare, şi-au pierdut puterile şi s-au îmbolnăvit. Cei foarte bolnavi erau verificaţi de o comisie şi erau trimişi în Germania şi nu în România, unde era casa lor. Cred că nu se mai făcea nici o verificare să se afle cine de unde este. În 5 ani au murit 75 de persoane. În tot timpul cât am fost acolo, nu am ştiut nimic despre familia mea. Nu puteam trimite sau primi nici măcar o scrisoare. Singurul lucru la care ne gândeam fiecare dintre noi era plecarea acasă.

Nimeni nu va putea uita nimic din ce a trăit acolo, tot ce a fost acolo a fost greu. Nici atunci şi nici mai târziu, nu am avut de unde să ştim lucruri care se întâmplau în politică. Chiar şi faptul că vom pleca acasă l-am aflat cu o zi înainte de plecare. În ziua aceea am fost la muncă şi a doua zi am plecat acasă. A fost o bucurie foarte mare. La întoarcerea acasă mi-am întâlnit şi soţul pe care nu l-am mai văzut de 7 ani. Eu am primit un loc de muncă pentru ca aşa s-a dat ordin să fim repartizaţi. Nu am avut probleme pentru că am fost deportată.

Acum nu prea se mai vorbeşte despre ceea ce s-a întâmplat atunci iar tinerii nu sunt interesaţi de lucrurile acestea.

Rita Peter
(România)

„M-am îmbolnăvit şi m-au trimis acasă”[1]

În 14 ianuarie dimineaţa am mers la serviciu iar şefii ne-au anunţat că trebuie să plecăm acasă să ne facem bagajele pentru că urmează să fim duşi. Am auzit tot felul de zvonuri încă din decembrie dar zvonurile erau negate de autorităţi. Ştiam că urmau să fie luaţi germanii.

Abia împlinisem 18 ani şi eram mult prea tânără să îmi pun problema cine era vinovat pentru ceea ce se întâmpla. Îi cunoşteam pe toţi cei care au fost luaţi din localitatea noastră, fiind germani de vârste apropiate cu mine. Printre ei au fost trei fraţi de-ai mei şi alte rude. Ni s-a spus să ne luăm mâncare pentru 3 zile şi să ne prezentăm la şcoală. Am pus în geantă câteva lucruri, ce am apucat în grabă.

Am plecat în 15 ianuarie 1945 şi am ajuns acolo în 1-2 februarie. Drumul a fost foarte greu, am fost înghesuiţi în vagoane de marfă şi nu ne-au dat drumul din vagon până am ajuns în Rusia. În vagon aveam paie pe care să dormim. Pe drum ne-au dat apă iar „nevoile” ni le făceam în găleată. Drumul a durat 15 zile iar la oprire ne-am dat seama că am ajuns în Rusia. În gară ne-au descărcat şi am mers mult pe jos până la lagăr. Hala a fost folosită la repararea de tancuri şi maşini. Erau acolo câte trei paturi supraetajate şi aveam doar scânduri pe ele. În tren am avut măcar paie dar aici nu ne-au mai dat. În primele 7 zile nu am făcut nimic iar apoi ne-au încadrat în muncă.

Eu munceam în construcţii şi căram materialele cu roaba. Ne-am obişnuit repede cu ce trebuia să facem şi ne-am dat seama că nu trebuie să ne plângem pentru că muncitorii ruşi munceau exact în aceleaşi condiţii ca şi noi. Eram păziţi tot timpul dar relaţiile cu paznicii erau bune. De asemenea şi relaţiile cu muncitorii ruşi erau bune. Chiar muncitorii ruşi erau cei care ne învăţau să muncim mai puţin să nu le încărcăm norma de lucru şi să nu aibă probleme cu şefii din această cauză. Erau situaţii în care muncitorii aveau condiţii chiar mai grele ca ale noastre. Unii dintre noi aveau şi haine mai bune decât muncitorii. Pentru munca prestata noi aveam un salariu din care ni se scădeau cheltuielile de cazare şi hrană şi rămânea să mai primim şi câteva

[1] A consemnat Darina Mariş, studentă anul III, Facultatea de Ştiinţe ale Educaţiei, Psihologie şi Asistenţă Socială, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad.

ruble. Dacă ne îmbolnăveam, nu ieşeam la muncă. Eu am mers la munca chiar dacă mă simţeam rău şi am făcut temperatură 39°. Când au văzut, m-au dus la infirmerie unde m-au internat. Am stat acolo două zile dar starea mea s-a agravat si m-au trimis la spital. Nici nu ştiu cum am ajuns, că mi-am pierdut cunoştinţa. Am întâlnit o doamnă doctor foarte cumsecade care m-a îngrijit. Ea m-a întrebat dacă sunt supărată pe ruşi pentru că din cauza lor eram acolo. Iar eu am întrebat-o dacă ea e supărată pe nemţi. I-am spus că nici unul din acea cameră în care ne aflam nu era vinovat pentru ce ni s-a întâmplat şi eu nu puteam să fiu supărată pe ea pentru că mă îngrijea.

Paznicii şi comandanţii care se ocupau de noi nu au fost violenţi niciodată cu mine. Nu m-au bătut dar am auzit despre situaţii în care oamenilor le-au fost luate lucrurile şi mai ales bijuterii. Asta am auzit vorbindu-se, nu s-a întâmplat unui cunoscut.

Îmi amintesc o situaţie mai ieşită din comun care s-a întâmplat la locul de muncă. M-am certat foarte tare cu maistrul care era şeful echipei pentru că nu am fost de acord să fac ceva ce îmi dăduse el de lucru. Aceasta l-a enervat foarte tare încât a ridicat pumnii la mine. Dar şi eu am făcut acelaşi lucru: am strigat la el şi am ridicat pumnii în sus. Nu m-a lovit şi până la urmă m-a lăsat în pace.

Oamenii vorbeau despre situaţia noastră dar nu ştiam ce se întâmplă nici în ţară şi nici în Rusia. Eu am stat în lagăr nouă luni deoarece mi-a apărut la picior o umflătură şi nu puteam să merg deloc. Am stat în spital trei luni dar nu m-am vindecat. Şi au decis că nu mai pot munci şi m-au trimis acasă. Drumul spre casă a fost la fel de lung şi în condiţii la fel de grele ca şi la plecare. Am mers cu trenul până la Sighetul Marmaţiei. De acolo ne-au urcat în camioane şi ne-au dus acasă. La întoarcerea acasă am avut greutăţi şi probleme mult timp deoarece nimeni nu avea voie să ne angajeze. S-a dat un ordin ca persoanele deportate să nu primească loc de muncă.

Nu am acuzat nici o persoană pentru ceea ce mi s-a întâmplat. Şi nu am putut să fiu supărată pe ruşii pe care i-am cunoscut pentru că şi ei erau oameni ca şi noi. Şi nu aveau nici o vină.

Ana Zgârdea,
născută Feil (România)

„M-am pregătit pentru o plecare de două săptămâni şi am stat aproape cinci ani”[1]

În 14 ianuarie 1945 s-a bătut toba în sat că toţi tinerii germani trebuie să îşi facă un bagaj cu mâncare şi îmbrăcăminte că urmează să plece la muncă în Rusia pentru 2 săptămâni. Ne-am adunat la căminul cultural din sat dar, odată ajunşi acolo, nu am mai putut pleca pentru că eram păziţi de soldaţi români înarmaţi cu puşti. Spun şi acum că românii erau vinovaţi de ceea ce se întâmpla acolo deoarece armata română ne-a adunat şi ne-a păzit pe tot drumul. Noi nu am greşit cu nimic, nu am făcut nimic rău.

Din familia mea am fost luată numai eu. Dar toţi ceilalţi deportaţi îmi erau cunoscuţi, fiind germani din localitate sau din zonă. Multe persoane dintre cei luaţi nici nu vorbeau limba germană. Pentru că familiile lor erau de mai multe generaţii stabilite în România iar ei nu au mai învăţat nemţeşte. Dar au fost luaţi pentru că aveau nume german.

M-am pregătit de plecare după cum ne-au anunţat crezând că voi fi plecată pentru două săptămâni şi am stat aproape cinci ani. Am mai fost duşi la muncă şi înainte când a trebuit să curăţăm câmpuri pentru a putea ateriza avioane germane. Credeam că e la fel şi nu mi-am pus problema să mă ascund sau să încerc să fug. La fel credeau şi cunoscuţii mei care au mai fost la muncă şi ştiau că de fiecare dată ne întorceam acasă.

În 16 ianuarie 1945 am fost urcaţi într-un tren de marfă cu multe vagoane iar la orele 20 am pornit. În fiecare vagon am fost înghesuiţi foarte mulţi oameni în condiţii de nedescris. Nu am primit apă pentru băut şi nici permisiunea de a ieşi pentru nevoile personale. Am avut doar hrana pe care o aveam de acasă. Eram număraţi la fiecare oprire a trenului şi nimeni nu ar fi scăpat dacă ar fi încercat să fugă. Călătoria a fost îngrozitoare, am suferit de frig şi de foame într-o mizerie de nedescris. Călătoria a durat din 16 ianuarie până în 2 februarie.

[1] A consemnat Darina Mariş, studentă anul III, Facultatea de Ştiinţe ale Educaţiei, Psihologie şi Asistenţă Socială, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad.

Când am ajuns în Rusia ne-au încolonat şi înconjuraţi de soldaţi ruşi am mers pe jos până la lagărul unde urma să stăm. Ne tratau ca pe cei mai mari hoţi sau ca pe cei mai mari nenorociţi.

În lagărul la care am ajuns eram foarte multe persoane şi era foarte frig. Chiar a doua zi am primit fiecare câte o sapă şi am fost scoşi la muncă pe un câmp unde trebuia împrăştiat pământul.

Într-una din zilele următoare a venit cineva şi ne-a anunţat că am putea să mergem în altă parte unde mai sunt cunoscuţi de-ai noştri. Am fost de acord şi am plecat la drum pe jos. A fost un drum de 10 km pe un frig foarte mare şi prin zăpadă. Ne-a prins noaptea şi de fiecare dată când vedeam o lumină credeam că am ajuns dar nu era aşa şi trebuia să mergem mai departe. A fost îngrozitor de greu acel drum pentru că eram slăbiţi, nu aveam putere şi mulţi au leşinat de epuizare. Lagărul în care am ajuns era o cameră mare unde nu era lumină şi căldură. Aşa, pe întuneric, ne-am găsit fiecare un pat şi numai dimineaţa am observat că paturile erau albe fiind îngheţate. După un timp am primit şi nişte saltele. Ne-au repartizat unde urma să muncim iar eu am ajuns la descărcat de lemne. A fost o munca foarte grea pentru femei, butucii fiind groşi şi foarte lungi.

Mai târziu eu am ajuns să muncesc la o mină de cărbuni unde descărcam cărbunii dar şi la scosul pământului din mină. A fost o muncă foarte grea, lucram la 360 m adâncime, în nişte galerii foarte înguste, şi eram nevoită să stau pe genunchi, pe burtă sau pe spate pentru a putea scoate pământul. Munceam chiar şi 16 ore pe zi iar genunchii mei erau tot timpul plini de răni.

Lucrurile s-au îmbunătăţit puţin după 1948 pentru că s-au construit noi clădiri unde urma să locuim şi nu mai eram aşa multe persoane în aceeaşi cameră. Paza nu mai era aşa strictă dar noi ştiam că trebuie să mergem la muncă.

La început a fost foarte greu de suportat modul în care ne supravegheau cu puştile. Eram înconjuraţi de soldaţi cu puşti oriunde mergeam şi ne simţeam ca şi cum am fi fost cei mari hoţi sau cei mai grazni ci oameni deşi noi nu am făcut nimic rău. Am cunoscut şi oameni foarte cumsecade şi dintre ruşi şi dintre noi. Maistrul de la mină era un om foarte bun şi ne mai ducea să-i săpăm pământul şi atunci soţia lui ne dădea să mâncăm. Am mai avut un traducător tare bun care ne ajuta dacă aveam vreo problemă. Când acesta s-a îmbolnăvit nu a fost îngrijit şi a murit. Iar în locul lui a venit un alt traducător care era un om foarte rău. Chiar şi ofiţerii ruşi erau oameni cu suflet. Oamenii aveau

relaţii bune între ei, au fost şi perechi care s-au căsătorit la întoarcerea în ţară. Au fost şi situaţii în care oamenii şi-au făcut rău unii altora. Aşa am păţit şi eu când o prietenă i-a spus traducătorului că nu mai vroiam să merg la muncă deoarece, de la 1 octombrie 1949, s-a dat ordin să nu mai muncim. Acesta m-a pedepsit deşi nu avea nici un drept să facă lucrul acesta. M-a ţinut închisă fără apă şi mâncare o zi întreagă iar eu aveam temperatură foarte mare pentru că mi s-au infectat rănile de la genunchi.

Mulţi oameni au murit datorită condiţiilor foarte grele şi de cele mai multe ori erau îngropaţi la grămadă. Cum apă primeam foarte puţină, mizeria era foarte mare şi mereu erau păduchi.

Chiar dacă a trecut foarte mult timp îmi amintesc totul foarte bine. Îmi amintesc ziua în care a căzut o fată în puţul liftului. Şi-a pierdut o bucăţică de pâine şi pentru asta nu a reuşit să sară la timp şi a căzut. A mai fost o întâmplare care mi-a rămas în minte. În apropierea lagărului nostru era un câmp de pe care s-a adunat sfecla roşie. Împreună cu altă fată am hotărât să mergem după muncă să căutăm sfecla care ar mai fi putut fi neculeasă. Pe câmp am adunat sfecla în vestele pe care le aveam de la muncă şi dintr-o dată am observat că s-a apropiat un bărbat călare. Când ne-a văzut cu sfecla în braţe, a spus să-i dăm vestele cu sfecla dar noi nu am vrut să ne dăm vestele că am fi avut probleme la muncă dacă le pierdeam. Atunci bărbatul ne-a spus să mergem cu el să ducem sfecla într-o casă care se vedea la capătul câmpului. Dar ne-a fost foarte frică să mergem în acea casă că nu ştiam ce ni s-ar putea întâmpla. Bărbatul când a văzut cât suntem de speriate a spus că el nu va merge, să mergem doar noi să lăsăm sfecla sau să facem ce vrem dar să mergem în partea aceea şi să ne îndreptăm spre lagar. Cealaltă fată nu a avut curaj să meargă şi am mers singură. Nu mi s-a întâmplat nimic pentru că nu era nimeni acolo şi am fost fericită că am scăpat cu viaţă. Îmi amintesc că am copt felii din acea sfeclă pe plita unui cuptor şi am mâncat şi ne ustura gâtul de la ea.

Noi nu prea ştiam ce se întâmpla în afara lagărului în Rusia. De acasă mai primeam veşti pentru că am putut să primim scrisori de la familie.

La 1 octombrie 1949 am fost anunţaţi că urmează să plecăm acasă şi din acea zi nu am mai mers la lucru. Se spunea că nu putem fi trimişi acasă în starea aceea şi că ne lasă să ne mai odihnim că eram foarte distruşi şi nu era bine să se vadă lucrul acesta. La data de 22 octombrie ne-au urcat din nou în vagoane iar călătoria a fost la fel de grea ca şi

cea de la plecare. Ne-au dus cu trenul până la Baia Mare şi de acolo ne-au pus în nişte camioane cu care ne-au dus până acasă. Eram fericită că nu a murit nimeni dintre cei apropiaţi mie deşi au fost foarte mulţi cei care şi-au pierdut viaţa acolo.

După întoarcerea în ţară am muncit cu ziua în agricultură, statul nu s-a preocupat de noi să avem unde munci. Nu pot să spun că am avut probleme din cauza faptului că am fost deportată. Ceea ce ne-a fost dat să trăim nu doresc la nimeni, nici măcar la duşmani. Am îndurat o suferinţă care nu poate fi înţeleasă, am trăit în mizerie, am suferit de foame şi de frig fără să fi purtat nici o vină. Chiar şi acum cred că statul român e vinovat că ne-a trimis pe noi acolo. Ştiu că ruşii au cerut oameni pentru repararea distrugerilor făcute în război dar nu am înţeles de ce ne-au trimis numai pe noi. Cel mai mult mă supără faptul că în timpul cât am fost acolo am aflat că din alte ţări nu au fost trimise femei ci numai bărbaţi. De ce numai din România au trimis femei? Şi nu am acceptat faptul că ne-au trimis pe noi chiar dacă eram germani pentru că noi ne-am născut în România. Şi după cum am spus au fost mulţi cei care nici măcar nu vorbeau limba germană dar aveau nume german.

Când povestesc cuiva despre cele petrecute oamenii rămân surprinşi şi nu le vine să creadă câte am putut să îndurăm şi am rezistat. Nimeni din cei care am fost deportaţi nu cred că a meritat să trăiască ceea ce ne-a fost dat. Noi eram oameni simpli, nu am făcut nimic rău să meritǎm o asemenea soartă.

Rozalia Bruner
(România)

„Acolo am trăit şi mi-am pierdut marea iubire”[1]

Se vorbea prin sat că vor veni nişte domni la Casa Culturală să ne facă acte pentru muncă. Dar, care eram mai dezgheţaţi la minte auzisem noi ceva de deportare. Dar nu ştiam ce înseamna. Bănuiam doar că nu este ceva bun. Cum eram singură la părinţi, iar tata mă lua la toate muncile, mă gândeam în sinea mea că voi scăpa de toată munca câmpului.

În ianuarie 1945, într-o duminica se auzea duba prin sat să mergem la Casa Culturală neaparat. Pentru acte. Dar nu s-a prezentat nimeni. Aşa că au venit la noi acasă şi ne-au obligat să ne facem bagajele. Aveam voie să luăm 70 de kg de persoană, câteva haine şi ceva de mâncare. Ne-au dus pe toţi la Timişoara unde ne-au urcat în tren până la Iaşi. Acolo ne-au mutat în vagoane ruseşti. Şi am mers cu trenul până într-un sat, dar nu mai ţin minte cum se numea. Din acel sat am mers cu maşina până în lagărul de la Krivoi Rog. Până în lagăr am calatorit toţi împreună - bărbaţi şi femei -, iar acolo ne-au separat. Pentru mine a fost mai uşor de suportat, eram singură, nu eram căsătorită. Dar doua vecine de ale mele, verişoarele mele, le-au rămas doi copii mici cu părinţii lor iar soţii le erau încă pe front.

De pe uliţa noastră toţi cei care aveau peste 18 ani au fost duşi în Rusia. Au rămas acasă doar bătrânii şi copiii mici. Eu eram mai firavă, mai slăbuţă, aşa că am lucrat în contrucţii. Alţii mai putin norocoşi au lucrat în mină. După un an de zile, cam prin preajma Crăciunului, m-am îmbolnăvit foarte rău şi m-au dus la spital. Am stat aproape şase luni. Nu puteam să dau vina pe nimeni, poate aşa a fost să fie. După ce am ieşit din spital nu am mai lucrat în construcţii, ci m-au dus la colhoz, unde am început să lucrez la ţăranii de acolo. Mi-am zis că şi-a pus Dumnezeu mâna în capul meu. Primeam mâncare mai multă, dacă nu mă săturam, nu eram necăjită pentru că ştiam că mai primesc câte o cană de lapte de la ţărani. Lor le era milă de noi. Doar copiii lor ne mai necăjeau şi strigau dupa noi „nemeţki“, dar ne-am obişnuit şi cu asta. Tot acolo am cunoscut un tânăr român din Timişoara care avea nume

[1] A consemnat Maria Crăciun, studentă anul III, Facultatea de Ştiinţe ale Educaţiei, Psihologie şi Asistenţă Socială, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad.

nemţesc. Şi tot aşa, fusese distrofic şi nu mai putea lucra la mină. Pot spune că a fost marea mea iubire. Dar n-a fost să fie. Degeaba îmi spunea el că atunci când vom veni acasă ne vom căsători, chiar dacă eram de naţii diferite. Într-o zi nu a mai venit la lucru. Niciodată nu am aflat ce s-a întâmplat cu el. Unii spuneau că l-au adus acasă, alţii spuneau că a putut fugi de acolo cu un vagon de bolnavi spre Germania. Un lucru îmi era clar: dacă nu ai noroc dimineaţa, nu ai nici amiaza.

Niciodată nu am înţeles de ce ne-au ales pe noi şi cui a fost de folos. Toate astea nu aş dori să se mai întample. Nu pentru mine, că v-am spus, eu am dus-o binişor, dar pentu acei care au murit sau care au rămas şocaţi. M-am resemnat cu gândul că aşa a fost să fie şi fiecare om îşi poartă crucea pe care o poate duce. Pentru mine am luat partea bună. Cand ne-am întors în ţară, în 2 iulie 1948, ne-au adus până la Focşani. Iar acolo ne-au făcut acte şi am venit tot cu trenul până acasă.

Cu ce m-am ales? Nu am mai lucrat pământul cu tatăl meu, ci m-am angajat în construcţii la CFR. Am pensie dar... nu m-am căsătorit niciodată! Nu am înţeles niciodată politica. Nici înainte de a merge în Rusia, nici după ce m-am întors. Sunt romano-catolică dar cred că Dumnezeu este unul pentru toţi. Peste cinci zile este ziua mea de naştere, împlinesc 90 de ani. Eu am avut noroc să trăiesc atât! În ciuda faptului că am fost deportată.

Ana Mikowz
(România)

„Mi-am dat valiza cu haine doctorului să scrie că sunt bolnavă de inimă”[1]

Am fost ridicată de acasă, atunci locuiam în Jimbolia, nimeni nu a ştiut nimic... Ne-au spus să ne îmbrăcăm şi să luăm ceva de mâncare pentru drum. Nu am ştiut despre ce este vorba. Am fost duşi la „casa germană” din Jimbolia. Iar când am plecat de acolo la tren - câte patru persoane pe rând -, am călătorit în vagoane de vite. Mama a rămas acasă. Am voie să spun asta? Când eu cu fratele şi cu tata am fost luaţi, fratele meu Iosif avea 16 ani, iar eu aveam 19 ani.

Am luat cu mine un ghiozdan şi o valiză în care am pus cele mai bune haine, era iarnă. Am călătorit în vagon de vite timp de două săptămâni. Nu ştiam unde plecăm.

Eram vreo 40-50 de oameni într-un vagon. În vagoan era iarbă uscată pe jos. Dar aveam o pătură ce mi-a pus-o mama cu mine. Şi stăteam pe ea. Nu ne ajungea mâncarea şi stăteam cu ochii-n patru ca nu cumva să ni se fure ce ne-am pus de acasă.

Când au ajuns la destinaţie şi am întrebat unde suntem, ni s-a răspuns că în Neprodjinsk. Am voie să spun asta? Erau puşi câte patru în rând şi duşi la lagăr. Acolo stăteam câte 40-50 de persoane într-o cameră neîncălzită. Paturile erau supraetajate. Dimineaţa ne trezeau la 6, mâncam câte o bucată de pâine şi un ceai. Aveam raţie de 700 grame de pâine pe zi.

Patru în rând mergeam 14 km zilnic pe jos, conduşi de ruşi. Îmi strigau: „Come stie, Halca! Davai, davai!” Adică stai prea mult. „Halca” era porecla ce mi-au dat-o ruşii. Ziua lucram la scos piatră din munte şi la încărcat vagoane, iar seara lucram la bucătărie, spălam vase. Nu ar fi fost atât de rău dacă nu era foamea. Seara adunam ce rămânea de la ruşi, ascundeam prin haine, iar fratele şi tatăl meu stăteau la geamul bucătăriei să le arunc rămăşiţe de pâine. Ruşii ştiau dar acceptau pentru că nu furam, luam colţurile şi resturile de pâine. Ruşii care lucrau cu noi au fost cumsecade, nici ei nu aveau mai mult iar pe mine m-au simpatizat.

---

[1] A consemnat Mădălina Păunescu, studentă anul III, Facultatea de Ştiinţe ale Educaţiei, Psihologie şi Asistenţă Socială, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad.

Am stat doi ani până când am făcut rost de o hârtie de la doctor în care să scrie că sunt bolnavă cu inima. În schimbul hârtiei, am dat valiza cu haine cu care plecasem de acasă. A venit mai întâi doctorul în cameră să vadă ce am în valiză, iar apoi m-a chemat cu valiza să-mi dea hârtia cum că sunt bolnavă cu inima. Când m-am dus la el, şi-a dat seama că nu sunt acolo toate lucrurile ce i le-am arătat la început. Avea dreptate. M-am rugat de doctor plângând să-mi dea hârtia. Într-un final mi-a dat-o. Când am plecat de acolo, am fost dusă în Germania. Am muncit la o familie, le făceam curăţenie şi îngrijeam de casă pentru că nu mai aveam nimic.

M-am întors în ţară cu trenul de marfă, stând ascunsă tot drumul. Când am ajuns la graniţă, m-am urcat deasupra vagonului şi aşa am pătruns în ţară. Mama a plâns când m-a văzut dar n-am ştiut să-i spun ce fac fratele şi tatăl, rămaşi în Rusia. Acasă nu mai erau oameni tineri. Am voie să spun asta?

Despre deportare... dacă nu eşti un om care ştie să se descurce, mori acolo. Am fost sănătoasă şi vroiam să îmbătrânesc cu tata şi cu fratele... mulţi au murit. Cei ce mureau erau dezbrăcaţi, puşi în căruţă şi aruncaţi într-o groapă cu pământ. A fost greu... Dar am voie să spun asta?

Sunt prea simplă să ştiu cine e de vină pentru toate astea. Nu ştiu... Ruşii aveau nevoie de muncitori, s-a lucrat în construcţii... Copiii mei nu vor să vorbim despre deportare. Îmi spun: „Mamă, termină, ai spus că a fost bine!"

Ascultă-i pe cei ce au trecut prin zilele grele ale deportării pe care nu am să le uit. Mulţi au plecat din ţară. Dar strămoşii noştri au muncit ca să fie... Şi eu să las şi să plec de aici? Aici e casa mea, aici vreau să mor. România e o ţară bună, bogată şi eu aici vreau să mor, nimic nu mă poate forţa să plec. Am grijă de mormintele rudelor şi prietenilor. Dumnezeu mă vede şi fac numai bine, nu mă doare nimic la vârsta de 87 de ani.

Destinul omului e în mâna lui Dumnezeu!

Gabriela Heiveis
(România)

„Destinul omului este în mâna lui Dumnezeu”[1]

Se auzeau zvonuri prin gară cum că au trecut vagoane cu deportaţi şi încă vor mai trece. Au venit după noi acasă, dar părinţii ne-au ascuns pe mine şi pe fratele meu spunând că suntem plecaţi. Dar noi eram ascunşi în podul casei. Apoi ne-am ascuns în pivniţă ca să nu ne găsească. Trei zile ne-au căutat zi de zi acasă. Şi în cea de-a treia zi le-au spus părinţilor că dacă noi nu apărem, îi vor lua pe ei. Atunci am hotărât împreună cu fratele meu că nu ne mai putem ascunde şi trebuie să ieşim pentru că nu acceptam să ne ia părinţii.

Am fost duşi timp de două zile la şcoală unde dormeam pe ziarele care acopereau podelele. Timp în care părinţii căutau să ne ia îmbrăcăminte şi hrană. După aceste două nopţi petrecute în şcoală a început adevăratul coşmar. Am fost urcaţi în bou-vagoane – vagoane de animale pline de urină animală - şi îmbarcaţi în acestea am călătorit timp de 17 zile.

După aceste 17 zile am ajuns în Ucraina, în bazinul Donului, în apropiere de Stalino. Ajunşi acolo am început să lucrăm în mină şi în construcţii. Căram pietre de colo colo, neştiind ziua în care se va termina calvarul acesta.

Când am auzit că ne vom reîntoarce acasă era jumătatea lui august şi atunci începeam să ne bucurăm, dar până în decembrie a trecut ceva vreme când am ajuns înapoi acasă.

Nu voi uita niciodată că femeile erau luate de la 17-35 ani, iar bărbaţii erau luaţi de la 17-45 ani. Simplul fapt că erai nemţoaică, pentru ei era suficient pentru a te deporta.

Am plecat de tânară dar când m-am reîntors i-am mulţumit lui Dumnezeu că sunt vie şi teafără încât să pot începe viaţa din nou. Până în acel moment credinţa a fost singurul lucru care mi-a dat forţă şi putere să merg mai departe.

Am închis acel capitol nefast din viaţa mea şi am luat-o de la zero urmându-mi visul şi absolvind institutul „Maxim Gorki” din Bucureşti.

[1] A consemnat Alexandra Ungur, studentă anul III, Facultatea de Ştiinţe ale Educaţiei, Psihologie şi Asistenţă Socială, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad.

Apoi am fost profesoară de limba rusă şi mai pe urmă lector universitar al Facultăţii de Filologie din Timişoara.

Acum, la vârsta de 88 de ani, pot spune doar că am avut parte de o viaţă frumoasă pe care am trăit-o cu intensitate, cu o carieră frumoasă. Faptul că deportarea mi-a fost trecută în carnetul de muncă face ca în momentul de faţă beneficiez de o sursă de venit. De pe urma deportării dureroase prin care am trecut…

Destinul omului este in mâna lui Dumnezeu şi nu pot decât să îi mulţumesc că mi-a dat zile să trec peste toate!

Alois Weill
(România)

„Un văr a murit acolo când i-au amputat pe viu piciorul îngheţat, iar o verişoară, cu boală de plămâni”[1]

Am luat cunoştinţă despre deportare sâmbătă, 13 ianuarie 1945, ora 23.00, când a venit un comisar (de la Sighet), însoţit de doi militari, spre a mă ridica. S-a zvonit mai dinainte că se va întâmpla această acţiune, dar nimeni nu vroia să creadă.

Cine sunt vinovaţi? În primul rând - cei care au pierdut războiul. În al doilea rând, statul român care ne-a vândut. Am fost 60 000 de suflete sau chiar 80 000, după o altă versiune. Toţi bărbaţii născuţi din 1928 până la 45 de ani, iar femeile născute din 1928 până la 35 de ani, nesocotind că acestea aveau şi copii mici.

Trenul cu care am plecat din gara Aradul-Nou în data de 15 ianuarie avea 40 de vagoane. Eu am fost urcat în vagonul 10. Şi fiindcă am luat de acasă cu mine o găleată, m-au trimis după apă şi m-au păzit mai mult decât pe ceilalţi. Au fost luate alte şapte rude, toţi verişori primari, majoritatea fete, dintre care s-au întors doar cinci. Un văr a murit acolo când i-au amputat pe viu piciorul îngheţat, iar o verişoară, cu boală de plămâni.

Am fost ridicaţi absolut fără nici o pregătire. Ne-au dus în cazarma gării Aradul-Nou unde s-a permis - de către ruşi - să ne aducă rudele ceea ce consideram a ne fi de folos pentru viitor. Adică pături şi hrană. Astfel că din primul moment s-a crezut că destinaţia va fi Siberia. Am fost 40 de suflete într-un „bou-vagon”, amestecaţi bărbaţi şi femei, numărul fiind strict. Am improvizat un WC în podeaua vagonului, protejat de patru pături. În gara Braşov, mergând după apă, la întoarcere am constatat că trenul plecase. La aceeaşi linie, venise însă o locomotivă fără vagoane. Am intrat în conversaţie cu mecanicul care a aflat că sunt din Arad şi mi-a propus să mă intorc în Arad promiţându-mi că mă ascunde în cărbune. Am refuzat, deoarece toată averea mea se afla in vagonul 10 al trenului care plecase. Apoi mecanicul m-a în-

[1] Au consemnat Mărgărit Piţurescu şi Alexandra Ungur, studenţi anul III, Facultatea de Ştiinţe ale Educaţiei, Psihologie şi Asistenţă Socială, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad.

trebat: ,,Nu ştii, la Arad se găseşte mâncare?" De unde venea el, era, probabil, mai rău. Pe o hârtie am scris o scrisoare către părinţi şi adresa unchiului meu, Becker, fratele mamei, care avea măcelărie lângă castel, Liceul Forestier actual. Scrisoarea a primit-o unchiul Becker care l-a aprovizionat, în schimb, pe mecanicul locomotivei cu ceva mâncare.

Aşteptând în gara Braşov, după multe ore, trenul meu a revenit în gară după ce fusese tras pe-o linie moartă. Eu eram cu găleata cu apă îngheţată în mână când a ajuns. Am urcat în vagonul 10 şi la Ungheni a ieşit plutonierul. Lipsind o persoană, adică eu plecat iarăşi după apă, vagonul a fost completat cu un civil, aflat pe peron cu o pâine în mână. A fost împins în vagon ca să fie complet, adică 40 de persoane. Omul era evreu şi a strigat tare că nu are ce căuta în deportare. În câmp, trenul s-a oprit şi am fost coborâţi cu toţii, bărbaţii fiind într-o parte, iar femeile în cealaltă parte. Patru bărbaţi s-au îngropat în zapadă şi n-au mai fost găsiţi, trenul plecând fără ei.

În 1 februarie 1945, trenul a ajuns în Ucraina. Ne-au fost luate actele de identitate care ne-au fost restituite abia în 21 octombrie 1949, în clădirea Tribunalului Sighet. La revenire, trenul s-a oprit în câmp deschis ca să fim predaţi de paza sovietică la cea română, cu grija de a nu rămâne nimeni în Rusia.

Întâi ne-au dus într-un lagăr, Nr. 12, Edvokievka îi ziceau. Şi de acolo ne-au repartizat în Budionavka, un orăşel vestit pentru că avea o mină de cărbune care se apropia de calitatea antracitului. Era o mină clasică, fără lift cu acces circulat. Pe 6-7 km era frontul de lucru, iar urcarea dura o oră şi jumătate.

Cazarea în lagăr s-a făcut cu femei şi bărbaţi. La început eram doar români, apoi s-au adăugat polonezi şi nemţi din Germania, din apropierea Berlinului. Aceştia din urmă erau flămânzi, bolnavi şi batrâni, o mare parte din ei au murit acolo.

Primele împresii constau în necesitatea de a învăţa să vorbeşti şi să scrii în limba lor. Într-o lună, am învăţat la locul de muncă să scriu şi să citesc. Am fost ajutat să devin translator, iar pe urmă am ajuns adjunctul comandantului Wiişulek, un polonez de 43 de ani. Eram 1 200 de oameni în lagăr, conversaţia era directă, eu fiind singurul (cel mai tânăr) respectat prin modul de adresare (Sie, dumneata în limba germană). Nu ni se spunea deportaţi, ci internaţi. Convieţuirea cu localnicii era de interes general pentru a-ţi rezolva problemele curente. Lucram în construcţii şi la pădure, iar în timpul liber lucram pentru

localnicii care ştiau că nemţii se pricep la toate. Iar ruşii erau interesaţi să aibă oameni valizi şi pricepuţi la locul de muncă.

Exista o regulă a salarizării şi a repartizării pâinii pe grad de dificultate a muncii. Evaluarea omului era după pâine, câştigul era după cât munceai. Îţi făceai norma într-un loc de muncă greu, primeai 1 200 grame de pâine. Îmi amintesc de doi lipoveni fugiţi din Siberia care precizau că sunt români spre a nu fi trimişi înapoi. Ruşii îi băgau în lagăre şi la locul de muncă unde îi prindeau.

Dintre urmările deportării, prima a fost că perioada de internare a rămas nerecunoscută ca activitate şi neînscrisă ca vechime în cartea de muncă. Abia în anii ’60 cadistra a făcut o cerere la MAI de unde a scos adeverinţă ca perioada din ziua internării până în ziua întoarcerii să fie recunoscută ca perioadă de activitate, fără precizări suplimentare. Toate persoanele de altă etnie, exclusiv românii şi ungurii, au fost trecute de contingent (scos de sub armată) şi trecute în batalionul de muncă (DGSM). După ce m-am întors din deportare, am făcut doi ani armata (1950-1952). Apoi m-am înscris la liceul seral pe care l-am absolvit ca şef de promoţie în 1955. Din 1958 şi până în 1964 am fost lucrător florar la Agrosem, după care m-am pensionat medical.

Astăzi nu eşti considerat o victimă a trecutului, ci devii victimă actuală. Să nu mai existe însă extremism şi fanatism, căci de aici încep relele. Deportarea nu a folosit la absolut nimic bun, a adus numai necaz, tristeţe şi moarte. M-aţi întrebat de viaţa omului… Destinul lui e în mâna influenţei genetice corectat şi complementat de educaţie şi mediu.

Magdalena Maria Geier
(România)

„Nu aveam ceas, nici calendar”[1]

În noaptea de 15 spre 16 ianuarie 1945 am fost luată de acasă, cu forţa, împreună cu sora mea. Tatăl meu era mort încă de când eram mici. După plecarea noastră, mama a rămas acasă doar cu fratele cel mic.

Eram un copil, aveam 17 ani. Mai erau câteva luni până să împlinesc 18 ani.

Auzisem mai înainte, pe la colţuri, şuşoteli despre deportare dar nu m-am gândit nici măcar o clipă că are să ne ia şi pe noi. Era frig iar noi eram îmbrăcate doar cu ce avusesem la plecare.

Am fost duse întâi la şcoala din sat. Acolo ne-au ţinut până a doua zi când am urcat în vagoanele pentru animale, unde am fost şi bărbaţi şi femei. Chiar şi femei gravide. Am mers până la Iaşi încet şi doar noaptea. La Iaşi am schimbat trenul spre Rusia. Nu ştiam nici un moment unde mergem şi ce ne aşteaptă. Primeam mâncare cu porţia. Nişte apă fiartă cu bucăţi de castraveţi sau gogonele murate. Şi câte o lingură de arpacaş, rasă, nu cu vârf. În vagon nu erau veceuri. Dar bărbaţii au făcut o gaură în mijlocul lui. Şi acolo toată lumea îşi facea „nevoile”.

Într-un final am ajuns la destinaţie neştiind unde suntem pentru că pe drum nu aveam voie să vorbim despre asta. În camera lagărului eram 14-15 persoane şi dormeam în paturi de scânduri etajate. Mâncare primeam de două ori pe zi, cel mai mult şi bun ciorbă de cap de peşte. Era o iarnă îngrozitoare, ne scoteau afară la lucru până la -40 grade Celsius. Eu eram la încărcat de vagoane într-o fabrică de cărămidă. Când ajungeam în cameră după ziua de muncă eram atât de obosiţi încât nu ne mai ardea decât să dormim. Uneori ne trezeau şi noaptea să mergem la încărcat. Santinela ne trezea dimineaţa intrând în camera şi urlând. Nu aveam ceas, nici calendar şi nu mai ştiam când sunt sărbători şi în ce zile ale săptămânii suntem. Nu aveam apă de băut şi nu îndrăzneam să bem din fântânile din acel loc de teamă să nu fie otrăvite în urma războiului. Când era mai cald, beam apa şi din bălţile de la ploaie până ajungeam în comuna din apropiere să ne aducem apă.

---

[1] A consemnat Anamaria Merce, studentă anul III, Facultatea de Ştiinţe ale Educaţiei, Psihologie şi Asistenţă Socială, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad.

N-a trecut mult timp şi sora mea s-a îmbolnăvit. A fost trimisă cu primul tren acasă însă mulţi dintre cei ce se îmbolnăveau mureau. Morţii erau dezbrăcaţi şi duşi nu ştie nimeni unde. Am rămas cu o rudă mai apropiată, unchiul meu care mai mergea la oameni şi muncea după program, aceştia oferindu-i mâncare ca plată pentru lucru. Cei de la santinelă împreună cu comandantul de la lagăr, văzând că suntem oameni liniştiţi, ne lăsau după orele de program să mergem să mai muncim la ruşi în schimbul unor bucate în plus. Eu am mers la o femeie bolnavă şi aveam grija de copiii ei şi de casă. După aceea am lucrat şi la cantină dar tot căutam în coşul de gunoi să mai găsesc mâncare.

Eram închişi şi înconjuraţi de garduri de sârmă ghimpată prin care trecea curent electric. La fiecare colţ erau cei de la santinelă. Unul se îngrijea să nu vorbim prea multe… Iar nouă ni se dădea din ce în ce mai mult de lucru. Aşteptam cu nerăbdare încheierea planului cincinal…

Înainte cu câteva zile de la plecare ne-au adunat pe toţi şi ne-au dat vestea cea mare că ne întoarcem acasă. Am sărit în sus şi am plâns de bucurie când am auzit cuvântul casă. Era o veselie, pretutindeni! Toată lumea era cu zâmbetul pe buze. Am fost avertizaţi ca acasă să nu spunem nimănui nimic şi să nu vorbim cu nimeni despre ce şi cum a fost acolo.

După câteva zile am fost urcaţi în trenuri şi am fost trimişi exact de unde am fost luaţi. Erau lacrimi peste tot, toată lumea plângea dar şi râdea.

În 29 octombrie 1949 am ajuns acasă şi pe 1 noiembrie am fost angajată la fabrica de pălării. În vara anului care urma să vină m-am căsătorit iar doi ani mai târziu am avut şi o fetiţă.

Toate lucrurile au decurs normal pâna în 1968 când eu şi familia mea ne-am mutat în Timişora.

Nu am mai vorbit cu nimeni despre deportare de frică şi pentru siguranţa familiei mele. Pur si simplu mi se pune un nod în gât atunci când mă gândesc pentru că nimeni nu o să ştie niciodată cum ne-am simţit noi acolo şi prin ce experienţe am trecut oricât am încerca să reproducem. Nu poţi să-ti aminteşti fără să nu plângi, fără să nu te doară sufletul.

Toţi am întrebat: „De ce”? Şi nimeni nu a putut să răspundă cu claritate până după 1990 încoace când ni s-a spus că ruşii ne-au cerut statului român.

Rounald Wiest
(România)

„Câinii au mâncat din morţii noştri neîngropaţi bine în pământul îngheţat”[1]

Aveam şaisprezece ani şi trei luni, când soldaţii ruşi au venit acasă la noi cu lista cu numele nemţilor. De-o săptămână aflasem că prin gară trec germani ce sunt deportati, în vagoane de marfă, dar nu credeam că avea să vină şi după noi. În 13 ianuarie 1945, au bătut la uşă, seara la ora 10, spunând că sunt pe listă. Iar ai mei le spuneau că sunt prea tânăr, că nici nu am împlinit 17 ani... Însă au spus să-mi fac valiza, să pun cu mine haine mai groase şi mâncare. Şi după o oră m-au luat să merg în Rusia, undeva. Din familie am fost luat doar eu. Însă am avut cunoscuţi care au fost luaţi, printre care şi bunul meu prieten, doar pentru că aveam nume nemţesc.

Abia mai târziu am aflat că Stalin era adevăratul vinovat pentru cele întâmplate. Pe-atunci credeam că statul român era dator cu muncitori. Şi că ne trimitea pe noi să reconstruim ce-au stricat nemţii în Uniunea Sovietică.

M-au urcat în vagoane de marfă şi pe mine, din Timişoara. Am fost închis cu bărbaţi necunoscuţi şi cu doi colegi mai vârstnici până în Iaşi. Acolo am stat trei zile după care ne-am continuat drumul în vagoane rusești, mai late pentru că era diferită distanţa între şine. Două săptămâni, până în 31 ianuarie, am fost în acelaşi vagon vreo 60-70 oameni, de data aceasta şi femei. Dormeam cu schimbul pentru că erau doar câteva mormane de paie puse pe aşa zisele paturi etajate ce nu erau suficiente pentru toţi. Eram păziţi şi deja înfometaţi. Unii rămăseseră fără strop de mâncare. Alţii, mai chibzuiţi, au mâncat întruna câte puţin ca să le ajungă pentru cât mai multe zile. Soldaţii ne dădeau fâşii de carne de oaie afumată, din care nu a putut mânca nimeni. Le-am ars în sobă, să ne încălzim. Încă nu bănuiam ce ne aşteaptă.

Câteodată au oprit trenul, au deschis uşile şi-au coborât băieţii şi bărbaţii voinici în frig şi zăpadă, printre care şi eu, în grabă, până la apă şi înapoi, cu zeci de litri. Nu îndrăznea nimeni să o ia la fugă în altă

[1] A consemnat Cristina Nistor, studentă anul III, Facultatea de Ştiinţe ale Educaţiei, Psihologie şi Asistenţă Socială, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad.

direcţie pentru că soldaţii stăteau cu armele îndreptate spre noi. Ajungând la destinaţie, în Zaporojie, ne-au aruncat jos valizele. Noi eram cu toţii înţepeniţi, zăpada era mare… Şi aveam de mers 5 km până într-un lagăr ce era, de fapt, o casă bombardată. Acolo am mâncat resturile de la cantină de la ruşi. „Masa" noastră se servea după a lor: la ora 9, la ora 12 si la 1 noaptea. Apoi am ajuns într-un lagăr adevărat, cu trei rânduri de sârmă ghimpată, unul de 3,5 m şi celelalte de 2 m înălţime. Locuiam în interiorul lor, în nişte corturi militare imense de 40 m lungime, cu doar două sobe de încălzit când afară crăpau pietrele. Ne luasem pe noi toate hainele pe care le aveam.

Fiind atat de tânăr când m-au luat, nu avusesem nici o profesie. Astfel că am fost nevoit să lucrez afară, îndurând gerul. Mi se cerea să fac gropi, şanţuri pentru conductele ce proveneau din fabrica de aluminiu din Zaporoje, cea mai mare de bauxită. M-am adaptat, nu am avut de ales: ori te străduiai să reziști, ori mureai, nu erau prea multe opţiuni. Victime erau şi doi prieteni de la şcoală, însă ei lucrau sau în fabrica de var sau la cherestea, eu nu aveam nici o profesie pentru un regim de muncă mai uşor. Când temperatura cobora sub -23/-24 grade Celsius - asta însemna vreo două-trei zile pe iarnă, doar atunci nu ne lăsa să lucrăm afară. În rest pana la -22 grade, a trebuit să îndurăm şi să avem grijă să nu murim degeraţi.

În cort erau condiţii foarte grele. Aşa că am început sa construim în afara programului de lucru clădiri în lagăr. De la începutul lui 1945, când am venit şi până în iarna următoare a fost gata primul bloc în interiorul lagărului. Însă era umezeală în ziduri. Iar după aceea am construit al doilea bloc, pentru femei. Noaptea dormeam cât mai apucam. La ora 5 era trezirea, între 12-13 era timp de masă. Însă mâncarea era groaznică şi nu că insuficientă, ci groaznic de puţină. Trebuia să supravieţuim cu puţin, indiferent ce efort fizic depunea fiecare. Cu ceai, ceva supă în care puneau din cele două butoaie cu castraveţi muraţi şi varză, şi un colţ de pâine cântărit - să nu fie cumva cu un gram peste porţie! –am supravieţuit.

O situaţie care m-a marcat a fost existenţa unui cimitir lângă lagăr, care trebuise făcut datorită morţii deportaţilor ce nu supravieţuiau din diverse motive. Precum lipsa de hrană, frigul îndurat, rezistenţa scăzută la stres şi acele condiţii. Dar şi lipsa familiei. Oamenii care mureau ajungeau în zăpadă. Dar pământul acela îngheţat nu puteam să-l săpam mai mult de o palmă! Dezbrăcam cadavrele, înainte de-a le îngropa. Cu unii avusesem relaţii de prietenie, cu alţii de colegialitate... În

atâta timp ne-am cunoscut cât de cât între noi. Şi trăgeam la sorţi fiecare ce ia, haina, pantofii dacă sunt buni la număr... Să ne încălzim orice cârpă era bună să o punem pe noi numai să nu ne fie aşa frig. Puneam cadavrele straturi, pe cum mureau, câte un strat de oameni, un strat de var stins, apoi următorul de oameni şi tot aşa... Asta era compoziţia cimitirului – o groapă mare în care, primăvara, pe cum se topea zăpada, câinii mişunau, şi mâncau din morţii noştri. Câinii au mâncat din morţii noştri neîngropaţi bine în pământul îngheţat. Nu era uşor să vezi toate acele lucruri, ca să mai spun să le şi trăieşti... Să nu ai o noapte întreagă, să vezi numai soldaţi ruşi, femei în uniformă... cuşti de supravieţuire de 5 m fără lumină, să stai în cameră, bătut, să încerci să scapi, să fugi vara, când era porumbul mare, să nu te vadă paznicii ce stăteau pe cai şi cu arme... Şi să nu reuşeşti, ajungând la poliţie 3-4 luni încarcerat... Şi apoi din nou, la muncă, în lagar.

Asta a fost...

Vinovat a fost războiul dintre germani şi URSS. Şi împrejurările. De ceea ce ni s-a întâmplat nouă, Hitler e vinovat pentru distrugerea fabricilor. El a fost cel vinovat de ceea ce ni se întâmplase, deoarece trebuiau reclădite. Stalin a cerut pentru lucrare să mergem noi în cariera de piatră… unde s-a lucrat ori cu dinamita ori cu ciocan de 6 kg.

Aceasta a fost şi o lecţie unde am cunoscut oamenii. Unii erau hapsâni, până acolo încât fiecare doar pentru el a luptat. Dacă era tată şi fiu, când fiul a murit, tatăl s-a repezit la bucata de pâine, ca să trăiască măcar el...

Profesorii să se concentreze asupra învăţăturilor ce reies din nazism şi comunism, asta ar trebui făcut la istorie.

Ianoş Krcsmar
(România)

„Nu multora le-a fost dat să trăiască ce am trăit eu”[1]

În luna februarie, 1945, la începutul lunii, dar nu mai ştiu ziua, au venit la mine acasă. Au bătut la uşă, eram acasă. Un domn de la primărie a spus: „Bună ziua, bună ziua, domnul Krcsmar am venit că sunteţi pe lista să mergeţi în URSS la reconstrucţie”. A mai spus să îmi pregătesc haine groase pentru două-trei zile, pentru drum, să-mi iau de mâncare ceva şi să mă pregătesc că ei o să revină să mă ia, că deocamdată merg să înştiinţeze şi pe alţii să se pregătească. Pe urmă ei au plecat. Atunci m-am întrebat: „Acum eu ce să fac?” Ce să faci? Nimic. Facem noi un pachet, de mâncare. Cei care ne-au luat sigur nu ştiau unde o să ne ducă pe noi. Nici cei care ne-au anunţat, nici cei din tren. Cei din tren au primit destinaţia, probabil, când am trecut de graniţă, atunci cred că au primit înştiinţarea încotro se îndreaptă trenul, direcţia unde se merge. Dacă ei nu ştiau mai nimic, vă daţi seama că noi cu atât mai puţin. Totul s-a petrecut foarte-foarte repede. Soţia era gravidă în luna a şasea, aşa că a scăpat de deportare, a rămas acasă. Pe mine m-a ridicat din casa socrilor, acolo locuiam împreună cu soţia. Fratele mai mic al soţiei a fost singurul care a scăpat. A mai fost deportată sora soţiei, şi fratele mijlociu. Ei au fost ridicaţi mai devreme, eu a, plecat cu ultimul transport. Aşa mi-au spus atunci, că ultimii au fost deportaţi cei mai în vârstă, oameni mai în vârstă. Asta am şi observat acolo, că în general eram oameni nu tineri. Şi femeile din grupul nostru erau în vârstă. Când m-a luat, eu aveam 36 de ani, eram deci mai în vârstă decât majoritatea deportaţilor.

Cetăţean model

Nu-mi explic de ce m-au luat şi pe mine, nu am făcut nimic rău, nici în timpul războiului, nici mai înainte. Am fost angajat la Fabrica de Locomotive, ca lăcătuş, din 1923 până în 1927. Acolo am fost şi ucenic. Am fost lăcătuş până în 1945. După ce am revenit din URSS tot acolo am lucrat. M-am transferat în mai multe secţii – la Control şi recepţie, Laminare, la Serviciul Tehnic, la Tehnologic, până în 1970, când m-am pensionat. În timpul războiului nu am mers pe front, am fost concen-

[1] Au consemnat Cristina Diac şi Florin-Răzvan Mihai.

trat la locul de muncă, făceam armament. Permanent am lucrat în fabrică, care era militarizată, lucra pentru front. Eu mi-am făcut treaba acolo, am fost apreciat de toţi. Era un căpitan Zaharescu, ăla era cu noi, ne cunoştea cu numele pe-ntreg, Johann, Rudi, ştia cum ne-a chemat pe fiecare. E drept că nu ne-am înţeles aşa bine cu toţi ofiţerii. Dar eu mi-am văzut de treabă.

Nu am simpatizat partidul german. În 1927 m-am înscris la social-democraţi. Asta a fost atunci, tot oraşul simpatiza cu social-democraţii. Vreo doi ani am plătit cotizaţia dar după aceea nu, nu mi-a plăcut deloc politica şi lumea aia, aşa că am abandonat tot ce ţinea de politică. Cu partidul nazist nu am avut nici o legătură. Aş vrea să ştiu şi eu de ce m-au luat!

Lungul drum spre nicăieri

Când au venit acasă la mine să-mi spună să mă pregătesc de plecare, m-am conformat. Nu m-am gândit să fug, să mă ascund… Dacă bate la uşă şi spune în două ore vin să te ia şi rusul stă cu arma, cum sunt armele ruseşti… Am fost, cum să spun, ca trăsnit. Am ştiut că se iau oamenii la lucru pentru URSS, dar sincer, nu am crezut că mă vor lua şi pe mine. Aşa că totul s-a petrecut foarte brusc, odată m-am trezit că nişte oameni stau în faţa mea şi îmi spun: „Măi, fă bagajul, eşti pe listă, uite, de la Primărie, la ora 14 venim să te luăm!”. După cum au spus, la ora 14, când au terminat cu înştiinţarea, au venit înapoi şi m-au luat. M-au dus în şcoala, la biserica catolică, e şcoală mare, acolo a fost punctul de adunare. Sala era plină. Aduceau oameni din împrejurimi. Când am ajuns acolo, clasa plină cu oameni, toţi cu bagaj, toţi cu… Pe unii îi cunoşteam, am văzut un vecin mai tânăr, care stătea pe stradă cu mine. Am stat acolo câteva ore. La un moment dat au venit o femeie în civil şi un ofiţer rus, ne-au spus numele lor şi ne-au spus să ne îmbarcăm în nişte camioane. Am urcat, claie peste grămadă, oameni, bagaje, fără nici o ordine, cum s-a nimerit. Ne-au dus la gară şi acolo ne-au îmbarcat în vagoane, câte 30-40 de oameni. Eram ca într-o cutie. Ne-au băgat acolo, au închis uşile, şi asta a fost. Fără adio, fără la nimic, au fluierat şi trenul a plecat. Nu rămas bun, nu nimic. Asta era. Ştiu că mi-a venit soţia şi mi-a adus oala cu mâncare pentru drum şi nu mai ştiu ce. Bine. Am plecat. Acum vă spun cum a fost. Pleci undeva cu femei, bătrâni, fetele care nu sunt încă căsătorite şi nu ştiu ce… Pentru ele era umilitor. Toaletă nu era, iar vagonul avea o scândură groasă, n-aveau cu ce să faci gaură. Atunci asta a fost prima problemă. Din feri-

cire, unul a avut un topor. Aşa am reuşit să facem o gaură, au pus o pătură acolo şi haide. Cu noi în vagon erau mai mult femei, dar erau şi bărbaţi. Trebuia să meargă la toaletă… Eram aşa de mulţi, că nu aveai nici un pic de loc, cum te suceai, cum loveai pe cineva. Vagonul era prevăzut cu două rânduri de priciuri, unul sus şi unul la etaj. De mai multe ori am întrebat pe femeia aia care era ca conducătoarea noastră, ca şefa noastră, unde mergem. *Niznaiu*, aşa a spus tot timpul. Că nu ştie. Cred că ea chiar nu a ştiut. Sau poate că nu avea voie să spună, dar eu aşa am rămas cu impresia, că nu ştia. Cert este că noi nu am ştiut unde ne duc. Am trecut pe la Iaşi, la gară, nici n-am ştiut bine ce gară este. Până acolo trenul nu a oprit deloc. Şefa trenului a venit iar, noi iar am întrebat unde mergem, am primit acelaşi răspuns. Trenul a trecut de Iaşi, am trecut graniţa şi am intrat pe teritoriul rusesc. A mers trenul toată noaptea, până dimineaţa. Vagonul închis. O cuşcă mică, ca la câini, cu gratii. Şi n-ai putut să te uiţi afară. Când s-a făcut zi, am fost deja la Odessa. S-a făcut zi şi am întrebat din nou unde ne duc. A venit atunci soldatul la noi şi ne-a spus să fim cuminţi, să nu fugim că ei tot ne prind şi atunci trebuie să muncim mai mult. Nimic. Noi tot mai mergem, tot mai mergem. „Unde ne duceţi? Niznaiu". Acelaşi răspuns. Nu ştim. Deodată am văzut aşa că era iarnă, şi nişte piramide. Atunci am ştiut că suntem în Donbass, în regiunea unde se scoate cărbune. Până seara tot am mers, tot am mers. Dar nici n-a avut un nume locul ăla. Douăzeci de zile a durat drumul.

Salvat de condiţia fizică

Asta a fost un loc aşa cum să spun, numai mine au fost acolo, ştiţi. Mai multe mine, nu numai a noastră. A noastră a fost totuşi cea mai mare. De la gară până în lagăr a fost circa un kilometru de mers, şi era iarnă. N-am ştiut. Ne-am dus în lagăr, înăuntru am fost împărţiţi. Eu am fost înregistrat cu numărul 397. Eram în total 400, a fost plin lagărul. Eu am căzut cu doi de la Bocşa, trei din Reşiţa, şi încă unul de pe la noi, cu care fusesem coleg de şcoală. Şapte am fost în cameră şi toţi am lucrat nu la scos cărbune, ci ca meseriaşi la mină. Eu am fost lăcătuş, unul a fost electrician. Lucrul meu a fost lăcătuşărie, de aia trebuie eu să merg. Electricianul, la fel. Când a fost ceva el de reparat la partea electrică, el a trebuit să meargă. Dar el nu avea voie să meargă singur, nici eu n-aveam voie. El n-a fost în viaţa lui într-o mină, eu iar n-am fost. Asta a fost ceva nou şi n-am ştiut pericolele ce sunt acolo. Am fost găzduiţi acolo. Am primit haine, mâncare…

Eu nu am fost plătit pentru ce am lucrat, nu am luat nimic, un ban nu am avut. Dar adevărul este că nici nu aveai ce face cu banii acolo. Tramvai nu era, ca să cumperi un bilet, magazine nu, era unul singur, un fel de chioşc, cu de toate. Am primit de dormit, am primit de mâncare, am fost îmbrăcat din cap până-n picioare de la ei, am primit de toate, numai că trebuia să lucrezi şi să nu părăseşti lagărul. Şi dacă am fi putut ieşi ar fi fost tot degeaba. De la gară până la lagăr era circa un kilometru, iar pe drum nu cred că am văzut mai mult de cinci-şase case… Eram în pustiu. Aşa că ce să fi făcut cu banii?

Mâncare ne dădeau de acolo, din lagăr. Dimineaţa un ceai şi o pâine aşa o bucată, asta a fost dimineaţa. Şi când am venit în casă, de la lucru, am primit varză, varza la prânz, varza seara, varza luni, varza marţi… şi tot aşa până duminică. Tot a mers cu varză. Şi am lucrat 14 luni, cât am stat acolo, numai după-amiaza, fără duminică, fără nimic. Puteai lipsi de la lucru numai dacă aveai nu mai ştiu câte grade temperatură, altfel trebuia să mergi. Nu a fost doctoriţă, nu au fost medicamente, nimic nu a fost. Un coleg s-a accidentat – a călcat pe o scândură în care erau multe cuie. Scândura căzuse din mină, cuiele erau în sus, Steffan nu a văzut şi a călcat, cuiele i-au intrat în picior pe o parte şi au ieşit pe partea cealaltă… Colegii l-au ridicat, l-au dus la suprafaţă, în lagăr. Dar acolo, ce să faci cu el? Cu ce să îl bandajezi, să îl tratezi, dacă nu era nimic, nici un medicament? Aveau doar o cameră cu un pat, un fel de infirmerie, şi a rămas acolo… Eu nu m-am îmbolnăvit deloc, pentru că aveam o bună condiţie fizică. Am făcut mult sport, drumeţii, cunosc dealurile din jurul Reşiţei ca în palmă, şi munţii, am fost pe jos până la Sinaia. A, făcut şi sporturi de echipă. Aşa că am rezistat bine.

Ruşii, nepricepuţi la treburi gospodăreşti

Nici ruşii nu o duceau mai bine. Dintre casele lor, mai bune erau şcoala şi primăria, asta cred că erau. Restul… erau mici, şi păreau destul de recent construite. În beci a stat vaca, după a fost o cameră unde a avut o bucătărie, în aceeaşi cameră a şi dormit, numai o cameră aveau. Cu timpul am avut ocazia să şi merg acasă la ei. La început noi nu am ştiut rusește. Dar eu ştiam limba slovacă, mi-a fost de mare folos. şi mi-A fost uşor să învăţ şi ceva rusește, cât să mă pot înţelege cu ei. Ne chemau pentru că bărbaţii lor nu ştiau să facă un lucru în casă, dacă era ceva de reparat, ne chemau pe noi. Ca nu poate să deschidă uşa, nu poate să deschidă asta, nu se închide, mă rog. Nu era cine să facă asta. Noi am fost majoritatea meseriaşi. Ne-au dus la ei şi am reparat ce a

fost stricat. Ei trăiau aşa cum am trăit şi noi, cu noi în rând. Şi au primit ce au avut nevoie de mâncare acolo.

Cât am stat, nu am scris niciodată acasă, şi nici nu am primit nimic de la ai mei. De când am plecat, şi până m-am întors nu am ştiut nimic. Am închis uşa după mine şi asta a fost totul, până m-am întors nu am ştiut nimic, nimic. Nici eu de ei, nici ei de mine. Nici ceilalţi care au fost în lagăr, din câte ştiu eu, nu au primit scrisori.

Din goana camionului

Întoarcerea din lagăr este un alt roman, separat. Era o zi ca şi toate celelalte zile, în martie 1946. Nu am stat până în 1949 pentru că soldaţii ruşi care erau prizonieri s-au întors acasă, şi nu aveau unde să îi ducă. Lagărul nostru nu era al Armatei, era lagărul societăţii de cărbune. Şi pe noi ne-au aruncat afară, ca să primească prizonierii. Au vrut să ne ducă în Germania, dar nu au vrut să ne primească. Lucram la mină, când a venit un băiat. După 14 luni, am cunoscut mulţi acolo. Unii erau veniţi cu copiii, de 14-15 ani. Colegul meu avea un băiat de 14 ani, care era mai slab, nu putea să lucreze, lucra mai mult tatăl în locul lui. Şi în după-amiaza aceea a venit băiatul colegului meu: „Krcsmar baci, Krcsmar baci, vino repede la lagăr, m-a trimis acela, comandantul”... Am crezut că face o glumă, i-am spus că nu pot să plec. Băiatul a început să plângă, dacă nu vin în lagăr, el o să aibă probleme, mi-a spus să vin imediat. Am fugit după el, colegul, tatăl băiatului, mi-a spus să mă duc să văd ce este. Vin sus din mină, 50 metri de sub pământ. Când, deodată, vine ofiţerul, comandantul nostru… zice: „Uite, camionul stă gata cu ceilalţi, să plece, şi îmi lipseşti tu…”. Dar eu nu am ştiut nimic. „Fugi în baie, acolo este o grămadă de haine, îmbracă-te, mergi la lagăr, ia ce ai de luat, dar să nu stai mult. Maşina te aşteaptă”. Cred că m-am spălat în zece minute, am mers la lagăr, am ieşit afară. Ofiţerul m-a certat, de ce nu m-am grăbit. Am ajuns în spatele camionului. Acolo mai erau şi alţi reşiţeni, camionul deja era în mers. Am ajuns din mina nr. 9, am mers toată noaptea, până am ajuns la un oraş. Când am ajuns acolo ni s-a spus că este o greşeală, că nu mai există trenuri către Germania. Am mers înapoi la Odessa, în Rusia. Am stat o noapte în gară. Înainte de a trece în România ne-a ţinut 8-9 zile într-o staţiune, ne-a dat de mâncare, ne-am plimbat. Acolo, la Odessa. Apoi a venit ordinul să plecăm. Ne-a luat, am trecut Nistrul, am ajuns în România noastră. Ne-a dus la Iaşi, Crucea Roşie ne-a dus. A primit fiecare câte o scrisoare, o hârtie, ca să dovedeşti … bilet de identitate. La Iaşi

ne-au urcat în tren, Crucea Roşie, ne-a băgat în vagon. Nu aveam bani, nu aveam bilet. Eram 8 sau 10 care veneam la Reşiţa. La Odessa erau elveţieni, italieni, unguri, care mergeau mai departe, către ţările lor.

Destin rupt în două

În sfârşit, am ajuns acasă. M-am dus la casa mea, a socrilor, de fapt, de unde mă ridicaseră, să-mi văd copilul care se născuse între timp. Când am ajuns, soţia m-a întrebat de ce m-am mai întors, de ce nu m-am dus la părinţii mei? Avea pe altcineva, un avocat, cu care trăise tot timpul. Asta a fost. Am mai trăit cu ea o vreme. Nu puteam să plec, până nu s-a rezolvat situaţia copilului. Trebuia rezolvată problema copilului, din punct de vedere legal. Am mers, am îndurat până în 1951. Până la urmă a trebuit să divorţăm, în 1951 a fost termenul de divorţ. După aceea s-a căsătorit cu avocatul, apoi el a murit. Ea s-a căsătorit cu altul., cu care trăieşte şi acum, în Germania. Soţul ei era angajat la tribunal, putea să facă ce voia el cu dosarul. A fost judecat ca să plătesc eu întreţinerea copilului. Copilul mi l-a dat mie să-l cresc până la 10 ani, şi după pe judecată, copilul să spună el la cine vrea să meargă. După 10 ani iar m-am dus la judecată, copilul a fost dat la ea. L-a băgat la Bucureşti, la şcoală. E profesor, acum e pensionar, ea e cu bărbatul al treilea în Germania, şi trăieşte acolo. Ea e născută în 1924. Asta a fost… Nu e dat la fiecare în viaţa asta să trăiască ce am trăit eu. La mine nu vine fiul, nu a mai fost de un an de zile… E la Vulcan, locuieşte la apartament, la etajul 10. Fiul meu are doi copii, una e profesoară, trăieşte, e cetăţean german. Băiatul nu ştiu unde stă, de vreo 20 de ani nu l-am mai văzut, şi pe fată tot cam aşa. Odată a fost la mine amândoi. Asta a fost soarta mea, prin asta am trecut.

Ecaterina Coman,
născută Klein (România)

„Ce rău am făcut eu în România, de-a trebuit să mă dea afară din ţara mea?”[1]

După armistiţiu, după 23 august, s-a făcut un fel de recensământ al populaţiei germane. În decembrie 1944, am primit o înştiinţare, că dacă mă va chema, să mă prezint la Miliţie. Tatăl meu a fost la gară şi a văzut un tren plin cu oameni. Şi că de la o fereastră au ieşit trei fete, frumoase, care nu ştiau unde se află şi încotro merg. Tata a dedus că veneau din Serbia. Cam prin 10-12 ianuarie 1945 am auzit că în gară s-au pregătit vagoane de animale, pentru a deporta pe cineva, dar nu se ştia pe cine. Şi atunci a venit armata rusă, cu câte un român, sau doi români şi un rus. Unde locuiam noi, la Herendeşti, era o singură familie de germani, adică două, de fapt – tată meu şi fratele lui. Fratele meu locuieşte şi acum acolo, şi chiar de curând am aflat că se împlinesc 102 ani de când au venit acolo bunica şi bunicul. Bunicul era meseriaş, şi i-a spus cineva „Vino la noi în sat, că la noi nu sunt meseriaşi”. Bunicul era tâmplar. A venit aici, au cumpărat o casă de la un bătrân care avea o prăvălie de sat. Au avut doi băieţi – tatăl meu şi fratele lui. Ei s-au căsătorit din Pietroasa, care e un sat nemţesc, şi-au luat de acolo fete şi s-au căsătorit, şi au stat tot în Herendeşti. Am socotit acum cu fratele că sunt 102 ani de când s-au stabilit acolo. Bunicul era din Buziaş, la 30 kilometri. Nu era aşa departe. Tatăl meu a avut doi copii, unchiul a avut trei. Eu am mers la şcoala românească, la biserică, la sărbători mari ne duceam la Pietroasa, că acolo era slujbă catolică, noi eram catolici. Aveam cai, căruţă, aveam slugă, ne urcam toţi câţi eram în casă şi ne duceam.

Ascunsă la familii de români

Revenind la ianuarie 1945… Unchiul era pe front, soţia era acasă, cu trei copii. Pe ea, pe mătuşa mea, nu au luat-o, pentru că nu se încadra în vârstă, la fel mama. Dar tatăl meu era deja luat. Eu m-am ascuns, ba într-o casă, ba în alta. Nu am vrut să mă prezint, şi am hotărât să mă ascund. Fratele meu a fost şase ani pe front. Atunci au luat-o pe bunica mea, pe mama mea, am avut o slugă, şi pe mătuşă-mea. Patru persoane

[1] A consemnat Cristina Diac.

i-au chemat la Sfat, şi le-au spus că dacă nu apar eu, o iau pe mătuşămea, care era mai tânără ca mama. Atunci bunica a spus că ce facem cu cei trei copii, şi i-a spus mamei că trebuie să mă scoată pe mine, să mă aducă pe mine, ca să plec eu, că nu era ce să facă. M-au chemat de unde mă ascundeam.

Familia ştia unde sunt, bineînţeles, pentru că îmi trimiteau de mâncare. Au spus că destul că mă ţin, doar nu o sa-mi mai dea şi de mâncare. M-am ascuns la familii de români, am stat ascunsă în pod, în fân. Herendeştiul e o comună numai de români. Mama, familia au avut ideea să mă ascundă, ca să mă salveze. Dacă l-au luat pe tata, au încercat să mă salveze pe mine. Dacă m-aş fi căsătorit cu un român, aş fi scăpat de deportare, puteam să rămân acasă. Şi a venit unul din sat, pentru că mama a promis că… Ca să ne căsătorim de formă, apoi să divorţăm, şi mama a şi oferit o anumită sumă de bani pentru asta. Atunci a venit unul, am spus că nu vreau, mi-a fost frică, că pune putere asupra mea. Şi n-am vrut.

Refuzul unei oferte salvatoare

Când m-au luat, aveam 18 ani şi patru luni. Făcusem şapte clase în Herendeşti. Şi după ce am terminat, m-am dus la Timişoara, la mătuşămea, ea avea un atelier de croitorie, am învăţat croitorie, am fost la şcoala de meserii. Dura trei ani. Iniţial am fost la maici, la călugăriţe, la şcoală. Mi-a plăcut şi viaţa aceea, aş fi vrut să mă fac călugăriţă. Când am venit acasă şi i-am spus tatălui meu ce vreau să fac, nu a fost de acord. Şi atunci am învăţat croitorie. Eu ştiam să desenez foarte frumos, şi mătuşa mea mi-a băgat în cap să mă fac desenatoare de modele, cum i se spunea atunci, acum se numeşte designer. Asta mi-ar fi plăcut să fac. Dar am plecat în Rusia.

Pe mine m-a luat la Pietroasa, m-au dus la şcoală, unde mai erau şi alţi fugari, care apucaseră să audă că ne deportează şi s-au ascuns. M-a chemat pe mine noaptea într-o sală, era un soldat român şi un ofiţer rus. M-au întrebat unde am fost ascunsă, şi mi-au mai spus că dacă declar că am mai fost cu încă zece persoane, atunci îmi dă mie liber. „Eu nu pot să vă spun asta", le-am răspuns, „pentru că eu am fost singura din Herendeşti, tatăl meu a fost luat cu trei zile în urmă, eu eram singură, nu pot să vă spun asta". Atunci a început să înjure ruseşte, era cu pistolul în mână, îl rotea, şi la un moment dat m-a întrebat: „Ce-ai zice dacă te-aş împuşca?" „N-aş zice nimic, că oricum nu mă aştept la altceva, decât moartea ne aşteaptă pe noi. Măcar rămân înmormântată

aici". Aşa curajoasă am fost, s-au mirat şi ei că am vorbit aşa fără frică.Un subofiţer care era acolo să ne deporteze, unul Zamfir, celălalt nume nu mi-l mai amintesc, a venit la mine şi m-a întrebat: „Nu vrei să te căsătoreşti cu mine, ca să te salvez?". Şi atunci i-am spus că eu toată viaţa am zis că trebuie să te căsătoreşti din dragoste. Nu să mă căsătoresc ca să scap, şi după să-mi reproşeze toată viaţa că el m-a salvat. N-am vrut. Nu am regretat refuzul de atunci, chiar dacă în Rusia a fost foarte greu. Nu m-am gândit aşa, pentru că nu-mi erau persoane simpatice… Să zic că aş fi avut vreo slăbiciune… Cel puţin pe ofiţer l-am cunoscut 10 minute, după ce am ieşit eu din sala aceea, a venit după mine – după cel cu pistolul. Când m-am întors, m-am căsătorit tot cu un român, soţul meu era de lângă Bucureşti. I-am spus adesea: „De ce nu ai venit tu atunci, dacă tu ai fost soarta mea, trebuia atunci să ne întâlnim, înainte de deportare"...

Crâmpeie de amintire care te urmăresc toată viaţa

De acolo m-am dus acasă, mama fusese cu mine. Mi-a împachetat haine. Parcă am presimţit totuşi ceva. Acum 60 de ani fetele nu purtau pantaloni, ca acum, dar cum fratele a fost pe front, am avut pantaloni de-ai lui şi am zis hai să-i iau, că cine ştie cât de frig o fi pe acolo. Şi am luat pantaloni, o pernă şi am venit la o Şcoala Normală din Pietroasa. Era plină sala aceea. În aceeaşi noapte ne-au dus cu camioanele la gară, erau pregătite nu ştiu câte vagoane, trase pe o linie moartă. Am stat aproape o săptămână în tren, până au mai adunat fugari din ăştia, ca şi mine... În tot timpul acesta mama mea a venit la Lugoj, a stat la sora ei. Gătea toată ziua, şi îmi aducea mâncare caldă la gară. Ăsta e momentul cel mai greu, o amintire care m-a urmărit apoi toată viaţa. Într-o zi i-am spus: „Mama, adu-mi sarmale". Le-a făcut, a venit a doua zi cu oala de sarmale la tren. Dar trenul nu mai era, plecasem noaptea. Mi-a povestit după că a început să plângă, să ţipe... Dar a fost în zadar. Plecasem cu o noapte în urmă…. La gară nu venea numai mama mea, mai veneau şi alţi părinţi din Lugoj. Cât am stat în tren nu ne dădea nimeni mâncare, aşa că ne aduceau familiile noastre. Mama mea a făcut şase pâini mari, ca să avem să mâncăm pe drum. Cum am plecat am mers, am oprit... Tatăl meu nu făcuse nici un fel de politică, erau meseriaşi, nu i-au interesat lucrurile astea, niciodată. În familia mea nu a făcut nimeni nici un fel de politică. De altfel, ruşii nu s-au aşteptat să aducă din România femei şi fete. După armistiţiu, ei au spus că trebuie aduse atâtea persoane, pentru reconstrucţia URSS. Şi atunci Ana Pauker a zis

– noi aşa am auzit –, că ea ar fi spus că în Rusia lucrează şi femeile, şi fetele şi poate să dea şi femei pentru reconstrucţie. Şi aşa s-a ajuns să dea mai multe femei, pentru că majoritatea bărbaţilor erau plecaţi încă pe front. Dacă fratele meu ar fi fost acasă, trebuia să îl ia şi pe el. Dar pentru că era pe front, a scăpat.

Copiii ruşi şi firimiturile de pâine mucegăită

Drumul a durat o lună. Am mers, am stat. Asta vreau să vă spun. Noi eram prea tineri ca să ne dăm seama, dar pâinea începuse să se împâşcăvească, pentru că aveam aşa de multă. Nu numai eu aveam, ci toţi care era acolo, aveam aproape câte un sac de pâine. Cu timpul, a început să se strice. Şi atunci am tăiat felii şi le-am aruncat din vagon, jos. Noi n-am mai mâncat, căci vezi Doamne, cine eram noi atunci, n-am mai mâncat, că aveam... Şi am văzut că veneau oamenii bătrâni, şi copii, şi adunau bucăţile acelea de pâine, ca să le mănânce. Dar noi ce ştiam atunci, eram tinere, nu ne-am dat seama ce putea să însemne asta. Dar bărbaţii mai bătrâni care erau cu noi au spus: „Copii, aici o să fie o sărăcie cu luciu, dacă ăştia vin la noi să culeagă ce aruncăm noi, ca să mănânce, să ştiţi că aici o să fie foamete mare". Şi într-adevăr, pe măsură ce înaintam în Rusia, nu mai vedeam magazii pentru grâne, vedeai numai o grămadă unde erau coceni puşi peste porumb, afară, sub zăpadă, nu erau depozitate pe undeva. Aşa ştiau ei să se gospodărească.

În vagon, era un rând de scânduri sus, şi unul jos. Numai jos erau paie, sus nu erau. Şi noi, cum am stat atât de mult ... Am avut totuşi noroc, tatăl meu a plecat fără nimic. Eu aveam rântaş, fasole uscată, nişte medicamente, hârtie de scris, mai multe lucruri, pentru că mama mea a avut timp de pregătiri, dar la tatăl meu nu a avut timp, pentru că prea repede a plecat. Am stat, eram din mai multe sate. Era vagonul deschis, aici am stat femeile. Mai plângeam, mai făceam rugăciune, făceam rozariul şi... Bărbaţii ne mai povesteau, ei nu fuseseră la război, majoritatea bărbaţilor deportaţi erau dintre meseriaşi, care stătuseră mai mult pe acasă. Citeam cartea de rugăciuni şi rozariul, mai cântam şi cântece bisericeşti, mai şi glumeam, nu ştiam unde ne ducem. Ne-au dus până la Iaşi, şi de acolo ne-au schimbat în vagoane ruseşti, pentru linii late, care sunt cu 20 cm mai late decât ale noastre. Şi, până am ajuns la destinaţie, aveam păduchi. Eu ştiu că am găsit pe mine opt păduchi. Nu am putut să ne spălăm, dar nu cred că de la asta am făcut. Cine ştie ce

mai fusese în vagoanele alea, cine ştie ce mai transportaseră cu ele înaintea noastră?

Ca heringii în conservă

Când am ajuns acolo, cum era linia ferată mai înaltă, am văzut ceva luminos, la vreo 500 de metri... Eram în Donbas... Ne-am zis că aici trebuie să fie vreo fabrică, dacă e aşa luminat. Când ne-am mai apropiat, am văzut că de fapt era un gard de sârmă, cu trei rânduri, luminat cu lumină electrică, era luminat ca să nu putem să fugim. Când ne-am dat jos din tren, am ajuns în zăpadă până la brâu. Am căzut în genunchi... Cred că 500 sau 600 de metri i-am făcut în două ore. Târam bagajele după noi, prin zăpada până la brâu. Când am ajuns la lagăr, ne-au distribuit în camere. Lagărul se numea Volodarka, Lagărul 1220. După o vreme ne-a mutat la vreo 9 kilometri, dar noul lagăr s-a numit tot 1220, pentru că s-a comasat cu cel vechi. Voroşilovgrad era cel mai apropiat oraş. Ştiu pentru că după ceva vreme ne-a dat voie la vreo patru persoane să mergem cu camionul în oraş. Prima dată ne-au distribuit câte 30 de persoane... Acolo erau priciurile făcute, dar cred că doar în ultimele zile au aflat că venim, pentru că scândurile erau cu gheaţă. Foc nu era, nu era nimic acolo. Ne-am pus păturile noastre, şi pernele, şi ce mai adusesem de acasă. Sus am stat 30 de fete, care stăteam ca heringii în conservă, dacă se întorcea una, trebuia să ne toate întoarcem ca să fie loc, altfel nu puteai să ne întorci. A doua zi, cât a fost de mare zăpada în curtea lagărului, ne-au scos în curte să ne numere. Nu aveau hârtie pe care să noteze, şi atunci numele noastre le scriau între rândurile unor hârtii mai vechi, scrise deja. După ce le-a scris, au început să le citească. Atunci a fost o nenorocire... Numele meu – Klein - era mai simplu de citit, dar erau şi nume mai complicate, pe care le stâlceau îngrozitor. Strigau, dar nu ne dădeam seama pe cine strigă, la cine se referă. Patru zile a durat până ne-au numărat pe toţi câţi am fost acolo, ca să ne împartă. Am fost 1 026 de persoane în lagăr.

A doua zi, după ce am stat acolo, am început să scriem acasă. Aveam hârtie cu noi. Au adunat scrisorile şi le-au băgat într-un sac. După aceea ne-au făcut percheziţie şi ne-au luat toată hârtia albă ce-am avut-o, ne-au luat-o ca să scrie ei. Apoi ne-au dus la mina de cărbuni, ca să o vedem. Ne-au explicat, era un evreu bătrân, translator. După patru-cinci luni nu am mai avut nevoie de translator, eram toţi tineri şi repede am învăţat limba. Repede s-au întâmplat şi accidente,

nu era chiar perfectă organizarea. A căzut un vagonet după vreo şase zile şi a omorât un băiat. Acela a fost un lucru foarte mare...

Lacrimile, ca ţurţurii de la casă

Ne-au împărţit pe echipe. Bărbaţii mai în putere şi băieţii, cei care ştiau o meserie, au mers jos, în mină. Restul – sus, la construcţii, să care lemne. Câteva fete au ajuns la bucătărie, să ajute două rusoaice care lucrau acolo. S-a lucrat în continuu, numai după un timp au dat o zi liberă în săptămână, dar nu duminica. La unul cădea vineri, la altul joi. Eu am lucrat la descărcat vagoane. Nu am lucrat în mină, ci la suprafaţă. Era un deal mare de cărbuni. Lucram câte două fete la un vagon. Trebuia să scoatem cu lopeţile cărbunele din vagonetul care venea din subteran. Uneori vagonetul se clătina, era gata să iasă de pe şină. Ce ne făceau ruşii atunci ... Ţipau la noi, de înjurau de mama focului... Trebuia să împingem, să îl repunem pe şine. O tonă cântărea numai încărcătura. Ne-au dat pufoaică. Cu hainele noastre de acasă nu se putea lucra, era foarte frig acolo. Lacrimile noastre arătau ca ţurţurii de la casă.

Nu eram obişnuită cu munca fizică atât de grea. M-am şi îmbolnăvit, am făcut otită, nouă luni de zile nu am auzit nimic, de acolo mi-a rămas boala de urechi. Medicamente nu am primit deloc. Dacă aveai temperatură 40, puteai să nu mergi la lucru, dar la 39 nu, trebuia să mergi să lucrezi. Şi flămânzi, şi bolnavi, şi obosiţi – era un pic prea mult pentru noi...

Bolile deportării

Flămânzi eram mai tot timpul. De mâncare, ne dădea supă de varză. În bucătărie erau patru căzi mari, băgate în zid. În două de puneau 4-5 găleţi de gogonele tăiate, cu apă jumătate. Le fierbeau, aruncau şi jumătate de găleată de arpacaş, un litru de ulei şi aia a fost mâncarea. Era felul întâi. O sută de grame de arpacaş fiert sau mei, era felul doi. În vară au venit din America ajutoare, conserve de sânge, ca un fel de sângerete. Mulţi ne-am îmbolnăvit de la acele conserve. Fie le-am mâncat cu scârbă, fie erau deja vechi, ştiu că mulţi ne-am îmbolnăvit atunci. Inclusiv eu. Am făcut acolo şi gălbinare, cred că de la un incident care mi-a provocat greaţa. Dimineaţa venea pâinea, sau se ducea fata, rusoaica, după pâine, şi până la amiază o împărţea. Te rugai de cineva „scoate şi pâinea mea", pentru că uneori lucram după-amiaza, lucram în schimburi, inclusiv noaptea. Odată mi-a oprit o colegă pâi-

nea mea, dar eu a trebuit să merg la ea în cameră să o iau. Şi în camera aceea murise o fată, nu mai era altceva decât un schelet, o schimbau, o îmbrăcau cu ce a avut în geamantanul ei. Eu am luat pâinea şi m-am dus la mine în cameră. Cât am mâncat din pâine, nu mă puteam opri să nu mă gândesc: „Vai, pâinea asta a fost tocmai în camera aia, unde a fost fata aceea moartă, şi eu o mănânc". Mi s-a făcut greaţă. După câteva zile mi-au spus colegele: „Vai, cât eşti de galbenă...". Obosită eram oricum, în continuu, obosită şi flămândă, era ceva normal. Oglindă nu aveam să ne uităm. Nu am dat atenţie. Când m-am simţit rău de tot m-am dus la doctoriţă şi i-am spus. Mi-a spus că medicamente nu are să ne dea, de mâncare de regim nu se punea problema... Ficatul meu şi acum e mărit. Nu m-a scutit de lucru nici în acele condiţii, dar de unde, m-am dus! Era o boală contagioasă, se puteau îmbolnăvi şi alţii, dar asta nu conta acolo. Am descărcat la cărbuni cu hepatită... Mai eram cu o fată cu mine, şi n-am vrut să mă las, tot chinuit am lucrat, n-am vrut să mă las, ca să nu spună fata cealaltă că trebuie să lucreze în locul meu. După ce m-am făcut eu mai bine tot cu ea am lucrat. Ea nu avea cum să mă ajute, pentru că era lucru pentru două persoane, ea singură nu putea face şi munca ei, şi pe a mea. Să vă spun ce au mai făcut cu noi. Ce ne-au dat în ceai, în mâncare, nu ştiu să vă spun, dar noi acolo nu am avut deloc menstruaţie, cinci ani cât am stat acolo. Ceva ne-a băgat, în ceai sau în mâncare. Tuturor fetelor ni s-a întâmplat asta, nu numai mie. Nu ştiu nici azi ce au făcut.

În ziua liberă, lucru în grădina lagărului

Programul de lucru era de dimineaţă de la 6:00 până la 14:00. De la 14:00 până la 22:00 şi de la 22:00 până la 6 dimineaţa, schimburi tot de 8 ore. După schimb, veneam acasă negre, murdare, că asta iar e ceva ce nu se poate spune, vedeţi dvs. Nimeni nu şi-a luat o cratiţă ceva mai mare, sau un lighean, aveam o cratiţă mai mică, atât. Şi în prima iarnă umpleam cratiţa aceea mică cu zăpadă, că nu am avut nici apă în lagăr, cu un litru de apă ne spălam, deşi arătam ca un coşar după ce ne întorceam de la lucru. Cu atâta trebuia să te speli, cât era, trebuia să fie destul. În primăvară ne-a împărţit în echipe, şi ne-au pus să săpăm fiecare câţiva metri ca să ne aducă apă în lagăr. Atunci a fost un pic mai bine, au amenajat un fel de baie cu două cazane, ca să avem apă caldă şi după aceea care au fost meşteri, care ştiau să lucreze în lemn, ne-au făcut câte o troacă mică sau ceva. Când am ajuns, nu puteam să cerem mai multă apă pentru spălat. După ce ne spăla, teoretic eram libere.

Numai că în primăvară, ofițerii au primit o bucată de pământ în jurul lagărului. Și atunci, în ziua liberă, ne dădeau câte un colț de tablă, cu care scobeam pământul. De atâtea ori mi-am zis, dacă ar fi pământul acesta la noi în Banat… Era un pământ foarte bun, negru, roditor. Scobeam cu tabla, pe post de sapă. Ajutam la pus cartofi. În luna mai, rusoaicele ale cărora erau grădinile, puneau cartofi. Au scos în septembrie o recoltă foarte mare, că noi, care știam ce înseamnă să lucrezi un pământ, ne-am mirat de ce am văzut acolo. Deci ziua liberă nu era liberă, era duminica noastră, atunci ne trimiteau la grădina. Sau la mașina de treierat. Nu aveau saci, ce arunca mașina se punea într-o ladă. Pe care două fete o luau și mergeau să o golească la 50 de metri. Aveau un pământ foarte bun. Dar nu erau gospodari. Acum înțeleg, oamenii erau dezamăgiți, era comunism, era colectiv, am văzut când am venit acasă că era vai și-amar. Nu am avut voie să ne împrietenim cu ei, sau să vorbim cu rusoaicele. La început le ziceam tovarăși, tovarășe căpitan. După o vreme au venit și ne-au spus că noi nu avem voie să le spunem „tovarășe", că noi nu suntem cetățeni și nu avem dreptul să le spunem „tovarășe".

Haine contra mâncare

Am ajuns și la Voroșilovgrad, care era cel mai apropiat oraș. Am ajutat la croitorie, au avut nevoie acolo și am vorbit cu un ofițer, comandantul lagărului. Am fost două-trei și un bărbat, un cizmar. Ne-au lăsat să mergem la bazar. Credeam că e un oraș mare, noi așa socoteam, era capitală de județ, credeam că e un oraș mare. Școala, primăria erau mai mari, dar celelalte erau mici. Când am ajuns în lagăr, prima dată, ne miram că iese fum din zăpadă. Nu ne putem închipui că acolo e o casă, acoperită complet de zăpadă. Casele lor erau foarte mici, când ningea nu se mai vedeau de sub zăpadă. Nu mi-am închipuit că pot exista case atât de scunde. În oraș ne-am dus la bazar, un ofițer ne-a spus la ce oră trebuie să fim la camionul cu care venisem. Numai în zona bazarului ne-am plimbat, arăta ca un talcioc. Primii doi sau trei ani am avut totdeauna datorie, că nu s-a scos atâta cărbune din mină cât să ne mai rămână ceva. După trei ani deja ne-am achitat datoria, am plătit chiria, apa, lumina…Pentru că trebuia să plătim utilitățile, de aceea în primii trei ani nu am primit salariu, nu am avut nici un ban. La început ne-am vândut hainele noastre. La lagăr veneau localnici, cu lapte și alte produse. Și dădeam haine contra mâncare. Le-am vândut

hainele, ca să cumpărăm mâncare. Bani de acasă nu luasem, nici nu am fi avut ce face cu ei acolo.

Atunci când am primit salariu, ne-au spus că dacă nu mai vrem să mai mâncăm de la bucătărie, atunci fiecare să-şi facă singur. Şi atunci au făcut în bucătărie pentru vară un cuptor şi o plită de fier, şi cu cărbuni. Aduceau în faţa lagărului doi-trei cartofi, spanac. Făceam supă, ne făceam noi singuri. Făină de porumb aveam şi făceam mămăligă. Acum acasă mă gândeam la asta – nu am avut probleme de violuri, sau să fie obraznici, asta nu a existat acolo. Noi am fost al treilea transport, au fost din Lugoj, din Pietroasa, de acolo de lângă Arad erau mai mulţi. Fetele din Arad erau foarte credincioase. Duminică, dacă lucram după-amiază, înainte de masă aveam timp, ne duceam într-o cameră, ne puneam una lângă alta, una cânta, alta se ruga, şi făceam rugăciune, să ne salveze, să ne putem întoarce acasă. Când am fost foarte bolnavă, cu temperatură 40 de grade, am fost în lazaret câteva zile. Şi atunci am zis: „Eu nu mor aici, cât urăsc pământul acesta rusesc, eu nu mor aici". După aceea mi-au spus fetele că au lăsat lumina aprinsă peste noapte, erau sigure că eu mor acolo, să nu mor fără lumină… Le-am spus că nu o să mor acolo, trebuie să ajung acasă, şi dacă mor, când o să fiu schelet, eu mă duc fuga după ei, să mă ia şi pe mine, dar eu acolo nu rămân. Când am povestit aici acasă lui nepoatămea, imaginea asta cu scheletul, s-a amuzat, mi-a spus că încearcă să-şi imagineze cum ar fi posibil. I se părea amuzant… Ea aşa îşi imaginează.

Deci m-am dus la fetele de la Arad, venea ofiţerul de serviciu şi se uita la noi. Nu ne-a zis că nu avem voie să ne rugăm. În rugăciune cred foarte mult. Şi cred că m-a ajutat mult credinţa în Dumnezeu. O străbunică a avut şapte nepoţi şi strănepoţi în Rusia. A trăit 91 de ani, s-a rugat mult şi toţi am venit acasă, teferi. Toată familia noastră a fost foarte credincioasă – mama a avut un frate preot. Eu, de 60 de ani de când sunt la Lugoj, puţine duminici au fost să nu mă duc la biserică.

Rochiţe pentru copila comandantului

Am fost şi în casele lor. La un moment dat m-a scos de la mină şi am lucrat un timp mai lung la croitorie. Când a auzit neacealnicul acela care a fost la mină că eu ştiu să croiesc, a zis să merg la el acasă, că fiica lui are nevoie de o rochie. A doua zi dimineaţa m-am îmbrăcat cu hainele alea negre, de lucru, dedesubt am luat ceva mai curat, m-am dus până la mină să mă vadă ceilalţi că eu sunt acolo, apoi am plecat în sat la neacealnic. Am stat o săptămână întreagă la el acasă, m-am grăbit că

i-am făcut vreo cinci rochii. Seara mă duceam târziu, aproape de ora când revenea schimbul, ca să fiu acolo. Mă uitam la ceas şi ştiam când să plec. Când am ajuns la ei acasă, aveau pernele dezbrăcate, ei dormeau aşa. Într-o săptămână nu au avut o dată să-mi dea un ceai, un ou, un cartof, o ciorbă, nimic, nimic. Atât de săraci erau. Eu cred că nu aveau, nu că nu ar fi vrut să-mi ofere. Că odată au spus că mai usucă pâine, să aibă pentru zile negre. Ei dacă au avut cinci găleţi de cartofi, doi trei dovleci şi sfeclă, nu aveau pivniţă, le ţineau ca într-un fel de fântână. Dacă ningea, cădea ninsoarea peste legume. Ei erau foarte mulţumiţi, că aveau ceva pentru iarnă.

Rochii puteam să le fac, pentru că aveau materiale, şi o maşină de mână. Una din aceea mi-am adus şi eu acasă. O am şi acum. Cu maşina aia am făcut casa aceasta. Când am primit salariu, am ştiut cât am la zi, eram econoamă, am făcut economii, costa 600 de ruble. Băieţii care lucrau în mină câştigau dublu, poate de trei ori mai mult decât mine, dar nu au ştiut să facă economie. Că am spus că nu-i dreptate nici asta, ca ei să câştige atât de mult. E adevărat că acolo jos erau condiţii mai grele, dar cât se chinuiau ei jos să încarce, noi ne chinuiam sus să descărcam. Trebuia să fie totuşi mai apropiate câştigurile. Dar cei care au lucrat jos primeau un kilogram şi jumătate de pâine, noi numai jumătate, se considera că e muncă mai uşoară.

Maşina de cusut am cumpărat-o de la magazin. Când s-a terminat războiul, ofiţerii noştri s-au împrietenit cu un director de colhoz. Fusese pe front şi ajunsese director la colhoz. De aia ne şi duceau la treierat. Eu am ştiut cum e la noi acasă, când treieră cu maşina, că se dă de mâncare la oameni. Noua ne-au dat un castravete, galben, asta a fost mâncarea noastră pentru că am ajutat acolo şi am lucrat. Atunci ofiţerul nostru şi-a făcut cunoştinţe. Nu ştiu cum au aflat că eu lucrez croitorie, şi atunci mi-a zis un ofiţer să mă duc la diverşi. Mă lăsa să merg singură, ştia că eu ca fată nu aş fi avut unde să fug, nu aş fi avut curajul să fac asta oricum. Directorul colhozului cred că el a venit cu un vagon întreg de mobilă, perdele… Captură de război. Avea şi plăci cu muzică germană… S-au oferit să ne pună să ascultăm, dar muzica germană era ultimul lucru pe care mi l-aş fi dorit să-l aud. Îi cunoştea pe ofiţerii noştri din lagăr, şi aşa am ajuns să lucrez şi pentru el. Am auzit că le-a dat ofiţerilor noştri câte un purcel de la colhoz. Şmecherii, cum se face şi acum, na. Înainte de Crăciun mi-a zis soţia directorului de colhoz dacă pot să o ajut la bucătărie, pentru că are musafiri. I-am făcut o tortă de lămâie, lapte de pasăre, pentru Revelion. După mi-a

povestit ce au admirat musafirii prăjiturile. Erau rudimentari. Când am plecat acasă, mi-a cerut tiparele, să i le dau, că avea materiale şi maşină de cusut. Atunci le-am strâns şi i le-am dat, că doar nu le luam cu mine. Nu a zis uite, îţi dau cinci ouă, sau un borcan de marmeladă, nu mi-a dat absolut nimic. De bucuria că plec acasă, nu m-am gândit atunci. Acum mă gândesc, noaptea când nu pot să dorm – uite cum m-a lăsat să plec fără nimic.

Crăciunul departe

Nu am putut ţine acolo nici o sărbătoare, lucram. Nici ruşii nu ţineau. Doar ruşii bătrâni mai povesteau, mai ardeau o candelă, erau mai credincioşi. De frică, bieţii oameni. Biserica din oraş era închisă, nu se putea merge. Am văzut că avea intrarea blocată cu nişte drugi de lemn. În ultimul sau penultimul an am luat o creangă uscată şi am împodobit-o, pe post de pom de Crăciun. Altceva nu am avut. Ştiam totuşi când cade Paştele, pentru că unii dintre noi aveau calendar la ei, din acela de 150 de ani, şi ştiam.

După un timp am putut scrie acasă. Am auzit în luna mai 1945 că scrisorile noastre le-au ars pe toate. Nici una nu a ajuns. Prima scrisoare de la mine a primit mama după un an şi şase luni. De atunci ne-au dat voie să scriem cărţi poştale, dar nu am avut voie să scriem decât 30 de cuvinte. Am multe fotografii din ultimii ani. Veneau fotografi la lagăr, au făcut destule şi ei au câştigat destul. Când ne-a mers mai bine, ne-am făcut fuste acolo. Ne-am fotografiat în atelierul de croitorie, cu şeful nostru. În ultimul timp am lucrat mai mult pentru ofiţerii ruşi. Aveam batic de lână, aveam pantofar. Arătam ca o rusoaică. Într-o duminică am stat în curte, în lagăr, şi ne-am fotografiat iarăşi.

Întoarcerea acasă

Am plecat repede, am împrăştiat mai tot ce am agonisit în câteva ceasuri. Ne-am întors tot cu trenul. Între timp, mama mea aflase că în gară la Lugoj vin trenuri cu deportaţi din Rusia. S-a instalat la sora ei, şi a mers în fiecare zi la gară, aşteptându-mă la fiecare tren. Ironia soartei, tocmai trenul cu care am ajuns l-a ratat. A aşteptat la un tren, nu eram în el, ştia că mai urmează unul mai târziu, şi a plecat acasă la mătuşa mea, să-şi treacă timpul până la venirea următorului. Eu am ajuns în gara din Lugoj şi am plecat spre casa mătuşii mele. Când am intrat în curte, mi-am făcut socoteala să las bagajele afară, să nu umplu casa de pleoşniţe, păduchi şi cine ştie ce altele aduse din călătorie.

Când am ajuns, mama mea îşi făcea pantofii cu cremă, ca să plece din nou la gară… Când m-a văzut, i-a scăpat pantoful din mână, a început să ţipe: „Katia, tu eşti…". Am început să plângem, amândouă… Atunci circula lume mai multă din Herendeşti la Lugoj. Mama a trimis vorbă la tata, la Herendeşti, să trimită căruţa la Lugoj, pentru că am venit eu. Aveam slugă, căruţă, cal. Tata era pe atunci acasă. Fusese şi el deportat, dar s-a întors după trei ani şi jumătate. Era mai în vârstă, şi i s-au umflat picioarele, a ajuns în ciorapi, nimic nu putea să ia în picioare, aşa le avea de umflate. În ciorapi s-a întors acasă…

Prieteniile din lagăr au durat jumătate de veac

Eu am ajuns acasă în 16 decembrie 1949, era într-o vineri. A venit jumătate de sat să mă vadă. Luni a venit o fată să-i fac o bluză. Am mai lucrat ceva pentru Crăciun. În 26 ianuarie 1950 a fost o nuntă la o fată. Era la modă catifeaua raiată, am făcut nu ştiu câte bluze în sat, se bucurau că au croitoreasă acolo. După l-am cunoscut pe soţul meu, în 7 noiembrie 1950 ne-am căsătorit. Am mai stat un an la Herendeşti, apoi ne-am mutat la Lugoj. S-a născut băiatul, şi viaţa a curs apoi normal. Mi-am scos autorizaţie de liberă practică, pentru croitorie. Eu vreau să am casa mea, mi-ar fi dat apartament dar am avut o ambiţie – să am casa mea, pe pământ. Am lucrat ziua şi noaptea croitorie. Maşina de cusut din URSS o şi acum, nu mai văd, nu mai lucrez la ea, dar o am.

Am ţinut prietenie 50 de ani cu două surori de la Arad, şi cu încă o fată la care i-am botezat fata când a născut aici, acasă. Eram patru cupluri, ne vedeam regulat. Eu singură am rămas, restul au murit toţi. Mergeam noi la Arad, sau veneau ei la mine. După ce am terminat casa am cumpărat şi maşină după câţiva ani, şi nu era aşa mare lucru să ne ducem până la Arad.

Ar fi multe amintiri de acolo, mi-e greu să aleg ceva deosebit. Poate când am fost acasă la o bucătăreasă, m-am întors singură pe drum şi nişte puşti au aruncat cu pietre după mine, mi-au spart capul. Altfel nu am avut supărare din cauza ofiţerilor, a ruşilor, a soldaţilor, a localnicilor. Sau că tatăl meu a fost la 60 de kilometri de mine, dar eu am aflat de acasă asta. Când mi-a scris, am auzit unde se află şi i-am întrebat pe ruşi dacă nu-mi dau voie să merg. Mi-au promis că mă lasă, că sunt fată bună, şi că mă voi întoarce, dar să merg cu un soldat cu puşca. M-au minţit. M-au amânat, şi până la urmă nu am mai ajuns să-l văd. Nici măcar să corespondez cu el nu am putut.

Iniţial, nu am învinovăţit pe nimeni, nu mi-am dat seama se mi se întâmplă. După, încet-încet, am început să mă întreb: „Ce rău am făcut eu în România, de a trebuit să mă dea afară din ţara mea? Ce rău am făcut eu?" Parcă la 18 ani, cât aveam eu când m-a dus de acasă, ce-aş fi putut să fac... Acum mă gândesc mult la anii aceia. Mă surprinde câte lucruri îmi pot aminti. De ce? Noaptea nu pot dormi, sufăr de insomnie. Se spune că cei care suferă de insomnie nu trebuie să se gândească la trecut, nici la viitor – la vârsta mea la ce viitor mă mai pot gândi, ce planuri îmi mai pot face? Poate doar cum să-mi organizez înmormântarea, dar parcă asta este prea sinistru. Este recomandat să te gândeşti numai la prezent. Dar nu pot, şi aşa, noaptea, ajung de multe ori cu 60 de ani în urmă, fac reproşuri peste timp la ofiţereasa care a fost fără suflet, şi m-a trimis la drum fără o coajă de pâine, câte şi mai câte... După mine, vinovată a fost Ana Pauker, jidoavcă… A zis că scapă de noi, nemţii. Aşa am auzit eu după, că ea a venit cu ideea să deporteze şi femei, că în Rusia lucrează şi femeile. Am mai făcut o socoteală. Fratele a fost şase ani pe front, luptând pentru România, tatăl meu a stat trei ani în Rusia, eu şi cumnata mea câte cinci ani. În total, familia mea a pătimit 19 ani şi jumătate… un sfert de viaţă de om, plecaţi de acasă, luaţi din casa ta. Şi pentru ce? Asta mă întreb şi acum: ce rău am făcut eu în România asta de a trebuit să ne ia şi să ne judece aşa? Asta nu pot înţelege…

Victoria Sztika,
născută Netzer (România)

„Au murit de la mahoarcă, diaree cu sânge şi inimă rea”[1]

Noi eram o familie de nemţi, tatăl meu fiind frizer. La un moment dat, s-a stabilit la Căvăran. Unde locuia înainte, cum să vă spun, nu au mai fost ocazii de trăit bine, ca să zic aşa. Şi-a luat straiţa şi a plecat. Ne-am dus la Căvăran (actual Constantin Daicoviciu, n.n.). De acolo a început istoria mea. Am avut 16 ani în momentul deportării. În Rusia am făcut 17 ani. A fost o surpriză, fără ca să ne gândim sau ca să ştim ceva înainte. Au venit în casă şi militari, şi civili. Au spus: „Domnul Netzer, din clipa aceasta, fiica dumneavoastră va fi ridicată”. Vă daţi seama, eram săraci, nu aveam mai nimic, toată lumea urla, veneau oameni, ne aduceau… Ne-au ajutat vecinii. La noi acasă plus nu a fost… Eram săraci. Am luat haine, o pătură, ceva de mâncare – mult nu era….

Am avut un frate mai mare cu şase ani, care pe vremea aceea era prizonier. Cred că politic, ceva cu legionarii, nu ştiu că eram mică. Era prizonier în România. Fusese legionar, cred. El, neamţ cu cămaşă verde… Cred că asta trebuie să fi fost. Tata, mama nu au făcut politică, erau săraci. Mama nu ştia un cuvânt româneşte, cred că era şi analfabetă.

Au venit şi m-au ridicat. M-a luat în 16 ianuarie 1945 şi m-am întors în 17 octombrie 1949. Eram eu, un verişor primar şi un vecin din Căvăran. Nici el… adică noi am fost nemţi, nemţi, dar el avea numai tatăl neamţ, era corcit. Aceştia trei am fost din Căvăran. Ne-a dus fain frumos la Caransebeş, unde am stat două zile şi o noapte. A doua noapte ne-a transportat, în vagoane, la Lugoj. La Caransebeş am stat într-un lagăr, de acolo a doua noapte ne-a adus la Lugoj, cu camioanele, noaptea. Aici ne-au pus în vagoane de animale, de transport. De acolo, ne-au pus în vagoane, şi femei şi bărbaţi, toţi grămadă, fiecare şi-a pus pătura pe unde a putut, pe jos. Era o găurică, acolo a mers şi mâncarea, acolo au mers şi problemele… Au fost două aproape trei săptămâni pe drum. Cei mai mari mai râdeau, noi mai plângeam… Am ajuns plini de păduchi. Nespălaţi, cred că vreo două săptămâni eram tot la trei zile cu hainele, că multe haine nu am avut… Până atunci

[1] Au consemnat Cristina Diac şi Florin-Răzvan Mihai.

călătorisem la Lugoj, la Caransebeş dar mai mult nu. Când m-a luat, eram ucenică la croitorie, nu cred că am apucat un an. Până la 14 ani am fost elevă, apoi am stat acasă, apoi m-a dat servitoare la Lugoj la o bătrână, nu am rezistat, nu eram obişnuită să muncesc. Am venit acasă şi am intrat ucenică la o croitoreasă din comună, era totuşi ceva. Din ucenicie m-a luat. Nu prea mi-a plăcut să lucrez.

Muncă şi bătaie

După două săptămâni şi jumătate am ajuns. Am stat trei zile într-o clădire mare, teatru sau ce a fost, până ne-au făcut lagărele. Adică pereţii existau, dar nu erau paturi. Le-au făcut, supraetajate, din scânduri îngheţate, atâta era gheaţa. Acolo am dormit, ca să se dezgheţe. De verişorul meu şi de vecin m-au despărţit, ne-au repartizat femeile cu femeile şi bărbaţii cu bărbaţii, dar erau pe undeva prin apropiere. La Donbas, nu ai văzut altceva decât cărbuni cât vezi cu ochii. A fost greu. Am stat într-un singur lagăr, dar am schimbat locul de muncă. Am lucrat la mină. Eu am fost pe o plită de unde luam cărbunii şi îi puneam să îi ridice sus. Am lucrat jos, în mină, încărcam cărbunii pentru suprafaţă. Am lucrat acolo patru ani şi ceva. Era muncă foarte grea, dar cu timpul ne-am obişnuit, nu ne mai dădeam seama. Era şi periculos. Începutul a fost greu. Veneau vagoane de sus… Pe plită lucram eu şi o colegă. Sus la lift erau doi oameni, una scotea, alta băga. Am lucrat în trei schimburi. Dimineaţa începea pe la 6, iar seara la 10. S-a lucrat în aşa fel ca să avem 8 ore libere. Dacă am fost pedepsiţi, noaptea trebuia curăţat veceul, cu găleţi, încărcat în ce era şi dus pe câmp. Era un bazin, împărţit în două – bărbaţi şi femei. Ne-am mai dus la colhoz în timpul liber, că cereau oameni. Am avut o zi liberă în săptămână. Atunci veneau şi adunau oameni pentru lucrul la colhoz. Cât vedeai cu ochii, numai câmp cu cartofi, porumb. Nu ne-au ţinut să ne odihnim. După patru ani şi ceva de lucru în mină am suferit un accident de muncă. Mi-a intrat piciorul între vagoneţi şi m-am accidentat la genunchi. Nu am primit nici un fel de tratament, m-au legat cu un bandaj, şi gata. În afară de acest accident, m-a ferit cel de Sus de alte boli. Lumea a murit de la mahoarcă, un fel de tutun. Era un fel de otravă, au murit mai mult bărbaţi, dar şi femei. A mai venit o boală – un fel de diaree cu sânge, mulţi s-au curăţat în anul acela. Detalii mai multe nu ştiu, eu nu am trecut prin asta. Apoi au mai murit de inimă rea, cum se spune. Erau şi mame care lăsat doi trei copii, una chiar patru. Aceea a şi murit în primul an. Cu durerea sufletească, că ai lăsat copii mici acasă. Îi lăsase cu

soţul, nu ştiu de ce nu-l ridicase. Au murit, dar de mulţi nici nu am ştiut. De la mine din dormitor nu a murit nimeni. I-a dus afară, pe câmp, cine mai ştie de ei… După accident şi până am plecat acasă am lucrat la suprafaţă, la zăpadă, la bucătărie. Erau nişte bazine mari cu castraveţi, gogonele, varză. Căram cu găleţile spre nişte bazine mai mici.

Cât nu eram la mină găteam, ne-am mai dus să mai furăm, ne-a prins, ne bătea. Încercam să furăm de pe câmp. Erau nişte cocioabe în apropiere care aveau şi grădini, localnicii lucrau în mină. Furam cartofi. Şi dacă ne prindeau, ne băteau. Mâncam ce găseam, şi ce am primit. Ne dădea o mâncare şi în rest lucram. Mâncam mazăre uscată, ne-am bucurat, supă de roşii, ne-am bucurat. Era de fapt zeama de la gogonele şi câteva bucăţi de gogonele felii. Asta a fost supa de roşii la care ne-am bucurat. Supă de varză, de castraveţi, arpacaş, tăiţei, am mâncat cât să nu murim de foame.

Cu ruşii, la început ne-am duşmănit, cu timpul ne-am împrietenit, ne mai dădeau şi ei câte ceva, din grădină, ce aveau. Trebuia să te obişnuieşti cu ei, să vorbeşti cu ei. Lagărul nostru a fost cu sârmă ghimpată, înaltă cam de trei metri.

Gardienii, ofiţerii nu am auzit să-şi fi bătut joc de o fată, de o femeie, nu am auzit. De obicei mergeam cu pază. Soldatul avea doar o puşcă din lemn, n-ar fi putut să ne împuşte, dar nouă tot ne era frică. Când ieşeam din rând ne loveau cu puşca de lemn. Am avut în lagăr ofiţeri care se distrau, se îmbătau. Dacă îţi scăpa gura, şi ai vorbit aşa cum ai ştiut, până ne-am mai obişnuit, a doua zi era rău. Dacă povesteam că ofiţerii s-au îmbătat, au cântat, au dansat cu noi… Dacă povesteam cumva despre aceste distracţii, era rău. În conducerea lagărului, pe lângă ofiţeri, erau şi români de-ai noştri. Îi ajutau pe ofiţeri. Era câte unul la fiecare grupă.

Cu comandantul lagărului, şeful cel mare, am avut de-a face de două ori. M-am dus şi eu cu bârfele. Am povestit ce s-a întâmplat, că ofiţerii au făcut petrecere, că ne-au invitat şi pe noi, că s-au îmbătat apoi au dansat cu noi, ne-am distrat. Comandantul m-a bătut, mi-a zis că dacă mai spun, nu îmi mai văd casa. Eram roşie de la palme.

Vis de evadare

Ca plată, în primii doi ani îţi dădea nişte bănuţi. După doi ani ne-au dat salariu. La mină lucrau şi ruşi, dar echipele noastre, de nemţi, erau fruntaşe. După primii doi ani ne-a dat voie să mergem în oraş singuri, fără pază. Am câştigat şi mai bine, ne-am dus în oraşul Cistiakova, ne-am mai cumpărat o zdreanţă, un ciorap. Deja aveam ceva bani pentru strictul necesar. Cestakova era un oraş mic, cam ca Buziaşul. Nu aveam curaj să umblăm cine ştie ce, să nu ne pierdem. Vărul mei îşi făcea planuri să fugim. I-am spus că nu merg, că mie mi-e frică, dar dacă vrea, el poate să meargă. Cred că era diferenţă de 20 de ani între noi. Dar ceva până la urmă tot a făcut: şi-a dat cu ceva peste mână, şi-a rupt mâna şi l-a trimis acasă. În Germania Democrată, prima dată, dar după un an a fugit. A lucrat acolo la cineva, pe câmp. S-a refăcut şi după aceea a fugit în România. Avea aici doi copii şi soţia.

Veşti de acasă nu am primit. Cred că după trei ani am primit o carte poştală să scriem, atunci au ştiu că suntem în viaţă. Dar eu să primesc ceva de acasă – niciodată. O singură dată am scris. Verişorul meu mai primea scrisori. La un moment dat a venit plângând, şi spunea într-una că „a murit mama", „a murit mama". Eram disperată, credeam că a murit mama mea. Dar nu era mama mea, era sora ei, şi soacra lui. Se făcuse o confuzie.

Poveşti de dragoste

În lagăr l-am cunoscut pe viitorul meu soţ. El era din Lugoj. Nu ştiu de unde nu au fost, de unde i-a adunat. În lagăr erau de peste tot, şi de la Sibiu, şi de la Lugoj. El avea pe una acolo, cu cinci ani mai mare ca el, ştiam că e cu cineva. Eu eram sută la sută că se căsătoreşte cu ea. Ea era dintr-un sat din apropiere, o comună numai de nemţi. O cunoşteam, era cu şase ani mai mare ca mine, o ştiam din vedere, ea era servitoare. După ce ne-am căsătorit l-am întrebat: „Unde dracu vă întâlneaţi, noaptea, la iarbă verde?" Pentru că în lagăr aveam pleoşniţe, vara ieşeam cu păturile şi dormeam afară. Dar mi-a spus că … îl ajutau colegii de dormitor, care erau foarte discreţi. Când intra prietena lui, toţi ieşeau ca din puşcă, ca să îi lase singuri. Uite aşa. Când am venit acasă am crezut că se căsătoresc. Dar după doi ani a lăsat-o pe cealaltă şi m-a luat pe mine. Ne-am căsătorit.

Băiatul blond, sinonim cu moartea

Peste măsură m-a impresionat şi mi-a rămas în minte moartea unui băiat. Era lugojean, un copil cu vreo doi ani mai mare ca mine. Îl cunoşteam. Lucra tot în subteran, punea stâlpi de lemn ca să nu cadă tavanul minei. Cum lucra, a căzut peste el tavanul. A fost un accident. L-au adus de jos cu un vagonet deschis. Eu eram cu colega mea la grătar, când a venit vagonul cu cadavrul lui Niki... A trecut chiar pe lângă noi, l-am văzut. Curentul din mină îi răvăşea părul, era blond, mi-a atins mâna. Cred că un an am simţit părul lui pe mâna mea…

Când „curând" înseamnă peste doi ani

După vreo trei ani, prin luna mai, ne-au spus că e pace, că vom pleca acasă. Era bucurie, veselie, ne-am strâns, ne-am pupat, dar… a mai durat doi ani. Aşa ne-au tot amăgit, că urmează să plecăm, timp de doi ani. Când am plecat de-adevăratelea, nici nu am mai crezut. Ne-am luat ce am avut, multe lucruri au rămas acolo. Drumul de întoarcere a durat destul de mult. La Sighet am stat trei sau patru zile. În lagăr am primit o hârtie, cu care ne-am prezentat la Sighet. Sighetul a reţinut hârtia cu care am venit de pe drum, şi ne-a eliberat o alta, cu care mi-am scos buletinul. La Sighet a fost muzică, veselie… De la Sighet am plecat cu un personal, fiecare unde a locuit. Eu mergeam la Căvăran. Mama mea suferea cu inima, fratele meu era închis, eu deportată, aveam un frate mai mic, de vreo 7-8 ani. Când am ajuns, m-am oprit la gară, nu ştiam cum să fac să mă duc acasă. Aveam cu mine o geantă cu nişte haine. Şi cum stăteam eu aşa, neştiind ce să fac, m-a văzut un cunoscut, care m-a recunoscut. „Măi Viki, tu ştii pe mama că e bolnavă, tu stai liniştită, mai plimbă-te, ca să căutăm pe tatăl tău". Tata lucra la fabrica de var. L-au găsit pe tata, care s-a dus acasă să o pregătească pe mama. Auziseră că vin trenuri cu deportaţi, fuseseră la gară. Spera că poate vin şi eu, poate azi, poate mâine. Când am ajuns acasă cu tata au fost ţipete... Era numai mama acasă, cel mic era la şcoală. I-am spus că până vine cel mic, vreau o baie. M-am spălat. Fratele meu, când a ajuns, a aflat că m-am întors, dar a trebuit să aştepte afară, striga „sora mea, sora mea…". Dar eu nu puteam să îl primesc. Am stat acasă aproape un an. M-am dus la croitoria de unde mă luase. Apoi m-am angajat la sfat, ca referentă agricolă. Tata, fiind comuna mică, l-a cunoscut toată lumea, şi aşa m-am putut angaja. Acolo m-a găsit bărbatul meu. A venit în Căvăran cu nişte prietene. Ne-am revăzut după lagăr, ne-am căsătorit… Soţul a

lucrat la fabrică, era maistru ţesător la „Textila", şi era preşedinte de sindicat.

La vârsta mea, nu am învinovăţit pe nimeni pentru ce mi se întâmpla, pentru deportare, la cine să mă gândesc? Cât am fost acolo, am zis că nu suntem cu politica, nu am făcut politică, dacă aproape că m-a luat din banca şcolii… Am crescut între români, am fost ca fraţii. Şi în ziua de azi, chiar dacă sunt nemţoaică. Jumătate de viaţă am muncit la „Munca". Jumătate de viaţă am petrecut-o cu colegii de muncă. Eu şi în ziua de astăzi, am avut de-a face numai cu români.

Elisabeta Hoch,
născută Loris (Germania)

„Pe mine, românii m-au luat”[1]

M-am născut la 9 noiembrie 1928, în comuna Giarmata, judeţul Timiş, care era o comună numai de germani, doar 45 de familii de români, în rest până la 5 000, eram germani. În ziua de 14 ianuarie 1945, dimineaţa, la ora 8, a început să strângă oamenii, ca să-i ducă în Rusia. Când noi am auzit asta, sora mea şi cu mine ne-am hotărât să fugim în grădină. Şi din grădină în vie.

Ascunsă în vie

Eu aveam 16 ani, şi 47 de kilograme... Eram foarte mică şi plăpândă. Probabil că m-a luat în locul alteia, pe care n-o fi găsit-o... Terminasem şcoala, eu am mers cu cei născuţi în 1929, pentru că sunt născută în noiembrie, aşa că aveam 14-15 ani când am terminat. Am făcut şapte clase. După şcoală am stat acasă cu părinţii, am ajutat în gospodărie. Tata lucra la Timişoara. Sora mea era cu 13 ani mai mare, era căsătorită, avea şi doi copii. Soţul ei era în armata română, la Bucureşti, la artilerie. A scăpat, nu a fost deportat.

Atunci, în ianuarie, eu şi sora mea ne-am ascuns în zăpada din grădină. Peste un timp, a vrut tatăl nostru să ne aducă bani, dacă ne prinde să avem bani. Când era tata la jumătate de grădină, a strigat jandarmul „Stai!”. Tata a stat pe loc. Pe urmă a strigat tata: „Fetelor, veniţi, n-are rost să vă ascundeţi!”. Am ieşit şi ne-am dus în casă. Jandarmul a venit şi ne-a dus într-o stradă care fusese eliberată de oamenii care au locuit acolo, întâi ne-a dus la comisie, care a luat toate datele de la noi. Am ajuns şi eu la rând. Am spus că am numai 16 ani. Apoi mi-a spus să mă aşez în rând cu cei care sunt înscrişi, dar un rus a observat asta şi a spus să mă înscriu la comisie. După toate acestea ne-a trimis la casele care au fost pregătite pentru noi. Am stat acolo câteva zile, până ne-a luat cu camionetele să ne ducă la Timişoara.

Acolo erau pregătite vagoanele de animale, ne-am urcat şi ne-a dus până la Iaşi. La Iaşi am dormit într-o sală mare. A doua zi ne-a dus 20 de kilometri pe jos, până într-o gară. Ne-am urcat în vagoane. WC nu a fost, au făcut bărbaţii o gaură. În vagon erau paie puse pe jos, pe care

[1] A consemnat Cristina Diac.

am dormit fete, băieţi, femei şi bărbaţi. Am plâns, eram copil, am fost în vagon cu una singură din comuna noastră, nu cunoşteam pe nimeni, nici pe cea din comună nu o cunoscusem până atunci. De sora mea m-a despărţit încă de la început. Ne-au repartizat în case diferite, iar plecarea spre gară s-a făcut pe case. Azi a luat casa asta, mâine cealaltă. Eu am fost ultimul transport. Atunci eu cu femeia aia am fost singurele din comuna Giarmata. Nu mai ştiu cât a durat drumul. La întors am făcut 3 săptămâni, dar la dus nu mai ştiu.

Zvon de Siberia

Am ajuns în Rusia, la Makeevka, într-un lagăr. Ne-a împărţit în camere câte 20-30 de persoane. Era zăpadă mare, eu eram în pantofi, nici nu aveam cizme, pe vremea aia la noi fetele nici nu prea purtau cizme. N-am fost pregătiţi. Cine a fost pregătit să ia? Nu a fost nimeni pregătit.

Am lucrat la zidărie, lemnărie, şi câteodată am stat noaptea câte trei ore paznic, iar a doua zi trebuia să fac curăţenie în cameră. Câteva luni am stat în lagărul Makeevka, apoi ne-a dus în altă parte. Acolo am găsit pe cumnata mea. Fratele era la armată, ea avea doi copii, dar au luat-o, şi copiii au rămas singuri, băiatul nici doi ani nu a avut, iar fata avea şapte ani. Întâi i-a luat sora cumnatei, apoi părinţii mei. Bunicii copiilor au avut grijă de ei. Fata a murit în 1946 iar băiatul mai trăieşte încă. Fratele a murit în război. În casa lor a stat nişte colonişti, nişte refugiaţi. Când s-a întors cumnata mea, nu a putut intra în casă, casa era stricată, trebuia reparată, cred că un an a stat tot cu noi în casă, ea şi băiatul. Şi sora mea cu două fete şi cu soţul, am stat zece persoane în trei camere.

La lagăr ne dădeau supă cu castraveţi acră sau cu varză acră, caşă, carne puţină. Era musai să lucrezi. Am rezistat, nu m-am îmbolnăvit de ceva grav, am făcut doar o răceală. Alţii au şi murit, una din comuna noastră, nu am cunoscut-o, a fost îngropată acolo.

În Rusia nu am ieşit din lagăr, am mers doar la lucru şi atât. Odată am fost la una bătrână acasă, să ajutăm la repararea casei. Ei i-a fost milă de noi şi ne-a făcut o mâncare – supă de cartofi cu peşte mic, că nu am putut să mănânc decât cartofii, şi supa, iar peştele l-am aruncat. Nu aveau nici ei mai nimic.

În al doilea lagăr, care tot Makeevka se chema, doar că avea alt număr, am avut un ofiţer foarte bun. A ţinut cu noi omul acela. În fie-

care dimineaţă trebuia să mergem la adunare, la apel, să stăm la rând, şi să ne spunem numărul.

Peste vreo nouă luni ne-a chemat pe toate la consult, la o doctoriţă. Ne-a consulat pe fiecare. Nu am ştiut rusește, doctoriţa m-a întrebat cu cine sunt în lagăr. Am spus că sunt singură. Nu am ştiut pentru ce ne cheamă. Apoi s-a auzit că pe astea slabe, bolnave, o să ne ducă în Siberia. Într-o dimineaţă ne-a chemat afară, la o adunare. Pe care a chemat trebuia să iasă afară din rând. Odată am auzit numele meu şi am început să plâng, că se vorbise că pe cei care sunt slabi, bolnavi, îi duce în Siberia. Ofiţerul m-a întrebat de ce plâng, şi am răspuns pentru că ne duce în Siberia. El a răspuns: „Domnişoară, pleci acasă, în România". Doctoriţa mă pusese în primul transport. Am plecat pe data de 7 octombrie 1945 şi am ajuns acasă în ziua de 27 octombrie. Pe drum am făcut trei săptămâni.

În gară la Timişoara m-am întâlnit cu tata şi fratele meu, care m-au aşteptat. Ei au auzit că vine cineva, ori eu ori sora mea, nu a ştiut cine vine, că s-a dus mai înainte una de la noi din sat, a ajuns acasă şi a spus că vine una dintre noi, dar nu a ştiut care. Ne-am dus 12-13 km pe jos, pe lângă calea ferată, am ajuns dimineaţa acasă. După ce am venit am stat acasă, eram slăbită, nu aveam putere. În 1948 m-am dus la Timişoara, la baza de recepţie, Romcereal, Comcereal, şi-a tot schimbat denumirea. Dar numai acolo am lucrat până am plecat din România. Alte consecinţe nu am mai suportat de pe urma deportării. Unde am lucrat eu nu mi s-a întâmplat nimic. Nu m-am înscris în partid.

Pe mine m-au trimis înapoi, pentru că eram prea mică şi nu puteam lucra. Am stat nici un an, din ianuarie până în octombrie 1945. Dar şi atât a fost prea mult. Sora şi cumnata mea au stat până în 1948. Sora mea a fost la Metopetrovsk. Şi acolo a fost foame, şi oamenii au început să iasă pe câmp, că caute ceva de mâncare. Şi pe la ruşi mergeau. Ea a fost cu una de la noi din comună să caute de mâncare, şi când mergeau spre lagăr, a venit o maşină cu ruşi, le-a luat şi le-a dus în alt lagăr. A venit acasă în iunie-iulie 1948. Şi cumnata tot în 1948 s-a întors.

Din deportare îmi amintesc frigul, foamea şi durerea. Nu odată m-am gândit: De ce m-a luat pe mine aşa tânără? Rusia a cerut ajutor din România, nu a cerut numai germani. Pe mine, românii m-au luat. Câteodată îmi mai amintesc cum a fost acolo. Aseară, după ce mi-am amintit, nu am dormit până la 12. Şi aş vrea să nu se mai întâmple cum a fost cu noi…

Ana Bauer,
născută Graff (Germania)

„Mai mulţi bani am primit pe haine decât pe cercei”[1]

M-am născut în comuna Şag, în 1926. În ianuarie 1945 aveam 18 ani. Lucram acasă, cu tata şi mama la pământ. Eram ţărani. Într-o seară, au bătut dubaşii în comună, ca să se adune toţi la un loc, la un restaurant. Acolo ne-a aşteptat cu căruţa, ne-a adunat şi ne-a dus la Sânnicolau Mic, într-o cazarmă. Ne-a spus să ne luăm mâncare pentru 14 zile, pentru două săptămâni. Acolo, în cazarmă, am stat o noapte. Apoi ne-au dus la gară şi ne-au urcat în vagoane de animale, care aveau nişte bănci, priciuri.

Tatăl decedat, aruncat din vagon

Odată cu mine l-a mai luat şi pe tata, am călătorit cu el în acelaşi vagon. Am fost în acelaşi lagăr mare cu el, numai că la altă unitate. Mai mereu am stat împreună. Tata s-a îmbolnăvit în primul an de deportare. Au format un transport de bolnavi, să-i ducă acasă, şi el a murit pe drum. El lucra la mină, în subteran. Galeria era foarte scundă, înălţimea nu ajungea la jumătate de metru. Lucra numai pe genunchi, care s-au infectat la un moment dat. Era un doctor acolo care l-a consultat, a văzut că avea genunchii infectaţi, umflaţi. Eu nu ştiu exact cum a fost, am aflat doar că în ultimul moment l-au pus în transport. Asta era în 1946. Eu nu am ştiut că a murit. Cineva i-a spus mamei, care rămăsese acasă, cu sora mea şi cu bunica. Tata fusese trimis în ţară cu mai mulţi, şi unul dintre aceia i-a spus mamei că a murit pe drum. Nici nu ştim unde e îngropat, sau dacă a fost. Unul dintre oamenii aceia i-a spus mamei că după ce a murit în vagon, l-au luat ruşii şi că l-ar fi pus într-un vagon cu cărbuni, şi că l-ar fi aruncat pe undeva. De fapt, nu ştim ce au făcut ruşii cu el. Mie mi-au scris de acasă că a murit tata. Mama, sora mea şi bunica care rămăseseră acasă s-au descurcat foarte greu, nu aveau nici ce mânca... Atunci au scris unchiului meu, fratele lui tata, care era în America, şi el le-a trimis pachete, ca să trăiască. Din ce le-a trimis au mai vândut lucruri la târg, şi aşa s-au mai descurcat. Nu aveau nimic, nici ce să mănânce.

[1] A consemnat Cristina Diac.

Revenind la drum, am mers cu vagoane de animale, femei şi bărbaţi în acelaşi vagon. Când am ajuns în Rusia, ne-au dus la o şcoală cu un etaj. În camere erau paturi suprapuse. Îmi aduc aminte că era foarte frig. Prima dată am lucrat în mină, dar la suprafaţă, cam un an. Încărcam cărbuni în vagonet. Cărbunii erau traşi sus cu un lift şi de acolo noi îi descărcam într-un vagon. Am lucrat aşa un an. După un an am putut să schimb locul de muncă. Care au avut rude în altă parte am putut cere să fim transferaţi acolo. Fiindcă tatăl meu era în alt lagăr – tot din lagărul mare, care avea mai multe unităţi de lucru - m-am cerut cu tata. Atunci m-a transferat în lagăr cu tata. Tot Ciurkovka se chema, dar avea alt număr. După un an am mers la tata. Atunci am ajuns să lucrez în subteran. Am pus stâlpi ca să nu se surpe mina, asta făceam, puneam pietre de unde se scoteau cărbunii, ca să rămână galerie. Numai femei lucrau la asta, ca să umplem locul ăla. După ce scoteam cărbunii zideam cu pietre golul de cărbuni. Bărbaţii spărgeau cu dinamită şi scoteau cărbunii, iar femeile încărcau cărbunele în vagonete şi umpleau locul cu pietre. Am lucrat aşa patru ani.

În ultimii ani am fost plătiţi, am primit salariu frumos. Trei mii de ruble am strâns, şi am cumpărat haine, ceasuri, cu care am venit în România. Mi-am făcut şi dinţi în Rusia, mi-am reparat de fapt. Mă duceam la dentist.

Un rus omenos

Eu am avut un neacealnic cumsecade, era un fel de maistru. Am fost şi la el acasă, ne-a invitat. Ne-am înţeles bine cu el. Eu eram printre cele mai tinere, am învăţat şi puţin rusește, înţelegeam, puteam să mă înţeleg cu ruşii. Casa neacealnicului era la fel ca celelalte, nici ei nu aveam mai de nici unele. Faţă de casa mea de acasă, din Banat, a lui era mai mică. Rusul a fost mai cumsecade decât comandantul lagărului, care era un neamţ. Ăsta ne scotea cu zbicul la lucru. A ştiut limba rusă şi aşa ajuns cu funcţie. La început noi nu ştiam rusă, dar el ştia, şi traducea, şi aşa a ajuns comandant.

Am stat în total cinci ani în Rusia. Am rezistat, nu am fost bolnavă. Am vândut tot ce aveam, ca să capăt bani pentru mâncare. Haine, ceva bijuterii – cerceii – tot am vândut, tot. Le-am vândut ruşilor, mă duceam la piaţă şi am vândut tot ce aveam pe mai nimic. Mai mult am primit pentru haine decât pentru bijuterii. Nu am primit cine ştie ce bani pentru lucruri. De la lagăr primeam de mâncare ceai, caşă, supă de varză, de gogonele, de castraveţi acri, mai mult apă era decât supă.

Pâinea - un kilogram pentru cei care lucrau în mină, ne-o dădea dimineaţa. Lucram în trei schimburi. Nu am avut un schimb constant, depindea de cum aveau piatra cu care umpleam. Dacă era multă, lucram şi noi mai mult. Când nu mergeam la lucru şi aveam ceva timp, tricotam. Bărbaţii făcuseră din lemn andrele, croşete, noi am cumpărat aţe de la piaţă şi împleteam. Nu prea am putut păstra legătura cu fetele din lagăr, nu eram toate din aceeaşi localitate, şi după ce ne-am întors, ne-am pierdut urma.

Când a fost să plecăm acasă, nici nu am mai crezut aproape. Ne spuseseră de mai multe ori că plecăm, aşa că nu mai credeam. Am zis că ne mint şi de data asta. Numai că atunci când am plecat cu adevărat, cu două săptămâni înainte, sau una, nu mai ţin minte exact, nu ne-am mai dus la lucru. Ne-au lăsat să ieşim din lagăr, să facem cumpărături. Cam o săptămână am stat, cred, fără să lucrăm. Apoi ne-a luat de la lagăr şi ne-a dus la gară. Drumul a durat mai puţin, nu mai reţin cât, dar oricum mai puţin decât la plecare. Am ajuns la Sighet, în vagoane de persoane de data aceasta.

Când am ajuns în România, m-am căsătorit, îl cunoscusem pe soţul meu în lagăr. El era de la Aradul Nou, ne-am cunoscut în Rusia, ne-am întors odată, în 1949. Când am ajuns în România, ne-am căsătorit. După căsătorie m-am mutat la soţul meu, la Aradul Nou. Apoi am avut un copil. Am lucrat în gospodărie, cultivam legume şi le vindeam la piaţă.

Barbara Klug
(Germania)

„Relaţiile cu ruşii erau după cum aveai noroc”[1]

În 30 ianuarie 1945, dimineaţa am fost luată de la Aradul Nou. Satul nostru era o prelungire a Aradului, aproape 60 % din ţăranii de acolo se ocupau cu grădinăritul. Eu lucram cu părinţii mei la grădină. Aveam 24 de ani când m-au luat. Nu am ştiut unde ne ducem. Doar pe mine, pe nimeni altcineva din familie. Am avut o prietenă, vecină. Ea a fost cu mine în tren, şi în lagăr, am fost întotdeauna împreună. Am fost prietene şi după ce ne-am întors.

De la Arad în Urali

Pe drum am făcut şase săptămâni. Luasem de acasă o pâine mare, cum se face în Banat, rântaş. De când ne-a luat de acasă, ne-a ţinut trei zile la o cazarmă din Aradul Nou. În timpul acesta familia mi-a pregătit câte ceva de mâncare pentru drum. Noi nu am putut să vorbim cu părinţii, dar ei au putut aduce la cazarmă alimente, medicamente, şi să spună că sunt pentru cutare. Pe drum am făcut puţină mâncare din ce luasem de acasă, la o lampă mică de petrol. Pe drum a murit un băiat de 24 de ani. Nu a mai mâncat, nu a mai vorbit… S-a crezut că ar fi avut tifos. Toată lumea ar fi trebuit să facă baie, dar unde? În tren nu ne puteam spăla.

Am ajuns undeva în Urali. În lagăr, ne-a cazat într-o baracă făcută din lut, şi fără platformă sus. Acoperiş avea, dar nu şi platforma. Aşa că intra acolo ploaia, zăpada. Baraca era împărţită în patru, bărbaţi separat, femei separat. Am avut nişte saci cu paie, pe care am dormit. Luasem de acasă pernă şi o pătură de lână.

Prima dată am lucrat în pădure, la tăiat de lemne. Se tăiau lemne, noi trebuia să ajutăm. Bărbaţii tăiau lemnele, noi, femeile, ajutam la transport. Lemnul era necesar pentru construcţia de case, nu pentru vreo fabrică de mobilă. Am cărat şi buşteni. Copacul se tăia întreg. Noi, femeile tăiam crengile, astea nu se întrebuinţau la nimic, ni le puteau da să facem focul, dar nu ni le-au dat, le-am lăsat acolo. Asta am făcut vara. După aceea, când a venit iarna, ne-am dus în alt lagăr, nu în lagărul unde stătusem prima dată. Acolo am lucrat la o fabrică unde se

[1] A consemnat Cristina Diac.

făceau cărămizi. La ce foloseau, nu ştiu, noi am bănuit că e vreo fabrică de armament. Le puneam una peste alta. Le aranjam, le puneam teancuri, una peste alta, apoi erau încărcate în camioane. Eram atât de în nord, încât era ziua până la ora 11 noaptea. Noaptea avea două ore, se lumina la ora 1 noaptea. Programul începea la ora şase dimineaţa. Lucram funcţie de cât era nevoie. Duminica, de pildă, se întâmpla să nu lucrăm. Dar dacă venea un transport de cărbune sau altceva, trebuia să mergem la lucru şi duminica. Când nu era de lucru, duminica, sau de Crăciun, ne rugam împreună, cântam cântece religioase.

Apoi ne-au dus la o fabrică de nichel. Făceau diferite piese de maşini, dar şi bijuterii, am adus un inel, pentru mama şi tata o inimă cu numele lor, o cană mică de nichel. Nichelul nu rugineşte niciodată. Aliajul era pregătit pentru preparare. Noi amestecam nichelul cu alte materiale, trebuia să amestecăm cu lopeţile, apoi amestecul era dus la locul unde se prelucra. Munceam în fabrică, eram muncitoare.

Infecţii, malarie, alergii

Aici am lucrat o vreme, până m-am accidentat la picior. Am avut o infecţie foarte mare la genunchi. Am fost tratată bine, şi am scăpat. Lagărul avea o infirmerie, într-o baracă. Acolo m-au tratat. Am avut şi malarie. Mi-a dat nişte tablete pentru malarie, dar şi nişte dezinfectante, pentru piciorul rănit. Am avut temperatură mare, de la malarie. După ce am ieşit de la infirmerie, m-au dat la lucrez la un colhoz, la fabrică era prea greu. Părea să fie ceva mai simplu lucrul acolo. Am lucrat o vară. Nu m-au trimis acasă pentru deşi am fost bolnavă de mai multe ori, pentru că bolile mă ţineau puţin. Sufeream odată cu una, altă dată cu alta. Eram bolnavă câteva zile numai, insuficient pentru a fi trimisă acasă. Între altele, eram alergică. Mi s-au umflat buzele, ochii… De mâncare, ne dădea ceai, ciorbă de gogonele şi din alte murături. Erau puse cu sare pentru iarnă, şi din ele se făcea ciorbă. Pâine – primeam jumătate de kilogram pe zi. La început nu am primit salariu deloc. Ni se spunea că mâncarea aceasta pe care o primeam, e mai scumpă decât un salariu pe care ni l-ar fi putut da. Apoi parcă am luat ceva, dar nu foarte mult.

Relaţiile cu ruşii erau după cum aveai noroc. Eu am avut o brigadieră foarte bună. Trebuie să le înţelegi şi pe ele. Soţii lor erau fie prizonieri, fie morţi în război. Şi vedeau dintr-o dată nişte nemţoaice, în condiţiile în care rudele tale fuseseră omorâte de nemţi…

De scris acasă am scris la un moment dat, nu mai reţin după cât timp ne-a dat voie să scriem. Am şi scris, am şi primit răspuns.

Am stat până în 1949, când a plecat toată lumea. Numai cei arestaţi au rămas, cei care ajunseseră în lagărul de pedeapsă. Nu am fost niciodată căsătorită. Când am fost tânără, am plecat în Rusia, apoi e greu să te mai hotărăşti. Era lipsă de bărbaţi după război. Aşa a fost să fie.

Matilda Jica,
născută Ehlinger (România)

Cinci ani în Donbas[1]

La începutul lunii ianuarie 1945 s-a vorbit că nemţii vor fi adunaţi, dar noi nu dădeam crezare că ni se poate întâmpla ceva rău în ţara noastră. Noi consideram că în România, ţară aliată cu sovieticii care ne-au eliberat, nu ne paşte ceva. În general, se discuta, auzeai câte ceva, câte o noutate. Ba dintr-o localitate, ba dintr-alta. Că unii erau anunţaţi din timp, că vom fi duşi la muncă în oraşele unde a fost bombardament şi la anumite munci patriotice. Dar nu dădeam crezare. În localitatea noastră, în comuna în care am locuit, într-o comună românească, Balinţ (fostul judeţ Severin), erau numai 12 familii de nemţi. Nu s-a respectat acea regulă, aşa cum scrie în toate actele, să fie ridicate femeile de la 17 ani şi bărbaţii de la 18 ani. Eu am fost în mai multe lagăre. S-a întâmplat să văd şi fete de 14 ani, deci s-au făcut multe nedreptăţi.

Elevă la liceu, în vacanţă de iarnă

Eram elevă încă, eram în vacanţa de iarnă şi am fost anunţaţi – cam prin 12 ianuarie 1945 – să ne prezentăm la postul de Jandarmerie peste 2 zile. În comuna în care am locuit. Ne-au anunţat că au ceva să ne comunice. Dar nu ne-au spus nimic despre bagaje. Într-adevăr, ne-am dus la ora la care ni se spusese, după ora 10, înainte de masă. Ne-am întâlnit, eram trei fete tinere care am fost anunţate să ne ducem. Mai erau încă două fete care veneau întotdeauna de la Oraviţa la mătuşile lor şi toate vacanţele le făceam împreună. Dar fetele din Oraviţa n-au apărut. Ulterior am aflat că au fost totuşi acolo. Bine, ele nici nu au fost ridicate, nu ştiu de ce nu au fost pe listă. Prin august-septembrie 1944, se făcuseră liste cu germani, un fel de statistică. Atunci era dispoziţia ca toamna, când te întorceai la şcoală, să duci o hârtie care să adevereasc㠄 faptul că ai activat undeva pentru comună sau în interes obştesc, la o farmacie, dispensar sau primărie, la pretura plăşii. Că atunci era administraţia veche, era pretura plăşii. Noi am ajutat la această statistică, fiindcă celelalte sate care aparţineau de plasa Balinţ, 16 la număr, ne erau cunoscute ca primărie. Tot aşa, prin vacanţe. Asta se în-

[1] A consemnat Florin-Răzvan Mihai.

tâmpla în septembrie 1944, în timpul războiului. Era multă lume concentrată, erau motive.

Şi am fost uimite că suntem acolo, n-a mai fost voie să ne reîntoarcem. Însă şeful de post a anunţat familia că vom primi o listă, adică ne va dicta el o listă cu ce să luăm. Şi ceva alimente, cam pentru vreo două săptămâni. Şi îmbrăcăminte, fiecare ce voia, nu erau interdicţii. Ai luat ce-ai vrut. Bun. Asta s-a făcut şi, pe urmă, am aşteptat încă două zile până jandarmii s-au dus cu căruţele şi-au adus pe ceilalţi, din alte sate, în Balinţ. La centrul de plasă, aşa se numea.

Şi după două zile, deci a treia zi, tot cu căruţele, am venit la Lugoj. Am fost internaţi în clădirea fostei Şcoli Normale de pe strada Caransebeşului. Şi am aşteptat două zile şi două nopţi. A venit o comisie de medici ca să trieze pe cei bolnavi, dar, în general, puţină lume a mai scăpat de-acolo. Adică doar cu acordul medicilor. Numai dacă a fost foarte-foarte bolnav. În alte săli poate o fi fost altfel, dar la noi, în sala de gimnastică, aşa a fost. Noi cunoşteam clădirea pentru că mai fusesem acolo. Nu ştiu cazuri de oameni care să fi avut un diagnostic, deci o boală cronică, şi să fi fost iertat de plecare. Trebuia să fii foarte bolnav, vizibil bolnav. A intrat un ofiţer rus, cu un jandarm de la noi din ţară şi a spus aşa: „Cine vrea să fie primul învagonat pentru plecare altundeva?". Cu trenul. Noi, cele trei fete cu încă câteva cunoştinţe din Lugoj, am zis să fim primii ca să găsim un loc la geam. Aşa credeam noi, să călătorim frumos.

În Lugoj, din clădirea în care am fost cazaţi, nimeni nu ieşea, nimeni nu intra. Dar se putea comunica. De exemplu, cu cunoştinţe sau cu părinţi, că au venit părinţi din satul meu, de la balcon sau din geam din stradă dacă acel care a avut grijă de noi s-a învoit. Că nu în toate sălile aveau voie. Bine, eu, de exemplu, puteam să mă ascund în vecini fiindcă mie mi-era cunoscut locul, prin grădină, eu cunoşteam locul cât de cât, dar nici prin gând nu-mi trecea că nouă ni se poate întâmpla ceva.

Se dormea pe jos. Pe haine, pe ce ţi-ai pus pe jos. Nici nu mai ţin minte, dar noi mai mult am povestit toată noaptea şi am cântat. Adică tinerii, chiar dacă nu ne-am cunoscut toţi din acea sală de gimnastică mare, că era foarte mare, au făcut cunoştinţă, că nu era lucru mare. Şi povesteam de toate şi citeam. Eu am cerut două cărţi. Deci toată lumea a cerut câte ceva. Fiecare venea cu alt zvon… Că a auzit că ne duce-n Iaşi, unde a fost bombardament, că ne duce în Ardeal să ajutăm nu ştiu ce. Au fost fel de fel zvonuri. Noi, tinerii, ne-am zis că indiferent unde suntem facem ce putem, fără teamă.

Vagoane de marfă, păzite de soldaţi

Când am fost învagonaţi, am văzut că este vagon de marfă şi că suntem păziţi, cu santinele. Am văzut cum nu-i voie nimeni să se apropie de peronul gării, numai cu santinela, depinde cum se-nvoiau. Unii mai veneau cu pachete, alţii nu. Era gălăgie, plânsete. Atunci am realizat că este un lucru mai serios. Dar nu ne-am făcut griji foarte mari. Am transmis prin cunoştinţe să se telefoneze la părinţi că noi vom trece pe la Ilia, atât am aflat, deci treceam exact prin gara Balinţ. Şi într-adevăr au venit părinţii… Aşa. Am stat ziua aceea întreagă, că noi ne-am dus foarte devreme, nici nu ştiu la ce oră s-au dus primele autobuze şi a cerut cineva un topor ca să facă gaură pentru WC. Eram încuiaţi cu lacăt şi am văzut că gluma se îngroaşă. Şi atunci am transmis ca părinţii să mai mi-aducă câte ceva: o dună nemţească, cu pene, un fel de pătură cu pană de raţă, gâscă, aşa cum aveau şvabii pe timpuri, călduroasă, două perniţe, merinde, o şuncă de porc afumată, tot felul, ce se putea. Nici n-am putut să pun totul în vagon cât am primit noi fetele.

Era plin de ruşi. Eu n-am văzut soldaţi români în gară. Or fi fost, dar eu nu am văzut. Unii spun că au fost. Eu n-am văzut. Şi două nopţi am stat în tren până s-a format convoiul. A pornit şi am trecut prin comuna noastră. Trenul s-a oprit, numai marfarurile nu se opreau, că era o gară destul de mare. Şi am primit totul de-acasă noi care am fost împreună. Trenul a mers zi şi noapte, foarte mult am stat pe drum. La Sinaia, am stat mai mult unde a fost împuşcat unul care a încercat să fugă. A murit pe loc şi în locul lui au luat doi preoţi. Era atunci o adunare mare preoţească la Sinaia şi preoţii urmau să plece fiecare cu trenul, erau mulţi preoţi. În gară, ca să plece. Probabil că a fost o adunare, aşa am crezut noi. Unul dintre preoţi a fost cu noi în lagăr, era de pe lângă Cluj. Era român, purta sutană. Chiar în lagărul nostru a stat. Jumătate de an sau mai mult. Săpunar, aşa îl chema. Ştiam că a fost preot şi că a fost luat de acolo.

Ei, drumul a fost foarte lung. La Iaşi ne-a mutat în vagoane rusești, am avut voie să mergem să facem cumpărături din Iaşi. Din fiecare vagon au plecat câte una sau două persoane. Ei au strâns bani ca să cumpere ce era scris pe liste. Eu voiam să văd neapărat Iaşiul. Comandantul transportului nostru era un evreu, un om foarte cult. Întâmplător el a ajuns la voagoanele noastre. După cum am aflat atunci, în timpul călătoriei, la două vagoane era câte un ofiţer rus care comanda. Trenul era foarte lung, nu ştiu câte vagoane avea, dar era foarte lung. Coman-

dantul nu-a lăsat pe oricine să plece în Iaşi. Au plecat mai ales bătrâni, pentru că-i era frică să nu evadeze cei mai tineri. Le era teamă că pleacă, că nu se mai întorc. Şi oamenii din vagon trebuia să fie de acord cu cine pleacă. Deci ei au ales. Şi ruşii au venit să vadă dacă e bine sau nu ce au ales. La vagonul nostru eu cu prietenele mele am spus că vrem să mergem. Am fost întrebate de ce. Şi am răspuns că suntem prietene, din aceeaşi localitate şi vrem să vedem neapărat Iaşiul.

Un comandant sovietic omenos

Comandantul a fost de faţă. După aceea am aflat că era evreu, foarte cult, vorbea şapte limbi, inclusiv franceza, germana, engleza. Cine cunoştea dintre noi engleza a spus că o vorbea la perfecţie. El s-a comportat extraordinar de uman. Ca un om cu un orizont larg, ca un om pe care nu-l credeai capabil de atâta înţelepciune. Şi a spus: „Fetelor, voi vă duceţi, noi vă dăm o santinelă, dar vă întoarceţi sau nu?" Şi noi am râs şi am spus „de ce să nu ne întoarcem, să vedem şi noi unde ne ducem". Şi zice: „Voi vă duceţi unde se lucrează, muncă cu care voi nu sunteţi obişnuite, la mina de cărbuni". A spus el. „Nu credeţi?". „Fiindcă spuneţi dvs. şi îmi place cum vorbiţi, cred", am zis eu. Colega mea a spus „da' de unde, asta nu-i adevărat". Am spus „ba da, eu îl cred că n-are de să nu spună, un om ca dumnealui nu spune minciuni, că nu l-a întrebat nimeni". Şi comandantul ne-a simpatizat. Pur şi simplu a spus: „Vă duceţi, dar aveţi grijă ce faceţi, sunteţi tinere şi aveţi viaţa în faţă". Nici n-am ştiut şi nu ştiu cum îl cheamă. Un om cum rar întâlneşti.

Noi ne-am dus la Iaşi cu santinela. Nu era Iaşiul cum îl visam. Nici nu ştiu azi unde am fost în Iaşi. Pentru că erau numai ulițe bombardate, pivniţe, anumite case mai lăturalnice unde la câte un geam se vindeau ţigări, hârtie. Nu era aproape nimic deschis. Toate casele particulare, fostele prăvălii, absolut totul era încuiat cu lacăt. Vedeai pe ici, pe colo, câte un om. Nu circula nimeni pe stradă. Credeam că toată lumea în Iaşi a murit. Şi tot timpul păşeam peste molozuri. Era zăpadă. Am căutat la un geam, am cumpărat foarte multă hârtie de scris, creioane colorate, ţigări. Ce-am găsit. Am cumpărat ce s-a putut cumpăra. Pâine nu, mâncare nu şi nici nu aveam nevoie că aveam de-acasă. Am văzut haine vechi de vânzare şi încălţăminte, pături, din astea româneşti, ţesute, călduroase. Dar nu ne interesau pe noi. Pentru că n-aveam ce face cu ele. Că noi am avut totul de-acasă, ce-am crezut noi că ne trebuie. Că după aia am regretat, aia e altă treabă. Am cumpărat o ţuică foarte tare, din ceva fructe, şi s-a îmbătat santinela noastră aşa tare că stătea

într-un colţ, de trăgeam noi de el. Atunci am întâlnit o doamnă care a venit, a plâns foarte tare şi ne-a spus: „Fetelor, vă ascund. Fetelor, vă duce, dacă nu în Siberia, vă duce la muncă grea; n-o să rezistaţi. Eu v-ascund. Soţul meu a fost împuşcat, au intrat ruşii, nu-i adevărat cum se spune că sunt aliaţi cu noi. Nu. Dacă a venit unul din sat sau din localitate şi a spus acesta e contra voastră, fără nicio discuţie l-a împuşcat pe loc". Soţul ei fusese colonel în armata română, a fost împuşcat, iar fiul cel mare fusese şi el ofiţer la şcoala de ofiţeri, l-au luat ruşii, nu ştia nimic de el. Ea a venit la noi şi a văzut că noi cumpărăm. Şi imediat a ştiut că „suntem cu transportul care ne duce la muncă". Şi a plâns. „Vă ascund că am unde. Vă duc în Banat de unde sunteţi", ne-a zis. Şi n-am vrut. N-am vrut din două motive. Colega mea care era cu doi ani mai mare a spus: „Eu cred că asta nu spune adevărul, dar cine ştie, uite plânge, ceva tot i s-a întâmplat femeii. Cine ştie". Iar eu mă gândeam aşa: „Bine, ea zice că ne duce dar dacă ne prinde şi ne rămân lucrurile acolo şi ne duce undeva unde nu aveam de nici unele".

Tatăl meu, care făcuse războiul mondial, a spus să am grijă de tot ce am şi să împart în aşa fel încât să am hrană pe o lungă durată. Acesta a fost sfatul tatălui meu când a fost la gară. Şi peste toate câte mi-a adus, mi-a dat trei cutii din carton foarte moale cu pâine soldăţească. Şi mi-a zis: „Când nu mai ai ce mânca, asta o laşi la urmă şi ţi-o împarţi să ai în fiecare zi dou-trei bucăţi că aşa făceam noi pe front". Lucru care mi-a prins foarte bine am ajuns.

Nu ne-am dus cu femeia aceea. Eu astăzi spun că ea ne-ar fi dus. Poate că ar fi rămas în Banat. Ea ne-a povestit pe scurt cam ce-au făcut ruşii când au intrat ca aliaţi; ne-a povestit lucruri groaznice. Cei de la care am cumpărat produse n-au scos o vorbă, nici ne-au întrebat cine suntem. Ca şi cum li s-ar fi spus să nu vorbească, cred eu. Dar poate că nu. Iaşiul era pustiu cum nu pot să-l descriu în cuvinte. În Iaşi, am petrecut între 8 şi 12 ore. Foarte mult. Am cărat santinela, abia l-am tras de mâini, după noi, şi când am ajuns la vagon n-a trecut nici un sfert de oră şi a venit comandantul. Cu lacrimi în ochi vă spun, a spus în limba germană: „Fetiţelor, fetiţelor, de ce v-aţi reîntos? Şi l-aţi cărat pe porcul acesta!" *Svinea*, spunea el în ruseşte, dar noi nu ştiam atunci ce înseamnă.

Aproape toată lumea a venit înapoi. Doar doi au fugit. Pe unul l-a prins şi unul s-a dus acasă, era mai în vârstă. Ăsta a fost norocul lui, că nu s-au uitat la oameni mai în vârstă. Şi de aici călătoria a continuat. În total, aproape 13 săptămâni. Fără o zi sau două. Discutam unde ne

oprea, pentru că nu era apă în vagoane. Noi am avut cîteva lichide, că tatăl meu atunci a venit şi cu apă şi a zis „unde e apă, să vă luaţi apă". Deci ori bănuia, ori se gândea la război, la numite lucruri, oricum avea experienţă. La Sinaia, când l-a împuşcat pe omul acela, a fost tot din cauza apei, că nu mai avea apă. Mai luai zăpada dintre gratii şi o topeai. Apa era un lucru important. Ne-am oprit de multe ori. Am văzut trenuri cu prizonieri nemţi aduşi din altă parte, am comunicat, am schimbat câteva cuvinte cu ei. Era interzis, dar nici santinelele nu erau chiar atât de disciplinate.

Kapitalnia, primul lagăr

Şi am ajuns în Donbas după trei săptămâni. Ne-am oprit în două gări dar nu ne-am dat jos. Abia în gara Kapitalnia am coborât. Şi acolo am fost duşi într-un cinematograf, într-o sală foarte mare, imensă, care avea un zid despărţitor căzut de la un bombardament. Am stat două zile şi două nopţi, după care ne-a scos pe rând de acolo şi ne-a dus în lagăr. Ţi-ai luat bagajele şi ai cărat. Pe jos. Am stat în lagărul Kapitalnia cam un an şi ceva, după aia am fost mutată. Pe urmă am fost mutată la Cistiakova. După aia iarăşi înapoi la Kapitalnia. De fapt, eu la Cistiakova am fost pedepsită trei luni, de-aia m-au mutat. Unii au fost împărţiţi la mina de cărbuni, am lucrat şi la mină cât timp am fost în Kapitalnia, am lucrat şi la deszăpezit, la construcţii câteva luni, deci nu am stat în acelaşi loc cu munca.

În Donbas, lumea era atât de săracă că n-aveau ce mânca. Mă refer la ruşi. Pe-acolo trecuse războiul. Localităţile mai mari au fost foarte distruse, clădirile. Asta am văzut imediat cum am intrat. Toată Ucraina pe unde am trecut, unde erau aşezări, se vedeau extraordinar urmele războiului. Şi pe câmp… Am trecut pe lângă gropi care se voiau comune, dar între timp unde nu era zăpadă multă vedeai cîte un picior, câte ceva. Nu aveai cum să îngropi atâta lume. După aia mi-am dat seama cum s-a murit în lagăr, cu miile. S-au tot comasat lagărele. Nu puteai că era atâta ger! Se vedeau clar urmele războiului şi sărăcia oamenilor. Nu aveau de nici unele. Nu aveau săpun…

Noi am crezut că nu stăm mult acolo şi sigur că unde am putut, în Basarabia, am schimbat bani româneşti cu bani ruseşti pe care abia i-am văzut pentru prima oară în viaţă că nu mă interesau. Primele 2 săptămâni am plătit pe o rusoaică bătrână căreia copiii i-au murit în război, să ne spele rufele. Foarte frumos le spăla. Şi ea avea săpun, ceea ce altele nu aveau. Dar după aceea ne-am dat seama că am dat mâncarea

de la gură pentru un cearşaf curat de-acasă. Şi, până la urmă, nu se ştia ce ajungea cearşaful. Fie obiele, pentru încălţăminte, fie o rochiţă sau bluză. Că doar te culcai pe paie. Fiindcă în barăcile noastre, înainte, fuseseră cazate nişte unităţi militare. Era plin de ploşniţe şi de păduchi. Deja din vagon am avut păduchi. Dar ce-a fost în barăci nu se poate descrie. Eu nici azi nu găsesc cuvinte pentru asta, pentru mizeria de-acolo. Erau barăci din lemn, care aveau la mijloc vată de sticlă. Era o distanţă de vreo 20 de cm, dacă nu mai mult, care era de vată de sticlă. Deci acolo era plin de ploşniţe, nu ştiu ce nu era acolo!

Erau barăci cu trei etaje, subsol şi paturi supraetajate. Erau înalte, cu un fel de balcon sus, cam toate erau pe acelaşi stil, dintr-un lemn de esenţă tare. Erau foarte solide. Pretutindeni erau sobe numai că nu aveai cu ce să le încălzeşti. Tu lucrai la o mină de cărbuni dar era interzis să iei cărbune. Ruşii luau cărbune, deşi le era şi lor interzis. Că aveau norma lor de făcut, ca şi ei.

Îngropaţi de vii în zăpadă

Eu am fost pedepsită la Cistiakova, unde am stat 3 luni. Acolo făceam curăţenie prin curte şi noaptea dormeam la beci. Erau unii foarte înrăiţi împotriva noastră, deşi le-am explicat că nu noi eram vinovaţi. Dar nu cu toată lumea puteai vorbi. Şi eu, cât timp n-am ştiut să tac, am fost destul nu îndrăzneaţă, obraznică pot să spun. Dacă s-a purtat unul urât şi a vorbit urât cu mine, aşa am răspuns şi eu, la adresa lui. Şi de fiecare dată am subliniat „nu includ toţi ruşii aici". Eu am fost foarte credincioasă, m-a ajutat Dumnezeu şi am ajuns exact în lagărul de unde am şi plecat.

Am avut noroc, că puteam muri oricând. Doar au murit atâţia! Un exemplu. Era luna martie, eram schimb de noapte. Trebuiau să ne ducă în mină. Pe drum, a venit, aşa, un vifor nemaipomenit şi santinelele au fugit în lagăr, după ajutor. Ne-au lăsat în zăpadă. Ne-am ţinut în lanţ. Din 16 persoane, trei au murit. Cei care nu s-au ţinut de mână. I-a îngropat zăpada. Santinela care trebuia să ne ducă s-a dus după ajutor în lagăr şi s-a întors cu vreo 8 persoane. Dar ăia trei erau deja îngheţaţi. Noi ne-am rugat. Cât timp puteam vorbi, am zis „rugaţi-vă şi ne ţinem, nu ne lăsăm de mână". Ne-am mişcat cât am putut. Dar aşa a fost să fie.

Condiţiile de muncă au fost groaznice. Cine n-a rezistat fizic sau n-a avut felul de-a gândi sau un pic de optimism, n-a trăit. N-a avut cum. Nu era vorba numai de foame. De foame poţi scăpa cumva, mănânci orice. Ruşii ne-au arătat nişte plante comestibile, nici astăzi nu ştiu ce-

au fost, avea nişte frunze foarte plăcute la gust. Într-o singură vale le găseai, unde ne-am dus la mină. Şi rusoaicele mâncau, mâncam şi noi. Că nici ei n-aveau. În primul şi în al doilea an, ruşii erau foarte săraci.

Eu am lucrat la Kapitalnia două luni în mină, exact în galeria unde se spărgea cărbunele prin explozie. Şi de unde îl scoteai cu bucata, că n-aveai cum altfel. Vagonetele erau ruginite. Adică nu era mină puţ, era galerie. Te duceai, intrai în apă, erai udă. Jos, unde eu am lucrat, acele două luni, 70 de cm a fost cel mai înalt tunel. Stăteai pe burtă că şi ruşii tot aşa lucrau, numai că erau 2-3 inşi, nu câţi eram noi. Dădeai cu lopata care era aproape cât mâna ta, erau scurte, că n-aveai cum să le dai în transportorul ăla. Şi era foarte greu. Acolo m-am îmbolnăvit; n-am mai avut aer. Probabil a avut efect la inimă că leşinam într-una. Două luni am lucrat acolo şi te duceai afară la frig, că iarna începe în octombrie şi vara se termină în iulie. Nu prea aveai vară. Noi eram cam la 100 de km de Marea Azov, ca distanţă. Am aflat după aceea. Unii s-au descurajat şi pur şi simplu au picat şi-au murit. Şi de teamă, şi de foame, şi de frig.

Hrana era insuficientă şi proastă. Ordinul era aşa: dimineaţa ceai, la prânz supă de varză şi seara supă de varză sau ceai, depinde de lagăr. Comandantul de lagăr, ulterior am ştiut asta, lucra mână în mână cu şeful minei, cu inginerul-şef. Dar exista şi un director politic. Peste tot. O anumită mină, de exemplu, numărul cutare, 105, 103, 102 nu erau neapărat unele lângă altele, dar lagărele erau în aşa fel încât erau în jurul minelor, la distanţe mici. Lagărul 17, Cistiakova, unde am fost pedepsită, ţinea de aceeaşi mină, dar avea altă intrare, la kilometri distanţă. Pretutindeni ceaiul era o apă fierbinte. Îl controla NKVD-istul. Se dădea obligatoriu acea apă care se numea ceai. Era ceva, nu chiar ca apa, era puţin colorată, dar nu avea zahăr. În al treilea an, s-a simţit un pic de zahăr. Dar trebuia să fie fierbinte. Iar supa de varză… Eu pot jura că în trei luni n-am văzut două fire de varză. Au fost într-adevăr vestitele pomidore, pătlăgele verzi tăiate, varză tăiată.

Ulterior m-am dus să ajut pe cineva să luăm alimente pentru lagăr, din afară. În oraş era un depozit la subsol în care erau butoaie pline cu varză. De acolo se trimitea hrană şi pentru deportaţi, şi pentru locuitori.

Primeam şi pâine, dar pe categorii. Cei care munceau în adânc, în mină, primeau cel mai mult, 600 grame de pâine. Până la un kg. Ulterior s-a dat chiar un kilogram. Dar în primii trei ani pâinea era mustea de apă, nu avea consistenţă. Nu puteai să numeri pâinile să vezi câte au

adus că erau foarte moi. Era groaznic. Era un fel de cocă cu coajă subţire. Pâinea pe care o primeau ruşii era mai coaptă. Tot aşa proastă, umedă, dar mai coaptă. Nu ne comparam cu ruşii care totuşi aveau mâncare de-acasă, chiar era numai un cartof şi veşnica varză.

Spital lipsit de medicamente

Din cauza condiţiilor grele de muncă m-am îmbolnăvit de câteva ori. La un moment dat piciorul drept mi s-a prins între cele două părţi ale transportorului şi mi-a scos până la os o bucată de muşchi. Asta a fost urât. Am fost dusă imediat cu sania în lagăr. Soţia comandantului era medic deşi urmase doar trei ani Medicina. Eram inconştientă şi, după două zile, am fost transportată la Kapitalnia, fostul meu lagăr, unde era spitalul pentru toată regiunea. Un spital sărac ca după război. Era un medic bătrân, foarte bun, care cunoştea limbile germană şi franceză, un medic de vreo 70 şi ceva de ani, chirurg, care a spus că, în afară de iod şi apă oxigenată, nu are nimic. Nimic, absolut. Nişte aspirine. Nu avea medicamente. Doctorul mi-a zis: „Dacă veneai imediat poate că împreună cu alt coleg din alt spital îţi tăiam de unde găseam o bucată de muşchi, făceam o operaţie, dar nu ştiu dacă aveam ustensilele necesare să nu-ţi producem vreo infecţie". Eu am spus „domnule doctor, faceţi ce vreţi ca să mai trăiesc". El era un om foarte conştiincios. Şi a făcut ce a putut. A pus iod şi apă oxigenată pe rană. Şi asta timp de 2-3 zile, cu multă vată îmbibată. A ieşit puroi, mi-a băgat piciorul în gips ca să se lege cât de cât. S-a uitat şi a zis: „operaţie nu se poate face". Şi am stat trei luni în spital, dar în aceste trei luni de 3-4 ori a tăiat gipsul că se umezise de puroi. Şi au ieşit nişte viermi de care s-ar mira orice om. Şi a spus: „Dacă nu erau acei viermi ai fi putut muri, ei au mâncat tot ce a fost pentru tine moarte". Toţi microbii. Şi ieşeau prin gips. Nu vă pot spune ce am simţit când am văzut primul vierme că îmi iese din picioare.

În rest, alte boli: răceală, tuse. Nimeni nu se uita dacă aveai ceva la plămâni. Nişte comisii au spus că ceva ar fi la inimă, atunci când era gata să plec cu transportul de bolnavi.

La noi nu s-a sinucis nimeni, dar unii n-au mai mâncat. N-au putut să mănânce ce le dădeau ruşii. Asta a fost sinucidere. Un an jumătate a durat asta. Era şi un refuz moral; sufleteşte nu-i mai trebuia mâncare. Spuneau „asta nu e viaţă". Asta e tot ca o sinucidere. Şi din aceştia au murit foarte mulţi, pentru că refuzau până şi ceaiul, apa aceea caldă. De exemplu, eu n-am mâncat în ruptul capului, ca unii bărbaţi, carne

de pisică. În tot satul nu mai găseai pisici din cauza asta. Dar plante, da. Şi ce vedeam că mănâncă ruşii, mâncam şi eu. Sau dacă găseai un rest de varză, că-i cotor sau nu... Vai de mine, cine se uita la asta?!

În general, ruşii s-au purtat omeneşte cu noi. Înverşunaţi au fost doar doi ruşi. Ne-au chinuit mai mult moral. Am fost închisă la beci pentru că i-am răspuns cum nu trebuie NKVD-istului. Mă rog, nu puteam altfel. Dar el, dacă voia, după aceea mi-am dat seama, putea să-mi facă un mare rău, să mă trimită în Siberia. Mulţi au fost pedepsiţi în alte lagăre, la noi nu. Se auzea că au evadat câţiva şi au fost împuşcaţi, nu ştiu unde. Eu n-am văzut. Se spunea. La noi în lagăr nu s-a întâmplat acest lucru, ca să omoare pe cineva.

Noi n-am duşmănit ruşii, populaţia locală, şi nici populaţia pe noi. S-a întâmplat de vreo 2-3 ori, în cinci ani cât am stat eu, când spunea câte un rus ceva şi, dacă i-am răspuns cum se cuvine ca să priceapă anumite lucruri, nici măcar n-a înjurat. Tineretul a fost mai dur. Nu pricepeau ce căutăm noi acolo, să le mâncăm şi ultimul gram de pâine. Că noi n-am avut ce mânca acasă, li se spunea lor la şedinţele de partid. „N-au ce mânca în România şi vin acum la noi".

Marusia, prietena din afara lagărului

Cunoşteam lumea din sat că venea la poarta lagărului ca să-ţi vândă câte ceva. Sau să cumpere. În primii doi ani noi vindeam hainele pe care le luasem de-acasă. Dar dacă erai mai înţelept, nu vindeai tot. Eu mi-am vândut ceva atunci când am fost în transport ca să plec acasă. După ce mi s-a refuzat plecarea, Marusia, o rusoaică cu care mă înţelegeam bine, a fost atât de cumsecade. A spus „tu încă eşti aici?" Şi atunci ce a făcut Marusia? Eu îi vândusem duna mea, cu 15 ruble, care era o sumă de bani pentru ea. Mi-a adus-o înapoi şi mi-a dat şi un pahar de iaurt, fără bani. Ea a fost foarte cumsecade. Deci noi ne înţelegeam cu oamenii din sat. Fiecare a avut cunoştinţele sale.

De exemplu, ne-a lăsat comandantul lagărului, cu bilet de voie, să ieşim din lagăr. Mergeam şi săpam grădina pe la săteni. Dormeam noaptea în casele lor, pe cuptorul zidit ca la noi la sate. Acolo dormeam noi, lângă capră şi purcel. În casă, ei aveau numai o bucătărie şi un antreu. Restul era bombardat. Asta un am fost eu era un fel de colibă. Cu ruşii am avut relaţii foarte omeneşti.

Cazacioc, care era comandantul lagărului la un moment dat, ne-a povestit că amândoi fraţii lui au murit împuşcaţi de nemţi în pădure, ca partizani. „Iar eu n-am murit, am fost în misiune, am fost mai mic şi m-

au trimis în mare parte", ne-a zis el. Deci era lumea foarte necăjită. Dar nu ne-a urât pe noi germanii, dimpotrivă, el ne-a protejat. Asta voiam să spun. Pur şi simplu, acel om a spus aşa: „acela a făcut, dar nu tu". Bine, el a fost dascăl, el a fost un om cu pregătire, el nu a spus ochi pentru ochi, dinte pentru dinte. A gândit altfel.

Am vizitat şi alte lagăre. Am făcut trupă de teatru. Aveam pe cineva un inginer din Lugoj. El scria nişte scenete vesele, întotdeauna vesele, presărate cu bancuri. Noi am fost în vizită în lagăre de deţinuţi nemţi, din Germania. Dansam şi jucam teatru. Dar asta a fost cu opt luni-un an înainte de a veni acasă. Deci cam la sfârşitul anului 1948-începutul anului 1949. Se cânta şi se făceau petreceri în lagăr, dansam. Bărbaţii erau mai puţini ca femeile. Cântam cântece populare nemţeşti, numai să nu fi fost vreuna care să amintească ruşilor de anumite crime. Că SS-iştii aveau acest obicei: puneau o muzică arhicunoscută şi omorau. Erau foarte duri unii.

Am fost şi în Lagărul nr. 2 de pedeapsă SS, unde erau numai ofiţeri superiori. Unde a fost fratele meu. Ei aveau mina în lagăr, dar au avut o muncă extraordinar de frumoasă că s-au ridicat prin munca lor şi au fost apreciaţi. Aveau ruşii nevoie de ei. Şi acolo am fost cu scheciuri şi cu dansuri populare.

Din te miri ce, din orice sârmă, din orice aţă, ne-am făcut opinci, am vopsit panglici cu tot felul de buruieni ca să aibă culorile roşu, galben şi albastru (chiar dacă albastru era mai mult spre verde), şi am dansat căluşarul. Sala era plină de foşti SS-işti. O lugojeancă le cânta la acordeon cântece populare româneşti. Când a început muzică românească a fost rumoare în sală. NVKD-iştii, care stăteau în primul rând şi de jur împrejur, s-au speriat. În partea dreaptă a sălii, unde erau spectatorii, au fost aplauze. Unii au început să plângă cu hohote. Erau foşti SS-işti plecaţi din România. NKVD-iştii n-au ştiut ce s-a-ntâmplat. Ne-au întrebat: „Ce-aţi făcut, ce-aveţi pe scenă?". De vreo trei ori am fost acolo.

„Spălaţi-vă şi pregătiţi-vă de drum"

Acasă ne-am întors abia după 5 ani. Acea frază, *scoro damoi*, „în curând vă veţi duce acasă", ne-a fost repetată 5 ani de fapt. Dar o dată, la un careu, comandantul lagărului ne-a anunţat: „Nu vă duceţi la muncă, vă îmbăiaţi, vă pregătiţi bagajele că mergeţi acasă şi nu vă putem trimite aşa cum sunteţi voi acum. Nu vindeţi decât ce nu vă trebuie deloc, sau daţi, faceţi ce vreţi. Nu căraţi lucruri de care nu aveţi nevoie acasă, toate gunoaiele, că n-aveţi de ce. Şi odihniţi-vă. Spălaţi-vă şi pregătiţi-

vă de drum". În alte lagăre, în două ore a venit maşina şi i-a dus. Dar la noi, în lagărul nostru, am fost anunţaţi, o săptămână jumătate nu am mai lucrat, ne-am pregătit de plecare, am făcut curăţenie straşnică şi ne-am luat rămas bun. Am schimbat adrese. Deci eram liberi. Nu am mai lucrat. Ne-am dus în sat, ne-am luat rămas bun de la toată lumea cu care am fost în relaţii bune şi, pe cât posibil, ne-am dus şi în 2-3 sate din jur, care nu erau departe, în care fie că lucrasem, fie că ne dăduseră vreodată de mâncare. În fine, ne-am dus cu maşinile la gară, cu bagaje cu tot, ne-am luat rămas bun de la cei care ne-au dus, au venit persoane din sat ca să vadă că am plecat, am schimbat adrese. Eu n-am corespondat cu nimeni din sat. Ne-a venit a crede că plecăm când a pornit trenul şi am văzut că nu se încuie vagoanele. Că suntem liberi. Am avut tot ce ne trebuie. Tot drumul nostru a fost cântec, voie bună şi rugăciuni. Cel puţin în vagonul în care am fost eu. A fost foarte obositor, dar plăcut. Când am ajuns în Basarabia, un impiegat de gară ne-a spus: „Aici veţi rămâne 6 ore". Sau în altă gară 2 ore sau „nu coborâţi". Ne informau tot timpul. Foarte frumos s-au purtat cu noi. Am putut să ne ducem şi în oraş, în piaţă.

Am călătorit prin nordul României şi am intrat prin Sighetul Marmaţiei. În Timişoara am aşteptat, nu m-am dat jos din tren. Am călătorit atunci până la Lugoj, după care am aşteptat trenul care mergea spre satul meu. Părinţii mei au fost înştiinţaţi că sosesc şi au venit să mă întâmpine. Am fost nu fericită, foarte fericită.

Ana Lungu,
născută Kungl (România)

Repatriată cu primul transport de bolnavi[1]

Eu eram elevă atunci. Aveam 16 ani; nu am terminat şcoala.

L-au luat pe frate-meu şi pe tată-meu, au venit iară, şi ne-au luat şi pe mine şi pe mama mea. Soldatul român n-a intrat în casă la noi, dar cel rus a intrat şi a zis: „Aaa, *burjui, burjui*". Tată-meu era tâmplar, făcuse o mobilă frumoasă. Ziceau că suntem *burjui*. Toţi şvabii erau aranjaţi. Aveam două camere, bucătărie şi utilităţi în curte. Apă de la fântână, bazin pentru apă de ploaie. Frumos, curat.

Bunica mea, în vârstă de 70 ani, a rămas singură. Fără venit, fără nimic, nimic. Ne-au spus ca, într-o oră, să fim gata de plecare, cu un balot de haine, cu apă, cu mâncare, cu tot ce trebuie. Nu ne-au spus unde mergem. Ne-au cazat în Liceul Nr. 1 care e acum la Bastilia, la Tietz. Şi acolo ne-au cazat. A mai venit acolo bunica mea, care era din Panciova şi vorbea sârbeşte. Bine, ea era nemţoaică, dar a trăit acolo, printre sârbi. Şi a vorbit cu ruşii şi astfel au lăsat-o înăuntru şi a mai vorbit cu noi.

Am luat cu mine haine groase că era iarnă, era 23 ianuarie, era foarte frig. Am luat un geamantan cu haine, un balot cu rufe în spate, mâncare şi apă.

Apoi ruşii au făcut apel şi ne-au lăsat o noapte. A doua zi ne-au îmbarcat în vagoane, *bou-vagon*, ne-au dus până în gară, aici, jos, unde era o gară mică (în Reşiţa, *n.a.*). Şi nu au făcut oprire până în Orşova. Şi nu ne-au dat nimic. Şi la Orşova au făcut prima oprire.

Au mai venit cu alte vagoane din altă parte şi aşa am recunoscut câteva cunoştinţe care erau din Bocşa montană. Ceilalţi erau din Reşiţa. Într-o parte erau femeile, pe paturi de-astea de scândură suprapuse. Într-altă parte bărbaţii. Pentru nevoile necesare era o gaură, trebuia să vină cu o pătură ori cu un cearşaf ca să nu se vadă.

Două franzele, în gară, la Brăila

Pentru încălzire, era ca un fel de sobiţă, făcută din butoi, cu cărbuni şi cu lemne. Noi întotdeauna ne-am dus sus, nu jos. Că era mai cald. Stăteai aşa acoperit. N-aveai ce să faci acolo, unii povesteau, alţii vor-

[1] Au consemnat Florin-Răzvan Mihai şi Cristina Diac.

beau. Ne salutau ruşii prin geamul ăla cu gratii: „Ce mai faceţi?". Eram închişi cu lacăte. Apoi ruşii au oprit. Au dat voie la bărbaţi să se ducă jos, după apă, şi pe urmă iar ne-au îmbarcat şi nu ne-am oprit până la Brăila. La Brăila am stat destul de mult. Au venit doi teterişti. Şi eu eram tocmai la geam şi au spus: „staţi aici că o să venim peste o oră". Şi într-adevăr au venit după o oră, mi-au adus două pâini, până atunci n-am mai văzut aşa pâini, subţiri, lungi. Ne-au dat şi prăjituri, numai mie şi mamei. Şi nu ne-au mai oprit până la Ungheni. La Ungheni, ruşii ne-au preluat în vagoanele lor, foarte mari, în care intrau cam 80-100 de persoane. Ne-au dat jumătate de pâine neagră, din aia rotundă. Nu ne-au dat nimic altceva.

Şi am mers, am mers… După trei săptămâni am ajuns în Donbas. Acolo ne-au debarcat, iar ne-au încolonat, iar au făcut apel. Nu m-au despărţit de mama. Deloc. Erau trei clădiri mari-mari. Acolo eram cam 1.200 de persoane. Au procedat la fel. Femeile separat, bărbaţii separat. Ne-au dat supă din castraveţi muraţi, din gogoşari, din gogonele. Dar cine putea să mănânce?! 200 de grame de pâine neagră, dar era plină cu apă. Şi nişte caşă, arpacaş. Femeile se mai descurcau, noi făceam mămăligă. „Ooo, iar mămăligă, porcii ăştia ne dau iar mămăligă", spuneau toţi. Mămăliga poţi s-o mănânci goală, dar varza nu poţi s-o mănânci goală. Că mă tot întrebau ruşii ce-mi place mie să mănânc şi eu răspundeam că-mi plac cartofii prăjiţi. „Aaa, ziceau, eşti şireată, ţie îţi place numai ce-i bun". De la militari mai primeam conserve: cartofi uscaţi lungi, conserve de carne. Dar acestea erau numai pentru ofiţeri. Ruşii de rând n-aveau decât varză şi peşte.

În general era foarte frig acolo. Ajungea şi la minus 42 de grade! Câteodată, noi fetele, când nu lucram, trebuia să mergem şi să aducem apă. Avea unul un cal şi o căruţă, şi el căram apa, într-un butoi şi în sticle. Dar până ajungeam în lagăr sticlele se spărgeau, iar apa era bocnă.

Ne scoteau la apel, pe frig. Ne puneau pe toţi în rând: *odin*, *dva*, *tri*, *citiri*, *piat*. Cel ce ne număra uita. Pe urmă iar începea. Apoi zice: „*davai*, *davai*, hai, plecaţi, plecaţi!" Ne ţinea acolo de ajunsesem bocnă. La două săptămâni ne duceau la baie, era o tuvă acolo, ca să dezinfectăm hainele de păduchi. În Rusia, cresc păduchi şi pe iarbă. Ne-au dus într-o grădină, era iarbă, şi mama mea zicea „Hai şi tu o dată afară". „Nu pot că mi-e rău". „Hai, hai, hai!" M-am dus afară. Şi atunci a văzut că buzele mi s-au învineţit. Când m-am uitat pe jos, mi-am dat seama că erau păduchi şi pe iarbă. Cu toate acestea, mulţi din lagăr s-au dus acolo, afară, s-au împrietenit, s-au logodit, s-au căsătorit.

Pe noi ne-au repartizat astfel. Pe mama mea, fiindcă a fost şi slabă şi bolnavă, au dat-o să spele pe jos, să facă curat. Şi pe mine m-au dus la împins de vagoane, dar la suprafaţă. La mină. Ne-au dat pufoaică, pantaloni şi mănuşi, dar cât lucrai, când nu, ni se luau. Nu am muncit mult timp acolo fiindcă m-am îmbolnăvit. Apoi m-au trimis la bucătăria de ofiţeri, dar am lucrat numai două luni că m-am umplut tot corpul de răni, şi pe sâni, şi pe spate, peste tot. Când eram la bucătăria de ofiţeri a trebuit să curăţăm peşti şi nu ştiu cum m-am infectat şi m-a tăiat felcerul, că doctor nu era, dar imediat cum a tăiat sângele s-a făcut beton. Şi de-atunci n-am mai putut să lucrez acolo. Pe o mână am avut 27 de răni, pe piept, pe picioare. Pe urmă am făcut apă la picioare, era până la genunchi.

Din câte ştiu eu, în lagăr au murit 3 femei şi 27 bărbaţi. Unui bătrân care a rămas acolo în lagăr, i s-a urcat apă până la inimă şi a murit. Unii lucrau la colhoz, alţii la mină. Nu ştiu ce-a fost. Ce să vă spun. Atunci am avut un fel de artrită, abia am putut să merg. Pe urmă am făcut febră şi zicea felcerul: „Dacă nu-ţi scade febra te ducem la Sverdlovsk". Acolo, cam la 100 km, era un spital. Aveam 41,3 grade; toată noaptea mama mea m-a spălat cu apă, pe faţă, pe mâini, pe picioare ca să îmi scadă temperatura. Într-adevăr, mi-a scăzut temperatura. A venit o comisie de la Moscova. A spus: „Anişka, te duci acasă. Dar când, nu putem să spunem".

Siberienii, oameni buni

Eu am lucrat la o bucătărie, unde mâncau numai ofiţerii. Popota asta era construită în afara lagărului, dar m-au lăsat şi pe mine, şi pe mama mea să ne ducem în bazar. Zice mami: „Eu nu plec fără fata mea, n-aveţi grijă că eu fug că nici n-am unde să fug". Între timp, unul Saşa, student în anul II, la Medicină, a venit la mine şi mi-a spus: „Anişka, spune cum îl cheamă pe tatăl tău că eu mă duc la Voroşilovgrad şi acolo sunt toate lagărele puse, toţii oamenii. Dar să-mi spui unde l-au dus pe tatăl". Şi s-a dus. Când s-a întors, mi-a spus: „Măi, zice, sunt 1 200 de fişiere acolo, nu l-am găsit, că n-am ştiut unde e. Dar lasă că ai să te duci acasă". Saşa era siberian.

Şi comandantul nostru de lagăr, Ivanov, era tot siberian. Erau oameni excepţional de buni. Eu nu m-am plâns. Când politrucul arunca bărbaţi la carceră, îi băga în pivniţă, Ivanov venea şi le zicea: „Hai, du-te afară". Era foarte bun. Un alt exemplu. La noi a fost o şvăboaică, care lucra la colhoz. Acolo a întâlnit soldaţi germani care erau prizonieri. Ea

s-a dus la Ivanov şi l-a rugat s-o lase să-i viziteze pe soldaţi, printre care era şi soţul ei. Şi a spus: „Da, poţi să te duci, dacă vrei o să-l aducem pe el în lagăr". Şi l-a adus acolo, la noi, în lagăr. Acest Ivanov a făcut mult bine. Erau şi severi cu oamenii lor. O rusoaică din personalul lagărului tot băga apă în pâine. Nici două bucăţele cântăreau 200 de grame! Şi lumea a reclamat-o. Nu ştiu ce s-a întâmplat, o fi intervenit Ivanov, dar a doua zi, gata, a judecat-o.

Nici cu ofiţerii n-am avut probleme. Întotdeauna mi-au spus *malinki friţki*, fritz mic. Şi se certau între ei, nu ştiu ce făceau şi ziceau: „Anişka, să nu-ţi fie frică, nu-ţi facem nimica". Dar se certau. Eu auzeam, chiar dacă închideau ei uşa, dar în bucătărie şi în sala de mese tot s-auzea. Erau însă cumsecade. Eu înţelegeam puţin rusește, dar acum am uitat. Şi ruşii erau oameni săraci, trecuse războiul peste ei. Nu era aşa plăcut nici pentru ei.

În schimb, politrucul nostru, Habidulin, un mongol, era de o răutate nemaipomenită. Mereu ne controla. Dar noi n-aveam treabă cu el.

Sărăcia cruntă a ruşilor

Şefă peste bucătărie era una, Polina, fostă învăţătoare. De multe ori, mă trimitea acasă la ea să iau câte ceva. Pentru că eu nu ştiam să citesc rusește îmi scria pe bilet ce trebuia să iau. Când mergeam prin sat, mă speriam. Că vedeam numai mongolii cum ieşeau de la mină. Fugeam ca nebuna! Ruşii aveau case mici. De fiecare dată când am venit la Polina acasă, am fost servită cu lapte de capră. Mi-au dat să mănânc, după care mi-au dat un pachețel să-l duc Polinei. Erau cumsecade, nu pot să spun... Polina avea şi ea o fetiţă, pe Liuba, de cinci ani. Dar soţul ei, locotenent, era încă în război.

A trecut războiul pe-acolo, erau oameni amărâţi. Acasă la părinţii bucătăresei am văzut porcul legat cu lanţ. „Păi, cum aşa? Şi câinele e liber", am spus eu. Şi mi-au răspuns: „Păi, câinele nu-l fură, dar porcul mi-l fură". Lângă casă nu era gard. O fi ars. Aveau o intrare, acolo erau lemnele, pe urmă un fel de bucătărie cu o sobă zidită, aveau parcă un etaj, acolo dormeau toţi. Pe laviţă. În cameră aveau masă, nu ştiu dacă aveau dulap, nu-mi amintesc, scaune, iarbă pe jos şi capra mânca deacolo. În casă. Aşa era, pământul şi iarbă pe jos, în casă! Dar n-am zis nimic, ce era să zic... Când am sosit în lagăr, înainte de a ne da jos din tren, mulţi aveau pâine şi au aruncat jos. Şi au venit copiii ruşi şi au adunat. Şi am spus „într-adevăr, aici trebuie să fie o sărăcie cruntă". Dacă copiii vin săracii de ei şi adună pâinea...

După ce Polina a fost angajată ca funcţionară, în locul ei a fost numită Ana Tolea, mătuşa comandantului. O bătrână aşa de cumsecade! Se ducea în sat să dea în cărţi şi ce primea îmi aducea mie de mâncare. Mă credeţi?! Unii, care erau nemţi, şi erau administratori peste un bloc, erau mai răi. Bine, nu se legau de noi. Dar ei se mai certau cu femeile. Dar zicea mama: „Dacă s-ar fi legat de mine nu ştiu ce-i făceam". *Vis-à-vis* de camera noastră era o sală mare şi în fiecare seară un prieten deal mamei din copilărie, croitor, Şandi, cânta la acordeon. El îmi zicea: „Hai la dans, hai la dans". Eu nu mă duceam, că eram bolnavă. Şi odată Şandi zice maică-mii: „Ştefi, haide, vino, uite - un dans cu tine şi cu asta am încheiat povestea". Mai veneau tineri, se mai distrau, îi mai făceau curte. Eu eram aşa de izolată, mai mult fricoasă.

Mama a mai legat unele prietenii în lagăr. Era un ofiţer, translator rus de origine evreu, unul Markovici, şi m-a întrebat într-o zi - că vorbea germană - dacă nu ştiu pe cineva care vorbeşte ungureşte. Că el o luase pe nevastă-sa din Budapesta, la 16 ani, în primul război mondial, şi de-atunci ea nu mai fusese în Ungaria, acasă. Şi dorea să vorbească în limba maternă. Şi am spus: „Mama mea". Ea făcuse şi şcoală în ungureşte, vorbea foarte bine. S-au întâlnit şi vorbea foarte des cu mama mea. Băieţii ei erau mari, aveau încă o fetiţă, pe Valea, de 6 ani.

Odată, comandantul nostru a zis că se face o croitorie dar numai pentru ofiţeri şi nevestele lor, şi o să fie un concurs pentru angajare. Ne-a spus că „s-au înscris 200 de femei". Unele spuneau că erau croitorese, unele chiar erau, altele nu. S-a dat probă şi au fost alese doar patru. Printre care şi mama mea. Ea a lucrat acolo, împreună cu trei bărbaţi: Galiţki, Mittelbaum şi Şandi, cu acordeonul.

Într-o zi, în lagăr au venit două rusoaice care fuseseră deportate de germani, la Nürnberg, unde au lucrat într-o fabrică. Mereu veneau cu nişte geamantane şi haine frumoase. Şi le-am întrebat: „De unde aveţi atâtea?". „Noi le-am dat pâine şi nemţoaicele ne-au dat haine". Când a aflat politrucul, a doua zi le-au dus la mină. Gata, nu mai discutau. Şi tot ziceau: *gui, gui, Stalin*. Că-i taie. Mai ziceau că noi, în România, n-avem case, că stăm aşa, ca într-o pivniţă, în pământ, şi avem coarne, şi nu ştiu ce… Era o prostie! Aşa zicea propaganda despre nemţi.

Ca să plecăm acasă, mama a dat mită. Aşa am fost adăugate pe lista bolnavilor ce urmau să fie transportaţi. Mama a dat Polinei, care era funcţionară, o rochie de stofă. Mama a vândut în bazar foarte multe haine aduse din România. Erau hainele bune pe care le aveam deacasă. Mami a vândut un costum nou de-al lui taică-meu unui învăţător

din sat; s-a dus odată şi rusul i-a spus: „acum n-am 2 000 de ruble, dar până veniţi din nou fac eu rost". Şi într-o duminică s-a dus mami cu încă cineva, nu îmi mai amintesc cu cine, şi a primit 2 000 de ruble. Ne-au rămas 1.500. Polina ne-a pus pe listă. Fiecare a dat câte ceva: acordeon, vioară, haine, bani. Pe liste au pătruns şi unii care nu erau bolnavi.

Gorlovka, o întâlnire de familie ratată

În 4 octombrie 1945 ne-au anunţat că plecăm acasă. Toată lumea s-a mirat cum am putut să merg 4 km până la gară. De fapt, nu era gară, trenul era tras lângă gară, undeva. Acolo s-a făcut apelul şi am plecat şi eu cu mama. Era primul transport. Ne-a întrebat aşa: „Unde vreţi să mergeţi, în România, ori în Germania?". Şi majoritatea era pentru România. Am spus: „Nu mă duc niciunde, vreau acasă, la Reşiţa".

Ne-au îmbarcat la Gorodalka şi ne-au mai oprit abia în Gorlovka, unde am stat cinci zile. Acolo era deportat tatăl meu. De la el, am primit o singură scrisoare, în care ne-a scris că lucra la Stalino. De fapt, Gorlovka era lagărul lui. Nu ne-am văzut… Cât am staţionat, bărbaţii au coborât, au luat o găleată amărâtă, prăpădită, s-au dus pe câmp şi au cules cartofi. În vagon, au fiert cartofi şi ne-au dat şi nouă câte unul. Ruşii nu ne-au dat nimic de mâncare, pentru drum, dar noi am ştiut că o să plecăm şi am cumpărat câte ceva. Păi, nici ruşii n-aveau, săracii. Am venit prin Lemberg, prin Polonia. Foarte frumos a fost, Doamne! În 4 octombrie, când noi am plecat, acolo începea să ningă. Deja!

De la Lemberg ne-au dus până la Sighetul Marmaţiei şi de-acolo ne-au preluat românii. Au făcut apel, au venit unii de la o societate germană, din Sibiu, şi ne-au dat de mâncare. Ne-au cazat într-un castel vechi-vechi. Dimineaţa eu am început să plâng. Mama m-a întrebat de ce: aşa veneau păduchii peste noi; ne curăţam întruna. De acolo ne-au dus la gară. Trenul a staţionat la Oradea, unde s-a făcut selecţie care erau pentru Ardeal, care pentru Banat. Apoi s-a circulat din nou fără oprire până la Timişoara. Am venit în vagoane de călători români, nu ne-au mai dat în *bou-vagon*. O fată din Simeria era cu fratele ei. Amândoi tineri, dacă aveau 18 ani. Şi pe el l-a operat în Rusia şi în tren a murit, în vagon cu mine. Sora lui ne-a rugat pe toţi să nu spunem nimănui, să-l aducă cel puţin până în ţară. Nimeni n-a vorbit. Nu ştiu dacă l-au dus până la Simeria, dar ştiu că a putut să vină până acasă.

Când am plecat spre Reşiţa, în tren mai erau 400 de persoane. La Timişoara, unde trenul a stat o oră-două, locuia sora mamei mele. Ea a

venit în gară şi a zis mamei mele: „Opriţi-vă la noi". Dar mama a răspuns: „Nu, mă duc acasă, mă aşteaptă precis mama mea". Iar mătuşa a adus un doctor evreu, Schwarz, care i-a dat o alifie ca să mă ung.

Pe noi ne-au debarcat la halta „Flacăra", unde era o gară. Acum nu mai există. E combinat. Acolo am văzut-o pe bunică-mea. Nu ştiu de unde o fi venit o maşină, ziceau că e o cursă, o rablă, şi mama mea m-a dus pe braţ până acolo la maşina aia. Şi atunci am venit acasă, m-am dezbrăcat şi am luat papucii de lemn ai tatălui meu pe care îi purta afară. Numai înăia puteam să merg. La Reşiţa, doctorul Flatz a consultat gratis 400 de persoane. Mi-a dat o apă să-mi spăl picioarele. Zice: „Jos, la talpă, ai să fii mereu udă, udă". Şi într-adevăr aşa mi s-a scurs apa.

Nu ni s-a interzis să povestim despre deportare. Dar când ne-am dat noi jos din vagoane au venit unii de la sindicat sau de la partid, nu ştiu de unde erau. Erau vreo patru-cinci, o delegaţie, mă rog. Erau două femei care nu ştiu ce boală aveau, dar nu mai aveau decât un cearşaf pe ele, nu mai aveau îmbrăcăminte. Şi le-au întrebat: „Cum v-a mers în Rusia?". Şi una, cum era în pielea goală, a desfăcut cearşaful şi a zis: „Uite, vezi! Uite ce bine ne-a mers nouă!"Apăi toţi au început să râdă. Mulţi au venit în pantofi şi în papuci de lemn că nu mai aveau pantofi din piele. Că se distruseseră în Rusia. Şi delegaţia aceea a plecat imediat.

M-am uns cu alifia pe care am primit-o. Nu mi-au rămas semne. La sâni aveam ca o coajă, dar tot a dispărut. Nimic nu a rămas. Apa s-a scurs. Dr. Flatz a spus: „Măi, deocamdată mâncaţi mai puţin, nu aşa consistent, fiindcă sunteţi deshidratate, surmenate, bolnave".

Reşiţa, „acasă la mine"

După trei ani şi ceva, s-a întors şi tatăl meu. Iar fratele meu, abia după cinci ani. Înainte de Crăciun, tata trebuia să care nişte traverse mari de lemne; el era ultimul din coloană. Fiindcă era zăpadă, toţi au alunecat şi lui i-a căzut traversa pe burtă. Şi-a rănit băşica, a făcut cancer. Şi a murit. El n-a vrut să plece de-acolo să-l lase singur pe fratemeu. Dar frate-meu i-a zis: „Du-te acasă că ăştia sunt fără ajutor, fără nimic". Şi a venit acasă. A venit prin Focşani, nu prin Lemberg. A trăit până în 1951, când a murit de cancer. Fratele meu s-a întors în 1950 şi imediat l-au angajat, la hala nouă. El era strungar. El, săracul, în Rusia, lucrase la cariera de piatră. Picioarele îi erau pline de semne, de la pietre care căzuseră pe el. Mi-a povestit că, în 1946, era o secetă cruntă: „Iarba o scoteam şi o mâncam". După ce s-a terminat războiul, mai

puteau să se ducă şi la Stalino, dacă aveau bani, că primeau ceva bani, dar nu ştiu cât. La cariera de piatră nu-i plătea. Când era la strung îi plătea. Şi tatăl meu mai făcea câte un scăunel, mai primea şi el câte ceva.

Mama mea a început să coasă la vecini, la cunoştinţe, că era croitoreasă. Eu serviciu n-am primit. Nu eram nici elevă. Am stat acasă, am stat la noi acasă într-o cameră. Mama a dat o altă cameră în chirie, unui bărbat cu soţia lui. Statul ne-a dat cartelă pentru lemne de la uzină. Şi cartelă pentru alimente, cu care primeam făină. Nu gratis, la consum. Abia în ’52 am putut să mă angajez. Am dus-o greu, am lucrat cum am putut. Şi m-am angajat ca funcţionară, la Poştă, la ziare. Pe urmă am plecat la Galaţi. Unii mă sfătuiau să plec în Germania. Eu aici am stat. Am fost nouă ani în Galaţi. Toţi ziceau „Ce vrei cu Reşiţa aia prăpădită, amărâtă?” „Măi, o fi, da’ mie îmi place că aici e acasă la mine”. Şi după aia m-am căsătorit, am făcut doi copii, fiică-mea e căsătorită, e medic, soţul ei e medic. Are o fată care a terminat facultate, e la Tübingen, face masteratul.

Anna Leinhardt
(Germania)

„A trebuit să muncim încă din prima zi”[1]

Eu locuiam în sătuleţul Giarmata-Vii (*Überland*, denumirea germană, *n.n.*). În acest cătun trăiau germani, români şi câţiva unguri. Majoritatea erau germani însă. Numai pe nemţi i-au luat. Din familia mea eu am fost singura deportată.

Au fost zvonuri despre deportare, dar nimeni nu a vrut să creadă. Şi dimineaţa, la ora 5, un soldat rus şi un civil român au venit şi ne-au explicat că femeile de la 18 la 35 de ani trebuie să îşi ia alimente pentru o călătorie ce va dura circa 3 săptămâni până la locul unde trebuie să ajungă. Adică în Rusia, ca să lucrăm acolo, să reconstruim ceea ce armata germană a distrus în război. Ne-au zis şi ce îmbrăcăminte ne este necesară.

Am fost strânşi toţi la un loc, la Giarmata. Am fost duşi la gară şi încărcaţi în vagoane. Erau multe vagoane. Am călătorit aproape două săptămâni, din gara din Timişoara, până am ajuns la 20 de km înainte de Krivoi Rog. Nu mai ştiu dacă am trecut prin Iaşi. Am uitat atât de multe!

Acolo ne-au scos din vagoane. Îmi amintesc că, pe drum, un bărbat a încercat să fugă, dar nu s-a mai ştiut nimic despre el. Dacă a trăit sau dacă l-au împuşcat sau ce s-a întâmplat. La destinaţie ne aşteptau nişte case, care aveau paturi supraetajate, fără lenjerie. Fără nimic pe ele. Fără ferestre, fără uşi. Era o casă nouă, cu vreo trei etaje, netencuită. Era loc pentru ferestre, găuri, dar nu existau geamuri. Deci nu se putea închide. Erau doar găuri, nici lemn, nici geam de sticlă. În încăpere era o sobă mică, la care ne încălzeam cu cărbune. Cei care aveau plăpumi de-acasă, se puteau înveli. Cei care nu aveau, au adormit pe haine. Am stat şi am ţinut pături la ferestre, fiecare pe rând, câte două ore. Ne schimbam unul câte unul, să avem măcar un pic de căldură.

A trebuit să muncim încă din prima zi. Iar la micul dejun am avut ciorbă de varză. Nu primeam orez. Primeam nişte orz care nu se dădea la noi nici măcar la cai, ci la porci. Erau boabe, care rămâneau de la moară. Când am venit acasă cizmele erau îngheţate.

[1] A consemnat Florin-Răzvan Mihai.

Am lucrat în construcţii, la demolat clădiri, la reparaţii. Eram în brigada care distrugea zidurile care se ţineau doar în drugi de fier, le trântea la pământ şi le căra. Desfăceam cărămizile şi le făceam grămezi. După ce le strângeam, trebuia să le curăţăm de tencuială. Ca să fie folosite din nou. În 5 aprilie 1945, a venit un *nacealnic* şi ne-a spus că trebuie să lucrăm la câmp. Era o grădină. Apoi, după un an, am locuit într-o sală mai mare, cu geamuri.

Apoi, într-o zi, a venit un *nacealnic* şi ne-a spus că de a doua zi dimineaţa, devreme, trebuie să lucrăm în mină. Am fost luate cu un camion şi duse la muncă. Era mai departe, într-o carieră de piatră. Ajungeam la muncă cu un lift; coboram într-un puţ. Acolo eram până la 50 de persoane. Am muncit la 212 metri adâncime. Dar adâncimea maximă era 250 de metri. Trei persoane încărcau în vagoane. Era o muncă foarte periculoasă. Cei care au muncit la mină au primit un kilogram de pâine pe zi.

La sfârşitul anului am primit şi bani, foarte puţini, dar cu ei am putut cumpăra câte ceva. În localitate era o piaţă. Câteodată aveam serviciu de noapte şi ziua mergeam în piaţă şi mai cumpăram legume, fructe, zahăr, ulei de floarea soarelui, pâine albă. Numai bani să fi avut!

Pentru femeile care erau cu soţii lor, care munceau mai mult, mai ales în păduri, la defrişat, şi câştigau mai mulţi bani, era bine. Ele aveau noroc. Cine nu avea soţul lângă ea, se descurca mai greu.

O duminică, benevol, în cariera de piatră

Odată un *nacealnic* ne-a spus că o singură dată, benevol, trebuie să lucrăm şi duminica. Trebuia să lucrăm într-o carieră de piatră, să producem piatră, să spargem piatra, iar femeile trebuiau să cureţe locul. Benevol. Se făcea un tunel, iar femeile se strecurau prin el. Foarte strâmt, cât să treacă un om mai slab. Puneam dinamită ca să spargem piatra. Am lucrat patru ani în mină. În rest, la muncile câmpului. În total, eu am stat cinci ani în Rusia. Cei care lucram în mină eram invidiaţi de către ceilalţi, pentru că primeam kilogramul acela de pâine în plus.

Niciodată, în cei cinci ani, cât am stat acolo, nu am trimis şi nici nu am primit scrisori de acasă. Nu am aflat când s-a terminat războiul, nu primeam ziare, nu ştiam ce se întâmpla afară.

Dar avantaje am avut că am lucrat în mină, chiar dacă era obositor. O singură dată s-a produs un accident. Unul dintre bărbaţii care lucrau acolo – un rus care trebuia să deschidă şi să închidă trapa – a fost înghiţit de viu în tunel. A venit material peste el. Şi a murit omul acesta.

Sigur, au fost şi momente frumoase acolo... Am sărbătorit mereu Crăciunul şi Paştele; atunci cântam cu toţii.

Cu ruşii ne-am înţeles, deoarece vorbeam mereu aceleaşi cuvinte. Ajunsesem să ne înţelegem unii cu alţii. Aveam nevoie de limba rusă şi am învăţat multe cuvinte.

Când ni s-a spus că plecăm acasă nu am vrut să credem. Stăteam deja de cinci ani în Rusia. Dar când am plecat, am sărbătorit. Numai când am fost siguri că plecăm spre casă. Părinţii mei nici nu au ştiut când am venit. „De unde aţi apărut?", ne-au întrebat când am sosit. Eu nu eram căsătorită atunci.

După 14 zile în care am stat, m-am angajat într-o fabrică de ciorapi, unde muncisem şi înainte. Aproape de Timişoara. Cu colegii mei nu aveam timp să povestesc ce-am păţit în Rusia. Trebuia să muncim întruna. Nu era timp. Dar era ceva de la sine înţeles, nu am discutat nimic.

Din România am plecat în anul 1975. Aveam aici, în Germania, un verişor de-al meu. Am venit fără să plătesc ceva.

Elisabeth Glassmann,
căsătorită Maltry (Germania)

O repatriere neobişnuită: clandestin, pe jos, din Germania[1]

Eu locuiam cu părinţii mei, în Giarmata. Aveam 17 ani. Tata era dulgher şi mama era muncitoare, în fabrică. Amândoi lucrau în Timişoara, făceau naveta, mergeau cu trenul la serviciu, pentru că sunt doar 10 km distanţă între localităţi.

Din familia mea, eu am fost singura deportată. Tata a fost scos de pe listă, deoarece era militar. Mai aveam o soră care era cu 10 ani mai mică, dar ea nu a fost pe listă. Şi mama a rămas acasă, deşi avea vârsta, pentru că trebuia să o îngrijească pe sora mea.

Era în 14 ianuarie 1945, ora 5 dimineaţa. Cineva a bătut la poartă, un soldat rus şi unul român. Momentan eu nu eram pe listă, doar tata. Eu eram născută în 1927. La început, nu au fost luate femeile născute în anul 1927. După o oră a venit un alt soldat, român, care avea puşca la el, şi ne-au luat şi pe noi. Câteva case dintr-o stradă au fost evacuate, dar nimeni nu ştia pentru ce. O femeie de la mine din sat, îmi era prietenă, care era foarte bolnavă, umbla cu 2 cârje, a fost şi ea luată. Ea nici nu a putut să muncească...

Am fost duşi şi ţinuţi toţi la un loc, bărbaţi şi femei, în picioare, timp de trei zile, în casele evacuate. Şi nimeni dintre rude nu au putut intra acolo. Nici să aducă ceva de mâncare. Apoi au venit camioane care ne-au dus în Gara de Nord din Timişoara, unde am fost ţinuţi în sălile de aşteptare.

Între timp au fost pregătite vagoane pentru animale, cu paie, pe jos, în care ne-au pus la un loc femei şi bărbaţi. Nu existau ferestre, era întuneric, şi un bărbat a făcut o gaură cu briceagul pentru ca să intre câteva raze de lumină în vagon. Apoi s-a făcut o gaură în podea ca să ne facem nevoile. S-a luat o pătură, doi ţineau pătura şi puteai să-ţi faci nevoile ferit. Nu ni s-a spus unde suntem duşi. S-au închis uşile, nimeni n-a putut ieşi şi s-a pornit. Fiecare a putut să-şi ia un geamantan. În care eu mi-am pus pătură, perne şi ce mai puteam să duc cu braţele. Atunci, în iarnă, s-au tăiat porci, aşadar exista şuncă, slănină, carne. Am

[1] A consemnat Florin-Răzvan Mihai.

putut să ne luăm mâncare. Dar habar nu aveam unde ne duc şi nu ştiam câtă hrană să luăm.

În Iaşi, trenul a stat trei zile. Fiecare a avut speranţă ca germanii să vină să ne elibereze. Dar războiul era pierdut! Apoi trenul a plecat mai departe. La Sabaroş, a fost prima oprire în Rusia. Bărbaţii au fost daţi jos şi au rămas acolo, în lagăr. Au fost despărţiţi de familii, soţii de soţii, părinţii de fiice.

Cazaţi în grajdul colhozului

Femeile au rămas în vagoane. Iar trenul a plecat mai departe. 11 zile am mers până la Novotroiţk. Eu am lucrat în mină de cărbune, dar cea mai mare parte a femeilor a lucrat la construirea şinelor de tren. Timp de trei ani. Am fost cazaţi într-un grajd, nu ştiam ce ţinuseră acolo înainte, vaci sau cai, pentru colhoz. În mijloc era o sobă de cărămidă. De jur împrejur, erau paturi supraetajate, din lemn. Fără paie, fără nimic. Clădire nu avea tavan, se vedea acoperişul, lemnele, bârnele, ţigla. Nu erau nici ferestre cu geam.

Ne-am învelit şi am dormit pe hainele şi păturile pe care le aveam la noi. Nu aveam lenjerie. În curte era o fântână, un puţ, din care se scotea apă. În fiecare dimineaţă trebuia să luăm apă de acolo, ca să ne spălăm.

Era plin de şobolani. Plin! Aveam lighene mari, la care ne spălam câte şase femei. Seara le umpleam, dar dimineaţa nu mai era apă. O beau şobolanii noaptea. Erau şi câte 13 şobolani într-un lighean. La WC-uri, adică afară, unde erau nişte găuri să ne facem nevoile, îndrăzneam să mergem numai cu bâta. Pentru că mişunau şobolanii. Seara primeam o bucată de pâine, hrana pentru ziua următoare. Şobolanii ne-au mâncat şi geamantanele şi pâinea. Aşa că mâncam de seara raţia zilnică.

Erau foarte mulţi saşi cu noi. Iar săsoaicele - care veneau din ţinuturi mai răcoroase - umblau cu cizme şi erau îmbrăcate cu lână. Ele şiau pus în lemnele de sus, de la acoperiş, nişte cuie de care ne-am atârnat hainele. Şi dimineaţa, acolo sus, se plimbau şobolanii. Existau şi ploşniţe, şi păduchi. După 14 zile, fiecare avea păduchi. Nu aveam apă caldă. Trebuia să vină frizerul să nu tundă chele, pe noi, femeile. Aşa de mulţi păduchi aveai, încât nu se mai desfăcea părul. Ploşniţele ieşeau la întuneric. Degetele erau roşii-roşii, după ce omoram ploşniţele. Asta era ocupaţia principală înainte să dormim.

Am muncit la linia de tren, eram numai femei acolo. Vreo 20-25 femei. Aveam un şef, un rus, invalid de un picior. Nu mai ţin minte cum îl chema, dar era un şef tare bun. Copiii lui erau prizonieri, băiatul la englezi, fata în Germania. Era un om atât de bun! Eu eram cea mai tânără din grupa mea. Şi ruşii erau foarte săraci, dar dacă rămânea un cartof fiert, după masă, îl aduceau mie şi încă unei fete. Noi eram cele mai tinere. Îl tăiau în două şi ni-l dădeau. Acolo am învăţat că nu există duşmănie, există doar oameni, care se împart în buni şi răi, în fiecare naţiune.

Munceam şi ziua şi noaptea

Nu primeam bani. Absolut nimic, nici un cent. Hrană primeam ciorbă de varză. Apă cu castraveţi şi apă cu varză murată. Noi nu am vrut să facem un kilometru şi jumătate să primim o farfurie de zeamă din aceasta, care se serva la cantină. Era prea departe şi eram foarte obosite. Iar după pauză trebuia să ne întoarcem la muncă. Aşa că renunţam la zeama aceea.

Munceam şi ziua şi noaptea. Mai ales noaptea era greu, deoarece era foarte frig. Dar când vapoarele descărcau drugii pentru şinele de tren, trebuia să muncim. În schimb de noapte. Acolo, la Novotroiţk, nu erau mine de cărbune, ci cariere de piatră.

După un an am primit haine, pentru că iarna era foarte frig, 40-45 grade minus. Cele mai multe femei au murit la menstruaţie, nu au avut cu ce să se îngrijească, să se spele. Foarte mulţi au murit în primul an. Se murea de tifos. Veneai acasă noaptea târziu, hainele îţi erau umede, era grindină, zăpadă, ningea, şi nu aveai cu ce să te acoperi. Şi tot cu hainele acelea umede te înveleai. Mulţi au răcit atunci. Când era cineva mai grav bolnav, venea căruţa cu calul şi era dus. Dar nimeni nu s-a întors, nu ştiu unde-i ducea.

În primul an, în decembrie 1945, am sărbătorit Crăciunul. Ne păzeau un ofiţer şi un soldat. Am cântat cântece, colinde, am făcut pom de Crăciun dintr-o creangă de copac, pe care am împodobit-o cu coji de morcovi şi de cartofi. Aceşti doi oameni, care stăteau afară, au plâns cu noi. Iar ofiţerul mi-a spus că ruşii nu au cerut femei, ci bărbaţi, ca forţă de muncă. Şi nu neapărat germani.

Noi nu am avut contact cu poporul rus. Dar şeful meu s-a purtat foarte frumos cu noi. Femeile care ne supravegheau cu puştile însă, la intrare şi la ieşire, erau rele. Ele erau mai dure, nu bărbaţii, care erau miloşi.

Existau transporturi de bolnavi. Eu nu am ajuns în nici unul, deoarece nu am fost destul de bolnavă. Deşi mi se infectase gândul, nu am fost tratată pentru că nu aveau medicamente. Dar au murit două femei şi le-am luat locul, fiind printre cele mai tinere.

Frankfurt pe Odra – Arad, pe jos, în 14 zile

După trei ani am fost trimisă acasă, dar nu în România, ci în Germania, la Frankfurt pe Odra, în zona de ocupaţie sovietică. Acolo a ajuns transportul. Nu ne-au întrebat dacă vrem să ne întoarcem acasă. Însă am venit acasă pe jos, într-o călătorie ce a durat 14 zile. Eram 15 persoane. Noaptea, un grănicer, de origine germană, ne-a ajutat să trecem frontiera. După aceea, am ajuns într-o localitate. Acolo ne-am dus la biserică. Şi preotul i-a rugat pe consăteni să invite câte o persoană acasă, ca să doarmă şi să mănânce ca oamenii. Pe mine m-a invitat un bărbat cu ambele picioare amputate şi soţia lui. Fiica lor, de 17 ani, murise. Şi toate hainele ei mi le-au pus într-un geamantan şi mi le-au dat. Acasă nimeni nu ştiam că venim, pentru că din Rusia nu am putut să trimitem cărţi poştale. După trei ani, din Germania, am scris prima scrisoare. Şi mi s-a răspuns şi atunci am aflat că tata nu mai trăia. Era primul semn pe care îl primeam de-acasă... Altă dată am tras la o mănăstire de călugăriţe. I-am ajutat la munci şi am mâncat pe săturate. prima dată după 3 ani!

Călătoream numai noaptea, clandestin. Aşa am trecut şi graniţa între RDG şi Austria, că altfel nu aveam voie. Am trecut printr-un lagăr din Viena. În Ungaria ne-am dus să cerşim. În Budapesta, am întâlnit pe unul care mergea în Germania şi avea bani româneşti – 1.000 de lei – şi noi aveam mărci, şi am făcut schimb cu el. Am trecut pe la Curtici, în România. O româncă într-o căruţă înaltă, plină cu păsări, ne-a adăpostit să nu ne vadă grănicerii. În ţară, după ce am trecut graniţa, exista o organizaţie înfiinţată de un preot, Nischbach, care conducea şcoala germană din Timişoara. Aşa au fost ajutaţi cei care s-au întors în ţară. Tot ei au avut grijă de copii rămaşi fără părinţi. A fost o acţiune lăudabilă. În Arad, veneau în fiecare zi germani deportaţi. Iar ei ne-au cunoscut de departe şi ne-au dat gulaş să mâncăm. Spre comunele noastre am plecat cu trenul.

Eu am avut şapte clase. Când m-am întors mama lucra într-o fabrică de tricotaje, şi am început să lucrez şi eu acolo. Iar după un an m-am căsătorit.

Am fost o generaţie de sacrificiu. Tinereţea mi-am petrecut-o în Rusia. N-am mai avut un dinte în gură când m-am întors, pentru că nu primeam vitamine. De la graniţă, când am plecat, ni s-a zis că nu avem voie să povestim nimic din ce am păţit în Rusia. Mă mir astăzi că pot să vorbesc aşa, după 67 ani. Când vorbesc despre Rusia, toate se desfăşoară în faţa ochilor mei.

Am stat în România până în 1971. Când aveam 40 de ani am plecat în RFG, unde soţul meu avea doi fraţi, stabiliţi după război. Am plătit 25.000 de mărci ca să putem pleca. E trist, dar asta e.

E greu de zis cine e de vină: războiul, Hitler. Dar în primul rând, românii nu au fost corecţi. Uniunea Sovietică a cerut forţă de muncă pentru reconstrucţie, de orice naţionalitate. Dar am fost trimişi noi, germanii.

Johann Noll (Germania)

Blestemul NKVD-istului: „Să moară pe-aici!”[1]

Era în ianuarie 1945, în comuna Sânandrei. A fost toată comuna adunată. Am stat toată noaptea, a doua zi, pe la ora 13-14, ne-au scos afară pe şosea şi de-acolo, pe jos, în timpul iernii era şi zăpadă mare şi ne-au dus la Giarmata, vreo 12 km În comuna mea, 90 la sută erau germani. Erau şi români, văcari şi plugari, cei mai mulţi. Şi era şi un ungur care vorbea perfect dialectul şvăbesc. La fel şi românii. Sârbi nu erau.

La Giarmata ne-au băgat în case care au fost evacuate. Ne-au ţinut 4-5 zile. Până la Giarmata ne-au dus jandarmii români. La Giarmata ne-au preluat soldaţii ruşi. Casele au fost înconjurate de ruşi. Au venit mama, bunicul, mi-au adus mâncare şi ceva de îmbrăcat. Am fost singurul deportat, fratele, mai mare, şi tata erau în armată. Ne-au dus într-o maşină, americană, până la Timişoara. Ne-au băgat în vagoane de animale. Eram 60-80 de persoane într-un singur vagon. Am stat 2 zile în vagon, în frig. Aveam de mâncare, dar împotriva frigului nu aveam un cuptor, ceva. Nu puteam să ieşim afară. În mijlocul vagonului am făcut o gaură unde puteai să faci nevoile. O femeie avea o pătură cu care o înconjurai. Am fost până la Adjud, unde ne-au băgat într-o şcoală vreo 4-5 zile, am primit mâncare caldă de la români. Şi ne-au băgat iar în vagoane până la Iaşi. La fel şi acolo, am stat într-o şcoală, unde am stat vreo 5-6 zile. Au venit ruşii au spus toată lumea afară, ne-au numărat. Am rămas 200 de persoane, după ce au luat o parte.

Trenul circula doar noaptea

Am mai stat în şcoală câteva zile şi pe jos până la gară în vagoane româneşti. În Rusia vagoanele erau mai late. Ne-au dus până la Nova Ekonomiţkii, aproape de Krasnaarmensk, în Donbas. Numai noaptea ne-am dus cu trenul. Ziua nu călătoream. Apă – ţurţuri de gheaţă de la vagoane. Mâncare caldă nu aveam. Am primit ceva mâncare pite – dar vai şi amar. Am suferit de sete. Erau păduchi, îi luai cu degetul şi plesneau.

La Nova Ekonomiţki era lagărul nostru şi nu am putut intra în el, pentru că la început erau prizonieri acolo. Noaptea am stat acolo, 2 500 de persoane până când i-au scos pe prizonieri. Înăuntru erau priciuri erau doar scânduri foarte rele. Nu erau paturi, stăteam înghesuiţi. A

[1] A consemnat Florin-Răzvan Mihai.

doua zi ruşii au luat hainele şi mâncarea pe care le aveam de acasă şi le-au băgat în magazie. Noi am ajuns în 28 februarie în Nova Ekonomiţki. după o săptămână nu mai era nimic. Paltonul, tot ce aveam mi-au luat tot ce era bun.

A doua zi ne-au dus la minele de cărbuni, ne-au împărţit la lucru şi am primit salopete şi o pereche de papuci, galoşi din cauciuc. Nu am primit mănuşi, şube, căciuli. Izmene aveam şi nişte cămăşi mai subţiri, altceva nu am primit. Ne-au băgat în mină, ne-au dus cu liftul în jos, cam 100 de metri, la secţia unde am lucrat era plin de apă. După 10 minute eram ud până la piele. Aşa am lucrat. Cărbunii erau 60 cm. Am primit un târnăcop cu un şpiţ subţire, cât un creion. Am stat doi ani de zile acolo.

Dar în iulie un vagon a deraiat şi a căzut de sus piatră şi mi-a tăiat un deget. După asta am ajuns în Krasnodar, în spital. Am dormit pe coridor, pe o saltea cu paie. Altceva nu am avut nimic. Am stat 3-4 zile, m-a tăiat cu foarfecele, se ţinea numai în ligament. M-au tăiat pe viu, nu m-au anesteziat. Mâna era plină cu puroi. A fost o fetiţă din Basarabia, bulgăroaică, care ştia limba română. M-a întrebat de unde vii, i-am spus, fata asta, mulţumesc astăzi, că altfel nu mai eram eu acum, ea făcea curăţenie în spital. A vorbit cu medicul că ştia limba rusă. Medicul m-a tăiat şi a scos puroiul. Nu aveam pansament, nu aveam nimic. Mi-a adus ceai de muşeţel şi m-a spălat şi a lăsat ceaiul ca să mă spăl şi eu. Eu spun un lucru. A fost un băiat de la Pencec care a pierdut piciorul, în pat, nu ca mine. Erau mari viermii din piciorul lui. A murit după o zi. Era o roată sus la tava, legată cu sfoară, jos o greutate să ţină piciorul. Nu avea ghips, dezinfectant. Avea 17 ani, că eu aveam 16 ani şi trei luni.

Am pierdut degetul, nu am putut munci, m-au băgat la o maşină cu care am dus cărbunii, încărcam cu mâna şi duceam la lagăr. La colhoz, mai furam un castravete, o ceapă, ca supliment, cum se spune. În lagărul acesta am stat până în 47 iulie. Când a venit Nagy Imre în Ungaria la putere el a cerut toate femeile şi cei care au fost în Partidul Comunist au cerut de la ruşi femeile înapoi. În lagărul în care am stat eu, din 2 000 persoane eram 300 nemţi, restul erau germani din Ungaria, dar care nu mai ştiau limba germană. Că ei au fost maghiarizaţi. Şi au plecat acasă. Nu mai era Rotar, era Kerekeş. Şi eu am învăţat limba maghiară, că lucram doar cu un german, în rest numai cu ungurii.

Odată, când am fost la Nova Ekonomiţkii, în noiembrie, a plecat un transport acasă, dar nu în România. Ci în Republica Democrată Germană. Cu o săptămână înainte, m-a scris doctoriţa – cărora le-am furat câinele şi l-am mâncat – a venit în lagăr. M-a consultat. Ne-a cântărit cu pia-

tră, ca o contragreutate. Avea un şubler din lemn, îţi lua pielea, trăgea şi dacă vedea că mai era ceva grăsime zicea: a, aici mai este ceva! Şi gata. Am fost găsit apt în muncă. Era un ofiţer, evreu, ştia limba germană şi a vrut să mă bage în transport înăuntru, dar a fost un NKVD-ist care a spus: „Nu". Şi pe rusește: „Să moară pe-aici!" Şi nu m-au luat.

Groparul lagărului

Când am pierdut degetul am fost în lagăr nu am putut lucra, am fost gropar. A fost o căruţă cu oameni care au murit acolo. Era o groapă acoperită cu stuf şi pământ şi noaptea i-au aruncat. Dimineaţa ne-am dus din nou cu căruţa, eram doi inşi, şi ne-am dus la locul unde era cimitirul. Pământul era aşa îngheţat şi ce putere aveam, încât nu am putut să săpăm groapa. I-am acoperit cu zăpadă şi asta a fost tot. Ce am făcut? A venit un câine şi noi ne-am gândit să-l prindem. Am strâns gâtul, l-am belit, l-am băgat în căruţă, ne-am dus în lagăr, aveam un cuptor şi l-am fript. Şi l-am mâncat. A doua oară a fost o capră pe-acolo. Pisici. Care nu a suferit de foame, nu ştie ce-i foamea! Aş fi mâncat şi oameni. Asta a fost grozav. Asta a fost până în '47. După aceea a venit şi Pieck în RDG, ne-au ţinut ore politice cu ce vom avea când vom ajunge acasă. Drept la o grădină, la o capră, la o vacă.

Când am fost la Iaşi, n-am putut să ies afară la o prăvălie, să iau ceva, să cumpăr. Am vândut în Rusia un ceas de buzunar, pe care îl primisem de a naşul meu, la confirmare, pentru care am primit o pâine. Altceva nu am avut. Am fost prost că puteam să dau şi ce am primit de la bunicul, o haină de blană. Pe care mi l-au luat ruşii.

Pe noi ne-au dus la Dimitrova, Lagărul 1028, tot la o mină de cărbuni. S-a îmbunătăţit mâncarea. Am avut un ban mai mult, puteam să mai cumpărăm mâncare. Aveam mai multă putere. Am fost trei nemţi, unul de la Recaş (născut în '26), unul de la Pencec ('27) şi eu, de la Sânandrei, născut în '28, noi am înaintat drumul numai în piatră am lucrat. Am făcut şosea, un coridor, ca să treacă vagoneţii. Trebuia să băgăm pietrele astea care în subteran e mai tare decât granitul. Când o aduci la lumină se desface ca varul în apă. Făceam un zid cu pietre, aveam un ciur în care băgam cărbuni şi îl duceam prin coridor în vagonete. Cum înaintam, cum făceam zidul la coridor. Dacă plângeam, cine mă asculta? A trebuit să muncesc.

Eu am avut două verişoare, tot aşa, în 1927 născute şi au fost în lagărul Sifcenko. Amândouă u murit acolo. Un alt prieten a murit în Urali. La fel, născut în 1927. eram copil când am fost deportat.

Te duceai la ghişeu, dădeai 3-4 ruble, primeai un talon şi cu ăsta îţi cumpărai mâncare. Dacă n-aveai talonul, nu mâncai. Dimineaţa primeam o pâine pătrată, tare. Când o primeam, până să ajung în baracă, o şi mâncam. Într-un timp, în 46, am primit pâine de orz, plină de pleavă. Asta a fost timp de 14 zile. Un ungur s-a spânzurat, a spus: nu mai pot. Am avut un prieten de la Ionel, a stat lână mine, tot în Nova Ekonomiţki. Şi a spus către mine: „Hans, dă-mi ceva de mâncare nu mai pot, du-te afară adu ceva iarbă, orice, urzici". Am zis: „Iosef, mă duc, îţi aduc". Am fost afară, am adunat ce puteam de urzici şi iarbă. Dar a doua zi, dimineaţa, când m-am sculat, a fost mort. Un băiat înalt, blond, frumos.

Am fost prieteni buni, ne-am înţeles bine, am împărţit ce am putut. Am furat pâine la Krasnodar din brutărie. Femeia care a fost cu noi, brutăreasa, în lagăr, eu rulam şi maşina, m-am dus la Krasnodar şi am luat pâine în maşină. Tamara mi-a spus: „Kanz", că ea nu putea să zică Hans, „ştii ce faci? Vii cu mine la brutărie". M-a învăţat cum să fur pâine. Pâinea era pe un raft, era o gaură, era un cântar, o ladă care era mai lată decât cântarul şi eu am dus pâinea din raft pe cântar. Am lăsat pâinea să cadă jos şi am băgat-o în ladă. A venit ăla de la prăvălie a cântărit-o şi eu am ieşit afară. Într-o maşină de pâine am luat vreo 5-6 pâini. Mie mi-a dat o pâine pe care am împărţit-o cu Iosef, restul a luat Tamara. Le-am dus la ea acasă, cu maşina. A făcut o mâncare, ciorbă de fasole, cu făină de mălai, cu varză acră şi mi-a dat de mâncare. Eu am fost mulţumit şi aşa.

Foarte greu a fost în perioada 1945-1947.

Foame şi frig

Altă întâmplare. Eu m-am dus înăuntru, în cantină, am luat cratiţa, am băgat un cazan ofiţerul era invalid. Avea baston cu care m-a lovit să spinare. Poţi să dai cât vrei, dar eu am mâncat-o. a fugit după mine, dar eu am fugit mai repede că el era invalid. M-a băgat o zi în carceră. Asta a fost situaţia noastră acolo. La Ahmatovka a fost mai bine, am avut mâncare. Primul lagăr a fost lagăr de exterminare. Cei ce au lucrat la construcţie sau la colhozuri au primit o ciorbă, o bucată de pâine. Dar noi la minele de cărbuni a trebuit să plăteşti mâncarea. Şi dacă nu ai lucrat, ai murit de foame! Nu ai avut ce, că nu a putut nimeni să-ţi dea bani împrumut, sau din raţia lui. Cum ai avut pâine în mână, cum ai înghiţit-o! stăteai la muncă opt ore.

Ce a fost cel mai greu? Ai venit din mină afară. Nu au putut veni toţi odată. A fost paznicul, miliţianul care ne-a dus în lagăr trebuia să aştepţi pe ultimul din mină ieşit. Erai ud, complet, n-ai avut unde să te schimbi,

ai plecat în lagăr, cu haine ude, îngheţate. Oamenii îngheţau când ieşeau afară în aer, cădeau jos şi îngheţau!

În lagărul al doilea am trăit mai bine, am lucrat tot în mină de cărbuni. Nu pot să vă spun multe, decât că am trăit aproape ca oamenii.

În 29 noiembrie 1949 am ajuns acasă. A venit un ordin că plecăm acasă şi am stat vreo 4-5 zile, în lagăr, am primit mâncare pe care nu a trebuit să o plătim. Şi ne-au adus la Rodovka, era lagărul în care am fost adunaţi până a fost un transport. Şi ne-au adus la Sighet, la graniţă, şi am intrat în România. Am stat în Sighet, într-o şcoală, am primit mâncare, vreo 3-4 zile. Ne-au înregistra acolo. A venit o maşină şi ne-a dus la Târgu Mureş, unde ne-au băgat într-o şcoală. Am primit 200 de lei şi o fiţuică pe care am dat-o la Timişoara, la poliţie.

Tatăl mort, fratele exilat

Tata meu a murit, aici, în Austria. A fost prizonier american. Eu am fost acolo, m-am interesat, am discutat cu un cetăţean care a fost cu tatăl meu, în lagărul acela de prizonieri. Ce au făcut americanii? A murit în 4 noiembrie 1945. Ei au vrut să facă pistă pentru schi. Ei au tăiat pomii care au fost copacii, dar mâncare nu prea a fost nici acolo. Şi un copac căzut pe el. Accident de lucru. A fost înmormântat la Linz, în cimitir, l-au scos deoarece prim-ministrul austriac a spus să scoată soldaţii germani din cimitirele din Linz. Şi l-au scos şi l-au băgat la Freistat, la graniţa cu Slovacia, un cimitir de eroi. Acolo sunt înmormântaţi 1 400 din primul război şi vreo 6 000 din al doilea război: români, unguri, sârbi.

Fratele meu a fost pe frontul de vest, în Franţa. A fost la Tiger-panzer. A ajuns înapoi în Germania şi în Berlin s-a dezbrăcat, a luat haine civile şi a mers până la Hanovra. În nordul Germaniei. A fost un băiat dezgheţat, nu ca mine. Era în 45, la sfârşitul războiului. A lucrat la un cetăţean, care avea o prăvălie. Acolo a lucrat. Acela i-a spus că nu pot să-ţi mai dau de mâncare că n-ai cartelă cu care primea pâine şi alimente. Te duci al primărie şi primeşti cartelă. A fost atunci prost că s-a dus. Noaptea au venit poliţia americană şi l-au dus într-un lagăr. I-au zis că îi fac acte şi îl trimit în România. L-au băgat în lagăr şi l-au dus în Olanda. Era în toamna spre iarna lui ’45, era într-o pădure, fără acoperiş, fără nimic. După care l-au dus în Liverpool, în Anglia, unde a lucrat într-o fabrică de zahăr. S-a căsătorit cu o fată frumoasă, a învăţat limba engleză şi s-a făcut farmacist. După 10 ani el cu soţia au plecat în Canada, în Toronto. În spitalul era un evreu din Satu Mare care venise din Canada şi el i-a propus să meargă în Canada.

Eu aveam şase clase primare, şi alea la plug şi la sapă. Că tata era la armată. A trebuit să lucrez, nu să merg la şcoală. A când am ajuns din Rusia acasă, în 22 noiembrie, mi-am făcut formalităţi – buletin. După asta m-am angajat la fabrica de vopsea „Timiş" din Timişoara. Am lucrat 3-4 luni, la chimicale, şi a fost un inginer şi el mi-a spus nu vrei să vii ca electrician, te învăţăm noi. Gata, am spus, vin. Era un electrician acolo şi am lucrat cu el. Am făcut şcoală de calificare la „Elba", la atelier. După asta am făcut curs de electrician, seara. Era un inginer de la uzinele electrice, el a predat acolo. Am lucrat până în februarie 1952, la „Timiş", după aia am avut ordin de chemare pentru armată. Şi unde am ajuns? La mina de cărbuni din Lupeni. Dar aveam autorizaţie şi m-au băgat la atelierul electric. Nu am fost tot timpul în mină, înăuntru. Dar am fost, am văzut ce-i acolo. Altă mină, nu ca în Rusia, era o diferenţă de sută la sută. Şi în '53 a venit o femeie care a cântat „Aoleu ce ploaie vine de la Cluj". A venit ordin de la Bucureşti că noi învingem pe duşmani prin muncă, nu prin armă. Să fim bucuroşi că putem să facem 3 ani de zile armata. Şi am stat acolo, la Lupeni. Am fost bine văzut. Inginerul mi-a zis „măi neamţule, stai aici, cu un salariu de trei ori mai mare". Am zis „Nu, mă duc acasă".

În ziua de 31 aprilie am fost schimbul doi cu un ucenic. Un băiat din localitate. Lăcătuşii din schimbul doi au luat o ţeavă, au sudat, au făcut o gaură, au băgat carbid şi o cârpă în faţa atelierului nostru. Şi au pocnit. Era ziua de „1 Mai". A venit paznicul cu unul de la Securitate şi ne-au luat pe noi. A spus tu sabotezi. M-a dus la Lupeni la miliţie, m-a cercetat. Noaptea plouat, a trăsnit şi a fost atunci vorbă că eu am sabotat. Pe la ora 4-5 m-a băgat în dubă şi m-a dus la Petroşani la Securitate. Când am ajuns acolo era un căpitan. „Mă, ce ai făcut acolo? Eu nu am făcut nimic, lăcătuşii, nu eu". Am spus că n-am participat. M-au cercetat jumătate d e oră, m-au băgat în pivniţă, mi-au dat un picior la rinichi. La fiecare două-trei ore mă interogau. Am primit doar apă şi pâine. Şi după aia au aflat că nu am fost eu. La sfârşit mi-au zis: „Pleci acum înapoi, la detaşament, dar dacă spui unde ai fost, ce ai păţit, atunci nu mai vezi să citeşti". Când am ajuns înapoi, nici caporalul, nici sergentul, nici locotenentul Manole, nici căpitanul nu m-au întrebat. Trebuia să spun că am fost acasă.

Katharina Gillich,
născută Seidl (Germania)

În mină, la o adâncime de 320 de metri[1]

Am fost deportată în ianuarie 1945. Toată acţiunea a început în 15 ianuarie 1945. Tatăl meu era în armata română. La Jandarmerie. Când s-a auzit că au început ridicările de persoane, mama şi bunicii mei trăiau în Frumuşeni. Eu m-am ascuns în locuinţa bunicii. Atunci au apărut două persoane, un soldat român însoţit de o persoană care locuia în Frumuşeni, care ştia limba germană şi cunoştea situaţia la faţa locului, care au cerut ridicarea mea. Şi au spus dacă nu se rezolvă problemă, o vor ridica pe mama. Eu am auzit discuţia din ascunziş, am apărut şi am fost ridicată. Am fost anunţaţi să pregătim mâncare pentru 14 zile, că vom fi deportaţi în Uniunea Sovietică. Dar nu ştiam că vom sta cinci ani acolo. Întreaga comună a fost încercuită de soldaţi, pentru ca nimeni să nu fugă.

Nu aveam nici un bagaj. Bunica s-a deplasat la mama, au luat o valiză şi lucruri necesare pe care le-au împachetat, îmbrăcăminte şi ceva de mâncare. Această valiză a fost dusă la căminul cultural din Frumuşeni.

Din familia mea nu a mai fost nimeni deportat. Eu nu eram căsătorită.

În jurul orei 10 dimineaţa, am fost transportaţi la un loc de colectare unde am stat până în jurul orei 15. După care am fost transportaţi cu căruţe cu cai în comuna Fântânele, un sat românesc. Am stat până seara când, în jurul orei 22, am fost duşi la Sânnicolaul Mic, aproape de Arad. Am petrecut noaptea într-un depou, unitate militară, cazarmă, nu ştiu exact ce era, unde am dormit pe paie. În ziua următoare, în 16 ianuarie, în jurul orei 16, am fost băgaţi în vagoane pentru transportul vitelor şi pe la 18 a pornit trenul.

Călătoria a durat în total 2 săptămâni. Am ajuns la destinaţie în 1 februarie 1945. A durat atât de mult pentru faptul că nu am călătorit tot timpul. Stăteam două zile într-un loc, după care trenul se punea din nou în mişcare. Poate din cauza liniilor libere, nu ştiu din ce motiv. Neam deplasat până la graniţa dintre România şi Uniunea Sovietică. Aco-

[1] A consemnat Florin-Răzvan Mihai.

lo am fost trecuţi în alte vagoane. Cred că am fost la Iaşi, dar nu sunt sigură. Şi am continuat călătoria.

Am stat pe scânduri, ne-am bucurat când trenul s-a oprit şi am putut să ne aprovizionăm cu apă. Asta a fost o mare problemă având în vedere că am avut asupra noastră alimentele provenite din tăierea porcilor. Erau sărate, şunca, clisa. Şi am suferit de sete. Şi când trenul staţiona, ni se permitea să ne aprovizionăm cu apă. În rest, dormeam.

Tatăl meu a fost la Jandarmerie, în Aradul Nou. Era într-o situaţie privilegiată şi a avut posibilitatea ca, la plecare, să îmi dea o pâine mare, rotundă, şi un bidon de 5 litri de lapte. Când laptele s-a terminat, am folosit recipientul pentru apă.

Transportul acesta a fost separat pentru femei şi pentru bărbaţi. În vagoane erau nişte scânduri şi pe ele am stat îngrămădiţi. Îi cunoşteam pe toţi cei cu care am mers, erau din Frumuşeni. În total erau 60 de vagoane. Şi au fost patru asemenea transporturi. Şi toţi din vagonul meu erau consăteni.

În vagoane erau un fel de sobe, cu care făceam ceva căldură, dar vagoanele erau pline de găuri şi se pierdea căldura. Aveam ştiuleţi de porumb ca să băgăm în foc. Dar nu a avut mare influenţă această căldură. Puţin ne-am putut încălzi totuşi. Situaţia s-a îmbunătăţit într-o oarecare măsură pe teritoriul Uniunii Sovietice, vagoanele erau mai bune.

Am ajuns în Regiunea Stalino, la Ciulkovka. La sosire, foarte mulţi dintre consăteni erau bolnavi, suferinzi de diaree din cauza apei pe care au consumat-o. Dar eu nu am fost bolnavă, niciodată, în Rusia, în toţi cei 5 ani. Eram şi tânără. Dar mi-era foarte frică, şi frig, era zăpadă mare. Era şi teama de necunoscut.

Am fost duşi în lagăr, am primit un fel de material din care ne-am făcut saltele pe care l-am cusut şi de pe câmp am luat paie cu care am umplut saltelele. Erau două rânduri de paturi, suprapuse. De acasă aveam pături, cu care ne-am acoperit, şi haine. Era un dormitor mare. În jur de 100 poate şi mai multe persoane au fost în încăpere. O problemă neplăcută au fost insectele păduchii şi ploşniţele. Şi noaptea am dormit cu lumina aprinsă din cauza ploşniţelor. Dar nu am avut nici un succes. Nu puteam să dormim.

Se lucra neîncetat

Sarcina noastră era să lucrăm în minele de cărbuni. Lucram neîncetat, dar aveam dreptul la o zi liberă. Nu neapărat duminica. Am fost în-

trebată dacă doresc să lucrez în subteran sau la suprafaţă. Mi s-a spus că, dacă lucrez sub pământ, este mai cald, sunt condiţii mai bune. Eu, împreună cu alte 10 persoane mai tinere, am hotărât să lucrăm în subteran. Pe parcursul timpului am ajuns la o adâncime de 320 de metri. Iniţial, munceam la 70 de metri. Lucram în trei schimburi. Până la o anumită adâncime, cărbunii erau preluaţi din vagonete într-un lift. Cele care veneau de sus, erau goale şi trimise jos, la adâncime.

Locul de muncă se numea *tvişenia*, în limba rusă. Iar minele erau numerotate: mina numărul 1, mina numărul 2, etc. Erau, în total, 4 puţuri. În trei dintre ele, condiţiile erau foarte rele, cu mare umezeală jos. Din această cauză, oamenii au fost uzi şi au îngheţat hainele pe ei, când ieşeau la suprafaţă. La început, am lucrat în unul dintre aceste puţuri. Dar după o anumită perioadă am lucrat în puţul al patrulea, unde era mai bine. Eram obişnuită să lucrez, dar niciodată într-o mină. Nici nu văzusem vreodată. Pentru prima dată am văzut o mină acolo, în Uniunea Sovietică.

A trebuit să mă adaptez la condiţiile de-acolo. N-aveam de ales. Timp de un an de zile, nu am avut posibilitatea să comunic cu cei de-acasă. Ei nu ştiau unde sunt, dacă mai trăiesc. Apoi mi s-a oferit posibilitatea să scriu, erau cărţi poştale duble. Aveam voie să scriu pe o parte 25 de cuvinte. Această carte poştală a ajuns la destinaţie. Pe cealaltă parte, mama mea a avut posibilitatea să răspundă, tot de 25 de cuvinte maxim.

Exista concurenţă între puţuri. Nu din partea deportaţilor, ci din partea responsabililor ruşi. Fiecare vroia să demonstreze că era mai productiv. Nu vreau să mă laud, dar am fost foarte harnică. Şi azi, la 88 de ani, sunt. Muncesc şi acum, mai ales în grădina mea, unde am multe flori. S-au petrecut multe accidente acolo. Unele mortale. Dar eu nu am fost afectată. Au fost adunaţi din multe localităţi bănăţene. Aceste condiţii de muncă erau catastrofale. Dar în puţul 4 erau mai bune. Dar timp de un an de zile am lucrat numai în schimburi de noapte. Am încercat să mă întorc la primul loc de muncă, dar un nacealnic nu a fost de acord. Deşi nu am fost bolnavă, am fost extenuată şi slăbită, din cauza acestei munci istovitoare.

Mâncarea a fost sub orice critică. O supă, o zeamă lungă, de multe ori de varză, cu un fel de arpacaş. Pâine puţină. Cei care au lucrat în subteran au primit pe zi, un kilogram jumătate de pâine. Ceea ce a fost cât de cât bine. Dar era umedă.

La început nu am primit bani pentru munca prestată. După un timp, nu mai ştiu exact din ce moment, am primit bani. Era un salariu diferenţiat în funcţie de muncă, în subteran se plătea mai bine. Cu acest salariu trebuia să plătim mâncarea. Datorită muncii am avut bani care mi-au rămas. Dar altora nu le ajungeau şi se împrumutau. Am avut posibilitatea să ne completăm alimentele cumpărând de la acest mic bazar care era în interiorul lagărului sau de la piaţa care se afla în apropierea lagărului. Dar ca să ajungi în piaţă trebuia să ai acordul nacealnicului. Ne însoţeau responsabili din lagăr, când ieşeam. Asta la început.

Aveam îmbrăcăminte curată înainte să intrăm în schimb, în mină. Am primit îmbrăcăminte de lucru şi la sfârşitul schimbului, ne luam hainele înapoi. Când se termina ziua de muncă eram foarte murdari. Făceam baie în baia comună şi ne schimbam hainele. Pe parcurs, lucrurile n-au mai fost atât de restrictive. Puteam să ne deplasăm în afara lagărului, să ne cumpărăm câte ceva.

Îmi vine foarte greu să explic cum se desfăşura munca. Fiecare activitatea avea o denumire.

16 ore în subteran

Experienţa cu ruşii a fost relativ bună. Cu cei cu care am muncit, dar şi în afară, m-am înţeles bine. Am avut contact cu oameni din localitate. Am cumpărat lapte de la oameni din comună. Experienţa a fost în mare parte pozitivă. A fost bine atâta vreme cât ai putut să munceşti. Problematic a fost când oamenii s-au îmbolnăvit şi nu mai puteau munci. Probleme n-au creat ruşii, ci oameni din propria comunitate cărora li s-a acordat o anumită răspundere. Aceştia s-au comportat rău! Uneori trebuia să stau 16 ore în subteran să lucrez, când n-am avut schimb. Şi nu am putut să mănânc ceva.

Munca a avut un anumit sens. Ruşii au fost nevoiţi să procedeze astfel, nu aveau oameni, aveau nevoie de cărbuni.

Un an şi jumătate situaţia a fost mai bună, am putut să facem singure de mâncare, am putut să ne aprovizionăm într-o oarecare măsură. Am cumpărat îmbrăcăminte şi încălţăminte. Acolo mi-am cunoscut viitorul soţ, în ultimul an de deportare. Pe soţul meu nu-l cunoşteam dinainte. Era cu trei ani mai tânăr. Şi el provenea dintr-o comună din România.

Tatăl meu a fost şi el deportat, cu ultimul transport. S-a găsit asupra lui o fotografie care îl prezenta ca jandarm. Cei de acolo au crezut

că a făcut parte din elita militară a României şi a ajuns într-un lagăr de prizonieri de război. El s-a întors abia în 1956 din Rusia, după ce a fost condamnat la 25 de ani de muncă silnică.

Existau mereu zvonuri că putem merge acasă. În toamna anului 1949 ni s-a spus că plecăm acasă şi că vom lucra până pe 1 octombrie. După care se va organiza transportul acasă. Aşa s-a şi întâmplat. Din 1 octombrie timp de 2 săptămâni nu s-a mai muncit. Şi pe 16 octombrie s-a pornit transportul spre casă. Nu am plătit transportul spre casă.

Am fost toţi obligaţi să părăsim teritoriul Uniunii Sovietice. În prealabil, am fost întrebaţi dacă vrem să ne întoarcem în România sau dacă vrem să ne stabilim în Germania. Şi aşa s-a întâmplat ca unii să rămână în Germania. În total, la sfârşit, au fost 4 transporturi dintre care două spre Germania. Când au ajuns acolo, au fost trimişi în zona de ocupaţie sovietică. Au lucrat acolo. Unii au rămas, alţii s-au întors în România, alţii au plecat în partea vestică.

În octombrie 1949, la Sighet, am fost despărţită de viitorul meu soţ. Pe 25, am ajuns la Frumuşeni şi, de ziua mea, în 28 octombrie, a ajuns şi logodnicul meu. Dar datorită faptului că tatăl meu era deportat în Rusia, am aşteptat un timp până m-am căsătorit, în ianuarie 1950.

„Vina este a părţii române”

Presupun că familiile au fost înştiinţate în prealabil. Dar nu ştiu exact cum au decurs lucrurile. Dar mă aşteptau. Au fost foarte bucuroase mama şi bunica când ne-am revăzut după atâţia ani. Până la Sighet, transportul a fost tot în vagoane de animale, dar nu mai eram supravegheaţi. Eram liberi. De la Sighet am ajuns la Baia Mare de unde ne-a preluat „Crucea Roşie” şi, tot cu trenul, am ajuns la domiciliu.

Nu am auzit de cazuri de sterilizare care să se fi petrecut în lagăr. Mie nu mi s-a întâmplat nimic, nici de la alte femei nu am auzit aşa ceva. Dar au fost cazuri în care menstruaţia s-a stopat. Dar nu ştiu care a fost cauza. Când aveau perioada de menstruaţie, femeile aveau două zile libere. Atitudinea medicilor şi a celor responsabili pe linie militară a fost bună în aceste situaţii. Foarte dur s-au comportat ofiţerii politici care ne luau la interogatorii, uneori băteau ca să afle diverse lucruri de la deportaţi, chiar acolo în lagăr. Să afle informaţii despre alţi deportaţi, să se denunţe.

În România, când m-am întors, fiind zonă rurală, am putut lucra în agricultură, la IAS sau la CAP. În 1950, am născut un fiu, deci a durat o perioadă până am lucrat. Timp de 20 de ani am lucrat în cadrul unei

ţesătorii de coşuri de nuiele, în Frumuşeni. Erau 500 de angajaţi. Şi mi s-au recunoscut încă din perioada comunistă cei 5 ani de muncă în Uniunea Sovietică, care s-au adăugat la vechime, în cartea de muncă. În 1985, am emigrat în Germania. Nu mi s-a interzis să vorbesc despre perioada petrecută în Rusia. Dar în familie, cu prietenii, se putea vorbi.

Vina este a părţii române. Uniunea Sovietică a cerut României un contingent pentru munca de reconstrucţie, iar partea română nu i-a dat pe proprii conaţionali, ci pe minoritatea germană.

Nikolaus Barthold
(Germania)

„Norocul meu a fost că am prins imediat limba lor”[1]

M-au luat în 14 ianuarie 1945. Într-o duminică dimineaţă, era chiar micul dejun. Atunci au venit jandarmii, cum ar fi acum Miliţia sau Poliţia. Erau jandarmi, însoţiţi de un rus, cu arma. Chiar mâncam. A intrat în casă şi ne-au zis: „Vă îmbrăcaţi şi mergeţi cu noi”. M-am îmbrăcat. Am plecat: tata, care este născut în anul 1903, în luna octombrie, atunci e ziua lui de naştere, eu şi pe fratele, care este născut în 1927. Dar fratele meu nu era pe listă, pentru că el era slugă la unul, Iosif. Ei veneau cu liste care erau întocmite de primărie. Ne-au luat, ne-au dus şi ne-au zis: „Să vă luaţi mâncare pentru două săptămâni”. Atâta ne-au zis.

Din comuna noastră Fodorhausen, care era situată lângă comuna Gad, ne-au dus în curtea şcolii generale din Ghiulvaz. Ne-au adunat de la Peciu, de la Ivanda, de la Ceauş, de la Ionel (Johannisfeld, denumirea germană, *n.n.*). Astea erau comune cu populaţie germană. La Ghiulvaz am găsit ruşi gata pregătiţi care amenajau vagoanele cu paie înăuntru. Ca să ne „simţim” bine. În vagon era o găleată ca să faci nevoile. Acesta era „bou-vagonul”, de animale. Fiecare şi-a adus o pătură ca să se acopere. Erau împreună toţi, şi bărbaţi, şi femei.

Copiii notarului au scăpat

Fratele nu era pe listă. Dar n-a scăpat. Fiindcă noi, ca toţi ţăranii, am avut cai şi căruţă. Ne-au pus în căruţă. Şi fiindcă n-avea cine să conducă, pentru că nu era pe listă, fratele a mânat caii. Şi după aia, la Ghiulvaz, s-a vorbit. „Acesta-i tot german”. Că nu era luat în evidenţă la comună. Şi după aia a venit vorbă să vină şi el. Şi cu căruţa ne-a dus un altul care n-a fost luat în Rusia. Însă ce era mai important? La noi în comună era un notar, unul Schweizer, nume nemţesc, avea şi el copii care trebuiau duşi în lagăr, în Rusia. Au scăpat toţi copiii lui. Era şi unul născut tot în Gad, comuna de care aparţineam noi. El era tot funcţionar. Cei care aveau relaţii pe la primărie şi-au mai scos copiii de pe listă. Sigur. Trebuia luat de la 18 ani băieţii. Sigur, eu eram născut în 1929, dar trebuiau luaţi băieţii până în 18 născuţi. Adică născut în

[1] A consemnat Florin-Răzvan Mihai.

1927. În alte comune luau şi mai tineri. La Ionel, i-au luat pe cei născuţi în 1929.

În şcoală, în curte, la Ghiulvaz, am stat vreo două zile, nu mai mult. Până au pregătit vagoanele. „Bou-vagon". Erau femei şi bărbaţi împreună. S-a închis uşa şi gata. De-aia am avut găleţi pentru lipsă mică şi de luat apă. S-au oprit vagoanele unde era nevoie, niciodată în gară. În afară, ca să fie la vedere. Să nu fugim. S-a-ntâmplat c-a fugit unul şi după aia au prins un român şi l-au luat. În locul lui, ca să aibă numărul. Mai erau unii din armata română şi aveau nume nemţesc, deşi nu ştiau o boabă nemţească. Unul Boschmann sau aşa ceva îl chema. Şi l-au luat şi pe el. El era în opinci.

Călătoria a durat 21 de zile, cam trei săptămâni. Prin Cernăuţi am ieşit la ruşi. În vagoane ruseşti, am stat vreo două trei zile până ne-au schimbat în vagoanele lor. În alte vagoane. Am ajuns în Lagărul 1013 „Orjonikidze". Oraş Ceasoviar. *Stalinski oblast. Lager tausenddreizig* (Oblast Stalinski. Lagărul 1 030, *n.n.*). Au fost 1 500 oameni acolo, în lagăr. Când am ajuns acolo…

Bănuiam unde ne duce. Ne-au scos afară, ne-au împărţit în secţii sau unde lucra fiecare. La construcţii, unde am ajuns noi erau toate casele bombardate şi arse. Stăteau numai în pereţi. Eu, de exemplu, lucram, adică tineretul, eram vreo 6-7 copii, pot să zic, ne-au împărţit ca să învăţăm meserie. Ziceau: „de tineret avem nevoie ca să facem tot". Căram molozul care a căzut. Cam vreo 55-60 cm era moloz acoperit peste tot. După aia ne-au împărţit ca instalatori de apă. Asta am lucrat mai mult timp. Trebuia să căram cu targa, să curăţăm. Şi fontă-scurgere care a rămas dar nu ardea. A rămas şi aia trebuia demontată şi făcut instalaţie nouă din cea veche. Demontam şi pregăteam ca să fie remontată. Erau ruşii cu noi, care ne arătau. Unul dintre ruşi a zis că e brigadier. Munceam de dimineaţă, de la 7 până după masă la 19. Acesta era programul. 12 ore. Zi-lumină!

În 1947, în aprilie sau martie, în 17, era un viscol aşa de mare… ne-au scos pe toţi afară din lagăr, cu lopeţi, cu cazmale, ca să curăţăm zăpadă. Era un tren înzăpezit. Dar ce, puteai să cureţi?! Era viscol. Te-a acoperit, te întorceai cu capul spre sud, şi când întorceai capul, în spate era plin de zăpadă. Iarăşi. Şi deodată spunea unul să mergem la lagăr, înapoi. Am lăsat trenul aşa. Şi ruşii ţipau: *Stoi, stoi, stoi*! Erau 43 de grade. Minus. Dar nu puteai să faci nimic.

Aceeaşi mâncare, zi de zi

Mâncare primeam ciorbă de varză acră şi puţin mălai, să nu vezi lingura în ea, să fie mai tulbure. Când am ajuns acolo am primit o mâncare caldă. Dar tot aşa un fel de ciorbă de varză acră cu arpacaş înăuntru. Că arpacaşul acesta era pentru cei care munceau. Aproape în fiecare zi era aceeaşi mâncare. Varză acră cu mălai înăuntru amestecat sau arpacaş. Dar carne sau ceva, nici vorbă. De îmbolnăvit m-am îmbolnăvit o dată, am fost împărţit după un timp ca să mergem nu ştiu câţi km după linie de vagonete. Ca să poţi folosi mai uşor materiale sau ceva. Şi eu, ca un copil, de 16-17 ani, nu ştiam prea multe. M-am pus pe un tractor în spate, unde se agăţau remorcile, barele acelea. Eu m-am pus acolo, după şofer. Mergeam cu tractoristul, stăteam în picioare, eram ca şi tineretul, ştiţi, mai „interesant"… Şi a apărut pe şosea, un viţel, care păştea. Cum a ajuns tractorul, viţelul s-a speriat, şi cum era legat de lanţ să nu fugă, a sărit în faţa tractorului. S-a pus frână şi ce s-a-ntâmplat? Cât eu am stat pe bara aceea, unde erau agăţat cuiul şinele mi-au intrat în picioare. Eu eram aproape că nu ştiam de mine. De durere. Am căzut pe drum. Şi vine rusul, ştia puţin nemţeşte, era evreu. Zicea că nu am nimic. Şi m-a luat şi m-a dus în lagăr înăuntru, era unul de la Ionel. El era ortoped acasă. Piciorul nu era rupt complet, numai osul era crăpat. Mi-a pus o atelă de lemn să ţină piciorul. Dar aveam durere. Am stat vreo 2-3 luni bolnav în lagăr. La două zile mă pansa, din lemn nişte fâşii aşa subţiri, în stânga şi în dreapta şi cu pansamentul a învelit piciorul. De plictiseală am văzut la unul din Ceahova, Tremser, tatăl lui era prefect atunci, şi avea un alfabet rusesc. Eu ca copil m-a interesat şi am luat legătură cu băiatul şi am zis să îmi dea să învăţ literele ruseşti, să citesc şi să scriu. Am avut un caiet pe care l-am luat de acasă pentru scris scrisorile. Şi aşa am învăţat limba rusească, să scriu şi am început să fiindcă era tânăr şi învăţam foarte uşor.

Cu fratele şi tatăl meu am rămas împreună. Era o prăvălie bombardată în timpul războiului după aceea refăcută ca dormitor, dar fără acoperiş şi numai cu planşeu. A plouat înăuntru. Dormeam împreună cu ei. Cine avea cârpe de acasă o plapumă o pernă punea şi dormea acolo.

În general pot să spun că ruşii sunt mai buni la suflet ca orice altă naţiune. Asta pot să spun. De exemplu, cum am fost noi la construcţii. Ce era acolo? Scândură şi atâta tot până ai scos molozul. Dar noi am aflat că dacă te duceai cu un braţ de lemn la oricine dacă a avut de

mâncare ţi-a dat. Cu lemnul din construcţii ne descurcam, luam la schimb ceva de mâncare. Dacă era seară, întuneric, stăteai la masă şi ajungeai cu lemne, vorbeai: „ce vrei să-ţi dau?" Dacă am învăţat mai repede rusește, am ajuns la sfârşit, înainte de a pleca acasă, am ajuns la colhoz afară. Era ultimul an deja.

Ne-au scos afară, eram vreo 40 de inşi, la colhoz, ca să adunăm recoltă că era în octombrie. Trebuia scos cartoful. Era într-o duminică. Cartofi am scos afară, au mers cu tractorul şi noi am mers în spate, am făcut grămadă şi după aia i-am acoperit cu paie şi cu pământ pentru iarnă ca să nu înghețe. Am ajuns în '49, chiar la Crăciun, vreo 6-8 care am lucrat împreună: diseară mergem la furat cartofi. Îi acoperisem din timp şi ştiam unde sunt. Ne-am vorbit: „tu iei un târnăcop, tu iei o rangă". Pământul era înghețat şi trebuia să deschizi ca să ajungi la „marfă". Am avut o sacoşă, de vreo 15-16 kile, am băgat înăuntru şi după aia ne-am întors înapoi. Dar nimeni nu s-a mai gândit să mai acopere. Cartofii au înghețat. Ne-au adunat şi ne-au pus la treieriş în octombrie. Cu batoze. Am făcut grămezi afară pe câmp, acoperite cu paie şi cu prelate, pentru grâu. Când a plouat, grâul s-a stricat. Şi noi am întrebat ce facem acum? Iar ruşii au spus: „Nu-i nimic, facem votcă!" Acesta a fost norocul meu atunci, ofițerul rus care ne-a dus afară pe câmp ne-a plătit atunci, la un rusnac care a fost, tot brigadier, avea batoză, avea alte agregate. Noi trebuia să muncim acolo. Şi a întrebat: „cine ştie să scrie şi să vorbească rusește?" Şi eu m-am pus eu ştiu. Şi m-au făcut brigadier. Norocul meu a fost că am prins imediat limba lor. Şi aici sunt nişte surori care au venit din Rusia şi vorbesc cu ele.

Scrisoare am primit în fiecare lună. Dar mult mai târziu, nu în primul an. În lagăr difuzorul era important. La 6 dimineața, era ora exactă. Pe stâlp, în curte. Ne vorbea despre Stalin. *Offf, Gott!* (O, Doamne!, *n.n.*)

Noi am lucrat la construcţii dar nu câştigam atâta cât făcea mâncarea noastră. Au trecut 2-3 ani până când am primit o leafă. Şi nu am primit mâncare. Şi am vorbit seara, am hotărât ca cine merge la lucru să pornească de dimineață la lucru, seara vine la proces. Dacă a spus cineva ceva. Se aplica o bătaie. „Cine a furat pâine?" „Eu nu am văzut decât că mesteca. Adică nu am văzut că fura pită, numai că îi se mişca gura". Furase pâine. Dar pâinea era lipicioasă, nu era din făină de grâu, din orz, ovăz, cu spice, cu tot. Dacă o tăiai se lipea de cuţit.

Când am ajuns brigadier la colhoz trebuia să organizez oamenii dimineața. Venea rusul şi spunea „ai 30 de oameni acolo: 7-8 la treie-

rat, la adunatul florii soarelui". Floarea soarelui, când e copt, unde-i frunză, e mai grea şi cu timpul, cu vântul se apleacă în jos. Şi au încercat să o recolteze. Şi când cădeau bobe pe jos, puneam femeile din sat să le adune şi strângea totul grămadă. Erau nişte plante care se agăţau de haine şi femeile se plângeau că le rup hainele.

De la colhoz, ne-au dus înapoi. Se vorbea deja erau zvonuri. Cu câteva zile înainte, ne-au adunat în lagăr şi ne-au spus să ne pregătim pentru plecarea acasă. Nu ne-au dat alte haine. Eu am ajuns acasă cu pufoaica. Eram plini de păduchi, şi noi, şi hainele noastre. Se strângeau la subsuoară. Nu a fost unul care să nu aibă păduchi. Cine zice că n-a avut, minte. La noi la bărbaţi a fost cum a fost, că ne-am tuns. Dar au fost şi femei care s-au tuns. Care nu au putut suporta. Mâncarea era foarte proastă. Dar nu ştiu câte kile am avut acolo, că nu aveam cântar. Nu îmi aduc aminte dacă m-am cântărit vreodată, acolo. Slăbuţ eram, ce mai!

Tata a murit acolo în 1947. În februarie, 28, a murit tata. Fratele şi tata lucrau la descărcat vagoane, eram într-o fabrică de cărămidă de şamot, pentru cuptoare de turnat. La încărcat şi descărcat, la muncă grea! Tata a murit, fratele meu a venit în martie sau în aprilie a fost trecut în transport pentru acasă, dar în loc să vină acasă a fost trimis în Germania. Pe noi ne-au dus înapoi din Konstantinovka, ultima dată. Fratele a rămas în Germania. A venit în '47, a încercat de 2-3 ori să vină acasă, dar austriecii l-au returnat, fiindcă trecea graniţa individual şi le era teamă să nu rămână la ei. După 2 ani de zile s-a pregătit un transport în Canada. Şi acolo a rămas până când, acum vreo trei ani, a murit. A făcut cunoştinţă cu o fată aici în Germania, din Iugoslavia, dar tot nemţoaică care a fost şi ea deportată. La început a fost o lege în România că nu puteai să vii acasă, dacă locuiai în străinătate. Să stai în hotel, să mănânci la restaurant.

Nu ne-am dus la lucru, trei sau patru zile. Dar ruşii şi-au făcut gânduri. Mă mir că în timpul lui Stalin se putea aşa ceva, că noi nu am mai vrut să muncim în acele zile. Un fel de grevă. Eu mă mir şi-acum. Ne-am mirat fiindcă am scăpat fără pedeapsă. Unui dintre noi a sărit gardul de la fabrică ca să ia nişte grâu, au măcinat şi făcea cu apă cu sare pe cuptor sau în plită, un fel de plăcintă.

După el s-a închis lagărul

Am ieşit ultimul din lagăr. Pot să zic că chiar ultimul. De ce? Fiindcă în dormitor am uitat un termometru. Când eşti bolnav, ai temperatură,

îl foloseşti. Şi ştiam că-l aveam în buzunar, în salopetă. Şi l-am uitat şi m-am dus înapoi. Ăia plecau deja. Şi atunci, când am ieşit la poartă, m-au controlat şi mi-au luat termometrul. Am rămas fără el. o fată avea nişte poze, le-a adus de acasă cu armata SS, cum a avut ea un prieten drăguţ. Eu n-am ştiut ce-mi dă ea. Aveam o pufoaică mare şi l-am ascuns înăuntru. În lagăr, la plecare, treceai prin comisii ca să nu duci acasă ceva nepermis. Ai, ai… *Und*… Când mi-a arată ea ce-a adus am rămas tablou, poze de la SS. Dacă mă căuta şi mă găsea cu ele eram … *kaput*. Rămâneam acolo. Alţii au uitat gamela, că fiecare avea gamela lui. Şi eu mi-am uitat gamela. Fără creier…

Am intrat în Sighet, în Maramureş. Când am făcut armata, acolo am făcut, la lucru, încă 3 ani şi şase luni. Până la 26 de ani. După aia m-am căsătorit, am cunoscut pe soţia. Când am venit înapoi tot în vagon am fost cu unchiul meu, fratele lui tata. Când am ajuns la Timişoara, am avut bilet dat pentru acasă, ne-au preluat, am primit fiecare bilet. Românii ne-au împărţit şi ne-au zis unde să te prezinţi pentru lucru. Eu am fost repartizat la Timişoara, „IGOT", care era o întreprindere comunală. Dar nu m-am dus la Igot. M-am dus la Sighet, unde aveam o cunoştinţă veche care lucra în construcţii. Şi m-a prezentat şi am lucrat acolo la o instalaţie, la o clădire nouă. Şi am rămas instalator.

Vinovaţi pentru deportarea noastră sunt, în ordine: Hitler, primul. Însă, al doilea, notarul nostru din comuna, din primărie, şi secretarul, ăştia sunt de vină. Care ne-au pus, deşi eram prea tânăr. Noi nu trebuia să fim duşi. Numai până la 18 ani. Aveam 16 ani jumătate, eram copil.

Hans Bohn
(Germania)

„Am fost dus într-un lagăr de pedeapsă deoarece am cântat cântece de Crăciun”[1]

De Crăciunul anului 1944, prin satul nostru au trecut trenuri cu germani. Era mare alarmă că strigau după ajutor. Pe urmă s-a aflat că erau nemți din Ungaria care au fost trimiși în Rusia. N-a durat mult și, de ziua mea, în 13 ianuarie 1945, a început deja dislocarea noastră. Satele au fost înconjurate de armata română, cu jandarmii. Românii erau dirijați de ofițeri sovietici.

Nu știam ce se va întâmpla cu noi. La Rusia nu s-a gândit nimeni.

Noi nu am știut atunci, când ăștia au trecut din Ungaria. S-a spus că se duc la Dunăre-Marea Neagră, la canal. Sau în România, pe șantiere naționale. N-a știut nimeni nimic. Cuvântul Rusia n-a căzut încă. A căzut numai atunci când satele au fost înconjurate. Comuna mea a fost peste noapte, ca din senin, înconjurată. Dimineață nimeni nu mai putea ieși sau intra în Sânpetru Mic.

Au intrat de la colțul satului grupuri de 6-7 jandarmi, cu soldați români. Aveau liste dinainte făcute. Se știe că s-a dat ordinul, prin Vinogradov, ca să fie toți ridicați: bărbații de la 18 la 45 de ani și femeile de la 20 la 32 de ani. Pentru muncă de refacere a distrugerilor de război din Uniunea Sovietică. Asta mai târziu s-a aflat.

Eu eram atunci elev în clasa a VI-a de liceu, la Liceul „Principele Eugen” din Timișoara. Am primit o bursă, eram copil sărac, tatăl meu a fost ziler. Am primit o bursă din partea bisericii și a școlii la seminarul romano-catolic din Timișoara.

Școala s-a întrerupt, toți copiii au fost trimiși acasă. În toamna anului 1944 era dezastru, armatele sud-ucrainene treceau prin Banat. Oamenii au fugit, rușii au umblat după femei noaptea. Au venit sârbii noaptea îmbrăcați în uniforme sovietice. Ăștia făceau chefuri, umblau cu căruța de furau porci, au umblat după femei, au scos vinul din pivnițe, au luat tot din casă, haine, au împușcat pe primar și au plecat. Noi stăteam de pază la marginea satului. Nimeni nu mai știa ce se întâmplă mâine.

[1] A consemnat Ilarion Țiu.

A venit armata, a înconjurat satele şi nu putea intra nimeni. Grupuri de jandarmi cu soldaţi au trecut din casă în casă, cu listele lor, şi au scos oamenii. I-au legat şi i-au dus la primărie. Au încercat unii să fugă, aşa că ne-au legat.

Şi eu am trecut noaptea, cu tatăl meu, printre cordoanele de soldaţi. Cordonul era la 150 de metri în jurul satelor. Stăteam pe marginea grădinii, ne uitam, şi, când nu erau atenţi, dă-i drumul. Era iarnă plină, în ianuarie, un frig, o zăpadă... La noi era un frig de -20 de grade atunci. Am fugit şi ne-am ascuns în paie, erau grămezi. Ne-am dus apoi în Sânpetru German şi ne-am ascuns în grajdurile ungurilor, era mai cald. Noaptea am trimis câte1-2 oameni ca să se strecoare prin cordoanele jandarmilor şi să ne aducă ceva de mâncare.

Germanii s-au mai ascuns în alte sate la familiile româneşti. Dar era pericol, îi împuşcau şi pe ei. Multe lucruri rele s-au întâmplat. Dar la noi în sat nu erau români. Nu trebuie să faci greşeala asta, să compari regimul politic cu populaţia ţării. E cu totul altceva. Românul, fiind de-a lungul secolelor subjugat, era mai maleabil, mai omenos.

A treia zi s-au bătut tobele şi s-a anunţat că, dacă nu se predau toţi care-s pe liste, vor fi luaţi bătrânii în locul lor. Atunci tatăl meu a zis: gata, mergem. Nu-l las pe tatăl meu, de 70 de ani, să-l ia şi să-l ducă pe şantierul Mării Negre. Rusia nu era încă în discuţie. De-abia când ne-au strâns pe toţi şi au apărut ofiţeri sovietici cu steaua roşie, atunci am ştiut că ne duc în Rusia. Asta era prin 15-16 ianuarie.

Ne-au dus, ne-au strâns afară, la fântâna animalelor pe izlaz. Căruţele au fost luate, oamenii au fost puşi în căruţe şi în coloane s-au dus la plasa Vinga. Ne-au dus la primărie, era o curte uriaşă. Acolo am fost predaţi oficial ruşilor. A fost o comisie sovietică. Toţi am trecut dezbrăcaţi: *davai, davai*. Era o formă, parcă ne controlau dacă eram apţi de muncă.

Aşa am fost strecuraţi prin comisia aia. Şi de acolo în vagoane, vagoane de vite, care erau pregătite. Cu scânduri şi, în colţ, o gaură. Şi gata, am mers trei săptămâni aproape până în Rusia.

Unii au reuşit să fugă din trenuri

Mulţi au murit în timpul transportului. Şi acasă mai muriseră, în perioada asta de capturare. Unul, care s-a opus, a fost împuşcat de armată. Alţii au încercat să fugă. De exemplu, un prieten de-al meu, care mai târziu a fost preşedintele CAP-ului la Sânpetru Mic. Ajunsesem cu trenul prin Sighişoara, şi trenul a oprit. Sovieticii care ne-au

condus au deschis vagoanele şi au cerut doi oameni jos, după apă. Noi ne-am dus după apă şi stăteam acolo, în rând. Era o pompă. Şi tipul ăsta a stat puţin lângă mine, se uita, se uita... Lângă fântână începeau gardurile satului. Poarta stătea deschisă. Şi deodată, fără să spună ceva, a luat-o la fugă. Până s-au trezit ăştia, fumau... Au tras, dar ăla era deja după gard şi a fugit. A scăpat. Dar venea un român, îmbrăcat bine, cu pălărie, elegant, ceea ce se vedea mai rar în sat. Şi, *davai, davai*, l-au luat pe el şi l-au băgat în locul ăstuia. Ruşii răspundeau de numărul de oameni. Şi l-au dus în Rusia.

Au murit şi în timpul transportului. Ce se-ntâmplă. Mâncare nu primeai. Noi aveam mâncare, ne-au zis să luăm un sac de 30 de kilograme. Cu slănină, cu ce-aveam pe acasă. A luat fiecare mâncare, haine, cât a putut. Dar s-au îmbolnăvit unii. Apă diferită în fiecare regiune. Au făcut diaree. Medicamente ioc. Au murit câţiva.

Dar massa a murit, de fapt, acolo. Ne-au dus în Rusia, am trecut prin regiuni unde erau lupte mari, se vedeau prin zăpadă oameni morţi, uniforme. În 1945 era încă război, n-a avut cine să facă acolo ordine. Ne-au dus la Dnepropetrovsk, prin bazinul Donețului, până la Ufalei, în Siberia, pe tot frontul.

Eu am fost în următoarele lagăre. Prima data în Smolianka, lângă Stalino, Donețkul de azi. De acolo am ajuns în lagărul Vietka. Acolo eram într-o brigadă de cărbune stahanovistă. Aveam 34 de tineri din România, Serbia, Ungaria, Polonia. Brigadă stahanovistă.

La Smolianka ne-au aşezat în plină zăpadă, erau ruine. Ne aduceau la gară. Acolo erau vagoane din Siberia, cu trunchiuri pe copaci uriaşe, dar îngheţate. Trebuia să le scoatem pe astea, pe urmă s-au tăiat la o întreprindere. De acolo au adus scânduri în lagăr, în ruine. Singuri am făcut lagărul, erau ruine, fără acoperiş. Ici-acolo mai era urmă de acoperiş. Erau cinci-şase barăci, cu zăpadă în ele. În aer liber am stat până ne-am făcut barăcile. Erau făcute de ei nişte şoproane, acolo am stat noaptea, grămadă toţi, aşa ca gâştele.

Am scos zăpada. Am pus scânduri pe jos, am pus acoperiş. Erau bărbaţi care se pricepeau. Într-o zi, s-a făcut o mobilizare. Cărbune era gârlă, am făcut focul în aer liber. Pe urmă am făcut paturi, tot cu scânduri.

Eram vreo 700-800. Primele două-trei săptămâni n-am lucrat. Am construit lagărul. Pe urmă ne-au scos în rând şi a întrebat pe fiecare ce meserie are. Ce meserie să aveam noi, eram elevi. Toată trupa în mină.

Unii au fugit şi n-au vrut să intre. Nici eu nu am vrut să intru în mină şi m-am ascuns. Pe urmă m-au prins şi mi-au dat cu o lampă în cap.

Ei în lagăr aveau nevoie şi de cizmari, bărbieri, croitori. De asta au întrebat, ca să organizeze lagărul. Pentru bucătărie trebuiau femei, care să gătească. Restul în mină. La mină însemna şi în subteran, dar şi transportul afară.

„Am stat surpat în mină 52 de ore"

Eu în mină am ajuns. Am fost şi surpat, am stat 52 de ore. Era un strat de cărbune, de vreo 70 de cm. Ăla era aşezat pe o piatră cristalică, ca şi scândura de lată. Noi trebuia să scoatem cu burghie. Dar era antracit, cărbune bun. Pe urmă s-a băgat dinamită, s-a puşcat. După ce s-a puşcat am intrat noi, dar s-a produs o surpare. Ne-a pus pe noi, pe mine şi pe un bătrând din Silezia, care putea să-mi fie tată, să tăiem în jurul surpării, să facem legătură. Atunci s-a surpat complet şi ne-a îngropat şi pe noi. Şi ne-am rugat, am plâns, am dormit. Nu s-a auzit nimic. Norocul nostru a fost o freză de cărbune americană. Americanii atunci au trimis în Rusia maşini, tancuri, mâncare. Noi dacă făceam norma primeam o lingură de 30 de grame de carne de porc americană. Şi acolo era o maşină solidă americană, cu bare de oţel. Când surparea s-a produs, noi ne-am băgat sub maşină. Nu ne scotea niciodată nimeni. Dar ei au avut nevoie neapărat de această maşină americană. Cărbunele nu se putea tăia cu picamerul. Astfel am scăpat şi noi.

A fost greu, puţini au rezistat. Unii au murit din cauza alimentaţiei. Tatăl meu, unchiul meu, care mâncau acasă slănină, au murit. S-au produs o serie de boli. Tata lucra cu mine la mină. Dar s-a îmbolnăvit şi apoi muncea la suprafaţă. A fost băgat în primul transport de bolnavi care a venit în România. A avut tifos exantematic. A ajuns acasă, mama neştiind ce avea, i-a dat unt, pâine, cele mai bune. În câteva zile a murit, nu se putea face nimic.

Şi unchiul meu a murit, şi vărul, care era de vârstă cu mine. Şi mama soţiei. S-a îmbolnăvit de tifos exantematic. Holeră, distrofie. Nu am mai avut ce mânca. Schelet am slăbit.

Sora mamei avea patru copii mici acasă. Ea s-a îmbolnăvit la gât. Nu exista nici petrol, nici sare. Noi eram plini de păduchi. Nu puteai curăţa nimic. Cu zăpadă ne frecam, dar tot rămânea mizerie. Ea s-a intoxicat şi aşa a murit în lagăr.

Eu n-am aflat decât după doi ani şi ceva că tatăl meu acasă a murit. Seara, mai stăteau oamenii în faţa barăcilor, mai discutau. Trecând, era

întuneric deja, aud ce spuneau ăştia din satul meu. Dacă a primit cândva cineva o scrisoare, foarte rar, prin Crucea Roşie. Şi o femeie a zis – ai auzit că tatăl lui Bohn a murit? Eu m-am speriat, şi mă întorc, ascultam. Ce s-a întâmplat? A, nu, nu, a încercat să mă liniştească. Şi aşa am aflat că mi-a murit tata.

Vărul meu a furat ceva cartofi. L-au prins şi l-au dus undeva şi acolo a murit. Chestia era că noi eram tineri şi foametea era cruntă. Eram slăbiţi, scheleţi. Ieşeam din mină, iar lângă mină era un colhoz mare. Ruşii puneau nişte turnuri de pază, cu lămpi care radiau. Se aşteptau că se fură. Noi ieşeam la 10 seara din mină, legam cu sârmă pantalonii – era un soi de cartofi cu floare înaltă. Şi ăştia trăgeau. La ora 10 când a sunat sirena începeau să tragă. Aiurea, aşa, să sperie. Şi noi ne-am băgat printre cartofi, cu mâna i-am scos. Imediat i-am mâncat, cruzi. I-am mai băgat în pantofi, să-i ducem acasă. Pe unul l-au rănit odată. Dar de obicei nici nu trăgeau acolo unde eram noi. Erau oameni, ştiau. Trăgeau aiurea.

Ruşii sunt cei mai buni dintre slavi

Ruşii erau nişte oameni buni, cei mai buni dintre slavi, zic eu. Fiecare dintre noi aveam câte o familie din satul ăsta, al minerilor. Erau nişte barăci mici, nişte bordeie acoperite cu tablă. Noi mai duceam la oamenii ăştia lemne, cărbune. Şi ne-au dat de mâncare. Aveam şi eu o familie. Le reparam gardul, făceam treabă prin casă. Doi bătrâni. Ruşii aveau un butoiaş unde puneau mere, care erau sărate. Şi ne-au dat de mâncare. În lagăr era mizerie cruntă. Ne dădeau apă goală, cu trei frunzişoare de varză. Cei care lucrau în mină, primeau 1 kilogram 200 de grame de pâine. Dar pâinea era apă – o strângeai şi curgea apa din ea. Şi spice.

Nici paznicii nu erau răi. Erau indiferenţi. Când cineva făcea ceva, imediat acţionau. Aveau răspundere. Dacă cineva fugea era moarte pe capul lor. Se temeau, răspundeau pentru noi.

Cu timpul am început să ne mai descurcăm. Nici ruşii nu o duceau mai bine la început. De abia în 1948 s-a eliberat pâinea, puteai să cumperi. Era pe cartele. Până atunci era bazar între lagăr şi sat. Şi acolo rusoaicele vindeau mălai – cucuruz cu sfeclă roşie băgată înăuntru, fiartă, rotundă, tăiată în patru. O pătrime de asta costa cinci ruble.

Până să se mai liniştească lucrurile, mai mâncam la familia asta de ruşi. Aveau o căsuţă săracă, erau săraci. Îmi dădea câte o supă caldă,

mă mângâia bătrâna. M-am înţeles bine cu ei. Eu vorbeam rusește. Dacă eşti numai cu ruşi, după un an înveţi. Şi scriu rusește, şi astăzi vorbesc cu ruşii.

Venea bătrâna lângă mine şi mă mângâia. Şi-mi arăta o fotografie cu Rişa al lor, care a fost împuşcat la front. Ei nu ştiau dacă noi am fost soldaţi. Nemţi eram. Nemţi din România nu exista pentru ei. Şi mă gândeam, după ce am ajuns acasă, măi, de unde ştiau ei că tu nu l-ai împuşcat pe fiul lor. Uite, îţi dădeau de mâncare.

Bine, la început omenii ne înjurau: fascişti, nazişti. Populaţia a fost îmbâcsită de propagandă comunistă. Că eram nemţi însemna că eram hitlerişti. Pe urmă, noi am făcut în timpul anilor am făcut cunoştinţă cu oamenii. Am lucrat numai cu ruşi. Ăştia au văzut cu cine au de lucru, au văzut cum ne comportăm, ce facem.

Ne-am împrietenit şi cu paznicii noştri, nacealnicii. Şeful de brigadă ne-a spus: uite, acuşi mergeţi acasă. Cinci ani ne-a spus că stăm şi ne ducem înapoi.

Eu am ajuns şi într-un lagăr de pedeapsă, la Vierovka. În 1948, la început, erau timpurile în care comuniştii germanii, Ulbricht, ăştia, erau la Moscova. În 1949 s-a întemeiat RDG. În 1948, Stalin a dat un ordin ca, în toate lagărele cu nemţi, atât în lagărele cu prizonieri, cât şi în lagărele cu civili, să se facă, după lucru, activitate culturală. Să se cânte piese. Noi eram conduşi de ofiţeri, fiecare brigadă. Şi fete, femei erau acolo. Aveam un ofiţer care conducea.

Şi rusul nostru a venit şi ne-a zis că, neapărat, trebuie să facem din brigada, să dăm un program, ceva. Dar de unde poezii, de unde piese, nici nu se putea scrie piese, era o mizerie cruntă. Nu, asta trebuie făcut, ne-au zis ofiţerii, şi vă scoatem din mină când faceţi proba.

Am fost numit, prin brigadă, să fac corul. Dar ce cântece? Noi ştim cântece hitleriste, pe care le-am învăţat la liceu. Nu poţi cânta aşa ceva să te-mpuşcă. Trebuiau cântece pe care le cunoşteau şi cei din Iugoslavia, şi nemţii din Ungaria, şi nemţii din Rusia. Având în vedere apropierea Crăciunului, mi-a intrat în cap să cântăm cântece de Crăciun. Au învăţat ăştia, au cântat.

În seara când prezentam programul eram 32 de fete şi băieţi. Aveam un brad că în tot Donbasul nu găseai. Acolo era praf, pietre, ruine, mizerie. Însă băieţii noştri au găsit un brăduleţ şi l-au pus. Comandantul lagărului a eliberat o baracă şi i-au adus pe toţi acolo. Eu conduceam corul şi trebuia să spun câteva cuvinte de deschidere. Ce ziceam, în capul meu de 18 ani. Crăciunul va fi, şi în perioada asta sun-

tem cu gândurile la cei de-a acasă. Şi am cântat primul cântec, al doilea, şi, deodată simt pe spatele meu că-mi dă cineva cu pumnul: ai grijă, că politrucul lagărului este alături de comandant. Nu mai spune nimic, taci din gură. Am mai spus ceva şi am terminat.

De-abia eram bine, cu picioarele în pat, şi au venit doi sovietici – *davai*. M-au scos şi m-au dus, aşa cum eram, afară. Era un camion, eram deja vreo trei pe camion. M-au aruncat pe camion şi m-au dus la 60 de kilometri în lagărul de la Verovka.

Acolo ne-a pus cu armata la lucru. Era dezastru. Dimineaţa ne ducea la lucru. La stânga mergea un front de ofiţeri cu puşca. Şi acolo erau adunaţi alţii, care au fugit, fel de fel de oameni.

N-am stat mult acolo, în 1948-1949 s-au mai liniştit lucrurile, cum spuneau. S-a desfiinţat lagărul. Am fost scoşi cu toţii afară şi aliniaţi. am crezut că ne împuşcă, aşa de frică de era. Însă de fapt ne selectau. A întrebat pe fiecare ce meserie are. Eu ce meserie să am, eram elev la plecare. L-am întrebat pe unul de lângă mine ce să fac. Mi-a zis – spune-i că eşti zugrav.

„Am făcut bani din vânzarea surplusului de vopsea”

Aşa am ajuns într-o echipă care se ocupa de reparaţia clădirilor distruse de război din oraşul de lângă lagăr. Mi-a fost bine acolo. Materialele erau la discreţie. Puteam cere câtă vopsea doream, nu ne verifica nimeni. Cu ce ne rămânea ne duceam în bazar şi vindeam. Aşa am ajuns să mai am ceva bani. Nu se mai vindea pe cartele, mai puteam cumpăra mâncare, haine. Ce să facem, ne descurcam şi noi cum puteam.

În 1948 se auzea deja că plecăm, se ştia. Se făcea igienizare: ne-au băgat în băi, ne-am curăţat, au ars hainele, au dezinfectat. Ne-au dat haine noi. La plecare era o comisie de triere. Acolo trebuia să dăm o declaraţie. Era o listă cu trei-patru puncte. Unde vrei să te duci etc.

Unii au plecat şi în Germania, nu s-au mai întors acasă. Primii au ajuns în Germania în 1945. Ce s-a întâmplat. Iniţial, bolnavii au fost trimişi acasă. Singurul transport de bolnavi care a venit în România, la început, în 1945, era cu tatăl meu. De atunci toate transporturile s-au dus la Frankfurt/Oder. M-am gândit că doreau să facă harababură, să nu mai ştie nimeni de unde şi ce, câţi au murit. Din Ungaria, din Polonia, din Cehoslovacia, din România, din Serbia. Toţi erau nemţi.

Eu am cerut să vin acasă. Am intrat în România pe la Sighet, după ce am trecut prin Cernăuţi. Acolo mai erau deja unii care au trecut, era

triajul. Trenul s-a oprit în Valea Tisei. Ne-am dat jos, ne-am spălat pe mâini, pe faţă. Am intrat în Sighet, am fost împărţiţi acolo în nişte barăci. Pe urmă, în aceiaşi noapte, au venit ofiţeri şi ne-au întrebat dacă ştie cineva să scrie bine rusește. Şi eu, imediat. Am fost pus acolo să fac bilet de călătorie. L-am păstrat şi astăzi.

Acolo te întreba unde vrei să te duci. Dimineaţa, pe la 4, am scris şi pentru mine o foaie de drum. Treceam prin Baia Mare. Deodată, prin sate apar ţărani cu coşuri pline de mere roşii. Şi au început să arunce. Erau români care au ştiut că suntem înfometaţi. Am venit de la Baia Mare până la Oradea. Apoi la Arad, şi am venit acasă.

Acasă am găsit mizerie mare... Tata era mort, ploua în casă, mâncare nu era. Mama mea era sărăcită complet. Imediat trebuia să fac ceva. M-am dus la fermă şi m-am înscris. Am lucrat acolo în fermă câteva luni. Până ce apare în ziar un anunţ, că cine ştia limba rusă, şi are pregătire matura mică (patru clase de gimnaziu), poate să se prezinte la Timişoara la un concurs pentru posturi de profesori suplinitori de limba rusă.

M-am prezentat, am primit imediat un post şi de atunci am putut lucra. Am făcut fără frecvenţă Institutul Maxim Gorki din Bucureşti.

Însă n-am scăpat de mină nici în România... Nonsensul de pe lume – m-au chemat la Timişoara că nu am făcut în timp, la 18 ani, stagiul militar. Dar ei m-au trimis în Rusia, unde să fac stagiul militar? La mina Uricani am ajuns. Păi eram calificat!

Franz Engel
(Germania)

„Am ajuns în spital după ce m-am ciocnit cu un cal în mină”[1]

Când am fost dus în URSS, în 1945, aveam 17 ani. Locuiam la Lugoj, însă eram de loc dintr-o comună nemțească, Bethausen, jud. Timiș. În comună erau trei sferturi nemți, iar un sfert unguri și români. Majoritatea erau germani, astfel că am avut o școala cu clasa a I-a și a II-a în limba germană. După aceea clasa a III-a o făceam în limba română deja, unde nu am mai avut nimic germană. Și pe timpul acela nu erau clase mai mari decât clasa I-a și clasa a II-a. Restul era la oraș, iar orașul nostru, centrul, era la Lugoj. Noi la Lugoj am avut o mătușă, la care m-am dus la școală. Am făcut și acolo o școală, un gimnaziu și după, în 1943, m-am dus ca ucenic. Deci lucram ca ucenic electrician instalator, la un maistru particular, în Lugoj.

În oraș era o unitate. Unii soldați locuiau în cazarmă, alții în casele oamenilor. Un sergent, furier, era cazat la noi. În bucătărie dormea. El a prins ceva, că o să facă o razie peste comune germane, și o să le adune, pentru la lucru. Mi-a spus că să nu spun nimic. Eu, cu ocazia asta, ca să nu mă prindă, m-am dus în gară și apoi m-am dus acasă la comună, în Bethausen. M-am ascuns, m-am gândit că acolo nu sunt anunțat, iar la Lugoj iarăși nu sunt anunțat. Așa că scap.

Când am ajuns acasă, nu m-am arătat la nimeni, ca să nu spună că am venit acasă. Am știut că se face razia. Tatăl meu avea un atelier de tinichigerie, era cunoscut. Noi am avut numai comune românești pe lângă Bethausen. Tata avea clienții acolo. Așa că am decis să mă duc acasă și apoi să mă duc în comuna românească, la Cladova, să mă ascund acolo, ca să nu mă prindă. Și, cum m-am dus eu acolo, când am ajuns la capătul satului, deja era înconjurat de soldați ruși și români. Și ne-o luat, n-am mai putut să scap de ei.

Deja aveau o listă de la primărie. Eu sunt născut în anul 1927, însă și dintre cei născuți în 1928 au mai luat pe câțiva. Fetele, de la 1926 născute. Și femei care aveau copii mici, până la un an jumătate, și pe ele le-au luat. Restul au fost în armata germană, care erau mai bătrâni. Sau

[1] A consemnat Ilarion Țiu.

în armata română. Noi am eram aşa, mai pierduţi. Deci ne-au luat şi ne-au dus la centru.

Eu m-am luat cu ei în gură. M-au prins şi m-au luat deja de pe stradă. M-au întrebat cum mă cheamă, eu nu eram pe listă. Eu nu am fost înregistrat nici acasă, nici la Lugoj. M-au luat, m-au înregistrat, şi m-au dus la comenduire, la jandarmi. S-au dus ăştia prin casă şi ne-au luat oamenii. La ora cinci dimineaţa i-au luat din pat.

Am fost strânşi la şcoala din comună. Comuna noastră era mică – am fost vreo 50, aşa. Bărbaţi şi femei. Cei de acasă ne-au făcut bagajele. Tata era plecat, era militar. Mama mi-a făcut valiza. Mi-a pus tot acolo, înăuntru – mâncare, o pătură. Când am fost adunaţi era tot sever – nici la WC nu mai puteam să mergem, acolo la şcoală. Eram cu patrula.

Nu am ştiut nimic. Am stat o noapte la şcoală, până ne-am adunat, iar a doua zi dimineaţă au venit cu săniile. Era iarnă mare. Ne puneau cu un soldat rus şi cu unul român. Eram 4-5 oameni în sanie. Ne-au dus până la Lugoj, 20-25 de kilometri.

La Lugoj era centrul, unde s-a format transportul. Din toate satele germane care erau pe lângă Lugoj aduceau toţi oamenii, şi acolo s-au întâlnit, la şcoala aceea, la şcoala de fete. S-au strâns cam 1.400 de oameni. Acesta a fost primul transport din Lugoj, apoi au mai plecat şi altele.

Am fost îmbarcaţi în vagoane de marfă. De la noi din sat au luat 10 oameni, ca să completeze vagonul. În vagon am fost peste 30.

N-am ştiut nimic concret ce se va întâmpla cu noi. Erau zvonuri. Când i-am văzut pe ruşi, am bănuit că ne duc în Rusia. Am ştiui cam pe unde ajungem. Dar clar nu ne-au spus.

Din Lugoj am plecat spre Deva – Hunedoara – Sibiu – Predeal, până la Râmnicu Sărat. A fost cumplit. Lângă uşă era o groapă făcută, pentru WC. Prima data ne-a fost ruşine, erau şi femei. Ţineam o pătură acolo, oamenii îşi făceau lipsă. Odată mergeau femeile, odată bărbaţii. Am avut şi un cuptor, pentru încălzire. Au fost nişte lemne în vagon. Mâncare aveam în valiza noastră, ce luasem de acasă.

„Se zvonea că Regele Mihai o să ne scape”

La Râmnicu Sărat deja era linie dublă, a ruşilor. Şi din trei vagoane ne-a mutat într-unul mare. Unul lângă altul stăteam acolo pe scaun. La Iaşi ne-am oprit. Noi nu am ştiut care este situaţia. Se zvonea că Regele Mihai o să ne scape. Trei zile ne-au ţinut în Iaşi. De la ruşi nu ştiam ni-

mic. Românii de asemenea nu ne-au spus nimic. N-a ştiut nimeni nimic. Soldatului român i-a fost frică de cel rus, să vorbească ceva.

La Iaşi am fost luaţi şi băgaţi în vagoane ruseşti. În vagoanele ruseşti ei cărau cai şi tot felul, era murdărie. Animale pe care le duceau pe front. Erau păduchi. Noi deja începeam să ne scărmănăm. Eram unul lângă altul şi mâncam încă din valiza noastră ce aveam.

Până la Iaşi am mers vreo trei zile. Mai stăteam în halte ca să treacă soldaţii sovietici spre vest. Când era liber puteam noi să circulăm.

La Iaşi au început să vină să ne deschidă uşa şi să mergem după apă. Mâncare mai mâncam, dar nu am avut apă. Eram lângă uşa vagonului, m-a luat şi m-a dus. Am avut nişte bidoane de conserve mari, şi luam apă de la gară, unde era un robinet.

Când am trecut la Tiraspol – Tighina ne-am dat seamă că nu mai era nici un dubiu, ne duceau în Rusia. Prin Rusia au deschis vagoanele şi ne-au zis să vină patru oameni. Era o cantină mare şi de acolo, cu găleţi, ne dădea câte o ciorbă. Prima mâncare caldă. Era frig, se terminaseră lemnele.

La un moment dat a venit la mine un soldat şi m-a scos afară, să iau lemne. Când m-am văzut singur am vrut să fug, dar nu aveam haine pe mine, bagajele erau în vagon. M-am gândit, ce fac, era frig, zăpada mare. M-am răzgândit şi m-am dus înapoi. El chiar închidea uşa. Puteam să fug, dar mi-a fost frică .

Am ajuns în Ucraina. Acolo mai deschideau uşa, au ştiut că nu mai fugim, nu mai aveam unde merge. Deci nu ne-au mai păzit aşa tare. Ne-am oprit după câtva timp. De mâncare ne-au mai dat de vreo două ori pe drum.

Pe noi ne-au lăsat la Donbas, în Ucraina. Am ajuns în apropiere de Stalino, astăzi Doneţk. Acolo s-a oprit trenul, la un centru, îi spunea Kapitalnia. Ne-au oprit şi ne-au scos afară din vagoane. Era o casă mare de cultură, un cinematograf. Ne-au băgat pe toţi acolo, unul lângă altul, stăteam pe valize.

În cinematograful mare din Kapitalnia am stat o zi. Şi acolo ne-am cunoscut cu consătenii, cu comuna vecină. Am vorbit, cine eşti tu, de unde eşti. Ei aveau deja liste acolo. Ştiau unde trebuie oamenii repartizaţi. Era o mină mai mare, una mai mică. Cazarma noastră era pregătită. Şi aveau şi o sumă oarecare, cât ar fi nevoie. Ne-au luat şi ne-au numărat. Primul transport ne-a luat. Şi aşa s-au despărţit tată de băiat, nu au ţinut cont de familie, la grămadă. Şi bărbaţi, şi femei. Femei

de la noi din comună nu erau, le-au dus în al doilea transport. Noi numai zece oameni am fost în transportul acesta.

Trebuia să mergem pe picioare până acolo. Câţi kilometri n-am ştiut. Era zăpadă până la genunchi. Am luat centura de la brâu, am legat-o de valiză şi am tras o sanie după mine.

Unii din satul nostru au rămas la Kapitalnia. La Kapitalnia era centru, iar de acolo s-a făcut împărţirea. Câţi ne-au luat, aşa, 2–3–4, au avut nevoie la o mină mai mică. Noi am fost 17, la Stanţia Cistiakova, 30 de kilometri depărtare de Kapitalnia. Cistiakova era raionul, dar ăsta era un centru de gară – Stanţia Cistiakova unde ne-a dus, pe jos.

Am găsit două barăci mai mari. Eram vreo 250 de oameni, bărbaţi şi femei. Mai multe femei decât bărbaţi. Când am ajuns acolo, în mijlocul oraşului, era un gard cu sârmă, aproape de gară.

Baraca era din lemn. Paturile erau făcute pe trei etaje. Mai aveam un cuptor. Cărbuni au fost, era mină acolo, făceam focul. Femeile erau în altă parte băgate.

Ne-a primit un comandant rus. Ăsta era cu oamenii lui – escorta care ne păzea. Comandantul era un ofiţer de rezervă, un om mai bun, aşa. Avea oamenii lui. Era unul Nicolae, şeful de lagăr, mai tânăr. Erau şi alţii mai bătrâni, vreo trei. Aveau două arme acolo.

Ne-au dus şi ne-au făcut împărţire în camere. Era o bucătărie în capătul lagărului. Pentru bucătărie au căutat femei. Ruşii spuneau că o şefă trebuie să fie şi aşa au făcut personalul de bucătărie.

A doua zi ne-au luat şi ne-au dus deja la vale, la mina 17 de cărbuni. Acolo am întâlnit un român care era din partea Basarabiei, care ştia ceva rusește, şi ce-a fost tolmaci. Au fost deportaţi şi ei acolo.

La mină ne-au aşteptat şefii, nacealnicii cum le spuneau. Ne-au dus la baie şi acolo au început să ne împartă la lucru. Prima dată au căutat meseriaşi. Fiecare a spus meseria lui. Eu am spus că am fost electrician – gata! Tu ai fost fierar – gata!

Mecanicii şi-au luat oamenii lor. Pe mine m-au luat fierarii. Aşa că ne-au dus la atelierul mecanic. Pe ceilalţi i-au împărţit la sectoare. Erau şase sectoare la mina aia. Fiecare sector a primit oameni. Şi i-au împărţit – bărbaţi, femei.

Femeile cărau lemne la -30 de grade

Atelierul mecanic era la suprafaţă. Ne-au dat haine de lucru, salopete. Erau şi haine vătuite, cine a avut nevoie – femeile la descărcarea

lemnelor la gară. Acolo erau femei, cu lemnele, îngheţate. Şi cât de frig a fost... Până la -30 de grade.

Ne-au dat haine, după care ne-au băgat în baie. Am făcut duşuri şi ne-au dat nişte haine de purtat afară. Ne-au spus că am fost împărţiţi în trei schimburi.

Noi am fost numai schimbul de dimineaţă la atelierul mecanic. După ceva timp au avut nevoie de cineva la fierărie. Au cerut ajutor fierar. M-am dus acolo, era un rus bătrân. El avea un ciocănel, şi tu trebuia să dai cu barosul. Eu n-am ştiut, când i-am dat, i-a zburat cleştele, tot din mână, a vrut să mă bată. Apoi mi-a arătat el cum trebuie făcut şi cum trebuie lucrat. După asta am lucrat cu el acolo, în două schimburi.

Fierarii făceau şuruburi forjate. Şi noi la atelierul mecanic făceam filet pe ele. Primitiv. N-au avut nimic. Lucram la atelierul mecanic, şi mai ajutam la fierărie, până când, la urmă, am ajuns şi în mină.

Am fost mutat în mină pentru că am furat cartofi, ne era foame. Am văzut că la fierărie femeile aveau o grădină ajutătoare, cu tot felul de zarzavaturi. Aveau şi cartofi. Eram schimbul doi, cu un consătean. Neam dus cu consăteanul meu şi am băgat mâna de am scos câţiva cartofi de acolo. Apoi i-am băgat la foc la fierărie. Şi m-a văzut un nacealnic de acolo, venea să-şi aprindă ţigara la fierărie. Când a văzut, a început să strige – nemţi, furaţi cartofii. Ne-au luat pe amândoi şi ne-au dus la conferinţa pentru schimbul trei. Acolo erau toţi şefii adunaţi. Şi ne-au mutat la lucru în mină.

La mină împingeam vagonete. Aveam şi cai, care trăgeau vagonete. Era o fată care lega vagonetul, eu împingeam, cu lampa pe cap. Odată un cal a scăpat din grajd şi umbla singur pe galerie. M-am ciocnit cu el şi mi-a rupt clavicula. M-au dus la spital. Nu mi-au pus ghips, mi-au făcut nişte inele. Am stat în spital două săptămâni cu civilii, cu ruşii. Ştiau că suntem din lagăr. După două săptămâni a venit doctorul şi mia zis să ridic mâinile sus. Când a văzut că pot, mi-a dat drumul din spital.

M-au lăsat să mai stau în lagăr încă două săptămâni. Şi în timpul acesta, cum eram electrician, mai reparam lumina în lagăr. Unul care era de la mină, avea sector la telefoane, când a venit în lagăr a întrebat cine a făcut reparaţia. Eu, zic. Gata, hai la noi! Nu m-am mai dus în mină, eram cu telefoanele. Ne-a făcut scăriţă, urcam pe stâlpi. Sârma de telefon era cablul cu care se trăgeau vagonetele. Era împletită, leam desfăcut, şi cu astă trăgeam linie telefonică. Stâlpul era, am bătut

un fel de cui, iar ca izolator puneam o bucată de gumă. Legam şi făceam o linie – telefon, sau curent.

Lucram acolo. Mă mai trimiteau şi în mină, când erau probleme cu telefoanele. M-am obişnuit cu ei acolo. Apoi am făcut instalaţie. Scoteau caii şi făceau instalaţie electrică, numai cu butoane mergea. Au renunţat la cai.

Cu timpul am început să mă înţeleg mai bine şi cu ruşii. La început prin semne, cu paznicii. La urmă a trebuit să învăţăm şi câteva cuvinte ruseşti. În fiecare zi câte ceva. Ruşii de fapt, populaţia, a fost în general foarte de treabă.

O duceau şi ei greu. Mâncare nu aveai, că nici ei nu au trăit mai bine ca noi. Numai că erau liberi. Ştiau că nu suntem din Germania, că suntem din România. Dacă te-ai purtat bine cu ei, şi ei erau oameni, nu pot să spun. Poporul civil a fost bun. Nici paznicii nu au avut de lucru cu noi, nu ne-au purtat duşmănie.

Cu mâncarea am dus-o greu. Dacă ai lucrat în mină, muncă grea, primeai un kilogram şi 200 de grame pâine pe pâine. Dacă lucrai la suprafaţă, primeai numai 700 grame. Era pleavă, când ai tăiat-o se prindea tot de cuţit. Dimineaţa primeai un ceai, cu pâine. Dacă ai vrut ai mâncat-o toată. La amiază ai avut o mâncare cu două feluri – o ciorbă, şi era un arpacaş spuneau ei, din orz. Un terci fiert. Era cu carne, cam puţină. Erau numai Nu am avut vreo legătură cu casa. Până când, în ultimul an, am primit prin Crucea Roşie un plic care era scris, pe rusește şi pe nemţește: Pentru România. Am rupt-o jos şi am scris adresa mea din România. Şi pe adresa rusească mi-au scris înapoi părinţii. O singură scrisoare. Ce era acolo. Numele meu, Engel Francisc, Lagăr 1 037. Nu ştia nimeni unde eşti.

Noi ne gândeam tot timpul să ajungem acasă. Şi de azi pe mâine să ai ceva de mâncare, să scapi. Numai la mâncare ne gândeam. Aveam foame. Şi deja, ultimul timp, după trei ani, în anul al patrulea, au început să ridice cartelele şi la ruşi. Puteai să mergi în bazar şi puteai să cumperi pâine. Păi am mâncat la pâine până ne-am spart atunci. Economiseam bani şi mai cumpăram făină de mămăligă. O făceam în lagăr, aveam un cuptor. În lagărul nostru eram puţini şi eram ca o familie.

Spre sfârşit s-au mai calmat lucrurile, oamenii au căutat să trăiască normal. Eram tineri, ne-am găsit şi noi câte o fată dintre nemţoaicele noastre deportate. Ea mai făcea de mâncare, sau mai cosea ceva. Am avut şi eu o fată acolo. Când am venit acasă ne-am despărţit. Fiecare

merge pe drumul lui. Unii s-au găsit, sunt oameni care s-au găsit. Şi s-au cununat.

Noi aveam contact cu femei. Bineînţeles ele aveau dormitoarele lor, noi pe ale noastre. Prin ascunse ai mai făcut şi alte treburi... Noi am avut şi copii deja acolo. Copii care s-au născut acolo.

Unii nu s-au mai întors acasă. Au murit câţiva, care s-au îmbolnăvit şi n-au mai putut să le facă nimic. Nu erau aşa înzestraţi acolo, cu toate medicamentele necesare. Nici ruşii nu aveau. Prima dată mureau bătrânii.

Vorba vine bătrânii, aveau 40-45 de ani. Primii au murit cei care n-au fost antrenaţi cu munca fizică. Au avut acasă o meserie într-un birou.

Pe cei care erau bolnavi i-au adunat într-un lagăr separat. Veneau din toate lagărele şi făceau un lagăr cu bolnavi. Cei care au murit i-au îngropat acolo.

Eu am scăpat. În al patrulea an erau deja zvonuri că ne dă drumul. În 1948 militarii au început să plece. Şi atunci am ştiut că o să venim şi noi la rând. Şi, în 1949, cam în vară, eram gata să plecăm acasă. Am făcut şi poze. Deja aveam croitor. Aveam bani mai mulţi şi ne îmbrăcam mai bine. Erau femei croitorese, bărbaţi croitori. De 1 Mai a fost sărbătoare naţională. Aveam acordeon şi cântam, era mai bine deja. Doi ani a fost foarte greu, anul trei a fost aşa şi aşa, iar anul patru şi al cincile deja a mers mai bine.

„Ne-au interzis că ducem fotografii în ţară, la plecare”

Când am plecat era foarte strict, să nu duci nici o fotografie. Să nu duci ceva acasă şi să poţi să arăţi. Pe ascuns am adus şi fotografiile.

Făceau un transport şi ne duceau până peste graniţă. În toamnă era, în octombrie 1949. Nu mai era aşa frig. La Vişeul de Sus am intrat în ţară. Acolo s-a făcut repartizarea şi ne-au întrebat unde vrem să mergem. S-a făcut hârtie, s-a făcut bilet de voie şi te-ai dus acasă, unde ai cerut.

În România, de la forţele de muncă, ne-au recunoscut anii lucraţi în Rusia. Am făcut o cerere la minister şi ne-au găsit acolo înregistraţi, cine a plecat şi unde a plecat. M-a găsit şi mi-a făcut certificat că am fost deportat în URSS din anul 1945 până în 1950, pentru „reconstruirea URSS”. Atâta era scris. Şi asta ne-a recunoscut la cartea de muncă.

Acasă deja ştiau că venim. Ne-am ferit să spunem ce s-a întâmplat, noi ştiam că în ţară erau comuniştii şi să nu vorbim. Doar la familii am

mai povestit. Aşa a fost să fie. N-aş putea să spun cine a fost vinovat. Ţara, România. Ruşii au cerut oameni pentru reconstruirea URSS. Şi atunci au zis că, hai, îi trimitem pe nemţi, că ăştia au fost... N-or spus ce naţie. România ne-a dat pe noi atunci. Asta ne-a fost soarta. Eu îs bucuros că am scăpat.

Acasă m-am angajat la o cooperativă cu instalaţii electrice. Dar după un an ne-au chemat la comisariatul militar să facem muncă militară, că noi nu am făcut stagiul militar. Şi să vezi unde am ajuns – la Lupeni, la Valea Jiului, la cărbuni. Doi ani jumătate am stat acolo.

Mihai Butto
(Germania)

„În lagăr ne-au mâncat păduchii şi ploşniţele”[1]

Am fost ridicat împreună cu tatăl meu din localitatea Bethausen, jud. Timiş. Numai pe bărbaţi i-au luat şi i-au dus la Lugoj. Pe mine şi pe tata ne-a dus bunicul meu. A trebuit bătrânii care au fost acolo să ne ducă. Eu îmi aduc aminte că ne-au dus cu căruţa, au fost obligaţi să ne ducă. Câţi am avut loc în căruţă. Pe căruţă au fost un român soldat, şi un rus. N-ai putut să fugi. Erau cu arma.

După ce am ajuns în Kapitalnia[2], eu cu tata am rămas acolo. Erau şase barăci mari cu un etaj, făcute din scânduri. În mijloc, pentru căldură, cherestea a fost. Barăcile fuseseră construite de armata germană de ocupaţie, când a fost acolo. Erau şi lozinci germane.

La început a fost destul de greu, că numai pe scânduri am dormit. Două rânduri de paturi. Până au adus paie să ne facă saltea. A trebuit să mergem 10-12 kilometri prin zăpadă ca să luăm sârmă ghimpată de unde fusese linia frontului. Trebuia s-o strângem, pe un lemn, şi apoi să încercuim lagărul, cu trei rânduri. A fost frig, deja atunci au apărut mulţi bolnavi. Hainele pe care le-am avut noi nu au fost pentru gerul acela. Şi deja atunci mulţi s-au îmbolnăvit.

Aici am primit numai ciorbă de varză sau ciorbă de castraveţi acri, iar felul doi a fost numai o lingură de mei. N-au avut ce să ne dea de mâncare, nici ruşii nu au avut.

Tatăl meu a fost repartizat la zidărie. El a zis că-i zidar şi s-a priceput. Pe urmă a lucrat la zidărie. Ce-a fost bombardat s-a reconstruit. Iarna, în frig, s-a făcut. Se folosea apă fierbinte pentru maltă.

Eu am fost repartizat la cherestea. Am fost şi tâmplărie, la descărcat vagoane, bolovani am descărcat. Vreo trei kilometri mergeam pe jos. Şi atunci, la început, erau santinele cu arme. Le-a fost frică să nu fugim. Şi ger, şi zăpadă mare.

---

[1] A consemnat Ilarion Ţiu.

[2] Mihai Butto a fost ridicat împreună cu Franz Engel, care a prezentat detaliile deplasării în URSS la paginile 209-216. Cei doi au fost intervievaţi împreună, astfel că nu am mai reluat relatarea ridicării din satul natal şi deplasării până în URSS.

„Tatăl meu s-a îmbolnăvit şi nu a mai putut lucra”

Tatăl meu s-a îmbolnăvit – picioare umflate de la acrituri şi ce ne-a dat de mâncare, apoi nu a mai putut lucra, a fost tot bolnav. În iunie, sau iulie, nu mai ştiu, s-a făcut o listă cu bolnavii pentru un lagăr mic, unde au dus numai bolnavii. Şi atunci eu trebuia să rămân acolo. Când am auzit că rămân acolo m-am dus şi m-am plâns, eram copil, slab, mic. Sora medicală, care era din Bethausen, a vorbit cu medicul să mă lase şi pe mine cu tatăl meu. M-au lăsat, ce sa fac eu singur...

Ne-au dus într-un lagăr cu bolnavi, Tuhina, tot raionul Cistiakova. Deja acolo au murit foarte mulţi. Acolo am avut noroc, era un magaziner care m-a luat în magazie, să-i ajut acolo.

Acolo mâncarea era tot ca la Kapitalnia, numai pâine. Am avut ocazia să mă cântăresc în magazie – aveam numai 37 de kilograme. Şi trebuia să muncim. Eram oasele şi pielea. Îmi mai dădea magazionerul de mâncare. Ne duceam în Cistiakova, cu maşina, după alimente. Şi acolo a trebuit grijă cu nu fure cineva alimentele când se ducea el să mănânce în cantină. Apoi mi-a dat şi mie un talon. Acolo am mâncat la cantină, unde mâncau muncitorii ruşi civili. Era mâncare destul de bună acolo, faţă de ce am mâncat noi. În câteva zile m-am refăcut şi eu. Ne duceam la Cistiakova la câteva zile, nu în fiecare zi. Numai vreo trei săptămâni am avut norocul ăsta. Totuşi, m-am refăcut.

Am avut ghinion că m-au mutat de la magazie. A venit ofiţerul odată şi m-a găsit că nu eram la lucru, ci în clădire. O, ce a zbierat la magaziner... A doua zi m-a dat afară la lucru. M-au dus iarăşi la cherestea. Vreo trei kilometri a trebuit să mă duc pe jos. Acolo nu au mai fost aşa severi cu paza. Cei care ne-au păzit au mers cu noi, dar nu au mai fost aşa severi.

La Tuhina eram numai 80, sau 100. Erau două clădiri. Bărbaţii într-o cameră şi femeile aparte. Mai ieşeam din lagăr, când aveam liber. Erau câteva căşi acolo, şi ei erau săraci. Norocul meu a fost că am avut de acasă haine, stofe noi. Şi a cumpărat-o un rus pentru fata lui. Au fost şi ei săraci. Am primit 200 de ruble. Şi cu banii ăia am mai putut să cumpăr. Un pahar de făină de porumb cost 2 ruble. Puţin am mai putut să facem rost de mâncare. Mâncarea a fost slabă. La amiază am avut liber, dar nu am avut ce mânca.

În vară am mai lucrat un timp şi la o clădire bombardată în timpul războiului. Erau numai la 100-200 de metri de lagăr. Am ajutat la zidărie. Am avut noroc că au venit ruşii cu boii să care. Şi un rus bătrân

a venit cu castraveţi, am fugit de am luat castraveţi, pepeni, şi am mai mâncat. Ăla zbiera, dar am luat. Am mai putut lua cartofi. Şi tatăl meu era în lagăr şi a mai făcut mâncarea. Lângă clădirea pe care o reparam mai era un lan de porumb. Am mai mâncat şi porumb, dar numai verde.

Zilnic au murit acolo, în lagărul Tuhina. Care au fost slăbiţi, i-am dus afară.

Acolo în lagăr ne-a mâncat păduchii şi ploşniţele. Paturile era din scânduri şi erau pline de ploşniţe, numai noaptea ieşeau afară.

Tata nu mai lucra. El era acolo în cazarmă, n-a mai putut să muncească. Am avut atunci un ofiţer rus, avea numai un ochi, pe celălalt îl pierduse pe front. Ăla a fost aşa de sever, atâta o ţipat. Tatăl meu, săracul, n-a mai putut. Era departe până la WC, 100 m. N-a mai putut şi când a ieşit a făcut pe el. A venit rusul, l-a bătut când l-a prins.

Ăsta s-a purtat urât, nu ştiu de ce, poate că el a fost pe front şi a pierdut un ochi. În general au fost oameni buni.

Eu am avut ocazia să mă întorc cu primul transport, eram slăbit. Prin ianuarie 1946 deja am auzit zvonuri că o să mergem acasă, bolnavii. Odată am fost bolnav, aşa mare temperatură am avut. Şi tatăl meu îmi zicea: să nu te laşi acum, vrei să mori?, trebuie să mergi acasă...

Într-o zi eram la muncă şi ne-a zis cineva să ne ducem la lagăr că plecăm acasă. Atunci, cu toate forţele, am fugit la lagăr şi deja tatăl meu a fost pe maşină. Mi-a zis să mă duc să mănânc că pe urmă mă urc şi eu. Până am mâncare era deja dus. M-am dus apoi cu altă maşină şi m-am întâlnit cu tatăl meu.

„Atâta ne-am bucurat că am auzit că se vorbeşte românește la Iaşi..."

La Iaşi ne-au predat ruşii la români. Atâta ne-am bucurat că am auzit că se vorbeşte românește (plânge). Şi atunci am primit mâncare bună, şi haine ne-au dat. Am primit foaie de drum şi cu orice tren am putut merge spre casă.

Însă tata nu şi-a mai revenit. A fost slăbit, şi cu nervii. El, săracul, cât a suferit, că ne-au luat şi pământul. Atât a făcut economii să cumpere un lanţ de pământ, unde a pus el vie. Şi piersici, atâtea feluri de piersici. Pământul l-au dat la un român din satul vecin. El s-a dus acolo şi s-a bătut cu ăla. Pe urmă, nu ştiu cum s-o enervat, că s-a spart o venă în cap şi pe urmă şi-a pierdut memoria. Apoi a ajuns şi la casa de ne-

buni. Mult a suferit pe urmă. L-au dat acasă, n-a putut mama să stea cu el, că îţi dădea cu ceva în cap.

Eu m-am dus la Lugoj şi am lucrat acolo. Pantofar, la cooperativa meşteşugărească „Lugojana".

Nu pot să dau vina pe nimeni pentru ce ni s-a întâmplat. În general, pot să spun, că ruşii au fost oameni de treabă. Nu dau vina pe nimeni. Vinovaţi, cum au fost atunci timpurile alea, comuniştii. Pe noi au pus vina că am fost nemţi. Nemţii au pierdut războiul şi noi am fost vinovaţi.

Elisabeta Rudlof (Germania)

„În timpul transportului mi-a degerat un picior, care mi-a fost bolnav toata viaţa”[1]

Am fost ridicată din casa părinţilor, care locuiau în com. Slatina Timişului, jud. Caraş-Severin. Eu eram căsătorită în 1945, însă soţul era mobilizat în armata germană. Mă numeam Grasl pe atunci.

Nu aveam copii, locuiam în Caransebeş, unde lucram ca servitoare. M-au luat de acasă de la părinţi pentru că întâmplător am plecat într-o duminică acasă. Nu m-am întors seara. Şi dimineaţa au venit şi m-au ridicat.

Ne-au ridicat fără nici un motiv. Singurul motiv că suntem de origine germană. Ne-au dus mai întâi la Slatina Timişului, la şcoală, şi de acolo la Sladova Veche. La şcoală ne-au adunat şi în Sladova, aproape de gară. Eram de la anul 17-18 până la 35. Noi femeile nu am vrut să ne despărţim de bărbaţii din sat. Indiferent, propriul bărbat sau altul. N-am ştiu ce se întâmplă. Aşa că fiecare a dorit să fie asigurat cumva. Ne-au îmbarcat în vagoane şi ne-au dus în Rusia.

Eu am fost dusă în munţii Ural, în Berezovska, regiunea Zverlovska, aşa ceva. Transportul a fost greu. Frig, fără apă. Am fost 30 de persoane într-un vagon. La Adjud, înainte de a ne trece graniţa, am ajuns la vagoane mai mari şi am fost 60 de persoane într-un vagon.

Pe drum m-am îmbolnăvit grav. Mi-a degerat piciorul, aşa era de frig. Într-un timp n-am mai ştiu ce să facem şi ne-am pus toţi aşa în vagon, unii într-alţii. Am luat toate păturile şi le-am pus peste noi. Şi piciorul ăsta a rămas afară, alături. A degerat, apoi s-a umflat, s-a făcut o rană. A ieşit apă, s-a scurs cumva. Am fost şase săptămâni pe transport.

Când am ieşit din vagon m-au dus imediat la spital, dar era deja rău. Şi totuşi a trebuit să rămân, am fost trei ani şi jumătate.

La Berezovska mai întâi ne-au dus în pădure. Am tăiat pomi mari, am făcut lemne, ce s-a trebuit să facem. A trebuit să-i retezăm, copaci mari erau.

Am ştiu să tai lemne, am fost învăţată acasă. Când am ajuns acolo, ăia ne-au zis: ce staţi aşa, ca boii la poarta nouă? Uite, aşa, aşa. Când ne-a arătat am ştiut imediat ce să fac.

---

[1] A consemnat Ilarion Ţiu.

Au murit mai mulţi. Peste unii au căzut pomii, alţii s-au îmbolnăvit şi au murit. Dar toţi au fost înmormântaţi cu un singur sicriu. Numai noaptea. I-au luat şi i-au dus undeva în pădure, mai ales iarna, unde au putut ei să facă o groapă. I-au aruncat din sicriu şi i-au acoperit cu zăpadă. Cine ştie ce-o fi făcând, că nici ăia nu au avut voie să vorbească.

Nu am avut mâncare cât trebuie, am avut păduchi. Au murit oameni. Şi de foame, şi de necazuri. Pâinea rea, verde de multe ori, mucegăită. Dar nici ruşii nu au primit altceva.

Poporul rus a fost un popor foarte bun. Erau buni şi miloşi. Dacă noi ne-am dus în cerşit – spun drept, că am plecat şi-n cerşit. Am fost flămânzi. Nu exista o familie care să nu-ţi dea cel puţin un cartof. Dacă noi am fost aşa de mulţi în lagăr. Nici ei nu au dus-o mai bine ca noi. Numai conducerea a fost foarte aspră.

Noi nici nu ştiam ce căutăm acolo. Statul român a fost a fost aliat cu ruşii şi ei ne-au dat să reclădim ceea ce s-a distrus în timpul războiului.

Însă eu nu am stat în Rusia până la sfârşit. În 1948, în iulie am ajuns acasă. Restul au rămas cinci ani. Piciorul meu a fost tot bolnav. Cu el n-am mai putut să mai muncesc. De la genunchi până jos numai rană. Mulţi ani, şi acasă, acum doi-trei ani s-a vindecat de tot. Am avut o soră, iar sora a avut o fată, şi fata e la Singen, în Germania, farmacistă. Ea mi-a trimis un fel de medicament. Şi cu medicamentul ăla l-am vindecat, abia anul trecut.

Acasă m-am stabilit din nou la părinţii mei. Soţul a fost plecat în Germania şi nu m-am mai întâlnit cu el. Nu s-a mai întors. A luptat pentru Germania, apoi a fost muncitor la o familie. Ăia au avut o fată, acolo a fost criză de bărbaţi, că era război, şi s-a nimicit mult. Fata aia s-a legat de el şi a avut patru copii. Şi nu s-a mai întors acasă. Şi dacă nu s-a mai întors după zece ani am divorţat şi am luat un alt bărbat.

În România am lucrat ce am putut. La părinţii mei, până au murit. Şi în gospodărie. Am avut nici un hectar de pământ şi am lucrat, cu aia am trăit.

În Germania am venit târziu, au fost morţi bărbaţii amândoi. Am ajuns în 1991, am venit cu sora mea. Bărbatul meu al doilea a avut un băiat, şi băiatul ăla mi-a făcut actele şi aşa am putut să vin. Prin Forumul German.

Anna Frombach
(Germania)

Terorizată pe viaţă de „oamenii în uniformă”

Am întâlnit-o pe Anna Frombach la Căminul de bătrâni bănăţeni „Josef Nischbach” din Ingolstadt (Peisserstrasse nr. 66).

A fost ridicată din com. Giarmata (jud. Timiș), împreună cu alţi câţiva zeci de consăteni. Nu-şi mai aduce aminte prea multe amănunte despre acele vremuri. I-a rămas întipărită imaginea „omului în uniformă” care o zorea să-şi strângă câteva lucruri şi să ia alimente pentru drumul spre Rusia. A ajuns în lagărul de la Krivoi Rog, în Ucraina de astăzi. S-a îmbolnăvit şi a fost trimisă mai devreme acasă. Ştie cu precizie data întoarcerii în mijlocul familiei: 29 mai 1948.

Despre anii petrecuţi în deportare refuză să vorbească prea multe. Nici nu înţelege de ce dorim noi astăzi să dezgropăm acele timpuri tragice. Foamea, frigul, munca forţată şi pribegia din tinereţe i-au lăsat urme adânci pentru tot restul vieţii.

Ilarion Ţiu

Ana Marina (România)

„În lagărul în care ne-au cazat lucea gheaţa pe pereţi“[1]

Pe mine m-au luat de la mama de acasă, din Reşiţa.

A venit un soldat român – un poliţai, însoţit de un rus. Nu mi-au spus să-mi iau mâncare, nici să-mi iau haine. Nu mi-au spus nimic. Decât să mă îmbrac, să-mi iau buletinul şi să merg cu ei.

M-au dus la Palatul Cultural. Acolo am stat mai mult, că trebuia să vină şi camioanele din satele din jur. Am stat aşa cam două săptămâni la Cultural. Când au venit vagoanele, imediat ne-au spus să ne facem bagajele şi să urcăm în camioane.

Mama a încercat să mă scape. Nu aveam decât pe mama. Ea era cehoaică, a umblat să facă o hârtie ca să mă scoată. Dar, până când a ajuns ea cu hârtia, deja vagoanele au fost în pornire şi am plecat. Nu mai putea să-mi dea hârtia şi nici nu mă mai dădea jos din vagon. Am plecat şi am mers cam două săptămâni.

Când am ajuns la Ploieşti, acolo ne-a aşteptat un gradat rus. Ne-a cerut bani româneşti, că ne dă el ruble. Eu am avut bani la mine, mama mi-a dat 500 de lei. Dar nu am avut ce face cu ei acolo. Mi-am zis că dacă vin acasă, îi aduc înapoi. Până la urmă mi-au dispărut – şi buletinul, şi banii. Acolo în lagăr.

Eu am fost în Donbas. Când am ajuns noi acolo a fost o clădire nouă. Nu am avut căldură, pereţii au lucit de gheaţă şi nu am putut face foc pentru că venea fumul înapoi şi aşa că am stat în frig. N-am avut lenjerie de pat, absolut nimic. Am dormit pe pantalonii de pufoaică şi m-am acoperit. Căciula am avut-o în loc pe pernă.

Am lucrat la o carieră de piatră. Dar carierea de piatră nu au putut s-o descopere că nu a fost piatră. Am lucrat cam un an şi ceva.

Trezirea era dimineaţa, la ora 4. Pentru că eram foarte mulţi în primul lagăr – eram vreo 2.000. Şi ca să ajungem la rând la cantină să mâncăm. Pentru că ne duceau la cariera de piatră cu trenul, care trebuia să ajungă la ora 6. Noi trebuia să fim deja acolo să ne urcăm, ca să ajungem la locul de muncă. Apoi nu au mai avut mâncare în lagăr să ne dea şi ne-au transferat la Horlovka. Acolo era mai bine. Am avut baracă, apă caldă, lenjerie de pat. A fost foarte bine.

---

[1] A consemnat Ilarion Ţiu.

Până la urmă am primit și niște bani. Ne-au dat 350 de ruble. Nu ne-au mai dat mâncare fără bani. Trebuia noi să ne luăm mâncare și să plătim.

Mâncarea era tare proastă. Eu în primul lagăr am mâncat numai borș de castraveți acri. Și un pic de arpacaș, fiert în apă cu sare. Dar nu legume, nu cartofi, nu ulei, nu untură. Absolut nimic. În al doilea lagăr am avut și supă, am avut și ciorbă.

Rușii s-au purtat frumos cu noi, nu putem spune. Ne-a întrebat odată un ofițer între două vârste cum ne simțim. Am vorbit cu el printr-un tălmaci. Erau tălmaci veniți acolo, dar nu deportați ca noi. I-am zis că bine, însă era unul, tălmaci în lagăr, Zoller, care se purta urât cu fetele, ne bătea. Și l-au luat pe Zoller, l-au dus, nu știu unde, n-a mai venit doi ani în țară. Lor le-au cerut autobiografia. Care a fost autobiografia, nu mai știu.

Eu am fost trimisă acasă în 1949. Eram în al doilea lagăr, începusem să facem un club. Dar nu am ajuns până la etajul doi ca să-l ridicăm, că a venit maiorul. Ne-a scos afară în curte, ne-o zis să ne îmbrăcăm bine. A ținut o ședință cu noi, ne-a mai povestit. Între noi mai erau fete gravide, pe care le-a mustrat un pic așa. Ce-o să zică părinții când vă duceți voi acasă acum? Că ei o să cadă în necaz, că s-au legat de fete. Dar nu am avut nimic probleme cu ei.

Ne-au ținut cam o oră și ceva afară, în curte, la apelul acela. Atunci au zis – fetelor, vă duceți în baracă, vă adunați bagajele și ieșiți la poartă. Între noi am zis – ăștia ne duc în altă parte, nu am știut unde ne duc. Au venit camioanele, ne-au urcat și ne-au dus. Când colo am ajuns acasă. Asta a fost în 1949. Iarnă era, pe 26 decembrie am ajuns acasă.

Eram aproape de Iași. Zice una care era de acolo, cunoștea: să știți fetelor că am ajuns în România. Nu mai putea de bucurie. Noi ne-am uitat așa una la alta. Măi, dar nu se poate. Cum să nu ne anunțe că ne trimit acasă. Așa, deodată? Și în realitate am ajuns acasă.

Dar ne-am mai oprit, nu știu în ce oraș. Acolo ne-au ținut două săptămâni, ca să ne hrănească bine. Nu am avut voie un cuvânt să povestim la cineva când am ajuns acasă. Ce-a fost acolo, cum a fost, absolut nimic. Asta ne-au interzis deja din Rusia – nu aveți voie să povestiți.

Noi, copii fiind, nu ne-am gândit să învinuim pe cineva pentru că am ajuns la muncă în Rusia. A cui a fost vina, nu știu, Dumnezeu cu mila!

Adela Supercean (România)

„Ne era frică să nu vină lupii să ia cadavrele“[1]

Am aflat cu câteva zile înainte că o să fie deportări, se zvonea în Reşiţa. Eram un copil, aveam 18 ani. M-am trezit acasă cu un soldat român şi cu unul rus. Nu ştiam ce se întâmplă cu noi. Nu ne-au spus absolut nimic. Numai atât – să avem haine groase şi pentru trei zile mâncare. Ne-au închis la Palatul Cultural, am stat o zi şi o noapte acolo. Am dormit pe jos. Apoi au venit nişte camioane, ne-au dus în gară, unde au fost pregătite vagoanele. Ne-au îmbarcat în vagoane. Am dormit şase săptămâni pe scânduri acolo. Au fost vreo 40 de persoane, şi bărbaţi, şi femei.

Când a oprit trenul de-abia am aşteptat să coborâm. Vă închipuiţi, şase săptămâni fără condiţii, fără apă, fără nimic. Ne-au coborât într-o livadă, afara din oraş, şi ne-au dus pe picioare, tot în frig, în lagăr. A fost rece, neîncălzit, din lemn. Trebuia mai întâi, de pe zăpadă, să ne luam lemnele, să le tăiem, să ne facem puţin foc acolo.

Am ajuns în Munţii Ural, la graniţa cu Siberia. A fost foarte frig acolo. Dar am avut noroc că nu am lucrat când a fost gerul cel mai mare.

Am lucrat în multe locuri – la mină, la colhoz. Ne-au luat că le-a trebuit braţe de muncă acolo. De la 17-18 ani, până la 30 de ani, femeile.

Am ajuns la un moment dat într-un spital provizoriu, lângă o pădure. Acolo au dus oameni bolnavi, care nu au mai fost buni de lucru şi care au murit acolo. Noi a trebuit să-i îngrijim, să dezbrăcăm morţii, să-i ducem afară. A fost o doctoriţă şi ne-a spus să-i ducem afară pe terasă. Apoi i-a fost frică că vin lupii şi iau cadavrele. Şi i-am dus iar înapoi.

Ruşii au aflat că ştiu croitorie. Lucrasem acasă la croitorie, am învăţat meseria de croitorie. M-au dus într-un lagăr de prizonieri, români şi germani. Acolo erau pantofari, croitori. Am lucrat pentru ruşi. Am avut norocul că nu am lucrat afară în ger.

Am lucrat şi noaptea, n-a fost program. La spital am lucrat încontinuu când a fost de lucru. Când eram la mină a fost o rusoaică care a fost tare rea. Aia ne-a păzit acolo. Repede, repede, să lucrăm.

---

[1] A consemnat Ilarion Ţiu.

Mâncarea era foarte proastă. Ne-au adus arpacaș, dar atunci a fost sărbătoare. Fiert în apă. Ciorbă de varză, asta a fost mâncarea lor. Și ciorbă de ciuperci. Ați mai auzit? Ciorbă de ciuperci cu carne deasupra (râde). Cu mișcători. Am luat viermii, i-am aruncat jos și am mâncat, că nu am avut ce.

Am venit acasă cu transportul de prizonieri. Lucram în lagărul de prizonieri și m-au adus odată cu ei. Era în 1948.

Când am trecut granița era o gară unde erau alimente. Și paznicilor le-a fost frică că le furăm. Și bărbații i-au certat – nu vă e rușine, că pentru voi am fost în Rusia, a fost război. Acum spuneți că noi suntem hoți? A fost urât.

-5-

AL DOILEA ŢĂRM: MEMORIA FIILOR

Elfrida Chvoika, născută Ruttar (România)

Copiii din Urali: născută în lagărul Sverdlovsk[1]

Eu am început să aflu despre deportare abia când eram pe la şcoală, că la început, aşa mică, nu-ţi dai seama.

Părinţii mei au fost deportaţi şi ei tot în 1945, exact cum i-au luat pe toţi. I-au adunat la cinematograf, în Reşiţa, era cinematograf pe vremuri, acolo i-au chemat, după ce le-au spus să-şi aducă câte ceva pe ei. Şi au plecat. Pe-atunci, mama şi tata nu se cunoşteau. Tatăl meu era din Reşiţa, mama la fel. Amândoi erau născuţi aici. Între mama şi tata era o diferenţă de 12 ani. Tata era mai bătrân, mama a avut 18 ani când a luat-o. Deci tata avea 30. El a lucrat lăcătuş, în uzină, plus că era şi muzicant, în particular. El cânta, până la bătrâneţe a condus fanfara din Reşiţa. După ce a terminat şcoala, că ei au făcut şcoala evanghelică, pe vremuri, mama a lucrat şi ea puţin la un magazin, unde se vindeau tricotaje. Era una, o patroană, care avea un magazin aici, în oraş. Noi n-am fost evanghelici, dar acolo a fost şcoală. Şi acum există biserica aia, în partea de sus a oraşului. Acolo erau şcoală, grădiniţă şi cursurile se făceau în limba germană. Nici unul dintre părinţii mei nu a avut legătură cu politica. Nici familiile lor, în general. Majoritatea care au fost luaţi nu au avut nici înainte, nici după, legături cu politica.

Din familie, acasă a rămas doar bunica

Când i-a strâns a fost jale. Mama era orfană de tată şi i-a rămas numai bunica. Şi l-au luat şi pe fratele mamei, care avea 17 ani. Pe amândoi i-a luat şi i-a dus împreună. Au venit acasă la bunica, ştiau că sunt doi copii acolo, tineri, şi i-au luat. I-au dus la căminul cultural, unde i-au adunat, şi acolo i-au ţinut o zi până şi-au luat câte ceva cu ei. Nu le-au zis exact cât or să stea, cum or să stea. I-au luat şi atâta tot! Tata a fost singur. A avut o soră, dar ea a rămas în România. Ea era căsătorită, tot cu un german, era mai mare, şi cine avea copii scăpa de deportare.

---

[1] Au consemnat Florin-Răzvan Mihai şi Cristina Diac.

Dar cumnatul meu, soţul mătuşii mele, a fost şi el luat în Rusia. Dar nu cu tata împreună, el a fost luat separat. Deci a plecat şi el. Şi ea a rămas cu fata, cu verişoara mea, care are acum 82 de ani. E verişoara mea, dar ea este cu 20 de ani mai mare ca mine. Dar cumnatul nu a stat mult în Rusia. Cred că vreo doi sau trei ani. Şi apoi i-au dat drumul. Ăia care erau bolnăvicioşi, că foarte mulţi s-au îmbolnăvit acolo, pe mulţi i-au trimis înapoi. N-avea ce să facă cu ei, nu munceau, nu puteau să producă nimic, şi i-au trimis înapoi.

Au fost luaţi aşa, cum s-ar zice… Nu ştiu ce a fost. „Reconstrucţie în URSS", aşa scrie în cărţile de muncă ale tuturor. Aveau nevoie de braţe de muncă şi au zis ăia că iau oamenii să muncească pentru ei.

Şi i-au dus cu vagoanele alea care au fost, le ziceau „bou-vagon", vagoane cu care se transportau animale pe vremuri. Era un frig de le îngheţa părul. Că tot spuneam noi când eram copii că e frig. Şi zicea mama către mine: „N-ai avut tu frigul acesta aşa, cum l-am avut noi". În tren, îşi puneau pături ca să-şi facă nevoile că erau grămadă, toţi, acolo, bărbaţi şi femei. Şi au ajuns, în lagăr, la Sverdlovsk. Exact în inima Uralului.

Părinţii mei s-au întâlnit cam în ultimul an, un an jumătate. Cam la urmă s-a întâmplat. La început, i-au pus separat. Femei cu femei, bărbaţi cu bărbaţi. Deci n-au fost împreună.

Prima dată au fost în lagăr la Berezovska, puţin înainte de Sverdlovsk, şi după aceea, către sfârşit, i-au dus la Sverdlovsk. Mama cunoştea multe persoane acolo, vecine de-ale ei, fete care locuiseră în Dealul Mare, unde era casa părintească a mamei. Şi a fost cu prietene de-ale ei din Reşiţa, care au murit între timp. Mi-a povestit că unde le-au dus erau barăci, din lemn. La început, lagărul era împrejmuit cu sârmă ghimpată. Şi dormeau în paturi supraetajate şi primeau zilnic câte jumătate de pâine pe care de multe ori o mâncau goală. Ei şi-au adus mâncare de-acasă, dar nu suficient. Că timpul trecea şi ei tot acolo au rămas. Se mânca ciorbă de varză, arpacaş fiert, ce le mai dădeau… Castraveţi acri, ciorbă, chestii din astea oribile. Zi de zi. Tata, când s-a întors – eram eu mică – punea mare accent pe mâncare: „Am mâncat destule, şi ierburi, toate minunile acolo", aşa ne zicea.

Deportaţii nu erau îngrijiţi; foarte mulţi au avut păduchi. Ploşniţele mergeau prin camere, noaptea. Îmi zicea mama: „Auzeam cum omorau câte unul, pocneau insectele". Era mizerie!

Părinţii au muncit în mină. Deci ei doi nu se cunoşteau aşa, se cunoşteau acolo, din lagăr, probabil, între ei, dar aşa personal, nu. Şi nici

nu le-au dat voie la început să comunice între ei. Şi atunci s-au dus în mină. Mama mi-a zis că a lucrat la 30 de metri adâncime, în mină de diamant şi în mină de aur. Deci ei erau încântaţi pe undeva, că or să vadă cine ştie ce în mină. Dar a fost o mizerie cruntă. Jos, acolo, erau nişte temperaturi, până la 35-40 de grade plus. Foarte cald! Şi afară era un ger năprasnic…

Ca amintire, pufoaica rusească

Şi le-au dat pufoaice din acelea, vătuite. Cu din astea au venit şi pe drum, acasă. Ştiu că tata avea una neagră. Încă o ţinea acasă, zicea că e călduroasă iarna. Când scoteam zăpada din curte, el punea pufoaica pe el. Şi avea şi o căciulă cum aveau ruşii, cu urechile lăsate. Cu asta a venit, că acolo le primise. Dar el era un tip descurcăreţ. După mină, el a lucrat şi la cules de legume, vara. Făcea fel de fel de munci. Ce le-au dat să facă şi ruşii.

Tatăl meu s-a descurcat deoarece a învăţat foarte bine ruseşte. Foarte bine. Şi acum, după revoluţie, mai veneau ruşii pe la uzină, şi întotdeauna îl chemau pe tata să vorbească acolo, să traducă, că şi acum ştia ruseşte! Şi eu am făcut la şcoală limba rusă. Tata cu muzica s-a mai descurcat. A mai cântat, îl mai chemau căpitanii ruşi care răspundeau de lagăr să le cânte şi ei se distrau. Şi, în timp, s-au împrietenit. Mama zicea că dacă îţi găseai un prieten mult mai bine te descurcai. Unii ruşi erau destul de brutali. Or fi fost şi oameni buni, cum e peste tot.

Mama a lucrat în mină o perioadă, apoi, spre sfârşit, a lucrat la bucătărie, unde era mai uşor. Şi avea şi mâncare mai bună, dacă stai acolo, mai mănânci şi tu câte ceva. N-a dus-o chiar atât de rău când a fost însărcinată.

Ăştia care ştiau bine limba rusă îi mai punea să aibă grijă de 2-3 grupuri acolo, în lagăr. Uneori să-i supravegheze, să răspundă în locul lor, că mulţi n-au putut să-nveţe limba. De exemplu, cumnatul lui tata n-a putut să-nveţe limba deloc. Unchiul meu a mai lucrat şi la descărcat pe vapor, când veneau vapoare, în docuri, descărcau marfă, alimente. Ei au făcut toate muncile. Unchiul tot cu ei a fost.

Părinţii mei nu s-au îmbolnăvit acolo. De frig, o răceală poate, dar o boală gravă, nu. Nu.

Nu aveau nimic să se informeze, primeau din când în când câte o scrisoare. Pe la început i-au ţinut foarte strâns, pentru că ziceau că ei sunt nemţi şi din cauza lor a fost război. Au crezut că toţi sunt de vină

pentru treaba asta. Dar n-au fost! De pretutindeni tot pe nemţi i-au deportat. Că ziceau că înainte de a veni ei acolo au găsit, aruncate, la subsolul barăcilor, pantofi şi haine mici, de copii. Şi le-au spus ruşii de-acolo, care erau foarte săraci, mai ales după război, că au fost polonezi aduşi acolo. Şi români au fost în lagăr, să ştiţi, nu numai germani.

Au trimis scrisori acasă, dar n-au ajuns. La început nu le-a dat voie nimic. După un timp, aşa, au mai scris, din Paşti în Crăciun, dar nici n-or ajuns toate.

„Părinţii mei s-au cunoscut acolo"

După cum ziceam, părinţii mei s-au cunoscut acolo. Şi i-au lăsat să stea împreună, tot în lagăr, dar era o cameră a lor. Asta s-a întâmplat către sfârşit. Eu m-am născut în '49, în august. Şi de Crăciun au venit acasă. Nu au fost cununaţi, abia aici s-au cununat. Şi eu am purtat două nume, şi al mamei, şi al tatei, în certificatul meu. Eu n-am avut certificat, dar am avut o foaie lungă.

Mulţi copii s-au născut acolo. Unii au fost colegi cu mine la şcoală. Între timp, mulţi au plecat în Germania. Unul a murit deja. Şi mulţi copii au murit acolo, pentru că ruşii nu te îngrijeau. Topeau gheaţa şi te spălau pe faţă. Nu au fost condiţii. Nu era spital, era un punct, o infirmerie. Spre sfârşit, s-au făcut infirmerii că au fost şi alte femei care au născut. Mama m-a născut acolo, într-o duminică. Şi ştiţi ce se zice? Copiii care se nasc duminica sunt norocoşi, aşa ziceau babele. Nu prea am fost.

Şi mie mi-a zis tata că, deja după ce m-am născut eu, ruşii le dădeau drumul să plece prin localitate. Prin Sverdlovsk. Acum îi zice cum îi zicea înainte, Ekaterinenburg. Era un oraş mare Sverdlovsk-ul. Chiar am văzut la televizor, la nemţi, despre patria unde m-am născut eu. Locuiau pe undeva pe la periferie, că nu i-au schimbat, tot barăcile alea au rămas. Însă le mai dădea voie să plece şi afară, liber, aşa, o dată pe săptămână. Şi atunci cumpărau diverse. Că tata îmi zicea în copilărie: „Tu, acolo, să ştii că n-ai mâncat rău. Noi am cumpărat lapte condensat pentru tine, din acela care era foarte hrănitor. Tu din acela ai primit. Te-ai ţinut mai bine". Avea bani pentru că mai cânta. În loc de scutece aveam cârpe, zdrenţe de-acolo. Îţi dădea ceva de la spital, dar zdrenţe, cum să zic… Să-ţi faci tu. Nu cred că le dădeau biberoane. Eu nici n-am folosit, asta ştiu, că n-am avut. Şi cine avea piept le dădea să sugă, dar mâncarea aia care era, cât de „bună" era, nu prea era consistent. În general, cam toţi copiii s-au născut în '49, înainte nu prea s-au născut co-

pii. Către sfârşitul perioadei s-au născut, când le-au mai dat anumite drepturi.

Pe tren, la întoarcere, era să mor. N-am murit acolo, dar era să mor la întoarcere, pe tren... Ei au venit cu trenul, aveau bănci deja, nu mai era mizerabil, şi tata m-a plimbat pe mine în braţe. Încolo-încoace, că plângeam. Şi în mijlocul vagonului era un lămpaş şi acela mergea-mergea şi odată s-a rupt şi mi-a venit mie în faţă şi aici sus m-a tăiat. Eram numai sânge pe faţă! Şi zice: „Uite, am adus-o de unde am adus-o şi dacă o tăia sau o lovea la tâmplă!?" Vedeţi, am avut zile. Una. Şi a doua. Foarte mulţi copii au murit în Rusia de boala asta. Erau un fel de bube, pe nemţeşte le zicea „Vierziger", adică „anii '40"; oamenii au pus denumirea asta. Apărea şi din cauza schimbării aerului. Era foarte rece acolo, aici a fost altă climă. S-au îmbolnăvit şi au murit. Erai tot plin de bube. Plină eram, mă mâncau, mă scărpinam, îmi curgea sânge pe faţă, pe mâini, îmi puneam mănuşi pe mâini. Nu era vărsat de vânt, era o boală specifică adusă atunci din Rusia. Şi câtorva colege de-ale maicămii, prietene din tinereţe, le-au murit copiii acolo. Noi am avut aici un medic, un evreu, un medic foarte bun, care mi-a dat două feluri de alifii şi m-a uns, într-o zi cu una, într-o zi cu alta. Şi m-am vindecat. Nu am nici o urmă. Nimic nu mi-a rămas. Deci acesta m-a tratat, omul acesta. Ce preparate a avut, nu ştiu. Dar acolo au murit mulţi copii din cauza acestei boli. Şi era o boală transmisibilă. Că era o fată, a verişoarei mele, care e mai mare cu un an decât mine, care a luat boala de la mine. Şi tot medicul evreu a tratat-o! Era urât de tot, cu bube, cu puroi, vai şi-amar! Şi omul acela era aşa de simpatic, şi bun medic, şi acela zicea: „Boala asta, eu o să-i dau de leac".

Certificat de naştere am avut abia aici, în România. Noi am intrat în ţară pe la Sighetul Marmaţiei; alţii au intrat pe la Suceava. Am hârtia acasă, foaia de drum. Mai târziu, după hârtia aceea ne-au dat drepturile.

Tata s-a angajat, a lucrat până a ieşit la pensie. A fost la fanfară, noi am avut fanfară, cerc de operetă, erau foarte mulţi nemţi la Reşiţa, dar mulţi au plecat. Mama a rămas acasă, ne-a crescut pe noi.

Copil când s-a dus, bărbat când s-a întors

Bunică-mea scria mereu mamei mele: „Să ai grijă de fratele tău!". El a venit înapoi cu ei, mare cât un munte. Când a plecat era mic. Şi când a venit a luat-o în braţe pe bunică-mea, din uşă, şi a ridicat-o în sus. Avea 22 de ani când a venit înapoi. El a făcut şcoala de mecanici, a fost mecanic pe locomotivă, s-a căsătorit aici, are un băiat şi au plecat în

Germania cu 20 de ani în urmă şi au locuit în Germania. A ajuns bine acolo, în străinătate. El a plecat dincolo, era deja la pensie când a emigrat şi era administrator la trei blocuri, de câte patru etaje. A stat în lagăr de tranzit, câteva luni, până l-au repartizat. Că toată lumea trebuia să treacă prin lagărul acela. Şi după aceea s-a stabilit în Augsburg. Acolo a primit pensie. Şi mătuşa se ducea să facă curăţenie. Că aşa făceau majoritatea la început. Era o firmă de proiectări şi după masă făcea curăţenie la ăia. Sau în familie, era un tip care fusese mare excursionist şi căzuse în munţi, şi trăia în scaun cu rotile. În România, ea fusese contabilă şi când a ajuns la vârsta pensionării a primit pensie de bătrâneţe. Vărul meu a terminat institutul aici şi acolo a trebuit să mai înveţe un an, să i se recunoască studiile. Şi după aceea a lucrat la o uzină.

Eu am fost din ultima promoţie cu 11 clase, la liceu. După aceea a început cu 12 clase. Prima dată m-am angajat la Poştă, acolo am găsit post, la Telefonie, şi de-acolo m-am angajat definitiv la ghişeu. Şi acolo am stat 40 de ani.

După 1990, s-a zvonit că ăştia care au fost deportaţi vor primi ceva din partea statului. Vor primi nişte bani. Dar nu s-a primit nimic. Şi atunci s-a început la noi cu pensiile astea, cu deportaţii, şi cu anumite drepturi. Dar asta a fost după ’90. Înainte nimic. Eu nu prea am fost materialistă. Lucram la Poştă şi ştiam că-şi depun toţi dosarele, cei care au fost deportaţi în Bărăgan şi eu nu mi-am depus până nu mi-a zis cineva. Şi mi-am depus foarte târziu. Am 33 de lei, nu-i cine ştie ce. Unii au sume destul de frumoase, care au fost deportaţi şi cinci ani. Eu n-am fost, m-au băgat la un an pe mine cum s-ar zice. Şi mi-a trebuit hârtia aceea cu intrarea în ţară, ca să se vadă că am fost adusă din Rusia.

La noi, la Forumul germanilor din Reşiţa, se fac întruniri o dată pe an. Se aminteşte despre suferinţele care au fost, altceva nu. Mulţi copii nici nu pot concepe treburile astea, numai cine a suferit acolo, aceia înţeleg. Aici, la noi, la biblioteca Forumului, se discută însă. A venit cineva şi ne-a citit o scrisoare, pe care a trimis-o mama ei, din Rusia. A fost emoţionant. Au fost şi alte femei, mai în vârstă. Atât s-a plâns! Dar n-au vrut să vorbească. Una doar a plâns întruna. După cinci ani de Rusia, pe unii i-au cărat în Germania, şi au stat şi acolo, vreo 2-3 ani, ca prizonieri. Şi abia după aceea au venit aici.

Copiii ar trebui să înţeleagă şi să ştie cât au suferit bunicii şi străbunicii lor. Să nu se mai întâmple chestiile astea! Cei mici nici nu ar înţelege sensul, ar lua-o ca pe o lecţie de istorie.

Johann Metzger
(Germania)

„Părinţii au plecat în deportare şi au lăsat doi copii acasă...”[1]

Şvabii din România au avut în război o situaţie deosebită. Ca şi pe germanii din Croaţia, Ungaria, teritoriul Iugoslaviei, Hitler i-a obligat să plece în război. Celor necăsătoriţi le-a cerut să se înscrie voluntari în Divizia „Prinz Eugen”, botezată astfel după numele prinţului care a luptat la Viena împotriva turcilor. Au încorporat divizia în SS. Au zis că e alcătuită din voluntari dar oamenii n-au fost voluntari. I-au luat şi i-au obligat să lupte cu partizanii de pe teritoriul fostei Iugoslavii. Aceştia au fost tinerii necăsătoriţi, Cei care-au fost căsătoriţi, aşa cum a fost tatăl meu, au luptat în Armata Română. Românii au fost aliaţi cu Hitler. În istoria de după război nu s-a mai spus acest lucru aşa cum ar fi trebuit.

Eu i-am avut deportaţi pe amândoi părinţii. Au fost căsătoriţi. Aveau doi copii – unul născut în 36, altul în 37. Au rămas copiii acasă cu bunica. Nu mă pot exprima aşa de bine. Am plecat de 30 de ani din România... Mamele noastre, a mea şi a lui Ştefan[2], au venit împreună din Rusia. El s-a născut în Germania atunci. Mi-a povestit mama că 40 de zile au călătorit din Sânandrei până în URSS. Şi au lucrat la construcţii, au făcut baraje... Eu ştiu ce baraje au făcut pe-acolo?... Că făceau o săptămână la baraj, venea apa de sus şi lua totul. Şi iar trebuiau să se apuce de construit. Ca meşterul Manole. Zicea mama că tata nu mi-a povestit. Chiar dacă am întrebat, nu mi-a răspus. Zicea: „Gata s-a sfârşit”. Dar poate că nu mi-au spus nu pentru că ei considerau că nu mai are rost să se gândească acolo, ci pentru că era comunism. I-a fost frică să povestească. Povesteai copiilor, ei povesteau cine ştie ce şi cine ştie unde, cum era totul împânzit... Eu m-am născut după ce-au revenit părinţii din deportare.

Părinţii mei au fost ţărani. Au avut pământ. Nu mult dar au avut. Când i-au deportat, i-au dus împreună. I-au luat şi au călătorit

[1] A consemnat Lavinia Betea.
[2] Se referă la Stefan Mlynarzek intervievat cu acelaşi prilej.

împreună. Dar nu ştiu cum au stat acolo, în lagăr. Mamele noastre când s-au despărţit nu au avut voie să se întoarcă acasă. Le-au spus – voi sunteţi nemţi, rămâneţi în Germania. Mama nu a avut voie să vină acasă la copiii ei. Nu cumva să povestească acasă ce e pe acolo. Ea a vrut însă să vină în Banat. N-a ştiut că nu mai are pământ, nu mai are casă. A vrut ca orice mamă să revină la copii. Şi au prins-o la graniţă la Graz, înainte de a ajunge în România. „Eu am ştiut că am copii, că am casă, că am pământ, că sunt ţărancă şi trebuie să muncesc...", a zis ea. Au fost mai mulţi cei care au vrut să se întoarcă aşa ca ea. I-au prins şi i-au adus înapoi în Germania. Ştiu că ea a făcut de trei ori lucrul acesta. Şi abia ultima dată, a treia oară, a reuşit. Şi-atunci nu ştiu cum a fost, ştiu doar că a trebuit să anunţe cum şi cu cine a venit. Nici nu ştiu în ce an a ajuns acasă. Ştiu că tata a sosit în urma ei.

Nu peste tot lucrurile au fost ca aici. Cu şvabii din Banatul sârbesc a fost şi mai rău. La sfârşitul războiului, sârbii au fost mult mai agresivi. I-au omorât pe etnicii germani de acolo. Pe cei care-au scăpat, i-au băgat imediat în lagăre. Acolo, la ei. Iar cei care n-au fost în lagăre, au trebuit imediat să fugă de frică să nu fie ucişi. I-au omorât sârbii, partizanii. Şi când au câştigat comuniştii, au trebuit să fugă. De aceea în Sârbia nici măcar nu prea au mai rămas nemţi. Dar aici, la noi nu a fost aşa. Nu au fost aşa de agresivi. A fost un mare avantaj când am plecat în Germania că noi am ştiut să vorbim, şi am ştiut să scriem în limba germană. Eu am plecat în 1975. Toţi cei care au plecat în Germania din Rusia nu ştiau. Mai sunt unii care vorbesc limba germană veniţi din foste ţări comuniste. Dar ştiu numai din familie. Nu ştiu să scrie. Pentru noi a fost un mare avantaj că a fost aşa în România.

Pe mine nu m-a întrebat nimeni însă la şcoală sau pe unde-am fost, ce-au făcut părinţii, dacă au fost sau nu deportaţi sau ce-au făcut ei în deportare. În şcoală a fost secţie română, secţie germană dar acolo nu a fost vorbă că au fost părinţii deportaţi.

După ce-au venit din deportare, părinţii mei au lucrat la colectiv. Pământ nu mai aveau. Au rămas şi au lucrat în colectiv până la capăt. Nu au mai făcut altă calificare. Dacă tata s-a născut în 1911 a considerat că e de ajuns – au meseria de ţăran pentru toată viaţa. Ce era să facă?! La 50 de ani ce să mai faci? Noi am făcut şcoală care cum a putut. Bine dacă au fost părinţii ţărani era cam greu ca un copil să ajungă la universitate. Am făcut şcoala generală de 8 ani, şi şcoală profesională la Arad. Am lucrat la Arad. În Germania m-au făcut maistru. Pentru noi a fost bine că am văzut două sisteme – sistemul comunist şi sistemul

democratic. Are şi ăla problemele lui. Ai de lucru, ai bani... Mulţi şvabi plecaţi de aici nu au putut să se adapteze. Au încă probleme cu adaptarea. Unii cred că dacă îşi cumpără o maşină mare, e semn că s-au adaptat. Alţii au venit şi-au zis: „Eu nu mai pot să vorbesc limba şvăbească sau limba românească". Şi asta iar voia să însemne că ei s-au adaptat foarte bine în Germania. Şi cum a scris Herta Muller – cât de urât a fost aici... Au râs colegii de lucru în Germania: „Măi, cum era la voi, când duceaţi mortul la cimitir cu căruţa trasă de vacă?!" Dar asta s-a întâmplat şi în Germania, în Bavaria, în primul război mondial. Au scris ziarele, au publicat fotografie. Am luat o carte de la Sânandrei cu o fotografie ce arăta că în sat era o căruţă frumoasă, cu ferestre negre, anume pentru dus morţii la cimitir. Fiecare comună avea aşa ceva. De unde-am venit eu, n-a fost cum scrie Herta Muller.

Dar de ăştia, de şvabii din Sârbia... Noi avem şvabi şi în Brazilia. Avem cinci sate de şvabi din Banat în Brazilia. Au fost şvabi din Sârbia fugiţi şi în Austria. Sunt şi câteva familii din Banatul românesc. Şi au căutat, prin Crucea Roşie, care ţară îi ia. Ţară care are nevoie de oameni buni la lucrat pământul. La fel veniseră în urmă cu sute de ani strămoşii din locurile de baştină în Estul Europei. Brazilienii au fost în această situaţie şi după al Doilea Război Mondial. Şi s-au dus 500 de familii de şvabi emigraţi din Est. Statul brazilian le-a asigurat ogoare acolo. Nu a fost aşa mult dar a fost loc destul. Acuma, în ianuarie au împlinit 60 de ani de când au mers acolo. Şi au 120 000 de hectare de pământ. Am fost de trei ori acolo. Acolo brazilienii au spus că nu poţi să cultivi mare lucru. Şi şvabii au spus că fac ei. Şi au făcut. Brazilienii au mai băut, au mai vândut un hectar. Şi şvabii au cumpărat. În jur de 100 km pătraţi e tot pământul cumpărat de ei.

Stefan Mlynarzek
(Germania)

„Mama l-a cunoscut pe tata în deportare iar eu sunt fructul iubirii lor...”[1]

Ce ştiu eu despre cum s-a făcut deportarea? Că Stalin a cerut oameni. Şi-atunci Petru Groza şi cu Ana Pauker au zis: „Ia, uite, îi avem aici pe parşivii ăştia de nemţi. Hai să-i trimitem!” Aşa îmi spunea mama, aşa îmi spunea tata. Amândoi au fost deportaţi în Rusia.

De la mama trebuia să meargă bunicul. Dar bunicul s-a ascuns. Lui putea să i se întâmple orice pentru că fusese un om cunoscut. Şi-atunci mama a zis – mă duc eu. Şi s-a dus ea împreună cu fratele ei. Trebuia să fie numărul complet. Bunicul a fost notar. Şi de la el s-a ştiut că s-au cerut oameni. Nimeni n-a zis că şvabi, saşi sau români. Dar Petru Groza şi Ana Pauker au zis: „Pe toţi şvabii şi saşii ăştia, hai să-i trimitem!”

Fratele mamei studiase în Cernăuţi. Bunicul şi familia erau din Sânandrei. Mama a fost deportată în Ural. Mi-a povestit câţi au murit în vagoane în timpul călătoriei. Şi că făceau necesităţile fiziologice acolo, în vagon, printre ceilalţi. La început le-a fost foarte greu să stea aşa la gaura aceea din vagon. Pentru o tânără de 18 ani – câţi avea ea atunci - era greu să facă asta. Pentru cele mai în vârstă, pentru bărbaţi, nu chiar atât. S-au îmbolnăvit, au făcut dizenterie chiar în timpul călătoriei.

Au lucrat la mină. Acolo l-a cunoscut pe tata. Tata era din Bucovina. Au fost 16 fraţi la părinţi din care 5 au ajuns deportaţi. Rodul iubirii lor am fost eu. Tata a ajuns nacealnic acolo. Mama fusese învăţătoare, socotită fiică de boier... Mama a rămas gravidă, era în aceeaşi cameră cu mama lui Johann[2]... Iar ruşii au zis s-o trimită din lagăr ca să nască. Dar nu singură. Şi-atunci mama a zis: „Lăsaţi-o şi pe ea să vină cu mine”. Însoţitoare. Ca să aibă grijă de ea. Am fost un noroc pentru unii, după cum vedeţi (*râde*). M-am născut în 7 decembrie dar în noiembrie au plecat mamele noastre din Rusia. Au sosit în Germania, lângă Leipzig, în spaţiul Ost. M-am născut cu o greutate incredibilă. Doctorul când m-a văzut a zis: „Pe ăsta poţi să-l arunci!” Nu am fost aruncat şi am supravieţuit, după cum vedeţi. Am ajuns la greutatea normală a

[1] A consemnat Lavinia Betea.
[2] Se referă la Johann Metzger intervievat cu acelaşi prilej.

unui nou-născut fără incubator. M-au ajutat amândouă să supravieţuiesc. Povesteau că au ajuns undeva într-o gară. În haosul acela se pierdeau des copiii. Iar mama lui Johann zicea: „Putem să-l recunoaştem pe-al nostru după semnul de pe picior". Atunci se ocupa de noi ăştia, născuţi altfel, Crucea Roşie. Ei ne căutau în caz că ne pierdeau părinţii.

După aceea am rămas la Ulm. Mama era învăţătoare şi a început să lucreze. Noi am rămas acolo patru ani. Între timp mamele noastre – a mea şi a lui ... s-au despărţit. După 60 de ani am fost acolo, la Ulm şi la Trebitz. Era un sentiment de revenire acasă în Trebitz. Aşa am simţit. Nu ştiu de ce. Mama mea n-a mai putut vizita acele locuri cu mine. Murise între timp.

Am venit după aceea în România. Între timp venise şi tata din deportarea în Rusia acasă la mama, la Sânandrei. Şi au trăit. De la ei am auzit că românii ne-au dat şi ruşii ne-au luat. Nu vorbeau cu alţii despre deportare deschis. Şi pe timpul lui Gheorghiu-Dej, şi pe timpul lui Ceauşescu aveai grijă ce vorbeşti despre şederea în Rusia, cum ai mers acolo, ce-ai făcut, când şi pe unde ai venit. Abia acuma se poate vorbi deschis. Părinţii nu mi-au vorbit despre deportare.

Certificatul meu de naştere stabileşte ca loc al naşterii mele Germania – Trebitz. Când am plecat din România, pentru cei născuţi în Germania a fost mai simplu. În România fusesem imigranţi. Am avut de dat explicaţii după aceea. Se uitau la mine – şi la şcoală, şi în armată – altfel decât la ceilalţi. Noi eram „fasciştii". Şi ca tânăr, şi ca şi copil... eram „fascist" uneori. Şi în anii 60-70, cât ce nu-i plăcea cuiva ceva, îţi spunea „mergeţi la Hitler al vostru". Dar românii nu au fost totuşi aşa de agresivi cu nemţii ca alte ţări comuniste. Singura ţară dintre cele comuniste a fost România care a lăsat şcoli, biserica, ziare la minorităţi. Nu prea aveam noi voie la biserică, dar totuşi treceai. Şi nimeni nu-ţi dădea în cap. A fost un mare noroc pentru noi când am plecat în Germania că ştiam scrie şi vorbi limba. Dar în România era tovarăşul prim-secretar care zicea faci asta, şi asta, şi asta... Şi tu făceai. În Germania zici tu: fac asta, şi asta, şi asta... Mulţi şvabi au eşuat aici tocmai din cauza acestei diferenţe.

În cărţile de istorie ar trebui să se scrie adevărul. Cu reportaje, cu interviuri în care să povestească aceia care au păţit. Mie nu-mi place cum a spus Herta Muller „adevărul" despre şvabii din Banat. Nu este adevărul adevărat despre şvabii din Banat. N-au fost atât de ţigani, atât de flămânzi, atât de needucaţi sau atât de murdari cum scrie ea.

Nimeni nu are dreptul să-şi bage naţiunea, aşa, în noroi, în rahat... Dar asta e părerea mea personală.

Despre deportare cum ar trebui să se scrie? Eu am trei nepoţi. Şi când le spun cum m-am născut, unde şi cum s-au cunoscut bunicii lor, părinţii mei adică, ei spun „asta nu se poate!". Ştiu că a fost aşa, ştiu că nu mint, dar nu le vine să creadă că au fost posibile asemenea lucruri. Dar nu se poate scrie istoria nici aşa cum s-a scris. Unde naţiunea rusă e cea bună, iar cea germană cea rea. De fapt, Stalin a omorât în lagărele lui de concentrare mai mulţi oameni decât a omorât Hitler. Nici ăştia n-au fost sfinţi. Deportarea n-a fost o poveste. Deportarea a fost de azi pe mâine. Oamenii au murit de foame, au murit de sete, au murit de boli... Oameni nevinovaţi. Şvabii din Banat n-au vrut război. De aici i-au luat şi au format Divizia „Prinz Eugen".

Pentru faptele omului politic – că-l cheamă Stalin sau că-l cheamă Hitler – suferă omul de rând.

Martin Seifer
(România)

„Părinţii mei s-au cunoscut în deportare…”[1]

Am avut amândoi părinţii deportaţi. Şi mi-au povestit… Că au fost deportaţi la Krivoi Rog. Au lucrat la contrucţii şi munci agricole. Erau şi femei mai descurcăreţe care au lucrat ca menajere, ca ajutor de bucătărese la ofiţeri sovietici. Ofiţeri cu grad mare, de la căpitan în sus.

Erau amândoi din Sântana dar nu se cunoscuseră înainte. Cum să se cunoască altfel decât, poate, din vedere, deoarece între tata şi mama era o diferenţă de 15 ani. Un băiat de 20 de ani nu bagă în seamă o fetiţă de 5 ani.

Prima soţie a tatălui meu murise în timpul războiului. A făcut gălbenare şi în lipsă de medicamente a făcut ciroză la ficat. Eu când m-am născut, în 1951, tatăl meu avea 52 de ani. Când îl deportaseră avea 45-46 de ani. Iar mama avea 30 de ani. S-au cunoscut în lagăr. Mama în ultimul timp a fost menajeră. Şi tata, la munci agricole. S-au văzut, s-au cunoscut, au aflat că erau amândoi din acelaşi sat... Fiecare cum a putut fura să aibă alimentaţie mai bună şi a dat câte ceva şi la celălalt. Să aibă alimentaţie mai bună şi să reziste. Să nu moară de foame. Aşa mi-au spus mie. Că n-a fost nimic între ei atunci.

S-au pierdut unul de altul când să se întoarcă acasă. Dimineaţa au fost anunţaţi că vor pleca spre casă. Au intrat în lagăr şi fiecare s-a pregătit fără să se mai poată întâlni. Seara i-au urcat în tren şi s-au pierdut unul de altul. S-au revăzut abia la Sântana. Erau în faţa bisericii când tata a revăzut-o pe mama. „Reghina, vrei să fii soţia mea?” – i-a spus el atunci. Iar ea a acceptat imediat.

Au trăit bine împreună. Dar din patru copii câţi au avut, doar eu am trăit. În 1957 s-a născut sora mea, botezată Ana. Seara a mâncat bine şi dimineaţa au găsit-o moartă. Boala copilului se zicea în vremea aceea. Întâi m-am născut eu. După aceea s-a născut o soră moartă. După aceea, în 62 a mai fost un frate care a trăit şase luni. Tot la fel, seara a mâncat, a adormit şi dimineaţa s-a trezit mort, cum se zice. Ce suferinţă mai mare pentru părinţi ca asta?...

[1] A consemnat Lavinia Betea.

Părinţii au rămas aici în Sântana. Mama a murit în 1983 de stop cardiac. Iar tata a murit în ’92, la 87 de ani. Trei săptămâni a bolit. El totdeauna şi-a făcut ţigările cu foi de tutun răsucit. Îmi spunea că atunci când n-o să-i mai placă tutunul, înseamnă că în două-trei zile va muri. Aşa a şi fost.

Ce mi-au povestit din deportare? Munca – zi lumină în aricultură. Dimneaţa îi ducea pe la 5 şi îi ţinea până când se-ntuneca. Le dădea un ceai şi o coajă de pâine la plecare. Nu aveau nici apă uneori. Mi-au povestit că au băut apă şi din urmele de copite de la animale. Era după ploaie, au aşteptat să se limpezească şi de acolo au sorbit apa. Mama, de bine de rău, a dus-o mai bine. Mi-a povestit însă că s-a culcat seara. Şi s-a trezit noaptea: uf, aşa de greu mi-e pe stomac! A întins mâna şi, buf, şobolanul de-un chil[2] i se culcase pe stomac. Mi-a povestit că primea pe zi un sfert de kg de pâine. Nu mănânc tot, mai las, a zis, dar nu a mai găsit nimic – o mâncau şobolanii. Erau şi oameni care mureau noaptea. Şi dimineaţa au găsit mort cu urechile mâncate de şobolani. Nu vreau să fac poporul rus mai rău, dar vă spun că aşa au fost lucrurile.

Mie îmi pare rău că nu mai e tata să vă povestească. Poate găsesc nişte cărţi poştale pe care le-au trimis părinţii de acolo. Dar trebuie să mă urc în pod să le caut. *(A căutat şi mi-a telefonat înştiinţându-mă că nu le-a mai găsit, n.n.).*

[2] Kilogram.

Georg Safenauer
(Germania)

„Eram la şcoală când poştaşul mi-a dat vestea că se întoarce mama”[1]

După război, România trebuia să ajute la reconstrucţie. Din România, au ales numai germani, au fost şi câţiva maghiari, dar puţini. Nu s-a ştiut nimic. Şi mama mea a fost luată atunci, a stat cinci ani în Rusia. După ce a venit din Rusia ne-a povestit. Familia nu era bogată, dar pentru deportare nu s-a ţinut seama de avere. Nici dacă ai făcut politică. Era casnică, lucra acasă.

„Aveam opt ani când au luat-o”

Dimineaţa, nu se făcuse încă ziuă, pe la 5, au venit de la primărie şi au luat-o din pat, s-a îmbrăcat şi au dus-o la primărie. În ianuarie 1945, nu ştiu precis data când a fost luată din casă, din pat, dimineaţa au venit şi au luat-o. A dus-o la primărie, acolo i-a strâns într-o cameră şi li s-a spus că o să meargă la Arad la spălat de rufe, la militarii ruşi. Nu s-a spus că o să meargă în Rusia. Nu s-a spus că o să meargă în Rusia. Nu a spus să se pregătească.

Eu aveam opt ani când au luat-o. Am rămas la bunici, cu sora mea. Tata era în război, a fost prizonier în Germania, în partea americană. Nu s-a mai reîntors, a rămas în Germania. Eu şi sora mea am fost crescuţi de bunici, de părinţii mamei. Tata era în război, mama în Rusia.

Mama a venit după cinci ani. A lucrat în mină cinci ani de zile. Ne-a povestit după ce s-a întors că primii trei ani a fost foarte greu. În ultimii doi a mai primit ceva bani, dar foarte puţini. Nici mâncarea nu a fost suficientă, însă primeau ceva mahorcă sau ţigări iar ea schimba pentru mâncare şi bărbaţii dădeau pâinea ca să primească ţigări de la femei. Ea nu a fost bolnavă, a rezistat. Erau ţărani, nu a fost în vârstă, în 1945 mama nu avea 25 de ani împliniţi. Era tânără. Primii trei ani a fost foarte foarte greu. Ea a lucrat în mină de cărbuni, tot în genunchi. Când a venit acasă, avea pe genunchi piele ca şi talpa la picior.

[1] A consemnat Cristina Diac.

Ruşii beau şi parfum

Despre ruşi, ne-a povestit că beau şi parfum, când nu mai aveau votcă. Parfumul era aşa de ieftin, că beau parfum, povestea mama. Parfumul provenea din ajutoarele primite de la americani. Când a venit mama, a adus din Rusia parfum american şi ciocolată, ce aici nu se găsea. Ultimul an au câştigat destul de bine, au primit şi bani şi aşa a putut să cumpere mai multe lucruri, cu care a venit acasă.

La început nici nu s-a ştiut unde sunt, ce fac, dacă mai trăiesc. După o vreme, s-a aflat unde i-a dus. Primii care au fost trimişi acasă, cei bolnavi care nu au fost buni de lucru, au mai spus. Ţin minte că a venit cineva după cum s-a îmbolnăvit, era una din Aradul Nou care a venit din lagărul unde a fost mama. Am fost la ea şi ne-a povestit cum e acolo, cum trăiesc acolo. Scrisori am primit după un an sau mai mult cred că am primit prima carte poştală, aşa am aflat că e în viaţă. Eram copil, dar ştiam că mama e în Rusia. A mai fost deportată şi o verişoară de a ei. Aceea a căzut din camion, a trecut peste ea camionul şi a murit acolo. Alte rude de-ale mele, nu. Doar cunoscuţi, vecini. Nu m-am simţit diferit, ca un copil fără părinţi, crescuţi de bunici. Mai aveam colegi cu părinţi deportaţi, iar la şcoală nu se făcea diferenţa între copii.

„Nu am recunoscut-o, după cinci ani”

În 1949 auzisem că vin. Nu au venit toţi în aceeaşi zi, fiecare după localitatea în care au fost. Eu eram în clasa a VII-a când a venit mama. Acum îmi amintesc asta… Vine în clasă, la şcoală, poştaşul, şi deschide uşa la clasă şi zice în clasă: „Mama ta o să vie diseară la Pecica”, comuna vecină de cea unde stăteam, Şedlac. Eram la lecţia de istorie parcă, atunci când a venit poştaşul să mă anunţe că vine mama. Atunci profesoara m-a sculat la răspuns. Eram la şcoala românească. M-a scos la răspuns, dar nu am putut să scot nici un cuvânt, atât eram de emoţionat. Atunci profesoara m-a trimis acasă. Seara am mers la gară la Pecica, pentru că trenul venea doar până acolo, la 17 km de comuna noastră. Am mers cu căruţa, bunicul avea cai cu căruţă, am mers cu căruţa la Pecica la gară, să o aşteptăm. Era seara. Bineînţeles, noi nici nu am cunoscut-o, după cinci ani. Eu crescusem… A fost bucurie mare. Pe drum s-a stricat căruţa, era noapte, era un drum prost… Eram vreo opt persoane în căruţă, am mai luat şi pe altele care se întorseseră atunci. Dar am reparat şi am mers mai departe. De bucurie, nici nu mai conta.

După ce s-a întors, a lucrat la gospodărie. Bunicul a avut pământ, nu a fost expropriat, fiindcă era diferență. Când au expropriat pe nemți, unii care erau contra regimului hitlerist au fost mai scutiți (sic!), nu au fost expropriați. Cei care au fost de partea lui Hitler au fost expropriați. Bunicul a avut cai, căruță, tractor. Nu a fost în Bărăgan. După aia, prin 1951, au venit și tot i-au luat ce a avut în casă. Avea cereale în pod la casă, tot-tot i-au măturat din cămară – slănină, șuncă, tot-tot. Atunci a mers lângă Deva, a stat vreo doi ani până s-au mai liniștit lucrurile. Dar asta nu are legătură cu deportarea, asta a fost mai târziu.

Eu am plecat din România din 1972. Am fost în SUA 30 de ani. Acum sunt refugiat în Germania. Am făcut închisoare în România, pentru încercare de trecere a frontierei, am vrut să trec într-un vagon de mobilă. M-au condamnat opt luni. După ce am ieșit, după două săptămâni, mi-au dat pașaportul. Tatăl meu era în America. Am depus acte, cerere de plecare definitivă de două-trei ori, dar nu mi s-a aprobat. La deportarea mamei nu m-am mai gândit de mult, a trecut atâta timp de atunci.

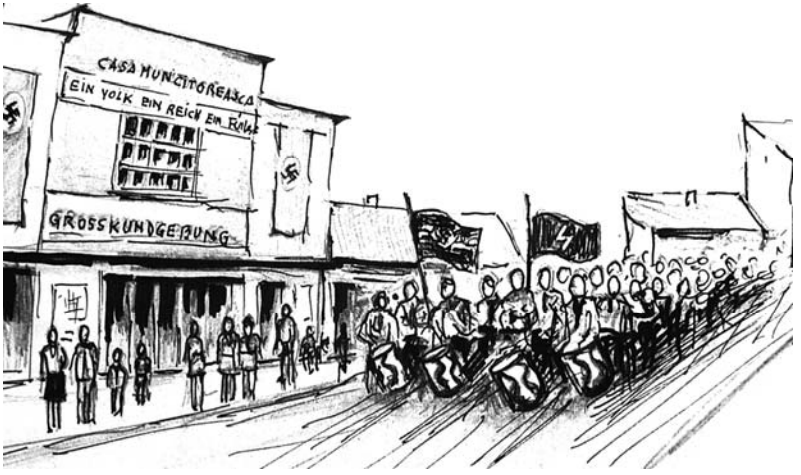

-6-

AL TREILEA ŢĂRM: MEMORIA URMAŞILOR

Emanuella-Luisa Schneider Kevelaer
(Germania)

Firimituri de pâine

Îmi amintesc de bunicul meu, Otata, aşa cum de fiecare dată după ce termina de mâncat, mătura cu palma dreaptă firimiturile de pâine rămase pe masă în palma stânga. Apoi şi le scutura în gura deschisă şi le înghiţea.

Ani de-a rândul l-am urmărit şi scena devenise parte din cotidian, din zi de zi.

Cândva l-am întrebat: „De ce?" Şi mi-a răspuns: „Copilaşă dragă, nu şti şi nici nu vreau să şti cândva ce groaznic doare foamea şi ce urme lasă peste suflet toată viaţa…". Aşa mi-a spus bunicul. Atunci. Şi nu l-am înţeles.

România 1947

Totalitarismul comunist se instalase brutal. Guvernul Dr. Petru-Groza şi Secretarul partidului comunist Gheorghe-Gheorghiu-Dej sunt deposedaţi de puterea stalinistă. 30 Decembrie 1947. Regele Michael I. de Hohenzollern este obligat să abdice. Începe ora comunistă.

Politicieni, burghezie, intelectuali, posesori de firme, antreprenori, nobilitate, categoriile elitare ale unei vieţi de civilizaţie şi cultură şi educaţie europeană sunt nu numai marginalizaţi, dar deposedaţi de toate drepturile. De tot ce le aparţine, de normal, de raţional. De libertate sociala si biologica.

Confiscat, terorizat, înhăţat… Fără de motiv sau judecată sau procese - arestaţi, condamnaţi, torturaţi, ucişi.

Ucişi! Ucişi! Ucişi!

„Eliberarea" de sub „Jugul libertăţii" a fost o mare artă comunistă. A trăi şi a supravieţui devin o artă, supuse arbitrariului. Brutalitatea românească se contopeşte cu cea sovietică. Cultura este înlocuită cu ignoranţa şi pustiul, întronati în cotidian pentru decenii.

La ordinele lui Stalin se începe în noiembrie 1944 cu întocmirea listelor cu cetăţeni români de naţionalitate germană, care urmau să fie deportaţi în Uniunea Sovietică la muncă silnică, munca de reconstruire a stricăciunilor provocate de război. Aceşti oameni civili, nevinovaţi, aveau să plătească cu viaţa lor greşelile unei Germanii naziste, datorită pur şi simplu apartenenţei lor etnice.

Deportarea a început la Braşov, la data de 11 ianuarie 1945. Militari sovietici înarmaţi, însoţiţi de activişti români se îndreaptă către locuinţele viitoarelor victime. După regulament trebuiau sa fie ridicate femei între 18 şi 30 ani şi bărbaţi între 17 si 45 ani. Excepţie făceau gravidele, femeile cu copil sub un an şi handicapaţii. De cele mai multe ori însă nu erau respectate categoriile de vârstă. Au existat cazuri cu deportati de 13 ani sau de 55 ani.

Transportul s-a făcut cu trenuri de marfă - în câte un vagon erau încărcaţi între 40 si 70 persoane, famei si bărbaţi laolaltă. În astfel de condiţii au fost nevoiţi să reziste în înghesuială şi promiscuitate până la ţelul programat timp de două până la şase săptămâni.

Suferinţa a fost mare, greu de suportat în gerul iernii, în cele mai primitive condiţii de igienă. Într-un colţ al vagonului era decupat un orificiu unde deportaţii îşi satisfăceau în mod public nevoile. Doar un zid optic în jur format de bărbaţi sau femei. Mirosuri pestilenţiale îi chinuiau până la vomă, începuseră să apară primii decedaţi.

În lagărele de concentrare avea să-i întâmpine o viaţă de sclavie, munci grele, în general, în mine, alimentaţie mizerabilă, brutalităţi şi umiliri.

A fost deportat şi bunicul meu, Otata, care locuia în Colonia Fabrica de Zahăr Bod, judeţul Braşov. A fost dus în Donbas, Makeevka (Bazinul Donului). Bunica, Omama, a crezut tot timpul că vor fi deportaţi cu toţii şi cususe, în această idee, ranițe pentru cele două fete ale ei. Mama mea avea pe atunci 14 ani şi sora ei mai mică 11. În ranițe a pus bunica hăinuţe şi câte o cutie cu caramele, să aibă fetele cu ce să-şi potolească iluzoriu foamea de pe drum.

Într-o după-amiază lovituri puternice în uşă: militari sovietici înarmaţi însoţiţi de un coleg de lucru al bunicului, pe nume Cârstea! Nu-l voiau decât pe el, pe Otata. Dar zelosul activist: „N-o luaţi şi pe femeie?" Dar rusul: „Pe ea nu, că are doi copii!"

Pe acel Cârstea l-am cunoscut când eram mică. Avea şi el copii cam de-o vârstă ca mama : pe fiul Rică şi pe Lenuţa! Năpasta care îi lovise avea să le fie o piatră de moară. Cei rămaşi acasă începuseră să se con-

frunte cu şicanele de tot felul ale comuniştilor şi activiştilor de partid locali. În primul rand, bunicii mele i s-a pus în vedere să părăsească locuinţa în care stătea cu chirie. S-au mutat în garsoniera părinţilor ei în care au locuit toţi cinci într-o singură cameră. Casa lor privată din satul Bod, de la 3 km depărtare, le fusese confiscată şi la hotărârea primarului au fost instalaţi în ea o familie de ţigani. Devastările au fost parcă plănuite cu sălbăticie : gardul de lemn a fost ars în sobă, sufrageria transformată în „abator" pentru porcii pe care-i creşteau, mobila distrusă. Ani mai târziu, când au intrat din nou în drepturi au constatat, cu stupoare, mizerabila imagine şi haosul rămas. Dar ce mai conta, după toate cele trecute şi trăite Şicanele din partea oficialităţilor locale au continuat: bicicletele au fost confiscate, ca şi aparatele de radio al bunicului şi străbunicului. Depozitate toate într-o hală unele peste altele, le-a fost greu după o lungă vreme să şi le găsească şi recupereze, aşa că fiecare şi-a luat ce a avut la îndemână.

Străbunicul meu era singurul pe-atunci care lucra şi întreţinea familia. În urma deportării lui Otata, a neajunsurilor, necazurilor, şi şicanarii de tot felul, a groazei cu care trebuiau să trăiasca zi şi noapte, şi-a pierdut în curând viaţa în urma unui infarct cardiac.

Doi ani a fost Otata plecat. Doi ani în care nu au avut nici o ştire unii despre alţii.

În timpul deportării a avut de trăit şi văzut orori de tot felul. De altfel ca toţi cei duşi din ţara în transport de vagoane de marfă. Dar fiecare în felul său, cu suferinţa, dorul, nostalgia şi inima zdrobită. Nici o rană nu-i mai dureroasă decât sufletul însângerat. Otata nu vorbea mult de anii din pustiu, şi când îl intrebam din nou câte ceva i se schimba culoarea feţei, broboane de transpiraţie îi umpleau fruntea, expresia era alta, privirea într-un loc îndepărtat, nedefinit, întunecat, al unui trecut pe care îl ura. Şi-atunci ofta.

Era interzis să povesteşti despre acei ani. Era interzis să pomeneşti cuvintele „deportare", „lagăr de concentrare", „muncă silnică"! El a rămas cu frica. O viaţă întreagă a rămas cu frica aceea umilitoare, dezonorantă, dezumanizantă. Frig, foame, lipsa oricaror condiţii de igienă, chinul insectelor de tot felul (purici, păduchi, ploşniţe), boli la tot pasul (râie, tifos, disenterie) însoţeau sufletele epuizate zi şi noapte, timp de ani. Moartea devenise un aspect cotidian şi nimeni nu ştia cât va mai dura pâna ce-l va întâlni.

Din satul Bod şi Colonie au fost deportaţi în acelaşi timp un mare număr de saşi. Se ştiau mai toţi între ei. Printre ei se afla şi învătătorul

din sat, care a compus un cântec, pe care mi-l cântase Otata din când în când. Îmi amintesc următoarele strofe:

„În Kronstadt am fost încărcaţi
„In Kronstadtwurden wir verladen
Închişi în «bouvagon»
In einen großen Viehwagon.
Şi fără geamuri, ferecaţi
Die Fenster wurden zugeschlagen
Ne duseră spre Don"
Un so ging`s weiter über`n Don"

Refren
Şi toţi strigarăm :
Wir riefen :
„O Patrie, frumoasă patrie!
„Heimat, schöne Heimat!
O, Patrie, tu dragă patrie,
Heimat, liebste Heimat!
Când te vom revedea?"
Wann werden wir uns wieder sehen?"

„Cândva sosirăm laolaltă
„So kamen wir nach langem Fahren
În Rusia blestemată
In das verfluchte Russland an.
Ne duseră pe toţi la scaldă
Hier führten sie uns gleich zum Baden
Apoi pe prici printre păduchi"
Und nachher in ein Läuseheim…"

Otata a lucrat în Donbas la remontarea unei fabrici. Printre altele a construit pentru o şcoală bănci de lemn pentru elevi. Era foarte îndemânatic şi cu modul său flexibil şi deschis a avut noroc. Îmi amintesc cum mi-a povestit de localnici, de viaţa mizeră pe care o duceau, sărăcie şi frica de regim. Îl îndrăgiseră mulţi. Muncitoarele care lucrau alături în fabrică îi aduceau în secret varza murată pe care el o ascundea în mânecă şi o împărţea în lagăr cu colegii de suferinţă şi foame.

Un an şi jumătate mai târziu s-a îmbolnăvit de disenterie şi a fost dus în lazaret. Vindecat de-acu, trebuia să se întoarcă iar la muncă. Aşa că şi-a imaginat că ar mai putea prelungi şezutul la spital şi freca ter-

mometrul până ce mercurul arăta o temperatură ridicată. Uneori era prea sus, atunci îl scutura să mai coboare. Doctoriţa şi-a dat seama de trişare dar nu l-a trădat ci dimpotrivă, l-a declarat incapabil de muncă şi l-a trecut pe lista celor ce urmau sa părăsească lagărul cu următorul transport. După unele tergiversări din partea oficialilor, aşteptări şi iarăsi aşteptări şi speranţe a trăit momentul în care s-a urcat în vagonul trenului spre libertate. Dar nu a ajuns în România ci in Germania de Vest.

Mulţi nu au rezistat pe drumul de întoarcere. Erau bolnavi. Sleiţi şi fără de putere. Viaţa li se scurgea din corpurile istovite cu fiecare respiraţie. La opririle trenului pe câmpuri şi pustie, decedaţii erau îngropaţi de camarazii lor vlăguiţi. Slăbit şi istovit, epuizat, extenuat a fost adus la un sanatoriu din Pădurea Neagră. Trei luni mai târziu avea voie sa-l părăsească, refăcut. Medicii şi surorile care l-au îngrijit au strâns o sumă de bani pe care i-au dat-o, să-l ajute mai departe pe drumul cel lung spre casă şi patrie.

În acea vreme existau în Germania, din loc în loc, pancarte cu textul: „Cerşitul interzis!" Cu toate astea, s-a oprit în dreptul unei case, şi s-a hotărât să sune. Uşa s-a deschis şi o fetiţă s-a speriat când l-a văzut. Arăta dezastruos: neras, obosit, jerpelit. „Nu te speria de mine, nu sunt om rău, dar mi-este foame!" În timp ce stătea la masă şi mânca, sosiră şi părinţii ei acasă. Fetiţa le spuse: „Nu va speriaţi de el, e un om bun, i-a fost doar foame!"

În goana sa spre acasă, Otata mergea de la o fermă la alta, unde găsea temporar de lucru. Într-o zi s-a oprit la un stomatolog care i-a scos coroanele de aur de la dinţi pe care le-a vândut apoi. Astfel se apropia din ce în ce mai mult de cei dragi. A ajuns în cele din urmă la o familie de fermieri din apropiere de München. Oamenii de-aici l-au îndrăgit şi l-au primit în rândul familiei tot timpul şederii sale. Aveau doua fetiţe care i-au amintit de propriile sale fiice despre care nu mai ştia absolut nimic, din clipa în care a fost escortat de Cârstea şi sovieticii înarmaţi. Trecuseră doi ani de-atunci. Otata le povestea în fiecare zi despre acasă si despre ele. Şi nouă, mai apoi, de fetele din München. Pe cea mică o chema Marille.

Întoarcerea lui Otata acasă a fost o adevarată odisee. Mai mult pe jos. Evita gările, controlate pe atunci de gărzi militare şi poliţie, iar el nu poseda nici un document de identitate. Ca să nu mai pomenesc de aspectul fizic care l-ar fi dezavuat de îndată. De la o adresă recomandată, la alta, de la un om bun la altul, asa a decurs periplul, cu

ascunziş si ceva mâncare. Ajuns în Ungaria, aproape de graniţa românească, poposeşte câteva zile la un pastor. Era iarnă şi ningea fără încetare de mai multe ore. Zăpada era mare. Prima încercare de a trece graniţa, pe furiş, eşuase. Nu avea vizibilitate, nu avea orientare. A doua încercare, tot pe noapte, dar cerul plin de stele şi în afară de ele se vedeau strălucind în departare multitudini de lumini. Pastorul stătea lângă el cu mâna întinsă şi i le-a arătat: „Vezi tu luminile de dincolo? Acolo trebuie să ajungi. Este Oradea. Şi-acuma fugi şi nu te-opri indiferent dacă auzi lătrat de câini sau foc de armă. Fugi şi aibi noroc!".

Şi-a reuşit. Noaptea şi stelele, voinţa şi speranţa, dorul şi dragostea de familie sunt ceea ce l-au ajutat şi l-au adus acasă.

Epilog

Invitat de prieteni din tinereţe din Bod, Otata ajunge în 1976 în Germania Federală. Astfel că într-o bună zi s-a hotărât să caute ultima fermă la care stătuse atunci înainte de a pleca spre casă: ferma de lângă München, unde cunoscuse fetiţele ce-i amintiseră atât de mult de propriile sale copile. Mai multe clădiri se ridicau acum pe acest loc, al vechii ferme. Condus la un birou unde şedea la masă o femeie, o întrebă: „Buna ziua! Dacă nu vă supăraţi, cum pot s-o găsesc eu pe Marille?"; „Tocmai ai găsit-o pe Marille, sunt eu!" De îndată l-a recunoscut, şi-a amintit de el, după atâţia ani. „Vocea ţi-a rămas aceeaşi, Onkel Däs!", i-a spus.

Iuliane Becker,
născută Weber (Germania)

„Şi-aşa n-o mai deşteaptă pe sora mea…”[1]

În 1945, eram şi eu acolo, în Sânandrei, dar eu eram în vacanţa de Crăciun. Cu copiii. Soţul meu era în război, şi eu eram cu copiii acolo. Eu nu eram pe listă, eu eram din Moraviţa, care este o comună de graniţă, spre Iugoslavia. Eu eram învăţătoare acolo. Iar la Sânandrei, la părinţii mei, eram doar în concediu. Deci nu figuram pe listă şi nici nu m-au căutat.

Dar în asemenea situaţii oamenii sunt geloşi şi invidioşi. Că de ce eu nu sunt, pentru că ei au fost adunaţi în şcoală şi eu n-am fost, pentru că nu m-a căutat nimeni. Şi ziceau că ei nu pleacă până nu sunt luaţi toţi.

Sora mea cea mare, Anna Kollmann, era ascunsă la preotul român din sat. Preoteasa nu a vrut să o lase să plece. Dar ea a făcut prostia, stătea la geam şi auzea cum trecea lumea. Din păcate, tatăl meu era bogat. Au spus: „Acesta, bogatul, Weber, fetele lui nu sunt acolo”. Sora cea mică avea un băieţaş numai de trei luni. Pe ea nu au luat-o. Eu nu eram pe listă. Şi sora mea mare era ascunsă la preotul român. Şi-atunci a venit altă tranşă şi au luat-o. Ea a făcut greşeala că a stat la geam. Dacă nu făcea greşeala asta, nu pleca. Şi atunci oamenii au spus: „Aaaa, acum o să vină, o să apară, că dacă nu vin mamele, iau copiii”. Şi ea avea 4 copii, dintre care cea mai mică, o fetiţă, avea trei ani. Atunci nu a mai vrut să stea ascunsă. Preoteasa i-a spus: „Nu te du, nu te du!”. Şi sora-mea, Kollmann Anna, a spus: „Nu, că îmi iau copiii! Şi eu mă duc”. Şi s-a dus şi s-a prezentat. Şi aşa a plecat.

În 2 noiembrie la noi e ziua morţilor. Ne-am dus la cimitir. Acolo a venit o femeie care fusese cu sora mea în deportare, a venit la noi la cimitir. Ea era gravidă când au dus-o. Acolo a născut şi i-au dat drumul cu copilul, să vină acasă. Ea ne-a adus vestea că sora mea a fost prima care a murit. Avea 32 de ani. Ea a murit în 20 august, dar noi nu am ştiut. În sat s-a ştiut înainte, de la ea, dar nimeni nu a avut curaj să vină la noi să ne spună. Când m-a văzut la cimitir a început să plângă… Şi atunci mi-a spus. Aşa de curajoasă era când a plecat, a spus: „Regina nu

[1] Au consemnat Florin-Răzvan Mihai şi Cristina Diac.

o să ne lase, când s-a mai întâmplat la noi să iei o mamă de lângă patru copiii..". Aşa optimistă era când a plecat.

A fost o femeie aici, cu noi, în cămin, care a stat într-o cameră cu ea. Şi când ea a fost dusă la spital pentru o zi şi i-au luat şi plapuma – că ea dusese cu ea o plapumă de mătase - şi a rămas acolo. Ea a dormit în pat cu bolnava care era aici şi ea a murit acolo în lagăr. Şi ea mi-a povestit. Şi zice că era aşa de bună şi a făcut întotdeauna în luna mai, în fiecare seară, a condus acolo corul, şi a cântat. Era aşa iubită de colegele ei… Numai conducătoarea lor s-a încurcat cu şeful rus şi imediat a făcut ce-a vrut. Oricine aude de numele ei, şi alţii, din alte sate, când aud numele ei… Numele ei noi nu-l spuneam, şi-aşa n-o mai deşteaptă pe sora mea. Mai buni erau rusoaicele şi ruşii decât femeia asta! Acum ea are pensie mare. Trăieşte şi acum.

A mai fost deportat şi un nepot al meu. La 17 ani l-a luat. Era student. De Crăciun, a organizat o mică predică, au cântat cântece religioase, au venit doi soldaţi, l-au luat şi l-au dus într-un lagăr de pedeapsă. În loc de cinci ani, a făcut şapte ani în Rusia. L-au dus într-un lagăr de pedeapsă, la o mină de cărbune a lucrat.

Soţul surorii mele a murit în ultima zi, înaintea căderii Berlinului. Eu am rămas cu 4 copii. Nimeni nu m-a ajutat. Nu mai aveam nimic, ne-au luat totul! Ultimul pământ, ultimul animal, vacile, tot, tot, numai găinile ni le-au lăsat. Eram bogaţi, aveam şi o moară. Nu tatăl meu singur, împreună cu fraţii lui. Tatăl meu era contabil. Erau patru fraţi. Moara a fost instalată în '33, nouă, ultimul tip, din Elveţia. Era moară cu 2 etaje, erau locuinţe pentru morar, care era specialist. A costat foarte mulţi bani. Fiecare a vândut teren din pământ ca să plătească pentru ea.

Acum, sânandreienii au fost aşa de proşti că i-au lăsat pe unii dintr-un sat vecin, de la 8 kilometri, care au demontat toate maşinile şi motorul şi tot şi au dus la Carani. Dacă te duci, am fost anul trecut, vii de la Timişoara spre Sânandrei, vezi afiş mare: „Moara Carani". Ăia nu aveau moară. Nici o piatră nu mai este! S-a furat tot, ţiganii îşi fac casele cu ele.

Oamenii noştri sunt foarte credincioşi. Poate că credinţa asta într-o putere care e deasupra cred că i-a ajutat. Dar şi voinţa. Altfel nu-mi explic cum au supravieţuit. Aveau boli greu de suportat şi în împrejurări normale, dar la ce era acolo, nu reuşesc să îmi explic cum au putut rezista.

Bunica lui Mihai, englezoaica, s-a interesat de noi. Oamenii au avut speranţă de la Rege. Dar el era nimic la comuniştii ăia. Cel mai mare

ghinion al nostru era că CC (Comitetul Central, *n.n.*) era format numai din evrei. Şi ăştia s-au răzbunat, deşi noi nu am avut nimic nici cu Hitler, nici cu politica lui. URSS nu a cerut nemţii din România. Am avut ocazia să citesc o copie a cererii trimise de URSS. Ei au cerut forţă de muncă, nu a precizat de care naţie să fie. Ana Pauker, şi care a fost acolo, au hotărât.

Walter Tonta
(Germania)

„Încrederea în statul român a fost zdruncinată prin această măsură represivă”[1]

Am studiat istoria la Cluj, absolvind în 1983, şi, după cum ştiţi, problema deportării germanilor în Uniunea Sovietică a fost o problemă tabuizată în perioada comunismului. Sigur că, în cadrul comunităţii, s-a discutat despre această temă, însă, în mod oficial, a fost un subiect tabuizat. Ca istoric n-am avut cum să mă ocup în perioada aceasta de problema deportării.

Dimensiunea dramatică a problematicii mi-a devenit conştientă abia odată cu sosirea mea în Germania, în 1991. În Germania se scrise-se foarte mult, se scrie şi în momentul de faţă. În perioada următoare am citit foarte mult despre această temă. În 1995, la München, a fost o mare adunare la care au participat 3 000 de oameni. Am avut publicaţii. Şi ziarul „Banater Post” a *landschaft-ului* a publicat foarte multe capitole pe această temă. Există nişte asociaţii ale şvabilor bănăţeni organizate pe localităţile de origine, care scot şi ele publicaţii proprii. Şi în aceste publicaţii tema deportării e o temă mereu prezentă. Se scrie mult pe baza amintirilor, mai ales în aceste publicaţii ale comunităţii. Cred că o parte intenţionează să lucreze şi în mod ştiinţific. Ar trebui desigur şi documentele.

Problema deportării trebuie privită sub aspectul vinei colective de care a fost afectată comunitatea germană după 23 august 1944. Au fost deportaţi numai pe motivul că aparţineau etniei germane. Au fost deportaţi şi social-democraţi, şi comunişti din Banat. Cei răspunzători, cei cu funcţii de răspundere în perioada nazistă – să-i zicem aşa – s-au refugiat în vestul Europei şi nu au fost afectaţi de această problemă. Deci au fost implicaţi oameni de rând, care nu au avut nicio vină.

Cred că, de foarte multe ori, s-a pus problema implicării sau a măsurii în care s-a implicat Guvernul român în această afacere, respectiv partea sovietică. Cred că, în publicaţiile apărute în ultima vreme, s-a putut dovedi clar că acest ordin a apărut din partea autorităţilor sovietice, iar autorităţile româneşti au fost obligate în mare măsură să-l ducă la îndeplinire. Dar ordinele au plecat din partea sovietică. Guvernul

[1] A consemnat Florin-Răzvan Mihai.

Rădescu a protestat în mod oficial, dar aceste proteste n-au avut nici un efect.

Este important să se prezinte în manualele de istorie acest capitol din istoria României şi din istoria comunităţii germane din România. Cred că nu este atât de important să se prezinte cauzele acestei tragedii. Ci faptul că a avut loc, că au fost afectaţi atâţia oameni, deportaţii, aproape 70 000, dar şi familiile, cei rămaşi acasă. Şi să se sublinieze faptul că a fost o cezură în istoria comunităţii germane. Atâta la saşii din Transilvania, cât şi la şvabii bănăţeni.

Încrederea în statul român a fost zdruncinată prin această măsură represivă. Şi a fost una din primele măsuri de anvergură care s-au luat împotriva comunităţii germane după ’44. Au urmat foarte multe altele, după aceea germanii au fost deportaţi în Bărăgan. A durat o perioadă până când această încredere în statul român s-a refăcut într-o oarecare măsură, dar nu a mai fost încrederea iniţială. Încrederea în Guvernul comunist care a adus toate aceste nenorociri, nu în România ca ţară! Şi care a afectat comunitatea germană după ’44 în mod deosebit, în comparaţie cu toate celelalte minorităţi.

Deportarea în Uniunea Sovietică, dar şi deportarea în Bărăgan, au fost prezente în memoria colectivităţii şi au influenţat inconştient şi acest proces de a emigra în Germania federală.

Karin Reinert
(Germania)

„Pe bunica mea foştii deportaţi o numeau «îngeraşul din Şimand»”...[2]

Bunicul meu a fost pantofar la Sântana. Familia nostră trăieşte aici din 1752. Sunt a doua sau a treia generaţie de colonişti. Ştiu că primii au venit în 1736. Iar eu şi familia mea am emigrat în 1978. Aveam atunci 9 ani şi jumătate, eram în clasa a treia.

Despre deportaţii din familia mea aş vrea să vorbesc despre bunica – nemţoaică din Şimand. A murit în 1989, în Şimand, unde e şi înmormântată. S-a numit Terezia Fitzer, născută Sailer la 1 aprilie 1914. Ea a povestit nişte chestii… mi-aduc şi eu aminte de ele. Cel mai mult însă nu a povestit. Au povestit alţii. Mai ales că bunica a făcut foarte mult pentru femeile deportate deşi pericolul a fost atât de mare că putea fi împuşcată. Pe bunica mea foştii deportaţi o numeau „îngeraşul din Şimand”.

Mi s-a povestit că a lucrat la căile ferate. A tăiat iarbă, a încărcat şi a descărcat vagoane. Au venit cu motorul ruşii şi au intrat în femeile care lucrau pe linie. Au murit atunci zece femei. Zece deportate. Iar soldaţii care păzeau au scos imediat mitraliera şi l-au împuşcat pe mecanicul de locomotivă. Fără judecată, fără nimic, aşa pe loc. „Femeile sunt aici ca să lucreze, nu să le omorâm”, au zis ei.

Ştiu şi de la ea că au fost tot timpul flămânzi. Hrana ce li se dădea nu avea caloriile necesare. Mai rău încă a fost cu apa. Nu aveau apă curată, nu erau fântîni. Dacă ploua, făceau gropi şi puneau dedesubt lemne să se decanteze noroiul şi să strângă ceva apă. În cameră au făcut apoi foc şi au fiert apa să nu se îmbolnăvească.

Mai ştiu o întâmplare legată de bunica. Primeau o dată pe săptămână câte-o felie de salam. Asta a fost duminica. Atunci bunica le-a spus celorlalte femei: cu o felie de salam în plus sau minus, tot flămânde rămânem. Mai mult ne face poftă – mai mult rău decât bine. Dacă vreţi, daţi felia de salam şi seara mergem la vie. Sau la livadă. Nu mai ştiu bine multe cuvinte româneşti. Una stătea paznic la câine şi-i dădea din când în când salam. Iar celelate mâncau în timpul acesta pe săturate struguri şi fructe. Luau 3-4 kg de acolo. Făcea pentru foamea

[2] A consemnat Lavinia Betea.

lor mai mult decât salamul. Despre asta mi-a povestit bunica. Dar nu aşa, ca şi cum s-ar fi lăudat. Mi-a spus-o în felul că avea cu ea şi pe-o verişoară mai tânără. De 16 ani. Erau flămânzi, flămânzi… Iar verişoara şi altele au mâncat şi pisici. Bunicii îi era frică să nu se îmbolnăvească şi să moară verişoara şi celelalte femei care mâncau pisici. Şi-atunci le-a spus celor mai apropiate să meargă în vie cu salamul.

O mare problemă pentru urmaşi este moartea în deportare. Despre deportaţii morţi acolo se vorbeşte şi azi. Din Şimand au murit 22 de oameni în URSS. Cei care nu au mers în deportare, au fost încă-n război. Străbunica mea a rămas cu două fete – una era de 6 ani, alta de 7. Mama lor era în deportare, iar tatăl în război. N-au flămânzit copiii – străbunica avea o vacă şi alte animale. Dar au rămas cu frica pe toată viaţa că altfel ar fi trăit dacă n-ar fi fost acel război şi acea deportare.

Pentru toţi a fost o traumatizare. O verişoară i-a povestit bunicii ce văzuse la Chişineu-Criş când s-a făcut deportarea. Părinţii plecau cu bagajul pentru deportare pe cărucior către gară. Iar copiii lor ieşeau de la şcoală. Şi s-au întâlnit unii cu alţii. Soldaţii nu i-au lăsat pe părinţi să se apropie de copiii lor. Iar pe copii i-au gonit cu biciul. Ce durere, ce ţipete şi plânsete acolo!...

Bunica mea a fost deportată la Krivoi Rog, în Ucraina. Acolo a lucrat, aşa cum am mai spus, la căile ferate şi pe şantier, la construcţii de locuit. Femeile au fost puse să facă beton. Era şi cumnata bunicii acolo. O femeie slabă şi bolnăvicioasă, nici nu a putut să facă copii. Şi la un moment dat, a scăpat găleata grea din mână. A venit nacealnicul şi i-a dat câte o palmă la dreapta şi la stânga obrazului. I-ar mai fi dat şi altele dacă bunica mea nu i-ar fi sărit în spate. Nacealnicul era rus dar tânăr – avea 16-17 ani. Şi a răbdat loviturile bunicii. Ea povestea: „N-am mai putut când am văzut că pot să ne omoare ca pe pureci… Am zis că oricum nu mai am nimic de pierdut. Cum ne omoară e tot una". Şi i-a spus nacealnicului: „Noi lucrăm cât putem. E muncă de bărbat şi noi nu mai avem nici putere de femei. Femeia asta ar fi putut fi mama ta. Poate chiar bunica ta. Ce drept ai tu s-o omori?". Alţii au tras-o de la nacealnic şi i-au spus că o împuşcă. Mi-au povestit alţi deportaţi că nu mai ştiu dacă nacealnicul acela a mai dat sau nu palme deportaţilor, dar când era bunica în curte, pe femei le lăsa în pace.

Aici, în 1944 când au ajuns ruşii, s-au luptat pe la cimitirul din Sântana cu ai noştri. Au intrat apoi ruşii în case. Când au venit se povestea

că ziceau „davai cias”[3]. Atâta le trebuia. Ceasurile le puneau pe braţ în sus dar nu ştiau să le întoarcă.

Mi-au povestit oamenii şi de altă verişoară a bunicii deportată. Avea tifos la burtă – sunt mai multe feluri de tifosuri. Şi era deschisă rana. Totuşi a trebuit să lucreze. Cu vreo două zile înainte de moarte, nu a mai fost dusă la lucru. A rămas în baracă. Dar a avenit un nacealnic şi a întrebat de ce nu lucrează. I-a spus că nu mai are putere. Atunci nacealnicul a dus-o la morgă şi a lăsat-o acolo. „Dacă tot trebuie să mori, mergi şi mori la locul de moarte”, i-a zis. Femeia a făcu gălăgie. Striga „Mi-e frig, încă nu sunt moartă”. Şi când s-au întors femeile de la lucru, au auzit. N-au putut deschide şi l-au chemat pe nacealnic. El a zis că o „amendase”. Şi a mai trăit o zi şi două nopţi. Dar nu mai voia nici în pat să stea singură. Femeile dormeau cu ea, o ţineau între ele, cu corpul lor s-o încălzească şi s-o liniştească. Pe nacealnic l-au tratat ca şi cum n-ar fi existat.

Bunica nu a rămas până la capătul deportării acolo. S-a îmbolnăvit grav de tromboflebită. Şi avea burtă ca subnutriţii din Africa. Pielea i se înnegrise ca şi cum ar fi fost negresă. La un moment dat a venit un control sanitar. Controlau temperatura femeilor bolnave. Bunica a pus termometrul pe sobă, fără să fie văzută. Şi când l-a dat cu 42 de grade, au scos-o imediat din baracă. După cum arăta, s-au temut că suferă de o boală gravă, molipsitoare.

Şi a sosit cu un transport sanitar la Leinefelde, un oraş în regiunea Thuringen, în RDG atunci. A fost repartizată să lucreze la o familie de ţărani. I-a deschis un copil şi când bunica i-a spus că a fost trimisă să-i ajute părinţii la lucrul din grădină, micuţul s-a dus în fugă la părinţi anunţându-i „aici e-o negresă gravidă!”. Nu a lăsat-o copilul să intre.

Nu ştiu ce regim avea ea acolo. Din câte-am înţeles, un fel de domiciliu obligatoriu pentru că din când în când trebuia să se prezinte la poliţie. Ţăranul i-a spus în ziua când trebuia să meargă la poliţie să nu mai vină la câmp după aceea, să rămână să facă mâncare acasă pentru toţi. Bunica mea ştia să facă multe. Noi n-am fost aici oameni bogătani, dar am fost oameni pricepuţi. Atunci bunica a vrut să gătească şi ea ceva ce nu mai mâncase demult şi avea poftă. Aveau ţăranii aceia găini multe în curte dar le ţineau pentru ouă. Iar bunica îşi dorea ceea ce aici se numeşte „becsinalt leves” – supă[4] cu carne de găină, cu găluşte de

[3] Adă ceasul, în lb. rusă.
[4] Supă.

făină cu ouă, cartofi, morcovi, păstârnac, ţelină. Un fel de mâncare care e şi felul întâi şi felul doi la masă. Nu-ţi mai trebuie după ce-o mănânci altceva. Ei, dar bunica se temea să le spună că tăiase găina bună de făcut ouă ca să facă „becsinalt leves". Şi le-a spus că găina căzuse în apă. Era aproape înecată-moartă când o tăiase ea. Au mâncat iar ţăranul a spus la sfârşitul mesei: „Dac-ar fi după mine, m-aş bucura ca în fiecare zi să ni se înnece câte-o găină ca să avem aşa ceva la masă". Seara, nevasta lui i-a zis bunicii mele: „Reszi, dacă nu te jignesc aş vrea să te rog să merg eu la lucrru pe câmp în fiecare zi şi tu să rămâi acasă, să faci mâncare". „Asta nu-i jignire, s-a bucurat bunica, o fac cu plăcere".

Aşa s-a făcut şi toţi au fost mulţumiţi. Mulţumiţi până acolo că au ţinut legătura mulţi ani. Iar după ce-a murit bunica, acelei familii i-a scris mătuşa. Mai mult de 50 de ani a durat legătura aceasta care s-a născut aşa cum am povestit. În 1949, bunica a venit acasă. După un an a născut al treilea copil – pe mama.

Bunicul venise acasă în 1945, după ce plecase ea în Rusia. Fusese soldat în Olanda. Au venit acolo americanii şi i-au internat pe soldaţii nemţi în lagăr. Iar el şi alţii ca el au fugit. Au trecut 3-4 luni până când a ajuns acasă. A găsit acolo fetele şi pe mama soacra. Nevasta – în Rusia… N-au ştiut unii de alţii până în 49 când a ajuns şi bunica acasă. Un frate al bunicului murise la Budapesta.

Cumnata bunicii a revenit şi ea din deportare. Dar n-a mai fost sănătoasă. A murit în 1955.

Greul l-a dus străbunica. Era o femeie mică, de 1,50 m. Îşi pierduse bărbatul în celălalt război. Atunci străbunicul fusese concentrat. Când au venit soldaţii români nimeni nu mai ştia unde sunt graniţele. Străbunica a aflat că soţul ei e rănit într-un sat unguresc, la Elek. A pus caii la căruţă – aveau cai frumoşi, armăsari – şi l-a adus acasă. Să nu moară printre străini.

Au mai fost şi altele în familie. Mătuşa soţului meu a fost deportată. A fost subţirică că nimnei nu a crezut că e gravidă. Ea a plecat în ianuarie şi în septembrie a născut copilul. S-a îmbolnăvit acolo de TBC, aşa de slăbită a fost. După ce-a venit din deportarea în Rusia, i-au dus şi în Bărăgan. De ce? Pentru că era din Iecea Mare[5] şi au socotit-o bogată. Nu a fost fermier dar a fost ţăran cu multe hectare. N-a murit în URSS, a murit Bărăgan. În 1945 a venit din Rusia, a născut, în 1947 a născut

[5] Comună din judeţul Timiş.

alt copil acasă, iar în 1951 au deportat-o în Bărăgan. Avea când a murit mai puţin de 30 de ani. Se numea Zacharia, numele de familie. Da, aşa era numele de familie. Cred că au avut un străbunic evreu. După Zacharia din Biblie.

Erika Renz
(Germania)

„Când s-a întors din deportare, bunicii i-a fost şi mai rău…”[6]

A fost deportată bunica, mama lui tata. Şi a avut doi copii mici – unul de 7 ani, altul de 4 ani. Mătuşa mea a avut 4 ani iar tata 7. Au deportat-o pentru că deportau din fiecare familie câte o persoană iar bunicul meu a fost invalid de război. A luptat în Armata Română. Nu l-au mai luat pe el.

Ne-a povestit bunica un pic când era copii. Dar nu prea mult. Că nu s-a discutat deloc atunci despre asta. Nici între vecini. Mai ales că noi eram curioase cum a fost la ruşi. Citeam literatură… Dar tot mi-a povestit un pic. Mi-a spus că era groaznic, că nu au avut de mâncare. Că era frig şi că au murit foarte mulţi. Ea, până la urmă, a avut probleme cu articulaţiile. A spus că a avut noroc pentru că mama ei era moaşă aici, în Sântana. Şi pentru că mama era moaşă, ea de mic copil a învăţat să facă masaj. Şi mergea şi la ruşi acasă să le facă masaj. Primea câte ceva de mâncare pentru asta. Şi aşa ea a reuşit să supravieţuiască. A fost deportată la Krivoi Rog.

Între timp, soţul ei fiind copiii foarte mici, şi-a luat o femeie în casă. Cu care până la urmă a şi trăit. Cu o fetiţă de patru ani, un invalid de război nu avea cum să se descurce, nu avea nici o şansă. Şi nici pe femeia aceea nu o putea ţine acolo, aşa, de azi pe mâine fără să se apropie de ea...

Când s-a întors din deportare, bunicii i-a fost şi mai rău. Ea nu prea povestea despre asta. Dar ce-am înţeles de la taică-meu. Atunci când s-a întors, copiii nu au mai vrut-o. Iar acasă era şi femeia asta. Ea nici nu avea unde să stea. Cu soţul n-a mai fost nimica. A fost un dezastru. Ea a vrut să ţină amândoi copiii dar niciunul nu a vrut-o. I-a luat dar ea nu avea ce să le dea de mâncare. Nu avea bani. Până la urmă, băiatul pentru un penar a lăsat-o şi a fugit la taică-su. Vai şi amar...! Nu avea nici de mâncare să le dea. Până la urmă fetiţa a rămas la ea. Ştiu că ea nu povestea. A fost un dezastru pentru o femeie. Vă daţi seama, familia distrusă şi copiii care nu te mai vor! O vor pe femeia aceea care nu e mama lor dar care a avut grijă de ei cât timp ea a fost deportată.

---

[6] A consemnat Lavinia Betea.

Până la urmă şi-a luat un al doilea soţ. Crişan se numea. Era bihorean, venit aici cu coloniştii. Avea ceva poziţie la CAP, era contabil sau cam aşa. Putea să-i asigure o viaţă cât de cât normală. Nevasta lui Crişan murise şi rămăsese cu doi copii. Bunică-mea a fost o femeie foarte frumoasă. Şi taică-meu a rămas în familia tatălui cu femeia aceea. Nu a mai ştiut de mama. Dar la 14 ani l-au trimis la Oţelu-Roşu să se facă oţelar. Ca să nu mai stea acasă. Să nu-l mai ţină. Iar copilul nu voia să plece aşa departe. Şi-atunci a plecat de-acasă. S-a dus mai întâi la mătuşă-sa care fusese şi ea deportată şi trăia la Timişoara. Ştiu de la taică-meu că atunci l-a luat Crişan şi l-a pus la meserie aici. L-a făcut tractorist iar copilul a trecut înapoi la mamă. „Da, aşa e băieţelul meu", îmi zicea bunica necăjită despre tata, aşa cu un fel de alintare şi când era el tată. Adică nu atât de apropiat de ea ca şi mamă. Rămăsese depărtarea asta din timpul cât el a crescut fără ea. Fata a rămas cu ea şi s-a căsătorit la 19 ani. Băiatul acela a fost tatăl meu.

Asta povestea despre deportare - că era frig şi foame, că ea cu masajul s-a descurcat... Nici despre ce s-a întâmplat când a venit acasă, nu mi-a povestit. Dar eu aşa îmi amintesc că eram cu ea în staţiune, la Felix. Că era cu o altă femeie. Şi aşa mi-a rămas în memorie că patul ei era la mijloc – aveam cinci ani –, eu la stânga, femeia aceea la dreapta... Şi-i povestea femeii cum a venit acasă. Nici nu am înţeles că despre ea povesteşte. Dar aşa ca un copil am înţeles că vorbea despre ceva groaznic, ruşinos. Şi mă întrebam – de ce povesteşte asta? Asta mi-a rămas în minte. Atât am reţinut.

Au mai fost tot felul de întâmplări ciudate. Cu mătuşa tatălui meu. Sora bunicului. Şi ea a fost în lagăr. Dar nu la Krivoi Rog, ci la Dnepropetrovsk. Se îngrăşase când am cunoscut-o eu. Ea spunea: „Sunt aşa de fericită că avem ce să mâncăm. La ruşi era groaznic – nu aveai ce mânca. E groaznic cât am flămânzit şi câţi au murit de foame. Şi-acum cum să nu mănânc eu? Mi-e indiferent cât mă îngraş. Acolo era o femeie foarte bolnavă şi foarte slăbită. Şi mă ruga să-i dau din porţia mea de mâncare. Nimeni nu voia să dea din porţia lui mică la altul. „Dă-mi să mânânc. Eu oricum o să mor aici. Iar tu când te întorci, poţi să-l iei pe soţul meu". „Lasă-mă-n pace, am zis eu. Nu-mi trebuie pe soţul tău! Şi când am venit din Rusia, fix pe soţul femeii aceleia l-am luat...".

Mansfeld Rudiger
(Germania)

„Nemţii din Banatul sârbesc au stat în Siberia până prin ’59...”[1]

Sora bunicului meu a fost deportată. Era din Apatin. Din Banatul sârbesc. Un orăşel de pe malul Dunării. Direct pe Dunăre. În timpul războiului foarte mulţi nemţi au fugit. Au fugit în Austria şi Germania. Pentru că sârbii i-au alungat. N-au mai rămas aproape deloc nemţi acolo deşi fusese o importantă de şvabi. Fabricau o bere renumită acolo.

După război pe toţi nemţii care se mai găseau acolo i-au deportat. Toţi care au fost buni de lucru. Doar străbunica şi mătuşa care erau prea bătrâne au mai rămas.

Pe mătuşa care a fost în lagăr au dus-o în Siberia. Pe nemţii din Iugoslavia i-au dus în Siberia. Nu se vorbeşte în familie despre ce-a fost acolo. Eu am doar câteva elemente din aceste poveşti. Nici la întrebări nu răspund. Doar din ceea ce vorbesc între ei, am mai aflat câte ceva. În primul rând că doar în 1959-1960, prin Crucea Roşie, s-au întors înapoi. Nemţii din Banatul sârbesc au stat în Siberia până prin ’59... Au scris ziarele că un neamţ din Ungaria a rămas în Siberia şi a murit acolo. Au uitat

[1] A consemnat Lavinia Betea.

de el şi familia din Ungaria, şi cei din Rusia. Nu ştiu excat când s-au întors ai noştri. Dar s-au întors când niciunul dintre ei nu mai credea că va supravieţui deportării şi că va reveni de-acolo.

Din familia mea a fost deportată doar mătuşa. Restul familiei era deja în Austria. S-au dus întâi la Viena. Iar când au venit ruşii s-au refugiat în vestul Austriei. Când a fugit familia, au lăsat-o pe mama mea într-un azil de copii din Viena. Fetiţa avea doi-trei ani. Doi ani au lăsat-o acolo. Sora bunicii s-a dus la Viena s-o caute. Propria mamă nu s-a dus dar s-a dus mătuşa s-o caute.

Posibil ca la început şi nemţii deportaţi din Iugoslavia să fi lucrat la Krivoi Rog, Dnepropetrovsk, în locuri comune cu nemţii din România. Şi abia după cearta lui Stalin cu Tito să fi fost pedepsiţi şi mai rău cu deportarea în Siberia. Unde-au fost ţinuţi aşa de târziu – până ce s-a împăcat Hruşciov cu Tito.

Se vorbea în familie că mătuşa a revenit foarte bolnavă de acolo şi că nu vrea să vorbească absolut nimic despre cele întâmplate. Trăieşte şi acum. Are 82 de ani. Trăieşte la Salzburg. Ea nu a povestit nimic. De la ea nu ştiu nimic. Doar de la soţul ei şi de la mătuşa ei. Când au dus-o însemnă că avea 15 ani. Din Rusia s-a întors în Austria. Bunicul ei a fost arhitect, studiase la Viena. Ea ştia că familia ei trebuie să fie la Viena. A venit prin Crucea Roşie. Atât s-a păstrat în istoria familie şi a ajuns la mine.

-7-

AL PATRULEA ŢĂRM: MEMORIA INTERVIEVATORULUI

Paula Vesa
(România)

Exemplu viu

Întâlnirea mea cu doamna Becker Elena a avut loc în data de 14 martie 2012 în Timisoara la Azilul "Müller-Guttenbrunn" unde am asistat la întrunirea Deportaţilor Etnicilor Germani.

Pe tot parcursul conversaţiei noastre doamna Elena a avut lacrimi în ochi, datorită faptului că şi după foarte mulţi ani, amintirea acelor vremuri a rămas vii în sufletul dânsei şi dureroase. Deportarea şi cele întâmplate pe parcursul a celor 5 ani petrecuţi acolo i-au provocat o traumă, dar evenimentele care au urmat pe parcursul vieţii şi anume decesul fiului dânsei la vârsta de 18 ani, urmat de decesul soţului, au fost cele mai puternice traume.

Pentru mine întâlnirea cu aceste persoane, dar în special cu doamna Elena, a fost o experienţă constructivă şi o lecţie de viaţă. În ciuda problemelor şi încercărilor grele prin care au trecut, de fiecare dată au avut puterea să se ridice si să meargă mai departe. Eu consider că aceşti oameni sunt un exemplu viu pentru tinerii din ziua de azi.

Andrada Bejan
(România)

Amintiri, sentimente şi resemnări

Fără să fac cea mai mică exagerare, ziua în care am participat la comemorarea etnicilor germani deportaţi în URSS, a fost cea mai tulburătoare zi din viaţa mea. Amestecul de melancolie, durere, dar şi putere ne-a atins de când am intrat în sală, văzând oameni de 85-90 de ani, unii deplasându-se doar cu ajutor, alţii bolnavi, dar toţi adunaţi acolo, în amintirea celor care au suferit de pe urma deportării.

Oamenii aceştia au fost foarte primitori cu noi, au fost deschişi şi unii chiar au fost de acord să ne vorbească. Limba folosită pe parcursul

comemorării a fost germana şi, cu toate că, verbal, nu am înţeles ce vorbeau, nu puteam să nu observăm durerea din ochii lor, dar şi resemnarea că toate s-au petrecut parcă, într-o altă viaţă.

În final, o doamnă binevoitoare a acceptat să îi adresez câteva întrebări; văzând că doamna nu părea să fie atât de în vârstă ca majoritatea celor prezenţi, am întrebat-o câţi ani avea în timpul deportării. Dumneaei mi-a răspuns că nu a fost deportată, ci s-a născut acolo, în URSS, mama fiind deportată din România, iar tatăl, din Ungaria. Doamna mi-a răspuns foarte sincer la întrebări, iar ceea ce m-a impresionat cel mai tare a fost o frază a doamnei: „dacă nu se petrecea deportarea, eu nu aş fi existat".

Recunoştinţa pentru un eveniment impregnat în inimile multora ca fiind extrem de dureros, pentru această doamnă a însemnat începutul vieţii, dar apoi lipsa unei familii, atunci când tatăl a ales să se reîntoarcă în Ungaria.

După aceste câteva ore petrecute în acea atmosferă tulburătoare, am realizat că uneori nimeni sau prea multe părţi sunt de vină, ceea ce, în final, nu mai contează, pentru nişte tragedii care marchează întregi generaţii.

Anamaria Merce
(România)

Oamenii de poveste

Aceste persoane au rămas cu răni adânci în suflet. Mai sunt puţini, timpul îi macină pe toţi, pe rând. Dar vor rămâne mereu oamenii de poveste din sufletul celor care le-au ascultat istoria. Sunt persoane cu traume copleşitoare aduse încă din adolescenţă şi prezente toată viaţa care te fac să vezi lumea cu alţi ochi şi te lasă să lăcrimezi la amintirea lor abia exprimată în cuvinte. Fără să mai ai prea multe de spus la astfel de relatări adăugăm că „trebuia să o facă cineva şi pe asta!"

-8-

MEMORIA DOCUMENTELOR

Anexa 1

Ghid de interviu

1. Vă rugăm să relataţi momentul şi modul în care aţi luat cunoştinţă de decizia deportării dv. în Uniunea Sovietică.

2. În acel moment pe cine-aţi desemnat responsabil (vinovat) de drama dv.?

3. Din cercul dv. de rude şi apropiaţi care alţii - şi cu ce reacţii - se confruntau cu aceeaşi situaţie?

4. Ce pregătiri aţi făcut în vederea plecării?

5. Relatarea călătoriei.

6. Sosirea la destinaţie.

7. Adaptarea la mediu.

8. Victime, paznici şi localnici.

9. Relatarea unei întâmplări (situaţii) deosebite din deportare.

10. Posibilităţi de cunoaştere a realităţilor şi politicii URSS şi efectelor acestora în viaţa dv.

11. Revenirea acasă.

12. Efecte directe şi indirecte ale deportării de-a lungul vieţii.

13. Într-o singură frază cum aţi sintetiza cele trăite în deportare?

14. În acest moment cui atribuiţi vina suferinţei dv.?

15. Cum reacţionează oamenii, familia la amintirile şi opiniile dv. despre deportare?

16. Cum aţi vrea să fie prezentate cauzele deportării dv. în manualele de istorie?

17. Ce învăţătură aţi dori să desprindă copiii şi tinerii dintr-o lecţie de istorie asupra deportării?

18. Cum aţi răspunde acum la întrebarea: cui a folosit deportarea etnicilor germani din ţările învinse în cel de-al Doilea Război Mondial?

19. În ce măsură sunteţi acum de acord cu afirmaţia că fiecare om îşi merită soarta?

20. Ce cuvânt aţi alege pentru a încheie propoziţia: Destinul omului e în mâna... celor mari, lui Dumnezeu, istoriei, puterii lui?

21. Numele.

22. Domiciliul.

23. Perioada deportării şi locurile unde a fost executată.
24. Data şi locul naşterii.
25. Categoria socio-profesională.
26. Implicarea politică (înainte, după 1944 şi în prezent).
27. Religie, practicant sau nu.

Anexa 2

Promemorie

În evoluţia Europei se desemnează de pe acum rolul hotărâtor pe care-l va avea URSS la noua aşezare a continentului nostru. Evenimentele justifică atitudinea unei părţi însemnate a naţionalităţii noastre, care de la început a combătut hitlerismul. Adolf Hitler s-a dovedit ruinătorul poporului german, împovărat şi cu răspunderea nenumăratelor suferinţe pe care le-a adus asupra omenirii întregi.

A venit momentul să examinăm şi noi în mod obiectiv, fără plânsete şi fără recriminări situaţia poporului nostru, din care rezultă următoarele concluziuni:

1. Saşii şi şvabii din România doresc să reia cât mai curând contactul cu consângenii lor trimişi în URSS pentru muncă. Ei îşi dau seama că o corespondenţă regulată, contactul personal cu cei plecaţi şi o grabnică reîntoarcere a lor după executarea lucrărilor prevăzute pentru ei – nu vor fi posibile decât adresându-se cu încredere cercurilor sovietice competente în această materie.

2. Animaţi de sentimente care – cu toată credinţa de sine înţelească către ţara lor – semănând cu deşteptarea la realitate a prizonierilor germani, care au creat în URSS mişcarea „Freies Deutschland", saşii şi şvabii au dorinţa de a porni o acţiune analogă, care fireşte n-ar avea în vedere decât interesele României şi ale consângenilor lor saşi şi şvabi.

3. Acţiunea propusă ar începe printr-o propagandă intensivă şi sistematică prin presă şi radio în contra hitlerismului precum şi pentru ideea păcii între popoare reprezentată cu atâta asiduitate de URSS.

4. Ea s-ar face forte (sic!) de a obţine de la toţi factorii economici saşi şi şvabi, să facă cele mai mari sforţări spre a putea servi prin produsele lor, puse la dispoziţia Armatei Roşii şi Române, cauza păcii.

5. Ea ar căuta în politica internă raporturi prieteneşti cu F.N.D.

Suntem siguri că pentru acest program putem obţine asentimentul şi concursul întregului nostru popor.

Conducătorii acţiunii ar fi gata să dea toate garanţiile politice, economice şi personale pentru atitudinea loială a poporului nostru.

Proiectul schiţat ar avea şanse de reuşită însă numai dacă s-ar proceda fără întârziere la realizarea lui.

Menţionăm că deja de la 14 Ianuarie a.c. am făcut propuneri asemănătoare reprezentanţei URSS din Bucureşti, cu deosebirea că atunci ele s-au făcut în vederea întrebuinţării consângenilor noştri pentru muncă în interiorul ţării.

Bucureşti, la 19 Februarie 1945.

(Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond C.C. al P.C.R. – Secţia Organizatorică, Dosarul 7/1945)

Anexa 3

Memoriu asupra situaţiei politice, juridice şi economico-sociale a minorităţii germane din România (saşii şi şvabii) Aprilie 1946

Istoria minorităţii germane din România

Minoritatea germană din România se compune din saşii din Transilvania şi şvabii din Banat.

Saşii din Transilvania se află deja de opt secole în aceste regiuni, trăind cu celelalte naţiuni conlocuitoare în cele mai bune raporturi. Regii unguri au chemat între 1141-61 colonişti germani din părţile Rinului de mijloc şi de jos în Transilvania, donându-le ca proprietăţi libere regiuni nelocuite şi necultivate mai înainte. Noii colonişti aduceau cu ei o cultură mai înaltă şi erau reprezentanţii unei economii mai dezvoltate. Ca (sic) colonişti agrari elementele germane se bucurau pe atunci deja de o reputaţie bună şi regii unguri aşteptau ca exemplul lor va fi urmat şi de ceilalţi locuitori. În acelaşi timp voiau să întemeieze şi centre mai mari, unde să se poată dezvolta cu vremea o viaţă orăşenească de la care să aibă venituri corespunzătoare. Şi saşii n-au înşelat pe regii unguri în speranţele lor. „Au adus cu ei o cultură superioară, au plantat viaţa orăşenească pe cele două coline ale Carpaţilor, au îndrumat viaţa Transilvaniei întregi în forme solide, au legat vestul cu estul prin relaţiuni comerciale, au exercitat influenţe fecundătoare apusene asupra populaţiei româneşti şi ungureşti". Astfel îi caracterizează marele istoric român Nicolae Iorga.

În scurt timp multe din aşezările saşilor au înflorit şi s-a dezvoltat o bogată viaţă orăşenească. Oraşele Sibiu, Braşov, Sighişoara, Bistriţa, Cluj, ş.a. sunt fundaţii săseşti, dezvoltându-se în ele o viaţă culturală şi

economică ca în apusul Europei. Meseriaşii şi comercianţii saşi au promovat viaţa orăşenească şi în sudul şi răsăritul Carpaţilor.

Drepturile saşilor, ce le-au conferit regii unguri, sunt cuprinse în actul din 1224. În baza acestui act, saşii de pe „pământul regesc" formează cu toţii o unitate politică, administrativă şi bisericească. În fruntea lor este un conte, numit de rege, dar ceilalţi funcţionari îşi aleg ei înşişi. Drepturile acestea se pot numi şi avantaje, dar nu le-au câştigat, ca nobilii de bunăoară numai prin naştere, ci prin meritele lor în interesul statului ungar.

Saşii din Transilvania au împărtăşit bucuriile şi loviturile soartei la fel cu celelalte naţionalităţi conlocuitoare. Au supravieţuit năvălirilor tătarilor şi ale turcilor, datorită împrejurării că oraşele, dar şi multe dintre satele lor, erau întărite şi formau adevărate bastioane ale creştinismului european. Însă vreo 100 de sate săseşti au pierit, încât substanţa lor etnică de multe ori a fost periclitată. Istoria saşilor este o luptă continuă pentru menţinerea drepturilor lor, ameninţată mai întâi de nobilii unguri – duşmanii ţăranilor liberi – apoi de guvernul austriac.

La 1867 Transilvania este definitiv unită cu Ungaria şi guvernul ungar desfiinţează unitatea politică şi administrativă a pământului regesc. De acum înainte noul organ de conducere sufletească şi culturală al saşilor este „Biserica regnicolară evanghelică".

Şvabii sunt a doua ramură a minorităţii germane din România, ei locuiesc în Banat.

La 1716, oştirile împăratului Carol al VI-lea, conduse de prinţul Eugen de Savoia, intrară în cetatea Timişoarei, iar pacea de la Pojarevaţ, încheiată în anul 1718, consacră liberarea Banatului de sub jugul turcesc.

O statistică oficială arată că Banatul întreg între Carpaţi şi Tisa, Dunăre şi Mureş, avea numai vreo 40 000 locuitori. Aceştia, în bună parte români, apoi sârbi şi puţini bulgari, nu ajungeau pentru munca uriaşă a refacerii, de aceea împăratul chemă din toate părţile împărăţiei sale colonişti în noua provincie imperială. Habsburgii erau călăuziţi în această operă pe de o parte de consideraţii fiscale: deschiderea unei surse de venituri printr-o exploatare intensivă şi raţională a bogăţiilor acestei provincii şi de consideraţii politice: întărirea catolicismului în contra ungurilor calvini.

Pe lângă colonişti germani, primeau în Banat bucuros şi italieni, francezi şi spanioli. Coloniştii italieni şi spanioli au pierit cu toţii, iar francezii au fost asimilaţi de germani, păstrându-şi doar numele francez. Cu toate că marea majoritate a coloniştilor au fost germani, nu se poate considera

colonizarea Banatului cu germani ca un rezultat al dorinţei de expansiune germană, aceasta ar fi fost un anacronism, căci ea a luat fiinţă anterior naţionalismului, într-o vreme când interesele dinastice predomină.

Colonizarea Banatului se desfăşură în trei perioade între 1722-82. Banatul a fost marele consumator de colonişti în tot cursul secolului al XVIII-lea. În mlaştinile şesului pândea moartea în forma de malarie, dar şi holera şi ciuma, introdusă din Turcia, au cerut hecatombe de vieţi. Situaţia igienică s-a îmbunătăţit numai în urma canalizărilor grandioase care au avut de scop de a reda culturii suprafeţe imense inundabile şi mocirloase.

Productivitatea pământurilor a crescut, aşezările omeneşti s-au înmulţit, populaţia a început să prospereze (sic) şi fiscul a avut partea lui de beneficiu din aceste lucrări.

Astăzi şvabii din Banat numără peste 300 000 suflete. Cam 80 % dintre ei se ocupă cu agricultura. Şi-au păstrat calităţile, pentru care strămoşii lor au fost chemaţi în Banat, pe de altă parte au ţinut seamă de cerinţele vremurilor moderne: prin organizaţia cooperatistă sunt în curent cu toate rezultatele cercetărilor moderne. Citesc Buletinul Reuniunii Agricole, frecventează cursuri speciale, se aranjează diferite expoziţii, încât plugarii şvabi pot fi consideraţi ţăranii cei mai progresişti din România.

Saşii şi şvabii, respectaţi la fel ca în Ungaria, au colaborat mai mult de 20 ani la progresul statului român, căruia i-a fost alipită (sic) Transilvania şi Banatul în anul 1918, un eveniment care s-a produs cu asentimentul expres şi condiţionat al saşilor şi al şvabilor.

Situaţia juridică a minorităţii germane în cadrul statului român este reglementată prin tratatul pentru ocrotirea minorităţilor din 9 decembrie 1919, încheiat între Puterile Aliate şi România.

Dispoziţiunile principale sunt:

Art. 2. „Guvernul român se obligă a ocroti în modul cel mai întins viaţa şi libertatea tuturor locuitorilor fără deosebire de naştere, cetăţenie, limbă, origine etnică şi confesiune. Toţi locuitorii României vor avea dreptul a exercita în mod liber, particular şi public orice confesiune, credinţă ori concepţie al căror exerciţiu nu e incompatibil cu ordinea publică şi cu bunele moravuri".

Art. 8. „Toţi cetăţenii români sunt egali înaintea legii şi se bucură de aceleaşi drepturi civile şi politice fără deosebire de naţionalitate, de limbă ori credinţă".

„Deosebirea de credinţă, de concepţie ori confesiune nu poate păgubi pe nici un cetăţean român în posesiunea drepturilor sale civile şi publice, mai ales la admiterea lui în funcţiuni, activităţi şi demnităţi publice ori la practicarea diferitelor profesiuni şi meserii".

„Nici unui cetăţean român nu-i poate fi restrânsă întrebuinţarea liberă a oricărei limbi, în relaţiile sale personale ori economice ori în domeniul credinţei, al presei ori la publicaţiuni de orice fel, nici în sfârşit la întruniri publice".

„Fără să se limiteze dreptul guvernului român să stabilească o limbă de stat şi oficială, trebuie să se acorde cetăţenilor români de limbă străină înlesniri potrivite pentru întrebuinţarea în scris şi oral a limbii lor în faţa justiţiei".

Art. 9. „Cetăţenii români care fac parte dintr-o minoritatea etnică, religioasă ori lingvistică, se bucură de acelaşi tratament şi de aceleaşi garanţii de drept şi de fapt ca şi ceilalţi cetăţeni. **Au mai ales acelaşi drept a înfiinţa pe cheltuiala lor instituţiuni de binefacere, religioase ori sociale, şcoli şi alte institute pedagogice**, a le conduce şi ale supraveghea, cu dreptul de a se servi de limba lor proprie şi a exercita credinţa în mod liber".

Art. 10. „În privinţa instrucţiunii publice guvernul român va introduce, în oraşe şi judeţe, locuite în proporţie considerabilă de cetăţeni români de altă limbă decât cea română, înlesniri potrivite în cadrul şcoalelor primare pentru asigurarea instrucţiei în limba maternă a copiilor acestor cetăţeni români. Această dispoziţie să nu oprească guvernul român a introduce în aceste şcoli instrucţie obligatorie în limba română".

„În oraşe şi judeţe locuite în proporţie considerabilă de cetăţeni români aparţinând unei minorităţile etnice, religioase ori lingvistică se va asigura în folosul acestor comunităţi o cotă-parte echitabilă din sumele fixate în bugetele de stat, comunale ori altele pentru scopuri de educaţie, de credinţă ori de binefacere".

Art. 11. „România consimte ca sub controlul statului român să se acorde comunităţilor secuilor şi saşilor din Transilvania autonomie locală în chestiunile de credinţă şi de binefacere".

Art. 12. „România e de acord a considera dispoziţiunile articolelor anterioare, întrucât privesc persoane care fac parte din minorităţi de rasă, de confesiune ori de limbă, ca obligaţiuni de interese internaţională, pusă sub garanţia Societăţii Naţiunilor. Nu pot fi modificate decât numai cu consimţământul majorităţii Consiliului Societăţii Naţiunilor".

În art. 1, al acestui tratat asupra minorităţilor, România se obligă în mod expres, între altele, că va recunoaşte dispoziţiunile de natură principiară indicate mai sus, introducându-le în Constituţia ţării cu efectul **că nici o lege, nici un regulament, nici un act oficial să nu contrazică dispoziţiunile acestea** şi că nici o lege, nici un regulament, nici un act oficial să aibă o validitate (eficacitate) superioară acestor dispoziţiuni".

E de regretat că, cu tot caracterul obligatoriu, cu toată însemnătatea lor extraordinară, hotărârile acestui tratat n-au fost pe deplin aplicate şi realizate. Din contra, minorităţile din România în decursul a două decenii au purtat o luptă continuă contra tendinţelor pornite din acele idei, care căutau să realizeze un stat naţional.

În urma acestor împrejurări minorităţile erau silite a trăi o epocă caracterizată prin dezavantajări şi desconsiderări. Deosebit de dureroase pentru minorităţi a fost restrângerea libertăţii în domeniul instrucţiunii. Legile relative la învăţământ erau în contrazicere cu dispoziţiunile art. 11 al tratatului minorităţilor, care garantează secuilor şi saşilor autonomia locală în toate chestiunile religioase şi şcolare.

Pe lângă problema învăţământului, mai ales atitudinea ostilă în chestiunea libertăţii limbilor, a provocat în continuu nemulţumirea minorităţilor, căci autorităţile au arătat o atitudine foarte puţin conciliantă.

Şi sub regimul lui Antonescu saşii şi şvabii au trebuit să îndure mari prejudicieri în domeniul economic. Atunci toată Transilvania şi tot Banatul au fost declarate „zona militară". Această măsură s-a luat, nu în ultimul rând, în scopul strâmtorării stării economice a minorităţilor locuitoare ale acestor provincii. La început, atât ungurilor, cât şi celorlalte minorităţi ale ţării, le-a fost interzis a cumpăra pământ. Mai târziu s-a acordat germanilor înlesnirea de a putea cumpăra pământ de la conaţionali, nu însă de la persoane de altă naţionalitate (români, unguri, etc.) dar şi aceste transacţiuni erau valabile numai cu aprobarea Ministerului Apărării Naţionale.

Problema învăţământului cu limba de predare din România

A. Perioada 1919-1940.

1. În Transilvania la saşi

La saşii din Transilvania tot învăţământul de grad primar, secundar, teoretic, comercial şi normal era confesional şi stătea sub conducerea Episcopiei luterane din Sibiu. Şcolile acestea cu o vechime mare erau relativ bine înzestrate cu material didactic, cu toate că fondurile dispo-

nibile erau insuficiente, statul contribuind cu o cotă-parte inechitabilă din bugetul de stat şi al comunelor.

Corpul didactic primar bine pregătit în şcolile normale de la Sibiu şi Sighişoara, era pus în curent cu toate curentele pedagogice prin reviste şi conferinţe. Corpul didactic secundar era la înălţimea chemării sale, făcându-şi studiile universitare la universităţile din ţară şi adâncindu-le la universităţile din Austria, Germania şi Elveţia.

Deci nu e de mirare dacă la saşii din Transilvania nu se găseau analfabeţi şi că nivelul lor cultural era în multe privinţe superior nivelului celorlalte naţionalităţi conlocuitoare. Din acest motiv mulţi tineri români au frecventat aceste şcoli săseşti. Saşii erau conştienţi de această situaţie lor însă nu se deşteptase în ei vreun orgoliu şi naţionalismul rămase în cadrele naturale şi nu denaturase în şovinism. Vieţuind de secole împreună cu naţiunea română, s-au influenţat reciproc pe teren cultural şi economic. Toţii saşii ştiau bine româneşte şi s-au dovedit ca element de ordine şi cetăţeni loiali.

2. În Banat la şvabi

În Banat şi Crişana nu existau înainte de 1919 şcoli cu limba de predare germană. Astfel şvabii din aceste ţinuturi erau expuşi unui curent puternic de maghiarizare. Intelectualii lor îşi pierduseră legătura cu naţionalitatea lor şi deveniseră propagatorii unui şovinism feroce maghiar.

Meritul de a fi oprit curentul maghiarizării la şvabi revine statului român, care a transformat imediat în 1919 şcolile până atunci maghiare în şcoli cu limba de predare germană, redeşteptând astfel încât din nou conştiinţa naţională la şvabi.

Învăţământul cu limba de predare germană avea în Banat următorul aspect:

a). Majoritatea şcolilor primare erau de stat, restul confesionale, sub conducerea Episcopiei romano-catolice din Timişoara.

b). Învăţământul secundar: statul român înfiinţase încă din 1918 un liceu german de stat din Timişoara şi câte un gimnaziu la Reşiţa, Lugoj, Aradul Nou şi Periam. Gimnaziul din Aradul Nou a fost pe urmă românizat, iar cel din Periam fu desfiinţat.

c). Apoi Episcopia romano-catolică din Timişoara a înfiinţat după 1918 un liceu şi o şcoală la Timişoara şi un gimnaziu la Jimbolia.

Corpul didactic primar era insuficient la număr şi pregătire, mărirea cadrelor s-a făcut foarte încet. Lipsuri şi mai mari se constatau la corpul didactic secundar. Profesorii mai în vârstă nu cunoşteau limba statului

şi nu-şi cunoşteau nici limba lor maternă în mod suficient. Profesorii tineri absolvenţi ai universităţilor româneşti ştiau bine românește şi corespundeau în toate privinţele chemării lor ca educatori.

Cu toate greutăţile inerente unei perioade noi, se pot constata succese importante. Prin activitatea acestor şcoli create de guvernul român curentul maghiarizării al şvabilor fu oprit şi a început să se dezvolte o viaţă culturală naţională. Urmarea naturală a acestui gest generos al statului român, era că generaţiile trecute prin aceste şcoli au devenit cetăţeni loiali.

B. Perioada de la 1940-1944.

Învăţământul german sub conducerea Grupului Etnic German.

1. Grupul Etnic German din România, înfiinţat şi recunoscut ca persoană juridică printr-un decret-lege (Nr. 830 din 20 noiembrie 1940), a început imediat lupta pentru acapararea şcolilor germane. Deja din 1941 reuşise să-şi asigure conducerea şcolilor confesionale săseşti, apoi a celor confesionale din Banat şi, în sfârşit, în 1942 şi cele de stat au fost predate Grupului Etnic German, în urma unei convenţii între Ministerul Educaţiei Naţionale şi Grupul Etnic German.

2. Pentru organizarea şi administrarea şcolilor, Grupul Etnic German a înfiinţat serviciul şcolar al Grupului Etnic German din Braşov, cu inspectorate şi revizorate în centrele mai importante cu populaţie germană.

3. S-a înfiinţat un serviciu special pentru învăţământul german la Ministerul Educaţiei Naţionale.

4. Grupul Etnic German a întocmit regulamente şi programe analitice speciale pentru şcolile germane, care fură aprobate de Ministerul Educaţiei Naţionale.

5. Învăţătorii şi profesorii erau degradaţi din educatori la mijlocitori de cunoştinţe. Deviza era: „Tineretul trebuie educat prin tineret". Pentru realizarea acestei devize s-a înfiinţat organizaţia „Deutsche Jugend", adică tineret german, care îşi avea conducătorii şi educatorii proprii.

C. Perioada după 23 august 1944.

Din cauza evenimentelor militare şi politice survenite pe teritoriul României, şcolile de orice grad, primare, secundare şi normale cu limba de predare germană, atât cele de stat, cât şi cele confesionale, nu au avut nici un fel de activitate în anul şcolar 1944/45 şi cele mai multe şcoli nici în anul şcolar 1945/46 nu s-au deschis.

În acelaşi timp celelalte şcoli primare, secundare, normale cu limba de predare română, sârbă şi maghiară, atât de stat, cât şi confesionale,

au funcţionat în anul şcolar 1944/45 şi funcţionează bineînţeles şi în acest an şcolar.

Explicaţia nefuncţionării şcolilor de stat şi confesionale cu limba de predare germană a fost anormală situaţie a corpului didactic al acestor şcoli, corp constituit din cetăţeni români de origine germană.

Pentru a întregi cadrul acestei probleme, trebuie să amintim că în această perioadă de timp se făcea o vastă epurare a aparatului de stat, epurare care a ocolit însă pe slujitorii statului român din şcolile de stat şi confesionale cu limba de predare germană. Pe când funcţionarii, învăţătorii şi profesorii de naţionalitate română şi maghiară continuă a funcţiona nestingheriţi şi eliminarea lor se face numai după verdictul comisiilor, cei de naţionalitate germană sunt suspendaţi din serviciul lor deja înaintea hotărârii, ceea ce clasifică aceste măsuri ca măsuri rasiale.

Cu toate cererile şi solicitările acestora pentru aranjarea situaţiei lor, pentru revizuirea de la caz la caz a fiecărui funcţionar din acest corp didactic, în ceea ce priveşte atitudinea politică a vechiului regim, loialitatea faţă de stat şi ataşamentul faţă de neamul românesc, nu s-a luat nici o măsură pentru epurarea cadrelor învăţământului german.

Starea aceasta de lucruri echivalează cu o condamnare în bloc a tuturor acestor funcţionari ai statului, fără nici o discriminare de nici o natură, cu aruncarea unei categorii întregi de cetăţeni dincolo de fruntariile legalităţii şi ale ordinei juridice, fără nici un text expres de lege, care să reglementeze o asemenea situaţie cu atât de grave consecinţe.

Aceşti dascăli au fost lipsiţi complectamente de salariile lor şi au fost expuşi incertitudinii problemelor fundamentale ale existenţei: hrana şi locuinţa.

Alături de ei au suferit şi familiile lor, şi lovitura a fost cu atât mai grea şi mai insuportabilă, cu cât întreaga lor viaţă ei au dedicat-o şcolii şi nu ocupaţiunilor lucrative, fiind o categorie în general nevoiaşă. Ei nu s-au putut plasa în alte ocupaţiuni, astfel că din condiţiunea de sărăcie a tuturor intelectualilor puri, au căzut în mizerie.

Aceste suferinţe nu au numai caracterul material economic pentru dascăli şi familiile lor, ci îmbracă şi un aspect social de mare întindere, prin lipsirea cetăţenilor români de origine germană, circa 500 000 locuitori de cultură, educaţiune, îngrijire sufletească şi cetăţenească şi de aplicarea legii de obligativitate şcolară. Era cu atât mai necesar ca să funcţioneze şcolile germane de stat şi confesionale, cu cât procesul de fascizare a fost mai accentuat la această populaţie. Ci de fapt tocmai aici a fost neglijată lupta pentru extirparea spiritului fascist.

Deşi a trecut un an de totală carenţă a şcolarităţii pentru aceste sute de mii de cetăţeni români, noul an şcolar 1945/46 a început fără a se înregistra vreo schimbare în ceea ce priveşte învăţământul acestei naţionalităţi.

Întrucât nu este în spiritul democratic şi umanitar ca să fie răpit unei naţionalităţi dreptul esenţial la viaţa culturii şi educaţiei spirituale, morale, intelectuale şi religioase, pentru o perioadă de doi ani, cerem de urgenţă clarificarea problemei învăţământului de stat şi confesional cu limba de predare germană pentru redeschiderea şcolilor acestui învăţământ, purificarea acestui învăţământ de elementele hitleriste şi antidemocratice şi repunerea în drepturi a acestor funcţionari de stat dovediţi în urma epurării a fi demni de beneficierea legalităţii statului român democrat.

Viaţa economică

Structura economică a saşilor şi şvabilor din România dă la iveală o bogată diferenţiere. Aproape nu e ramură economică şi profesională care să nu fie reprezentată între ei. O situaţie precumpănitoare ia însă agricultura, atât după numărul ocupaţilor, cât şi după însemnătatea pentru masa poporului a acestei ramuri de producţie. Din cei vreo 560 000 de saşi şi şvabi, cam 400 000 activează în agricultură. Pe acest fundament se reazămă supra-clădire profesională, industrială şi intelectuală.

Faptul că saşii şi şvabii erau şi în trecut totdeauna liberi pe pământul lor explică de ce nu s-au putut ivi între ei nici mai târziu mari proprietari. Distribuţia proprietăţii funciare între ei prezintă o imagine destul de uniformă. E vorba în covârşitoare majoritate de proprietari mici şi mijlocii, latifundiile lipsesc complet, ca şi masa existentă de obicei a proletariatului agricol fără pământ. În Ardeal sunt vreo 37 000 proprietari de pământ saşi care în medie posedă 7-10 jugăre de pământ. Ceva mai favorabile sunt raporturile de proprietate la şvabii din Banat, unde un ţăran mijlociu stăpâneşte 10-15 jugăre.

Însemnătatea specială a agriculturii săseşti şi şvăbeşti pentru România întreagă zace în productivitatea ei mai mare şi în valoarea ei animatoare şi educatoare pentru celelalte naţionalităţi conlocuitoare. Inspectorul agronom, Ciomac afirmă într-un studiu: „Pe de altă parte, contactul cu saşii şi şvabii, minorităţi caracterizate printr-un deosebit simţ de organizare, a făcut ca elementul românesc să-şi însuşească şi să

imite metodele de lucru ale acestora, fără să-şi piardă însă din calităţile personale".

Cauzele productivităţii mai mari sunt:

1. Lucrarea mai raţională a pământului.

În Ardeal şi Banat, lucrarea pământului rivalizează cu aceea ce o dau pământului lor popoarele din vestul Europei. Organizarea cooperatistă face cu putinţă utilizarea maşinilor mari agricole de tip modern, ca tractoare, batoze, secerătoare, selectoare mecanice, trioare, polidiscuri, etc. De o însemnătate deosebită este aratul miriştei, aratul adânc toamna, întrebuinţarea deasă a sapei şi grapei.

2. Producţia mare a îngrăşămintelor prin vite mari (1 vită mare la 1,7 ha arătură, media în România 1 vită mare la 5 ha.), precum şi depozitarea şi prepararea raţională a gunoiului de grajd în platforme de beton. În privinţa consumului de îngrăşăminte chimice, saşii şi şvabii stau în primul loc. Numai saşii consumă atâta superfosfat cât toţi ceilalţi ţărani la un loc. Inspectorul agronom Ciomac scrie: „Semnul este foarte îmbucurător şi numai aşa putem explica rezultatele frumoase ce le obţin saşii şi şvabii în producţia cerealelor şi furajelor de tot felul".

3. Cultivarea soiurilor bine selecţionate, corespunzătoare climei şi solului. Problema seminţei şi preparatul acesteia este rezolvată la saşi şi şvabi, dispunând de selectare şi trioare moderne.

4. Observarea exactă a asolamentului. „În chestiunea asolamentului trebuie să spunem de la început că saşii şi şvabii cunosc avantajele unui schimb normal al plantelor pe terenurile cultivate". În regiunile săseşti şi şvăbeşti unde se uzitează cultura alternă, găsim asolamente de 4 şi 6 ani. Folosul asolamentelor raţionale se răsfrânge asupra solului, producţiei, muncii animale şi omeneşti, asupra întrebuinţării maşinilor etc.

Urmarea acestor împrejurări favorabile este că producţia agricolă este la saşi şi şvabi cu mult mai mare ca media generală a ţării.

5. Întrebuinţarea raţională a produselor agricole printr-o intensivă creştere a vitelor.

a) **Creşterea bovinelor.** Cultura de cereale suferind o scădere a rentabilităţii a fost mult mai redusă de plugarii saşi şi şvabi care au trecut la cultivarea mai intensivă a plantelor de nutreţ, ca lucernă şi trifoi, care asigură o hrană intensivă şi face posibilă dezvoltarea în măsură egală şi a creşterii vitelor. Prin importul de rase superioare de animale din apusul Europei creşterea sistematică a bovinelor de rasă Simmental şi Pinzgau şi adaptării lor la mediul nou îi datoreşte România animale precoce de o însemnătate mare pentru producţia laptelui şi a cărnii. Saşii şi

şvabii dispun de cele mai bune bovine de rasă pură din România şi animalele de producţie ieşite din crescătoriile lor sunt mult mai apreciate pentru calităţile lor alese. Rentabilitatea creşterii vitelor e asigurată în primul rând prin producţia de lapte şi prin industria laptiferă care era un izvor important de câştig. Creşterea şi îngrijirea bovinelor se face în condiţiunile cele mai favorabile: grajduri mari igienice, furaj raţional fabricat în instalaţiuni moderne, etc.

b) **Creşterea porcinelor.** În Banat creşterea porcinelor ajunse la o dezvoltare foarte frumoasă şi şvabii întreceau chiar şi pe danezi în privinţa aceasta. Pe când la danezi veneau în anul 1937-1938 porci la 1 000 suflete, raportul la şvabii din Banat era 1 106 porci la 1 000 suflete. Aceasta înseamnă că la şvabi creşterea porcinelor era cea mai dezvoltată şi cea mai intensivă din Europa. Excedentul producţiei numai, la şvabi, era evaluat la cca. 230 000 porci graşi care formau baza de aprovizionare pentru o însemnată parte a ţării (Bucureşti) cu carne şi untură, apoi cca. jumătate se exporta şi aducea statului venituri importante.

Dar creşterea porcinelor era şi în regiunile locuite de saşi foarte intensivă unde din încrucişarea porcului de rasă Mangaliţa şi Berk s-a obţinut un porc minunat adaptat la mediul Transilvaniei: porcul Bazna. Trebuie accentuat că numai şvabii şi saşii cresc porcii Yorkshire şi Berkshire în sânge pur.

c). **Creşterea păsărilor** era în plină dezvoltare şi producea deja însemnate cantităţi de ouă şi carne, în primul rând pentru export.

d). **Cultivarea plantelor industriale.** Lozinca agriculturii ardelene de la o vreme era industrializarea agriculturii şi se putea observa că minoritatea germană mergea în frunte ca deschizătoare de drum a acestei noi evoluţii. Plugarii saşi şi şvabi cultivă pe întinderi destul de mari sfecla de zahăr, tutun, cânepa şi plante medicinale ca minte, ghiocei şi nalba neagră. Toate aceste articole sunt foarte căutate pentru export, dar ar putea forma şi baza unei industrii naţionale. Multe sate s-au specializat, mai ales în Banat, în cultivarea diferitelor zarzavaturi care nu acoperă numai trebuinţele locale ci cantităţi importante se uscau, de exemplu, în fabricile din Aradul Nou şi Lovrin.

e). **Viticultura şi pomicultura.** O ramură însemnată a economiei minorităţii germane din România formează viticultura şi pomicultura. Dezvoltarea acestei ramuri nu se datoreşte în primul rând climatului sau solului favorabil din regiunile locuite de saşi şi şvabi, ci în bună parte numai hărniciei şi stăruinţei lor, apoi pregătirii speciale în această ramură. De remarcat sunt vinurile de prima calitate de la Târnave şi din

regiunile Bistriţei. Pepinierele din Transilvania îşi desfac produsele lor până departe în vechiul regat şi se bucură de renume bun. Produsele pomiculturii săseşti şi şvăbeşti se caută şi în străinătate mult.

f). **Rolul cooperativelor.** Organizarea agricolă a germanilor din România este solidă. La dezvoltarea înfloritoare a economiei, dar în special a agriculturii minorităţii germane a contribuit într-o măsură foarte mare organizaţia cooperatistă. Băncile populare pentru acordare de credite agricultorilor, cooperative de producţie, desfacere ori consum, sunt o serie de organizaţii serioase, care împânzesc mai toate satele săseşti şi şvăbeşti, sădind peste tot locul încredere în forţele proprii şi ajutând la înlăturarea intermediarelor periculoşi care sufocă încă viaţa satelor. Dar ajutorul dat de cooperative n-a fost numai de ordin material, ci şi de ordin cultural, cooperativele organizând diferite cursuri speciale, propagând metodele cele mai raţionale pentru obţinerea unui randament cât mai mare. Trebuie să fie menţionată editarea publicaţiilor de specialitate atât în Transilvania, cât şi în Banat.

Toţi aceşti plugari saşi şi şvabi sunt acum în baza legii pentru reforma agrară expropriaţi şi sunt scoşi din producţia ţării, nesocotindu-se deci cu totul meritele lor pentru economia naţională română. Eliminarea elementelor celor mai progresiste din viaţa economică dă loc la temerile cele mai serioase pentru viitorul economic al statului român.

Referat
asupra reformei agrare la cetăţenii români
de naţionalitate germană.

LEGEA Nr. 187 pentru înfăptuirea reformei agrare, publicată în Monitorul Oficial Nr. 68 bis din 23 martie 1945 declară în Art. 3, următoarele bunuri agricole cu inventarul viu şi mort afectat lor, expropriate:

a). Pământurile şi proprietăţile agrare de orice fel aparţinând cetăţenilor români de naţionalitate germană, care au colaborat cu Germania hitleristă.

b). Pământurile şi alte proprietăţi agricole ale criminalilor de război şi ale celor vinovaţi de dezastrul ţării.

c). Pământurile acelora care s-au refugiat în ţările cu care România este în stare de război ori s-au refugiat în străinătate după data de 23 August 1944.

d). Terenurile şi toate bunurile agricole ale absenteiştilor.

e). Terenurile acelora care în ultimii şapte ani consecutivi nu şi-au cultivat pământurile în regie proprie, cu excepţia lotului până la 10 ha.

f). Bunurile agricole de orice fel ale cetăţenilor români care s-au înscris voluntari pentru a lupta împotriva Naţiunilor Unite.

g). Bunurile de mână moartă.

h). Prisosul terenurilor agricole, constituind proprietăţi ale persoanelor fizice şi depăşind suprafaţa de 50 ha.

ART. 6. Tractoarele, batozele, locomibele, secerătoarele şi combinele de pe bunurile agricole, prevăzute la art. 3, trec asupra statului. Celelalte unelte agricole şi animalele de tracţiune, trec asupra statului şi vor fi fate ţăranilor împroprietăriţi.

ART. 7. Toate bunurile agricole arătate în art. 3 şi 6, trec imediat, fără nici o despăgubile, pe deplin, în proprietatea statului.

Din art. 3 pct. a. reiese clar, că exproprierea e îndreptată în primul rând contra cetăţenilor români de naţionalitate germană „care au colaborat cu germania hitleristă". Astfel de la început se suprimă principiul egalităţii tuturor cetăţenilor, acest punct al legii ar trebui să decreteze exproprierea tuturor cetăţenilor români, adică şi a cetăţenilor de origine română şi maghiară care au colaborat cu Germania hitleristă.

Însă rigoarea legii loveşte numai în cetăţenii români de naţionalitate germană, numai ei fiind consideraţi colaboraţionişti, pe când ceilalţi chiar dacă ar fi fost colaboraţionişti adevăraţi, nu sunt amintiţi de lege şi rămân deci nepedepsiţi. Prin urmare nu atitudinea politică a cetăţenilor români de naţionalitate germană constituie pentru legiuitor criteriul, ci originea etnică a lor. E de regretat că guvernul democrat Dr. Petru Groza se acoperă de suspiciuni rasiale, numai din pricina unei imperfecţiuni tde tehnică şi limbaj juridic, imperfecţiune care creează o strigătoare nedreptate unei categorii laborioase, patriotice şi au ataşament real faţă de statul român, cum sunt cetăţenii români de naţionalitate germană.

Saşii şi şvabii nu formează şi n-au format o poziţiune înaintată a Germaniei, cum este cazul în Polonia, Cehoslovacia şi Ungaria, ci au format într-o ţară depărtată de Germania numai o insulă etnică care n-a avut nicicând tendinţa iredentiste. Această expresie de regretabilă intoleranţă rasială nu se poate justifica şi de aceea trebuie ca atare.

Regulamentul publicat în Monitorul Oficial Nr. 85 din 12 aprilie 1945 declară în Art. 3 colaboraţionişti:

a). Cetăţenii români care au făcut parte din armata germană SS, precum şi ascendenţii şi dependenţii.

b). Cetăţenii români care au plecat cu armata germană şi maghiară.

c). Cetăţenii români de naţionalitate (origine) germană care au făcut parte din Grupul Etnic German, precum şi toţi aceia care au făcut propa-

gandă hitleristă, militând în contra principiilor democratice sau contribuind în orice fel la ajutorarea Germaniei hitleriste, pe cale politică, economică, culturală şi sportivă.

Expresiunea din lege (art. 3 pct. a.) „acei care au colaborat cu Germania hitleristă" este explicată în regulament cu ajutorul a trei categorii de germani, categorisire de fapt inutilă, întrucât punctul cuprinde în bloc pe toţi cetăţenii români de origine germană, fără nici o deosebire. Trebuie să menţionat că primele două categorii le însiră legea separat în punctele c. şi f. prin urmare n-ar putea fin înglobate prin regulament în punctul a. din lege.

Exproprierea prin reforma agrară nu loveşte deşi ca la români şi celelalte naţionalităţi numai pe marii moşieri, ci totalitatea cetăţenilor români de naţionalitate germană.

Art. 3. – pct. c. din regulament dovedeşte o necunoaştere exactă a realităţilor, pentru că după ce se afirmă că se expropriază bunurile celor care au făcut parte din Grupul Etnic German, se mai adaugă şi exproprierea acelora „cari au făcut propagandă hitleristă, militând în contra principiilor democratice, contribuind în orice fel la ajutorarea Germaniei hitleriste, pe cale politică, economică, culturală şi sportivă" ceea ce înseamnă că legiuitorul a considerat Grupul Etnic German ca o formaţiune, cuprinzând numai o parte din cetăţenii români de naţionalitate germană, din moment ce vorbeşte şi de alte categorii, care ar fi putut propaga idei hitleriste.

Probabil legiuitorul a confundat partidul N.S.D.A.P., adică Partidul Naţional-Socialist, cu Grupul Etnic German.

Însă, legea pentru constituirea Grupului Etnic German din România consideră prin această expresiune, totalitatea cetăţenilor români de origine germană, fără conţinut politic propriu-zis, întrucât era menit să se îngrijeze numai de menţinerea şi consolidarea vieţii naţionale a acestei naţionalităţi.

Grupului Etnic German îi aparţineau conform art. 2 al legii Nr. 830 din 20 Noiembrie 1940 toţi cetăţenii români de naţionalitate germană, care prin confesiunea lor la poporul german – nu însă la naţional-socialism – au fost recunoscuţi ca fiind de origine etnică germană, din partea conducerii Grupului Etnic German şi înregistraţi ca atare în registrul naţional al Grupului Etnic German din România. Înscrierea s-a făcut prin urmare în mod cu totul automat – fără întrebarea şi ştirea celor interesaţi – dar în baza unei legi a Statului Român. Cine n-a fost membru al Grupului Etnic German avea mai puţine drepturi, era cetăţean de clasă a

doua, nu obţinea d.e. o permisie de călătorie, nu putea înregistra o firmă, întâmpina la toate autorităţile greutăţi. Constituirea Grupului Etnic German însemna pentru marea majoritate a germanilor din România o regulare nouă a drepturilor lor minoritare în cadrul Statului Român.

Art. 3 al legii susnumite afirmă existenţa unui organism politic distinct de restul grupului etnic şi anume partidul NSDAP. El este „reprezentantul voinţii naţionale al grupului etnic german".

Pe când Grupul Etnic German cuprindea pe toţi cetăţenii români de naţionalitate germană, Partidul Naţional-Socialist (NSDAP) avea la 1944 numai vreo 20 000 de membri. Membru al Grupului Etnic German devenea oricine prin naştere ca german, membru al NSDAP însă în urma meritelor politice câştigate.

Legiuitorul reformei agrare s-a gândit, fără îndoială, la selectarea elementelor fasciste şi hitleriste germane, însă această intenţie legislativă trebuia cristalizată într-o altă expresie juridică şi nu în aceea de „grupul etnic german". Ar fi fost în lumina realităţilor, conform ideilor democratice, a se fi vorbit de NSDAP şi nu de grup etnic german. Altminteri, s-a reuşit a se face o lege rasială, căci după regulament (art. 3, pct. c), toţi acei care au sânge german, sunt obiectul sancţiunii. Covârşitoarea majoritate a micilor plugari n-au altă vină, decât de a se fi născut germani.

Şi în Cehoslovacia cetăţenii de naţionalitate germană au fost pedepsiţi cu exproprierea totală şi chiar cu expulzarea lor. Dar motivul n-a fost naţional, ci germanii şi ungurii din statul cehoslovac au fost traşi la răspundere pentru înalta trădare şi pentru crimele săvârşite împotriva cetăţenilor cehoslovaci. Guvernul român sancţionează prin expropriere totală pe cetăţenii români de naţionalitate germană care niciodată n-au hrănit sentimente iredentiste şi n-au uneltit contra unităţii şi siguranţei statului român.

Ar fi fost cazul a se da o concretizare în legea reformei agrare în ceea ce priveşte pe cetăţenii români de naţionalitate germană, realităţilor constitutive ale Grupului Etnic German, Statul român obligase pe toţi Germanii din România să facă parte din această organizaţie, ajungându-se la paradoxul că vechii luptători ai democraţiei să facă parte din grupul etnic german. După legea agrară, luptătorii comunişti şi social-democraţi cetăţeni români de origine germană, închişi în lagăre şi închisori, însă membri de drept ai Grupului Etnic German, sunt astăzi expropriaţi, legea reformei agrare sau mai ales regulamentul nefăcând nici un fel de discriminare.

Autoritățile române vegheau la menținerea existenței și funcționării Grupului Etnic German, membrii lui neputând face anumite acte și fapte juridice decât dacă demonstrau autorităților românești că sunt membri fideli și puși la punct cu toate obligațiunile față de Grupul Etnic German. „Cu aprobarea Conducătorului Statului Național Legionar, grupul etnic german putea lua, pentru menținerea și consolidarea vieții naționale, dispozițiuni cu caracter de obligativitate pentru membrii lui (Art. 4).

Cu toată politicianizarea conducerii grupului etnic german, nu s-a putut desfigura fizionomia pur etnică a Grupului Etnic German și în fond apolitică. Marea majoritate a membrilor grupului etnic german erau în primul rând cetățeni loiali ai Statului Român și n-au vrut să știe de ideile exagerate ale nazismului.

Expresiunea „colaboraționist" nu este aplicată celor care realmente s-au făcut instrumentul fascizării cetățenilor români de origine germană, ci tuturor membrilor grupului etnic german, deci – după cum am văzut – tuturor cetățenilor români de sânge german.

Este absolut necesar – precum se face în toate țările Europei eliberate – ca cei vinovați să fie trași la răspundere și să-și primească pedeapsa cuvenită. Orice s-ar spune, cetățenii români de origine germană, cu toate culpele lor, nu sunt însă mai vinovați decât Germanii din Reich, care au stat sub o influență mult mai puternică a ideilor naziste și care au dus războiul prin eforturile lor colective. Cu toate acestea, în Germania ocupată de Națiunile Unite, ca și în Austria, sunt trași la răspundere numai conducătorii Partidului Național-Socialist, îndepărtați din serviciile de stat și traduși înaintea tribunalelor.

Și în zona ocupată de Armata Roșie se înfăptuiește o reformă agrară. Sunt expropriați marii moșieri – nu ca foști hitleriști ci ca moșieri – și pământul se distribuie la lucrătorii agricoli, fără deosebire și fără a se interesa de atitudinea lor politică din regimul trecut, Uniunea Sovietică se lasă condusă în această acțiune numai de necesitățile sociale, nu însă de considerații politice sau rasiale.

Reforma agrară are în România un scop triplu:

Art. 1. al legii declară: „Reforma agrară este pentru țara noastră o necesitate națională, economică și socială".

Scopul național îl satisface prin dispozițiunile rasiale ale legii și mai ales ale regulamentului. Colaboraționiștii și inamicii democrației numai în cazul acela vor fi expropriați, dacă nu sunt cetățeni români de origine română. Pentru a desăvârși complet biruința ideii naționale regulamen-

tul declară pe toţi cetăţenii români de naţionalitate germană colaboraţionişti şi îi expropriază fiindcă sunt germani, nu fiindcă ar fi vinovaţi.

Scopul economic impune crearea unui mare număr de gospodării puternice, sănătoase şi productive. Oare este intenţiunea guvernului de a distruge gospodăriile progresiste deja existente ale Saşilor şi Şvabilor, şi înlocuirea acestora prin gospodării pitice cu un randament dubios?

Scopul social se realizează în cadrul posibilităţilor, prin împroprietărirea muncitorilor agricoli, încât în viitor nu vor mai fi siliţi a se angaja ca argaţi sau zilieri pe moşiile mari.

Pentru cetăţenii români de naţionalitate germană scopul social şi economic nu este urmărit şi nu se satisface deloc, din contra prin înfăptuirea reformei agrare vor fi cu totul pauperizaţi. E cu atât mai nedrept cu cât ţăranii germani nu trăiau din exploatarea muncii străine, ci lucrau ei înşişi cu membrii familiilor lor. Personalul de serviciu era numai la gospodăriile mai mari – numai 0,2% aveau proprietăţi mai mari de 50 ha – ci pe organizaţia exemplară a diferitelor cooperative, pe o lucrare raţionalizată şi mecanizată a pământului, pe simţul economic, sârguinţă şi tenacitate.

Ţăranii germani nu erau prin urmare moşieri, ci în mare majoritate mici plugari cu o proprietate medie de abia 9 jugăre (5,1 ha).

Problema celor care s-au înrolat voluntari în S.S.

Un caz special este Art. 3. pct. f. al legii care declară: „Se expropriază bunurile agricole de orice fel ale cetăţenilor români care s-au înscris voluntari pentru a lupta împotriva Naţiunilor Unite".

Regulamentul înşiră această categorie în art. 3, pct. 1, precum urmează: vor fi expropriaţi ca (sic) colaboraţionişti „cetăţenii români care au făcut parte din armata germană SS, precum şi ascendenţii şi descendenţii lor".

În conformitate cu constituţia legile se interpretează şi se lămuresc mai de aproape prin regulamente, ca să se asigure prin aceasta uniformitatea executării în ţara întreagă.

Regulamentul însă nu poate să omită ceva din textul legii sau să-i adauge ceva. Şi totuşi regulamentul legii pentru înfăptuirea reformei agrare comite această greşeală, căci în mod arbitrar şi ilegal adaugă: „precum şi ascendenţii şi descendenţii lor". În baza regulamentului se expropriază deci părinţii şi străbunii, fiindcă fiul sau nepotul lor minor a făcut parte din SS şi la fel copiii, pentru că tatăl lor a luptat contra Naţiunilor Unite.

Această interpretare arbitrară şi ilegală a legii clasifică pe SS-işti mai rău decât pe criminalii de război, căci ei răspund numai personal, pe când ascendenţii şi descendenţii lor nu sunt traşi la răspundere pentru o vină străină. În nici un stat nu există o asemenea lege penală, dar şi în România numai printr-o greşeală şi ilegală interpretare a legii s-ar putea crea o situaţie atât de regretabilă.

În anul 1943, făcându-se o convenţie între Germania şi Marele Stat Major al României, Statul Român s-a învoit să elibereze pe toţi soldaţii de origine germană din cadrele armatei române, afară de ofiţeri, subofiţeri şi specialişti, ca să se înroleze în S.S. În baza acestei convenţii, s-au efectuat recrutările pentru armata germană S.S şi cei găsiţi apţi au fost transportaţi apoi, în transporturi speciale, în Germania.

În timpul recrutărilor şi până până la ultimul transport conducătorii Grupului Etnic German au desfăşurat o propagandă nebunească şi au exercitat o teroare nemaipomenită ca să nu se sustragă nimeni de la această acţiune. Cine a refuzat să se prezinte înaintea comisiilor de recrutare sau să plece cu transportul, a fost atacat de bande de terorişti, bătut până la sânge şi dus cu forţa, iar casa i-a fost devastată. Cel care refuza, era ameninţat cu moartea. Dacă cei terorizaţi se adresau autorităţilor româneşti sau jandarmeriei, rareori au găsit apărare. Cele mai multe autorităţi militare au sprijinit această acţiune cu toate puterile lor, ele înseşi somând pe soldaţii români de naţionalitate germană din unităţile lor să se înroleze în S.S. Astfel circa 50 000 saşi şi şvabi au fost înrolaţi în S.S.

Acum toţi aceştia sunt calificaţi voluntari şi nu numai ei dar şi ascendenţii şi descendenţii lor sunt total expropriaţi.

Cei plecaţi cu armata germană şi maghiară

Art. 3. pct. c. din lege declară: Vor fi expropriate pământurile celor care s-au refugiat în ţările cu care România este în stare de război, ori s-au refugiat în străinătate după 23 august 1944". Regulamentul prevede această categorie în art. 3. pct. b. în felul următor: Vor fi expropriaţi ca colaboraţionişti cetăţenii români care au plecat cu armata germană şi maghiară". Şi în cazul acesta nu este textul regulamentului identic cu cel al legii. Art. 3 pct. c. aliniatul 5 al regulamentului subliniază încă o dată caracterul rasial al legii agrare. Nu intră în prevederile art. 3. pct. c. din lege românii deportaţi la muncă sau ridicaţi în armata germană şi maghiară pentru a fi duşi în Germania şi Ungaria, în lagărele de muncă". Oare din ce motive beneficiază de aceste circumstanţe atenuante numai cetăţenii români de naţionalitate germană şi maghiară.

Sunt două categorii de refugiaţi:

a). După 23 August 1944 România a devenit teatrul de luptă, pe care Armata Sovietică împreună cu armata română a luptat şi a respins trupele germane. Unde frontul s-a oprit pentru un timp oarecare şi au fost lupte, de acolo populaţia civilă s-a refugiat de frică înaintea frontului. În foarte multe cazuri au luat trupele combatante măsuri de evacuarea civililor. În regiunile de graniţă din Ardeal şi Banat, locuite de cetăţeni români de origine germană, evenimentele războiului au avut urmări dezastruoase. Trupele inamice, germane şi maghiare, au desfăşurat o propagandă intensă împotriva atitudinii soldaţilor sovietici şi au reuşit să influenţeze într-atâta populaţia germană şi ungară de acolo, încât mulţi de frica pretinselor atrocităţi ale armatei sovietice şi-au părăsit gospodăriile, refugiindu-se din zona de luptă.

Dar şi mai grave consecinţe avea propaganda de intimidare a unor conducători ai Grupului Etnic German care nu s-au abţinut nici de la acte de teroare, ameninţând pe ţăranii germani chiar cu împuşcare. Mulţi locuitori, intimidaţi, şi-au părăsit astfel satele, sperând că se pot întoarce în curând, dar cu forţa au fost duşi până în Austria şi Cehoslovacia. De aici nimeni nu s-a putut reîntoarce înaintea prăbuşirii totale a Germaniei.

Nefericiţii acestei categorii – victimele evenimentelor de război – găsesc la reîntoarcerea lor locuinţa total jefuită, casele ocupate de pretinşi coloniști şi pământurile expropriate. Aceşti foşti refugiaţi sunt fără nici un mijloc de trai, sunt pauperizaţi complet – n-au posibilitate de câştig fiind reţinuţi luni de-a rândul în aşa numite lagăre de muncă, sunt fără adăpost şi copiii şi bătrânii avizaţi la ajutoarele celor milostivi.

b). După data de 23 August 1944 s-au refugiat din România cetăţeni români, fără deosebire de naţionalitate, cei compromişi prin politica lor, ca trabanţi ai regimului lui Antonescu sau ca (sic) conducători ai Grupului Etnic German. Aceştia s-au refugiat în străinătate, temându-se că vor fi traşi la răspundere pentru atitudinea politică ostilă a Uniunii Sovietice şi ca militanţi contra ideilor democratice.

Acestora în primul rând ar trebui să li se aplice dispoziţiunea legii art. 3 pct. c., însă fără nici o deosebire de naţionalitate.

Dispoziţiuni referitoare la vii

Legea decretează în art. 3 aliniatul 1 exproprierea bunurilor agricole cu inventarul viu şi mort afectat lor ale categoriilor a-h.

În art. 3. pct. h. se specifică terenurile, ce urmează a fi expropriate în felul următor: „Pământul arabil, livezile, fâneţele, păşunile, bălţile şi ia-

zurile artificiale, fie că servesc sau nu pentru pescuit, mlaștinile și terenurile inundabile".

Art. 23. din lege decretează referitor la vii:

„Regimul pădurilor și viilor va face obiectul unei legi speciale".

Cu toate că legea accentuează precis, că pădurile și viile vor forma obiectul unei legi speciale, totuși se găsesc în regulament art. 3 aliniatul 6 următoarele dispoziţiuni: „Pădurile și viilor provenite din aplicarea art. 3. pct. a. din lege, se vor trece în proprietatea Statului, pădurile fiind supuse registrului silvic, iar viile vor fi administrate de către Ministerul Agriculturii și Domeniilor".

Pe când legea anunţă numai o lege specială privitoare la vii, declară regulamentul exproprierea viilor și fixează administrarea lor de către Ministerul Agriculturii.

Această dispoziţie înseamnă o gravă violare a legii și este cu totul ilegală.

Dar acest aliniat dispune numai exproprierea pădurilor și a viilor aparţinând cetăţenilor români de naţionalitate germană care sunt cuprinși în art. 3 pct. a. ca (sic) colaboraţionişti.

Ultimul aliniat al art. 3 din regulament fixează: „Încadrarea în cazurile prevăzute în lege la art. 3 pct. a, b., c., d., f. și g. conduce la exproprierea totală a terenurilor și bunurilor de orice categorie, inclusiv pădurile și viile.

Aliniatul antepenultim însă prevede următoarele excepţii de la exproprierea viilor: „Când o proprietate agricolă a fost exploatată de proprietar în al mod decât regie proprie, în ultimii șapte ani, adică în arendă, aceasta va fi expropriată în întregime… în afară de păduri și vii".

Această măsură ne pare nedreaptă și antisocială, căci ea constituie de fapt un favor pentru toţi acei proprietari de vii care consideră via numai ca un loc de recreaţie pentru vară, dar via este lucrată de alţii, nu de ei. Aceeași măsură constituie în schimb o pedepsire a tuturor ţăranilor germani pentru care via nu este un obiect de lux ci un izvor de muncă și o posibilitate de trai.

Dar și în cazul acesta autorul regulamentului a urmărit scopul naţional al reformei agrare și din acest motiv a dispus exclusiv exproprierea proprietarilor germani de vii. Deci regulamentul accentuează din nou caracterul rasial al legii pentru reforma agrară.

Cu toate că până în prezent n-a apărut legea specială privitoare la vii, Ministerul Agriculturii consideră viile categoriei amintite ca expropriate și le-a preluat în administrare. Deja în anul 1945 viile cetăţenilor români

de naţionalitate germană fură arendate şi proprietarii vechi au fost constrânşi să achite pe lângă arenda arbitrar fixată şi impozitele. În anul 1946 se procedează după aceleaşi norme legale, numai arenda este incompatibil mai majorată (sic).

Dispoziţiuni referitoare la inventarul viu şi mort

Art. 3 al legii decretează exproprierea „bunurilor agricole cu inventarul viu şi mort afectat lor".

Explicarea şi în acelaşi timp limitarea inventarului viu şi mort cuprinde art. 6: „Tractoarele, batozele, locomobilele, secerătoarele şi combinele de pe bunurile agricole, prevăzute la art. 3. trec asupra statului. Celelalte unelte agricole şi animalele de tracţiune trec asupra statului şi vor fi date ţăranilor împroprietăriţi".

Regulamentul lărgeşte şi în cazul acesta sfera animalelor expropriabile, violând vădit dispoziţiunile categorice ale legii, enumerând în art. 3 aliniatul ultim pe lângă animalele de tracţiune înşirate de lege şi „animalele de rentă şi reproducţie".

Acelaşi procedeu ilegal îl constatăm în art. 6 al regulamentului: „În proprietatea statului vor intra maşinile prevăzute la acest art. 6 din lege, precum şi colectoarele mecanice, vânturătoarele, trioarele, semănătoarele, tăvălugurile, polidiscurile şi prăşitoarele mecanice de orice fel". Regulamentul adaugă nu mai puţin de 6 categorii de maşini agricole neprevăzute în lege. Dacă este în sensul legii ca şi aceste obiecte să fie expropriate şi trecute asupra statului, legiuitorul în conformitate cu constituţia ar fi trebuit să procedeze la modificarea acestui articol din lege printr-un amendament, dar prin metoda întrebuinţată Ministerul Agriculturii a depăşit drepturile şi atribuţiunile sale, modificând în mod arbitrar şi ilegal legea.

Instrucţiunile Comisiei Centrale de reformă agrară din 21 aprilie 1945 cuprinde următoarele norme: „Nu se vor expropria sub nici o formă alte vite, animale, păsări etc., întrucât aceasta este împotriva legii, afară de cazurile unde se face exproprierea totală conform art. 3 din lege".

Marilor moşieri expropriaţi nu le pot lua organele însărcinate cu înfăptuirea reformei agrare alte animale decât cele de tracţiune, căci se vor respecta cu stricteţe dispoziţiunile art. 6 din regulamentul legii de reformă agrară, dar aceste dispoziţii legale nu trebuie să fie aplicate celor „expropriaţi total" şi nu sunt împotriva legii.

Legea nu vorbeşte nicăieri de „exproprierea totală" căci aceasta ar fi în spiritul legii şi nu ar cadra cu scopul social. Reforma agrară are scopul să creeze gospodării puternice, sănătoase şi productive, ceea ce necesită

pământuri agricole, animale de tracţiune şi unelte, de aceea numai acestea sunt expropriabile. Din motivul acesta decretează legea în art. 3 exproprierea „bunurilor agricole şi inventarul viu şi mort afectat lor", precizând imediat în art. 6 ce anume animale şi maşini sunt expropriabile şi ce destinaţie să aibă aceste obiecte expropriate.

Abia regulamentul întrebuinţează în art. 3 aliniatul ultim „expresia? exproprierii totale".

Aceste dispoziţiuni nu sunt numai ilegale, introducând noţiunea „exproprierii totale a bunurilor de orice categorie", şi declarând pe lângă animalele de tracţiune, de rentă şi reproducţie" ca expropriabile.

Şi în conformitate cu regulamentul ilegal au păşit organele însărcinate cu înfăptuirea reformei agrare şi cei îndreptăţiţi la executarea ilegală a reformei agrare. Cel mai viu interes l-au arătat inventarului viu şi mort. Au expropriat mai întâi animalele de tracţiune, dar noii proprietari numai în mică parte le-au întrebuinţat la muncile agricole. După aceea au păşit la exproprierea celorlalte animale şi fiindcă mulţi dintre ei, coloniști şi îndreptăţiţi, n-au dispus de grajduri corespunzătoare, de furaj şi de cunoştinţele şi experienţele necesare în materia creşterii vitelor, numărul deja redus prin evenimentele din război s-a redus şi mai mult, mai ales a animalelor de rasă pură.

În sfârşit să ne fie permis a atrage atenţiunea asupra urmărilor economice provocate printr-o pripită înfăptuire a reformei agrare, prin exproprierea totală a circa 70 000-80 000 gospodării cu aproximativ 400 000 ha erau de o însemnătate considerabilă în agricultura României, căci ţăranii saşi şi şvabi erau dintre cei mai harnici şi pricepuţi plugari ai României. Gospodăriile lor întreceau ca inventar toate gospodăriile din ţară, erau dotate cu cele mai noi maşini, încât făceau o agricultură intensivă, cu sămânţă aleasă, întrebuinţau relativ multe îngrăşăminte artificiale şi obţineau astfel o producţie superioară mediei din România. Prin specializarea în diferite culturi, printr-o creştere sistematică a vitelor de rasă pură au adus ţării întregi foloase imense.

Acest memoriu s-a înaintat guvernului român deja la sfârşitul lui Septembrie 1945.

În acelaşi timp s-a înaintat un referat despre „condiţiunile în care se aplică reforma agrară pentru cetăţenii români de naţionalitate germană", cuprinzând ilegalităţile şi samavolniciile organelor locale de reformă agrară.

Într-un memoriu din 19 Februarie 1946 în care se atrăsese din nou atenţiunea celor în drept asupra înfăptuirii ilegale a reformei agrare, au

fost făcute propuneri pentru satisfacerea ideii de dreptate şi pentru a restabili proporţiunile juste ale culpelor politice. S-a propus să se aplice mijlocul discriminării, să se stabilească răspunderile şi vinovaţii să-şi primească pedeapsa cuvenită. Ar fi deci absolut necesar să se facă o categorisire a cetăţenilor români de origine germană, ceea ce ar garanta o soluţionare echitabilă şi satisfăcătoare a chestiunii responsabilităţii.

Instrucţiunile din 28 Februarie 1946 au creat o situaţie cu totul nouă.

Din punct de vedere juridic, se constată dezavuarea completă a regulamentului, modificându-se mai multe puncte, care erau în contrazicere cu legea, adaptându-se legii. Astfel, prin mijlocul unor instrucţiuni care sunt chemate să lămurească regulamentul, s-au desfiinţat unele puncte ale regulamentului. Procedeul acesta în sine este ilegal, dar îndreptându-se prin aceasta o interpretare arbitrară şi greşită a legii, o primim cu satisfacţie. Dar aceleaşi instrucţiuni violează chiar şi legea, introducând ceva ceea ce nu conţine nici legea, nici regulamentul şi anume evacuarea locuinţei – adică a caselor ţărăneşti.

Instrucţiunile cuprind deci precedente de modificarea regulamentului şi chiar a legii, oare nu e de temut că aceasta se va repeta şi în viitor?

Categorisirea, propusă de noi, o primim cu satisfacţie, găsindu-se prin aceasta un mijloc de discriminare a vinovaţilor şi nevinovaţilor.

Formarea celor două categorii de colaboraţionişti şi necolaboraţionişti este de altcum condiţionată de art. 3 pct. a. din lege, care dispune exproprierea „cetăţenilor români de naţionalitate germană care au colaborat cu Germania hitleristă". Regulamentul declară pur şi simplu în art. 3 pct. c. ca colaboraţionişti pe „toţi cetăţenii români de naţionalitate germană, care au făcut parte din grupul etnic german".

Astfel o discriminare nu mai era necesară, pedepsindu-se conducătorii politici responsabili, la fel cu membrii simpli ai grupului etnic german care nu erau nici aspiranţi ai N.S.D.A.P. şi n-au activat politiceşte deloc, n-au fost propagandişti ai ideilor naziste şi în parte se aflau chiar în opoziţie dârză faţă de conducerea grupului etnic german.

Această nedreptate s-a înlăturat prin instrucţiunile noi, din 28 Februarie 1946.

Punctul 1 al. a al instrucţiunilor: „Toţi aceia care au făcut parte din trupele S.S. şi organizaţiile paramilitare", nu se referă de fapt la colaboraţioniştii menţionaţi în art. 3. pct. a. al legii, ci la cei menţionaţi la pct.f.

Punctul 1 al. b. al instrucţiunilor: „Toţi acei plecaţi cu armata germană" nu se referă la fel la colaboraţioniştii menţionaţi în art. 3 pct. a. al legii, ci la cei specificaţi la pct. c.

Numai aliniatele c. şi d. singure: „Toţi foştii conducători ai partidului naţional-socialist şi grupului etnic german şi altor organizaţii cu caracter colaboraţionist şi toţi membrii partidului naţional-socialist" şi „Toţi aceia care au fost înscrişi şi au activat la grupul etnic german", clarifică noţiunea de colaboraţionist din art. 3 pct. a. al legii.

Naţiunile Unite şi popoarele eliberate au fixat noţiunea de colaboraţionist. Colaboraţioniştii sunt consideraţi acei cetăţeni ai statului eliberat, adică fost aliat al Germaniei, care ocupând o funcţie importantă sub raport politic, economic, cultural sau social s-a pus în slujba comandamentelor germane, a sprijinit şi a ajutat Germania hitleristă, în dauna ţării şi poporului lor. Aceşti colaboraţionişti au fost denumiţi şi Quislingi, după numele primului-ministru norvegian în timpul ocupaţiunii germane a Norvegiei.

Cetăţenii români de naţionalitate germană nu pot fi consideraţi colaboraţionişti, căci nu pot fi încadraţi în această noţiune de colaboraţionişti. Fiindcă până la 23 August 1944 Statul Român a fost aliat cu Germania şi pentru politica de atunci numai fostul conducător de Stat cu miniştrii săi pot fi traşi la răspundere. Dacă lărgim sfera noţiunii, ar putea fi consideraţi ca colaboraţionişti membrii conducerii grupului etnic german, în frunte cu Andreas Schmidt, pentru că desigur a exercitat oarecare presiune şi influenţă asupra guvernului român.

Ceilalţi cetăţeni români de naţionalitate germană numai în cazul acela ar fi putut deveni colaboraţionişti, dacă după data de 23 August 1944 ar fi colaborat într-un mod oarecare cu Germania hitleristă contra patriei lor, România, dar nu e cazul.

Căci chiar cetăţenii români de naţionalitate germană care în baza convenţiei între România şi Germania au fost eliberaţi din cadrele armatei române spre a fi înrolaţi în S.S., nu pot fi consideraţi până la data de 23 August 1944 colaboraţionişti, căci şi în armata română ar fi luptat contra Naţiunilor Unite. După 23 August 1944 mulţi dintre ei au refuzat să lupte contra României şi au cerut chiar concedierea, dar totul a fost zadarnic. Astfel ei pot fi priviţi ca victimele unei convenţii de stat.

Punctul 1 al. d. declară pe „toţi aceia care au fost înscrişi şi au activat în grupul etnic german" ca colaboraţionişti. Prin urmare, sunt consideraţi colaboraţionişti cetăţenii români de naţionalitate germană pe care conducerea lor naţional-socialistă, din motivul atitudinii lor nu i-a găsit

demni de a fi înscrişi membri ai N.S.D.A.P.-ului, care deci nu şi-au câştigat merite politice prin propaganda ideilor naziste, fiindcă n-au „activat". Instrucţiunile nu lămuresc mai de aproape expresia „au activat" şi astfel se iveşte întrebarea, oare organele însărcinate cu înfăptuirea reformei agrare, fiind ţărani simpli fără educaţie juridică şi politică nu vor interpreta această expresie neprecisă în diferite moduri. Expresia „au activat" este foarte largă şi s-ar putea aplica tuturor membrilor grupului etnic german.

Punctul 2 al instrucţiunilor înşiră categoriile cetăţenilor români de naţionalitate germană care vor fi consideraţi ca necolaboraţionişti, dacă pot face dovada de necolaborare.

„Toţi aceia care au fost înscrişi în grupul etnic german în baza legii de înfiinţare a acelui grup, dar n-au cotizat şi nu s-au supus ordinelor şi hotărârilor acelui grup, manifestând atitudini democrate".

Nu este suficient deci conform acestor instrucţiuni, de a nu fi depus vreo activitate politică, de a fi fost pasiv şi indiferent, cu toate că aceasta ar trebui să fie concluziunea logică din punctul 1 alin. d.: colaboraţionişti sunt toţi aceia care au activat, deci necolaboraţionişti sunt toţi aceia care n-au activat. Instrucţiunile consideră însă ca dovadă a necolaborării numai o activă rezistenţă, adică cetăţeanul român trebuie să dovedească că s-a opus grupului etnic german, al cărui membru a devenit [fără] voinţa şi ştirea lui ci numai din oficiu în baza unei legi a Statului Român, că a refuzat cotizaţiile şi a avut o atitudine democratică.

Cotizaţiile. Cotizaţiile cu destinaţie politică în sensul cotizaţiilor partidelor politice (întreţinerea unui sediu, plata personalului, acoperirea cheltuielilor de propagandă etc.) au fost plătite numai de membrii partidului naţional-socialist, căci ei singuri au fost membrii unui partid politic.

Membrii grupului etnic german au plătit la început sume facultative pentru acoperirea cheltuielilor, iar mai târziu s-au făcut chete cu caracter caritativ.

Când grupul etnic german însă a preluat toate şcolile cu limba de predare germană, fie confesionale fie de stat, şi Statul plătind numai salariile corpului didactic, grupul etnic german avea să se îngrijească de întreţinerea clădirilor şcolare, de material didactic, de salarii etc. Grupul etnic german neavând la dispoziţie nici o avere, nici o sursă de venituri, a fost silit să pretindă pentru susţinerea şcolilor germane de la toţi membrii săi cotizaţii, precum procedase mai înainte biserica evanghelică la Saşi şi biserica catolică la Şvabi.

Felul şi scopul acestor cotizaţii erau cunoscute tuturora, încât nimeni nu le-a putut refuza fără a fi privit duşmanul şcolii germane. Plata acestor cotizaţii n-a fost prin urmare o activitate politică, ci una pur culturală. Cotizaţiile pentru grupul etnic german nu erau deci cotizaţii politice, ci un impozit şcolar. Copiilor acestora, care au refuzat plata cotizaţiilor, s-a interzis frecventarea şcolii. Şi fiindcă în multe comune n-a funcţionat vreo altă şcoală, aceşti copii ar fi rămas fără frecvenţă şi părinţii ar fi venit în conflict cu legea obligativităţii şcolare. Dar chiar dacă ar fi existat vreo altă şcoală se poate pretinde părinţilor să dea copiilor instrucţia în altă limbă, necunoscută acestora?

Şi cu toate acestea deja în anul 1942/43 adică în primul an cu cotizaţii obligatorii era un număr destul de considerabil de aşa numiţi refuzători, care n-au vrut sau mai bine, n-au putut să achite aceste cotizaţii, constituind un al doilea impozit, fiindcă mulţi susţinători de familii erau concentraţi. Deci din cauze materiale în primul rând fură refuzate, nu însă pentru a protesta contra şcolii germane.

Când grupul etnic german a încercat în anul 1943/44 să transforme şcoala într-un instrument politic şi a majorat în acelaşi timp şi cotizaţiile în mod considerabil, a crescut numărul acelora care din cauze materiale sau din opoziţie ideologică au refuzat achitarea lor. În multe cazuri copiii au fost excluşi din şcoală şi plângerile părinţilor n-au fost soluţionate nici de Ministerul Educaţiei Naţionale.

Văzute şi examinate sub raportul scopului şi înfiinţării şi întrebuinţării lor, aşa-zisele cotizaţii ale grupului etnic german n-au fost decât condiţionate de preluarea şcolilor confesionale de către stat şi exclusiv întrebuinţarea pentru scopuri şcolare, încât n-au avut caracter politic. Nu primejduiau întru nimic siguranţa Statului Român şi nu serveau pentru ajutorarea Germaniei hitleriste.

Achitarea acestor cotizaţii nu poate fi criteriu pentru atitudinea şi credinţa politică a cetăţenilor români de naţionalitate germană, nu dovedesc aprobarea nazismului ci numai şi numai necesitatea şcolii germane pentru copiii lor.

Instrucţiunile pretind mai departe din partea ţăranilor germani rezistenţă şi nesupunere faţă de dispoziţiile Grupului Etnic German. Credem că este o pretenţiune exagerată şi nejustificată, căci nu e vorba de clasa muncitorească cu educaţie politică şi atitudine dârză, ci de ţărani nepolitici. Să nu uităm că mai toţi bărbaţii erau concentraţi, că era lipsă de braţe de muncă încât cei rămaşi acasă abia îşi puteau executa toate muncile încât le lipsea chiar şi timpul fizic pentru o activitate politică.

Apoi instrucţiunile mai pretind dovada unei atitudini democrate. Oare cine să fie chemat a le aprecia o astfel de atitudine, când mai toţi sunt interesaţi la exproprierea lor şi oare nu mulţi dintre cei îndreptăţiţi astăzi nu au fost ieri încă gardişti sau legionari.

Din cele arătate reiese că pct. 2 alin. a. în formularea lui actuală este în contrazicere cu pct. 1 şi că în urma pretenţiunilor exagerate mai toţi simplii membri ai grupului etnic german, cărora nu se poate imputa nici o activitate politică, vor fi expropriaţi. Categorisirea în colaboraţionişti şi necolaboraţionişti este deci inutilă, oferind numai în aparenţă mijlocul unei discriminări drepte. Învinuirea gravă de colaborare să nu o ridice şi s-o dovedească cei interesaţi la expropriere, ci cerem să se procedeze ca în alte ţări în care numai judecătoriile sunt chemate a decide în privinţa aceasta şi pretindem să ni se dea posibilitatea a ne justifica atitudinea politică personal, prin martori sau orice mijloc de probaţiune.

Prin ordinul din 19 Martie 1946 Ministerul Agriculturii şi Domeniilor a anulat dispoziţiunile Comisiei Centrale pentru înfăptuirea reformei agrare din 28 Februarie 1946 şi a dispus terminarea urgentă a lucrărilor de expropriere a cetăţenilor români de naţionalitate germană în colaboraţionişti şi necolaboraţionişti, ordonând exproprierea lor conform legii şi a regulamentului, încât numai luptătorii de pe frontul antihitlerist, văduvele, orfanii şi invalizii de război sunt exceptaţi. De fapt şi aceştia sunt expropriaţi şi după aceia împroprietăriţi cu 5 ha. de pământ. Procentajul acelora care sunt supuşi exproprierii totale este după rezultatele cunoscute până acuma la 99 % subliniind încă odată caracterul rasial al reformei agrare. Micii plugari saşi şi şvabi, nu sunt expropriaţi fiind vinovaţi – căci cine ar putea ridica acuzaţia serioasă de colaborarea lor cu Germania hitleristă – ci fiindcă s-au născut germani.

Li se iau pământurile, inventarul viu şi mort, li se iau casele de locuit. Oare unde se vor adăposti aceşti plugari, cca. 400 000 de suflete? Situaţia lor este cu atât mai gravă, cu cât guvernul român, n-a luat până în prezent nici o măsură pentru reîncadrarea lor într-un mod oarecare în producţia ţării, asigurându-le astfel existenţa. Problema aceasta este de o gravitate deosebită, fiindcă contingentele tinere se află în parte ca S.S.-işti prizonieri departe de familie lor, iar în altă parte este la munca obligatorie în Uniunea Sovietică încât în multe cazuri copii mici şi bătrâni incapabili de muncă sunt singuri şi fără nici un ajutor.

Şi această situaţie s-a creiat cu toate că Ministerul de Interne în ordinul Nr. 35 890 din 16 Octombrie 1945 atrage atenţiunea prefecţilor „că exproprierea totală şi imediată este o problemă care nu trebuie

examinată superficial şi soluţionată în mod mecanic, deoarece această operaţiune atrage după sine obligaţiunea statului de a asigura posibilitatea de traiu celor expropriaţi şi familiilor lor".

Eliminarea acestor 70 000-80 000 de ţărani cu familiile lor din producţia agricolă se întâmplă într-o epocă de grea criză alimentară din Europa, când naţiunile unite fac sforţări uriaşe ca să împiedice izbucnirea unei foamete de proporţii încă necunoscute în istoria lumii, Naţiunile unite iau măsuri pentru ridicarea producţiei agricole în Europa şi caută să obţină prin restrângerea consumului în ţările lor un excedent atât de necesar în ţările înfometate ale Europei.

Şi din motivul acesta credem să România ar fi avut datoria să se străduiască ca ţară agricolă să mărească cât mai mult producţia alimentelor şi să evite orice măsură care ar putea periclita această ţintă.

Reforma agrară şi exproprierea caselor de locuit ale cetăţenilor români de naţionalitate germană

În altă parte a memoriului a atras atenţia să nouile instrucţiuni din 28 Februarie 1946 modifică mai multe puncte din regulament şi reduc astfel nedreptatea adusă cetăţenilor români de naţionalitate germană. Cu părere de rău însă trebuie să constatăm şi contrariul, căci aceste instrucţiuni vorbesc pentru întâia oară şi despre locuinţele celui expropriat.

Iată textul instrucţiunii: „Proprietarul expropriat dela caz la caz va putea fi admis să locuiască în fosta sa locuinţă pe un termen ce se va aprecia de către organele comunale în concordanţă cu cele judeţene, în intervalul căruia expropriatul îşi va găsi posibilitatea de adăpostirea lui şi a familiei lui".

Acest text al instrucţiunii este alarmat pentru cei cari urmează să fie expropriaţi. Că până la data de 28 Februarie a.c. locuinţa, adică casa ţărănească de locuit a plugarului şvab sau sas n-a fost obiectul operaţiunilor de expropriere. Nici nu putea să fie, pentrucă textul legii – singura sursă autentică în această materie, – nu le aminteşte.

Reforma agrară în ţara noastră a fost cerută pentru a se da pământ plugarilor fără pământ sau cu mai puţin de 5 ha pământ. Deci ideea de bază acestei importante legi sociale şi economice este de a împroprietări muncitorul agricol lipsit de orice brazdă de pământ şi a completa proprietatea agricolă până la 5 ha. acelui plugar care are mai puţin teren agricol.

Exproprierea caselor ţărăneşti nu a fost cerută şi nici n-a fost amintită în cuprinsul legii, Legea reformei agrare, arătând bunurile ce

urmează să fie expropriate, le specifică în articolele 3 şi 6 şi anume: După art. 3 trec asupra statului bunurile agricole, cu inventarul viu şi mort, ale categoriilor de proprietari enumeraţi limitativ sub punctele a-h ale acestui articol. Conform acestor puncte sunt expropriabile „pământurile", „proprietăţile agrare", „proprietăţile agricole" şi în fine „prinosul bunurilor agricole care depăşesc suprafaţa de 50 ha.". Prin toate aceste termene se vor înţelege în spiritul legii expus în expunerea de motive Pământ, adică pământ arabil, livezi, fâneţe, păşuni şi iazuri artificiale, fie că servesc sau nu pentru pescuit, mlaştinile şi terenurile inundabile (art. 3 pct. h). Iar articolul 6 enumeră maşinile şi uneltele agricole, precum şi animalele de tracţiuni, adică inventarul viu şi mort este specificat şi limitativ enumerat.

În ambele articole nu se găseşte nici o dispoziţiune de expropriere în privinţa caselor de locuit ale expropriabililor fie ei germani, români sau de altă origine. Numai în articolul 4 sunt enumerate construcţiile şi conacele acelor proprietari cari au mai mult de 50 ha, dar şi aceste construcţiuni şi conace rămân neatinse în proprietatea cetăţeanului respectiv, şi dacă se lasă moşierului conacul, adică casa lui de locuit, cu mai mult trebuie lăsată această clădire plugarilor şvabi sau saşi cari nu sunt moşieri, ci în majoritatea lor covârşitoare plugari, cu pământ cu mult mai puţin decât cota inexpropriabilă de 50 ha. Că în toate timpurile şi la toate popoarele reforma agrară, adică exproprierea moşierilor mari, şi împroprietărirea muncitorilor agricoli, a fost pusă ca problemă socială şi economică, în sensul că proprietăţile agricole mari sunt cauza mizeriei unei pături sociale importante şi pentru remedierea acestui neajuns s-a preconizat parcelarea moşiilor mari şi împroprietărirea acelora cari muncesc pământul. Aşa a fost concepută reforma agrară după 1918, aşa a fost executată în alte ţări şi aşa rezultă din textul şi spiritul legii, din 23 Martie 1945. Propagatorii şi realizatorii reformei agrare la noi au cerut pământ pentru plugari de la moşieri, dar n-au cerut casa şi locuinţa ţăranului şvab sau sas. Nici în URSS, n-a fost expropriată casa de locuit în sate. Acest imobil rămâne şi este şi azi obiect de proprietate individuală şi de moştenire.

Nici regulamentul legii de reformă agrară nu cuprinde vreo dispoziţiune în acest sens. Nici nu putea să cuprindă, căci o asemenea dispoziţiune ar fi violat legea. Regulamentul unei legi fixându-i normele de executare nu poate să fie în contrazicere cu aceasta. Art. 3 al Regulamentului după ce enumeră categoriile expropriabililor (de altcum mai multe decât vizează legea) zice: „Bunurile agricole ale acestora, cu toate

instalaţiile gospodăreşti, inventarul viu şi mort, trec în proprietatea statului". Regulamentul reproduce din textul legii cuvintele „inventarul viu şi mort" dar între aceste două categorii intercalează cuvintele „cu toate instalaţiile gospodăreşti". Dreptul de a putea face regulament este un prerogativ regal constituţional, necesar pentru executarea legilor, fără însă să poată modifica legile şi forţa obligatorie a regulamentului este condiţionată de legalitatea sa, răspunzător, fiind Ministerul de resort. Regulamentul legii pentru înfăptuirea reformei agrare cuprinzând mai multe categorii de cetăţeni români de origine germană expropriabili şi mai multe categorii de bunuri expropriabile decât legea, este deci un act ilegal. Bunurile expropriabile fiind după textul legii (art. 3) numai bunurile agricole cu inventarul viu şi mort. În consecinţă regulamentul numai poate să adauge prin art. 3 aliniat 2 „instalaţiile gospodăreşti" şi în plus prin ultimul aliniat al acestui articol să dispună „exproprierea totală a terenurilor şi bunurilor de orice categorie inclusiv pădurile şi viile, a inventarului viu şi mort, inclusiv animalele de rentă şi de reproducţiune".

Redactorul regulamentului n-a precizat care sunt acele „instalaţii gospodăreşti" şi nici nu ne spune ce înţelege prin „terenurile şi bunurile de orice categorie" expropriabile dela cetăţeni români de origine germană". Deşi legea în art. 23 enunţă că „regimul pădurilor şi viilor va face obiectul unei legi speciale", cu toate acestea regulamentul violând în această privinţă legea, declară expropriate şi aceste bunuri dacă sunt proprietatea categoriilor de germani enumerate în articolul 3 sub punctele a, b, c, f şi g, din lege.

Noţiunea „instalaţii gospodăreşti" în sensul comun al acestor cuvinte nu cuprinde casa ţărănească de locuit adică „locuinţa" expropriabilului. Instalaţii gospodăreşti ar fi lucrări şi construcţii în afară de sat pe pământurile agricole destinate sau efectuate la faţa locului lucrărilor agricole şi care stau cu pământul expropriat într-un raport de atârnare. De altcum prin noţiunea aceasta sunt în primul rând vizate moşiile mari cu instalaţii de proporţii mari cum ar fi grajduri, cocine, hambare etc. Dar şi aceste construcţii au rămas, împreună cu conacul vechiului proprietar, cu cota de 50 ha neexpropriată.

În ceea ce priveşte cuvintele „bunurile de orice categorie" nici în acest text nu se poate încadra locuinţa, pentrucă legea expropriază numai pământ necesar exploatării agricole şi încadrarea altor imobile înseamnă uzurparea legiuitorului şi violarea legii.

Instrucţiunea Nr. 993 din 18 Octombrie 1945 al comisiei centrale de reformă agrară ocupându-se cu adăpostirea împroprietăriţilor veniţi din

alte regiuni dispune „Cazarea coloniştilor se va face prin restrângerea proprietarului". Această instrucţiune redactată încă în spiritul legii înţelege să rezolve problema adăpostirii coloniştilor aşa că sătenii şvabi sau saşi să le cedeze o parte din încăperile casei lor. Şi acuma apare ultima instrucţiune 28 Februarie 1946 cu dispoziţiunea „proprietarul expropriat dela caz la caz va putea fi admis să locuiască un termen, ce se va aprecia de către organele comunale în concordanţă cu cele judeţene, în intervalul căruia îşi va găsi posibilitatea de adăpostirea lui şi familiei lui", ceeace înseamnă că printr-o instrucţiune a unei comisiuni se confiscă casa (locuinţa) ţăranului şvab sau sas şi acesta este obligat să evacueze clădirea într-un termen fixat în mod arbitrar de organele comunale.

Dat fiind că legea formează baza juridică pentru reglementarea reformei agrare, că această bază legală nu poate să fie călcată de alte dispoziţiuni ale autorităţilor chemate să execute legea, nici prin regulament şi nici prin urmare cu atât mai puţin prin instrucţiunile Comisiei Centrale de reformă agrară şi fiind conform legii imobilele ce urmează să fie expropriate la „bunuri agricole şi inventarul viu şi mort" adică la pământ şi ceeace e strict necesar pentru munca agricolă, casele de locuit ţărăneşti neintrând în categoria acestor bunuri, deci orice măsură a organelor chemate să înfăptuiască reforma agrară referitoare la acestea este un act abuziv şi arbitrar.

Zeci de mii de plugari germani sunt ameninţaţi să fie alungaţi cu familiile lor din casa şi locuinţa lor. Mizeria socială, în loc să fie remediată, este accentuată. Numărul acelora fără vetre în loc să fie redus va lua proporţii mari. Dacă trăim într-o epocă de dreptate socială, atunci de această dreptate trebuie să se împărtăşească toţi cetăţenii Statului nostru fără să se facă distincţie între naţionalităţile conlocuitoare de secole şi cu atât mai puţin pot fi deposedaţi şi pauperizaţi unii, ca să se mărească patrimoniul altora. Ceea ce este just pentru unii, este echitabil pentru alţii. Iată dece anularea măsurilor şi dispoziţiunilor arătate mai sus este numai un deziderat al acelora pe cari îi loveşte direct, dar şi în interesul Statului Român.

Condiţiunile în care se aplică reforma agrară pentru cetăţenii români de naţionalitate germană (Saşi şi Şvabi).

Exproprierea terenurilor rurale şi a celorlalte bunuri, aparţinând cetăţenilor români de naţionalitate germană se înfăptuieşte, într-un ansamblu de practici, fapte şi evenimente în care legătura este carentă. Din această cauză domneşte o mare nesiguranţă în ceea ce priveşte atât pro-

prietatea bunurilor cât şi a vieţii. Exproprierea se realizează ca şi când nu ne-am afla în prezenţa unei reforme agrare, edictată de guvern, cu norme şi regulamente precis stabilite, ci pur şi simplu ca în cazul unei revoluţii agrare. Revoluţia este transfer violent şi extraegalitar de putere şi deci de bunuri dincolo de fruntariile ordinei juridice, într-o mişcare socio-economică, care-şi caută forme şi norme pentru o cristalizare de durată a instituţiilor care se plămădesc în luptă socială. Reforma este acţiunea guvernamentală pentru confirmarea realităţilor politico-sociale şi juridico-economice pe viziunea teoretică şi practică a Statului.

De aceea reforma agrară este un act de mare înţelepciune a guvernului Dr. Petru Groza, pentrucă dă o reparaţiune muncitorilor agricoli exploataţi pe vremuri şi sistematizează echitabil raporturile juridice şi economice dintre cultivatori şi deţinătorii solului agricol. Însă din nenorocire climatul juridicităţii, indispensabil realizării unei reforme agrare, lipseşte cu desăvârşire pentru cetăţenii români de naţionalitate germană. Astfel în această populaţiune, circulaţia bunurilor şi persoanelor nu are nici un fel de securitate. Pretutindeni în satele locuite de cetăţeni români de naţionalitate germană domneşte teroarea, dezordinea şi dezastru. În aceste condiţiuni, hotărârile Guvernului sunt inoperante şi bunul plac guvernează.

În cele mai multe comune ale judeţului Timiş-Torontal d.e. nici până astăzi comitetele locale pentru înfăptuirea reformei agrare nu sunt constituite cu respectarea dispoziţiunilor legii şi ale regulamentului. Mulţi membri nu sunt plugari din comuna respectivă, fără pământ sau care au pământ până la 5 ha. ci sunt persoane care nu îndeplinesc condiţiunile legii fiind străini de agricultură ca meseriaşi, funcţionari activi sau în pensie, ofiţeri şi subofiţeri şi alţii fără vreo ocupaţie bine definită. Comitetele sunt de multe ori răsturnate sau modificate.

Comitetele ilegal compuse au întocmit tabele ilegale de îndreptăţiţi. Între îndreptăţiţi figurează foarte multe persoane care nu îndeplinesc calităţile cerute de lege. Astfel sunt declaraţi îndreptăţiţi moşi bătrâni, văduve vârstnice, foştii împroprietăriţi prin prima reformă care şi-au vândut lotul primit atunci, fiii gospodarilor care trăiesc în familii ai căror membri toţi laolaltă au proprietate în întindere de peste 5 ha. cu toate că îndrumările date de comisia centrală din 21 Aprilie 1945 precizează exact categoriile şi ordinea celor îndreptăţiţi.

Se impune deci imperios necesitatea unei serioase şi severe trieri şi control a compunerii comitetelor săteşti. Iată ce „Luptătorul Bănăţean" organul comitetului regional al P.C.R.-ului în numărul său din 11 Martie

Nr. 432: „Comitetele de reformă agrară sunt formate din ţărani care nu se pricep la lucrări administrative, iar organele administrative nu au înţeles să ajute pe ţărani în desăvârşirea reformei agrare. Astfel s-a putut întâmpla că comitetele săteşti nu au îndeplinit, în multe cazuri, formele legale, fapt ce a dat loc la diferite abuzuri".

Aceeaşi măsură se impune şi referitor la colonişti. Aceştia numai în parte sunt adevăraţi colonişti, adică ţărani plugari lipsiţi de pământ, sunt între ei aventurieri, veniţi din toate părţile ţării, atraşi de bunurile mobile şi provizii rămase în urma celor plecaţi cu armata germană şi maghiară. Ca atari s-au şi purtat, n-au considerat aceste bunuri ca bunuri ale statului ci ca bunuri fără stăpân. Au pus mâna pe ele, le-au vândut, le-au cărat în alte părţi, le-au distrus. Terminându-se proviziile într-un sat au plecat în alt sat unde mai erau provizii. Când s-au terminat proviziile au cerut alimente de la locuitorii locali, rămaşi la gospodăriile lor. Astfel au rămas sute de case goale, fără mobile, fără uşi şi ferestre, iar coloniştii care au sosit mai târziu au pretins case dela cei rămaşi la gospodăriile lor sau dela cei duşi în Uniunea Sovietică la muncă obligatorie. Alegerea caselor era şi este una din grijile de căpetenie a multor colonişti, mutându-se din casă în casă, n-aveau şi n-au timp să se devoteze muncii agricole. Unii dela cei sosiţi primăvara 1945, s-au mutat în toiul verii dintr-o comună în alta. Alţii în sfârşit se mută toamna, ceea ce dovedeşte că acei colonişti n-au efectuat însămânţări în comunele unde stătuseră până la data aceea, căci altcum ar fi fost legaţi de comuna respectivă. Explicarea este că terminându-se proviziile găsite în gospodăriile părăsite, au plecat în comune, unde cetăţenii români de naţionalitate germană n-au plecat cu trupele germane, cerând şi obţinând sub presiunea primăriei alimente şi din nou unelte agricole şi animale de tracţiune. Bineînţeles nu s-au îndeplinit formele legale şi nu s-au făcut procese verbale de exproprierea acestor obiecte şi nu s-au dat în primire cu procese verbale.

Ziarul „Temesvarer Zeitung" (ziar independent de stânga) comentând raportul făcut de prefectul Jud. Timiş-Torontal, cu ocazia vizitei primului ministru Dr. Petre Groza şi a ministrului Romulus Zăroni la Timişoara constată următoarele: „O parte din colonişti care s-au cuibărit în gospodăriile ţărăneşti ale Şvabilor nu muncesc deloc, nimic nu le pasă de însămânţările de toamnă, bunurile primite ca pomană le risipesc, toată ziua joacă la cărţi, cer să fie serviţi ca nişte boieri în mai multe localităţi, sunt o piedică a operei de refacere".

Pentru caracterizarea voinţei şi capacităţii de muncă a multor îndreptăţiţi şi colonişti redăm textul convenţiunii de mai jos: „Convenţiune încheiată între comitetul local pentru înfăptuirea reformei agrare şi delegaţii ţăranilor şvabi de a asigura efectuarea lucrărilor de însămânţare şi de a strânge de toamnă. Având în vedere că prin exproprierea inventarului viu (cai) de la Şvabi şi predarea lui la îndreptăţiţi şi că aceştia nu-şi pot lua angajamentul de a însămânţa toată suprafaţa, prevăzută în planul de toamnă şi de a strânge în acelaşi timp recolta de pe câmp, dl. Beleanu Petru, membru ai comitetului de reformă agrară, propune să se redea Germanilor caii şi căruţele cu condiţiunea că Germanii vor ara şi semăna şi pentru colonişti şi să dea coloniştilor cari nu vor avea sămânţa aceasta, să care recolta de porumb şi strjenii de porumb celor îndreptăţiţi de pe hotar acasă, să le care paiele pentru încălzit şi să facă eventualele transporturi la moară. Toate aceste lucrări le vor face Germanii în mod cu totul gratuit pe ogoarele îndreptăţiţilor, iar aceştia se obligă a da o mână de ajutor, dacă munca se face pe pământurile lor. La propunerea delegatului Beleanu se obligă plugarii şvabi în numele populaţiei întregi şvăbeşti, că vor însămânţa suprafaţa fixată de rezerva de stat şi vor efectua muncile de mai sus pentru îndreptăţiţi. Tot aşa se obligă a strânge toată recolta. Convenţiunea de faţă este o tranzacţiune pentru asigurarea însămânţărilor de toamnă, dar reforma agrară se va continua conform legii. Carani, la 15 Septembrie 1945, semănăturile". Convenţii de felul acesta, s-au încheiat în mai multe comune din Jud. Timiș-Torontal, unde se află colonişti, încât putem afirma să o bună parte a însămânţărilor de toamnă le-au efectuat cei expropriaţi.

Inactivitatea multor colonişti explică „Luptătorul Bănăţean" în numărul său Nr. 453 din 1 Aprilie în felul următor: „Localnicii îndreptăţiţi mai dispun de bani, ca să plătească tractoarele, fie că au cai şi astfel pot face faţă lucrărilor de însămânţare, pe când coloniştii veniţi de departe, doar cu o mică desagă în spate, se află azi în faţa unor mari greutăţi".

Ministerul Agriculturii şi Domeniilor convingându-se de cele înşirate mai sus, dispune în 10 Ianuarie 1946. Pentru viitor nu se vor mai trimite decât colonişti verificaţi. Coloniştii vor primi mai întâiu titlul de proprietate urmând ca după aceasta să se deplaseze la faţa locului respectiv. Însă printr-un ordin anterior se luase dispoziţiunea pentru sistarea imediată a oricărei colonizări, dar şi această dispoziţiune ca multe altele n-a fost respectată de autorităţile locale.

Toată iarna au continuat coloniştii în unire acum cu mulţi îndreptăţiţi locali opera lor, de a trăi fără a munci. Iată ce scrie despre aceşti agresori ziarul „Temesvarer Zeitung" în articolul său de fond din 4 Martie 1946 sub titlul semnificativ „Nedreptăţi în serii". Majoritatea celor ce pretind să fie împroprietăriţi, nu ţin seamă deloc de legi. Iau, respectiv fură ce găsesc în calea lor, maşini de cusut, tejghele de dat la rindea, motoare electrice etc. Iar dacă pătrund în case, dacă schingiuiesc pe locuitori, dacă distrug mobilierul şi golesc dulapurile, cine să li se opună?

Ce le pasă lor de dreptatea socială, de Horia şi Cloşca? Ceeace îi interesează, este prada liberă, pe care şi-o însuşesc, în virtutea puterii, cu care s-au învestit ei înşişi. Sunt nişte fabricanţi de nedreptăţi în serii. Comuna Biled, Peciul Nou, Sânpetrul German, Variaş, Hodoni, – ca să numim numai câteva dintre comunele nenorocite – în halul, în care au ajuns, cărora nu le pasă nici de legi, nici de circulare, nici de dispoziţiunile autorităţilor date pe cale telegrafică, elemente, care ar ceda doar acelei forţe brachiale pe care la rândul lor o întrebuinţează în contra unor persoane fără apărare, în contra bătrânilor şi copiilor".

Dacă ar crede cineva că ziarul „Temesvarer Zeitung" ar scrie numai de dragul cititorilor germani în tonul acesta redăm mai jos câteva pasagii din articolul „Ce nu ştie oricine" apărut în ziarul timişorean „Viaţa bănăţeană" în numărul din 24 Martie 1946.

„O parte din colonişti nu şi-au înţeles pe deplin rostul lor aci, în economia provinciei, iar alţii nu li l-au înţeles deloc, părând a fi înclinaţi chiar să lucreze împotriva intereselor permanente de refacere şi producţie. Prefectura judeţului a trimis în judecată mulţi colonişti tocmai pentru că au călcat datoriile pe care le aveau în clipa în care li s-au predat averi altădată înfloritoare, iar acuma în mâinile lor, au devenit o ruină. Unii au luat ferestrele dela casă, au scos uşile, podelele sau plafonul, până şi ţiglele de pe casă şi le-au vândut. Tot aşa s-a întâmplat şi cu sămânţa care li s-a acordat: au vândut-o, iar pământul a fost semănat numai la capăt ca să se facă impresia să sămânţa n-a răsărit.

E în această acţiune numai spirit de aventură, de profit şi de neseriozitate. Şi toţi acei care se dovedesc a fi de acest fel, s-ar cuveni să fie deposedaţi de bunuri şi retrimişi la urma lor, fiindcă în loc să dreagă, strică, până şi bunul nume pe care îl are Românul când e vorba de brazdă şi de gospodărie".

Într-o şedinţă din 10 Ianuarie 1946, ţinută la Prefectura judeţului Timiş-Torontal de către Ministrul al Agriculturii şi Domeniilor Romulus

Zăroni, cu preşedinţii ai comisiilor de plasă pentru aplicarea reformei agrare în judeţ s-au hotărât următoarele: Punct 3 „Pentru viitor nu se vor mai trimite decât colonişti bine verificaţi... Coloniştii vor primi mai întâiu titlul de proprietate urmând ca după aceasta să se deplaseze la faţa locului respectiv".

Redăm mai jos în copie un raport înaintat prefecturii judeţului Timiş-Torontal în 25 ianuarie 1946:

Comitetul local pentru înfăptuirea reformei agrare din comuna Calacea a expropriat dela ţăranii germani o cantitate de 100 – 150 mtr. şi a distribuit-o la îndreptăţiţii localnici.

Ilegalitatea aceasta a motivat-o Pistrui Gheorghe, preşedintele comitetului local în felul următor: Dela ţăranii germani s-au expropriat caii cari au fost repartizaţi între îndreptăţiţi, prin urmare îndreptăţiţii au dreptul că ia cu preţ maximal şi furajul (porumb) dela expropriabili. Costul porumbului se va depune la administraţia financiară din Bucureşti.

Pretenţiunea, de a motiva această măsură cu legea reformei agrare sau cu vreo dispoziţie a autorităţilor, este neîntemeiată şi derizorie. Această măsură a comitetului local nu este în realitate decât o măsură arbitrară, o faptă samavolnică şi ilegală.

Dacă s-ar fi luat pentru fiecare cal expropriat – cu toate că nu se prevede nici o dispoziţiune – 1-2 metri de porumb, pentrucă îndreptăţiţii, lipsiţi de orice mijloace, ar fi fost mânaţi numai de grija cailor, s-ar putea înţelege şi scuza oarecum procedeul acesta, dar îndreptăţiţii în bună parte nu sunt lipsiţi de mijloacele necesare şi dispun de furajul necesar pentru calul primit.

Apoi care este echitabil, nemai vorbind de dreptate, să se pretindă dela expropriat, după ce i s-a luat calul, şi furajul şi anume 1-2 metri ci în unele cazuri 10-20 metri de porumb şi pe deasupra să nu i se plătească nici măcar preţul maximal de 6 500 lei. Afirmaţia comitetului că costul porumbului ridicat se va depune la administraţia financiară din Bucureşti pare prea puţin verosibil.

Dar ce motiv oare mai poate invoca îndreptăţitul şi membrii comitetului local, dacă mai mulţi beneficiari ai acestui porumb l-au vândut cu un preţ de speculă de 50 000 – 60 000 lei metrul.

Însă ceea ce este mai grav, este împrejurarea că pretinşii îndreptăţiţi nici nu sunt în baza legii şi regulamentului îndreptăţiţi la împroprietărire, căci mulţi dintre ei trăiesc în familie, ai căror membri toţi laolaltă au o proprietate în întindere de peste 5 hectare, alţii sunt minori sau moşnegi incapabili.

Ceea ce priveşte atitudinea şi activitatea comitetului local din comuna Calacea, că ar fi comis aceste greşeli numai din necunoştinţă de cauză. Nu. În cazul acesta, luând în considerare şirul de greşeli şi măsuri arbitrare, trebuie să presupunem rea voinţă şi dorinţa condamnabilă de a eluda tocmai dispoziţiunile legale pentru a deservi tocmai interesele egoiste proprii şi ale rudelor şi ale prietenilor.

„Luptătorul bănăţean" din 7 Aprilie 1946 scrie: Dintre colonişti veniţi aici, doar cei veniţi din Basarabia s-au apucat serios de treabă. Aceştia au venit cu cai, căruţe, inventar complet, şi-au luat în primire pământurile şi lucrează cu multă tragere de inimă. Au venit însă mulţi nechemaţi „colonişti" numai cu numele, care se ocupă numai de geombaşie după ce şi-au luat doar în primire casa şi inventarul. Au încuiat apoi casa, au luat inventarul cu ei şi au şters-o din sat.

Au trecut două luni de zile şi s-au dat uitării aceste dispoziţiuni ale D-lui Ministru. Dela începutul lunei Martie sosesc mereu colonişti în judeţ şi se plasează cu, sau în cele mai multe cazuri, fără ştirea autorităţilor. Abia sosiţi pornesc imediat la exproprieri ilegale de vaci şi terenuri însămânţate.

Ce sens are această afluenţă de colonişti, dacă ne amintim de Ordinul 993 din 18 Octombrie 1945 care, s-a luat dispoziţia că plugarii germani să efectueze însămânţările de toamnă şi le-au făcut şi cele de primăvară, afară de porumb. Şi acum după terminarea acestor lucrări sosesc coloniştii şi pretind terenuri şi se fac stăpâni pe cele însămânţate. Situaţia trebuie cât mai repede clarificată. Sau pleacă coloniştii iarăşi înapoi la gospodăriile lor sau li se dea pământurile semănate şi lucrate de plugarii germani, declarând dispoziţia anterioară numai ca o măsură pentru a duce pe bieţii plugari germani în eroare. În cazul din urmă însă autoritatea Ministerului Agriculturii şi a Ministerului de Interne va pierde mult din valoarea ei nu numai în faţa cetăţenilor români de naţionalitate germană dar şi în ochii puterilor aliate mai ales ai Uniunii Sovietice, căci comandamentul Armatei Roşii s-a interesat de aproape de reînrolarea acestor oameni în producţia ţării în baza acestor dispoziţiuni.

Aşadar exproprierea cât şi împroprietărirea a fost executată dincolo de voinţa Guvernului, aşa cum a fost exprimată legislativ, printr-o serie de abuzuri. Astfel cetăţenii români de naţionalitate germană au fost deposedaţi în nenumărate cazuri în mod abuziv, încât pauperizarea lor este pe care de a fi obţinută.

Este limpede că economia agrară bănăţeană suferă un teribil şoc prin substituirea unei categorii de producători specializaţi şi pricepuţi printr-o categorie de oameni străini de agricultură în bună parte. În ceeace însă este mai grav, este că printre împroprietăriţi se găsesc mulţi ţigani – populaţie a căror incapacitate pentru viaţa agricolă şi sedentară este recunoscut.

Chiar dacă plasarea adevăraţilor colonişti reprezintă o problemă de Stat şi o necesitate imperioasă, experimentarea posibilităţilor lor productive în regiunea prosperă din ţară şi cu rentabilitatea cea mai ridicată şi consolidată, prejudiciază enorm interesele economiei naţionale, mai ales în acest moment când numai o producţie superioară şi mărită poate salva ţara.

Munca obligatorie pentru cetăţenii români de naţionalitate germană

Statul Român a subliniat după 23 August 1944 şi prin alte măsuri că nu consideră pe cetăţenii români de naţionalitate germană ca cetăţeni egali cu ceilalţi cetăţeni români de altă origine etnică. Această inegalitate constă nu numai în drepturi, dar şi în sarcini.

După 23 August 1944 şi după intrarea victorioasă a Armatei Roşii în Transilvania şi Banat autorităţile române au constrâns mereu numai pe cetăţenii români de naţionalitate germană şi maghiară la diferite munci în folosul trupelor sovietice (săpare de tranşee, curăţirea diferitelor localuri, transporturi, etc.).

În luna Octombrie s-au înfiinţat apoi adevărate lagăre de muncă pentru cetăţenii români de naţionalitate germană. Bărbaţii de la 17-50 de ani au fost concentraţi de organele militare (cercuri de recrutare) şi întrebuinţaţi mai târziu la efectuarea diferitelor munci agricole pentru repararea drumurilor de comunicaţii, iar mai târziu fură aşezaţi în lagăre cu scopul de a lucra la construirea unei linii ferate. Luni de zile au fost reţinuţi acolo. Încartuirea a fost rea, bieţii oameni abia erau feriţi de ploae, vânt şi frig. Întreţinerea lor a fost cu totul insuficientă, încât mulţi dintre ei s-au îmbolnăvit. Dar ceeace este mai grav, este împrejurarea, că familiile acestor concentraţi pentru munca în folosul statului au fost expuşi celor mai grele privaţiuni şi chiar mizeriei, fiindcă statul n-a retribuit munca loc.

Dacă această constrângere la diferite munci în folosul statului se mai poate justifica oarecum până la prăbuşirea Germaniei hitleriste – cu toate că şi ele dovedesc că guvernul român s-a lăsat condus de motive de ordin rasial – aceste măsuri numai pot fi motivate şi justificate după

terminarea războiului. Şi totuşi statul a continuat să ia măsuri în sensul acesta.

Toţi acei cetăţeni români de naţionalitate germană, cari n-au fost duşi din oarecare motiv la munca obligatorie în Uniunea Sovietică, au fost ridicaţi de poliţie sau jandarmerie şi duşi să lucreze la minele de cărbuni sau în alte locuri. Şi nu s-au ridicat numai bărbaţii dela 17-45 de ani ci şi fete şi femei dela 18-30 ani. Ultimele transporturi de felul acesta au fost în luna Martie 1946 şi destinaţia lor au fost minele de cărbuni în Petroşani. Prin urmare aproape un an dela sfârşitul războiului Statul Român consideră pe cetăţenii săi de naţionalitate germană ca cetăţeni de Mâna a doua, faţă de cari statul nu are nici o obligaţie, dar le poate impune fel de fel de îndatoriri. Dar şi metodele întrebuinţate la concentrarea acestor oameni, subliniază evident să statul nu simpte nici o consideraţie faţă de ei. Noaptea sunt ridicaţi de către organele poliţieneşti sau de jandarmerie ca nişte răufăcători din mijlocul familiilor lor, sunt înjuraţi şi maltrataţi.

Majoritatea acestor sclavi ai secolului al XX-lea sunt ţărani, care lăsaţi la gospodăriile lor ar putea să contribuie prin cunoştinţele şi experienţele lor la efectuarea muncilor agricole şi astfel la mărirea producţiei agricole, iar în mediul nou ca minieri munca loc va da bineînţeles un randament mic de tot. Trimiterea ţăranilor şvabi şi saşi în mine de cărbuni ne aminteşte involuntar pedepsirea criminalilor ordinari şi politici din Rusia ţaristă. Aceştia însă erau judecaţi şi pedepsiţi de instanţele judecătoreşti, pe când în cazurile noastre toate se întâmplă în baza unor dispoziţiuni secrete, secrete probabil, fiindcă nu se pot justifica măsuri legale şi fiindcă seamănă cu măsurile din timpul regimului totalitar şi antidemocratic.

Dezideratele minorităţii germane din România

Saşii şi Şvabii n-au uneltit niciodată contra unităţii şi independenţei Statului Român, n-au manifestat nicicând tendinţe iredentiste, ei au fost totdeauna cetăţeni loiali de un sincer ataşament faţă de ţara în care trăiesc de secole. Prin calităţile lor sufleteşti şi morale au constituit un element de ordine contribuind într-o măsură considerabilă la desvoltarea culturală şi economică a statului.

Aprecierea minorităţii germane nu poate fi gravată în nici un fel prin acuzaţiuni politice, ţinându-se seamă de poziţia lor de drept, de fapt de situaţia Statului Român înaintea datei de 23 August 1944. Din aceste motive se cere o revizuire urgentă a problemei germane, căci tratamen-

tul Saşilor şi Şvabilor nu este motivat şi justificat şi contrazice principiile democratice şi sociale.

Minoritatea germană cere deci

1. Deplina egalitate în faţa legii conform cu constituţia şi tratatul internaţional pentru ocrotirea minorităţilor, încheiat la 9 Decembrie 1919 între Puterile Aliate şi România. Aplicarea Statutului Minorităţilor şi referitor la cetăţenii români de naţionalitate germană.

2. Cercetarea şi pedepsirea riguroasă a tuturor cetăţenilor români de naţionalitate germană care s-au făcut culpabili de crime de război, sau de delicte contra statului. Clasificarea pe cale legislativă a noţiunii de colaborare cu Germania hitleristă.

3. Revizuirea legii şi a regulamentului pentru înfăptuirea reformei agrare, aplicându-se ideile democratice şi sociale, eliminând desavantajarea cetăţenilor români de naţionalitate germană, create din motive rasiale.

4. Redeschiderea şcolilor cu limba de predare germană, purificându-se corpul didactic cât mai urgent.

5. Revocarea şi anularea tuturor ordinelor referitoare la rechiziţionarea cetăţenilor români de naţionalitate germană la diferite munci.

6. Egalitatea în tratamentul cetăţenilor români fără deosebire de naţionalitate care au fost evacuaţi de trupele germane şi maghiare.

7. Cetăţenii români înrolaţi în S.S. să beneficieze după eliberarea lor din captivitate de acelaşi tratament ca soldaţii din armata română.

8. Guvernul român să intervină pe lângă guvernul Uniunii Sovietice, ca cetăţenii români duşi la muncă obligatorie, să se întoarcă cât mai curând în patria lor.

(Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Fond C.C. al P.C.R. – Secţia Organizatorică, Dosarul 27/1946)

Bundesarchiv Bild 183-S84265, Frankfurt Oder, Heimkehrer aus der Sowjetunion